

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ing. Mgr. Marie Zimmermannová

**VÝVOJ KATECHETIKY V ČESKÝCH ZEMÍCH
V LETECH 1920 □1994**

**THE DEVELOPMENT OF THE CATECHETICS
IN CZECH COUNTRIES FROM 1920 TO 1994**

Licenciátní práce

PRAHA 2010

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem licenciát ní práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů jsem uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 15. května 2010

ÚVOD	5
1 Předmět výzkumu a vymezení obsahu práce	7
1.1 Sledovaná témata ve vývoji katechetiky a vlivy na tento vývoj.....	7
1.2 Členění obsahu práce do kapitol	9
1.3 Rozčlenění předmětu výzkumu do časových období	11
1.4 Dosavadní stav bádání.....	13
1.5 Předběžné pracovní hypotézy	15
1.6 Použité metody práce.....	16
2 Stručný nástin společenského a církevního prostředí v českých zemích v letech 1920–1994	19
2.1 Společenské prostředí z pohledu podmínek pro pastorační činnost církve	20
2.1.1 Výrazné tendence ve společnosti související se sekularizací do roku 1948	20
2.1.2 Totalitní stát a důsledky jeho politiky vůči církvi v letech 1948–1989.....	22
2.1.3 Vztah české společnosti ke křesťanství v prvních letech obnovené demokracie	24
2.2 Charakter pastorační činnosti církve a úloha katecheze v ní	25
2.2.1 Nástin vývoje chápání pastorační činnosti církve v souvislosti s proměnami jejího sebepojetí	26
2.2.2 Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve a v křesťanské výchově	27
2.3 Československé kolství a právní podmínky působení církve v něm	29
2.4 Katechetická činnost církve v českých zemích	31
2.4.1 Katechetická činnost v období let 1920–1948	31
2.4.2 Katechetická činnost v období totalitní vlády KSČ v letech 1948–1989	32
2.4.3 Obnova katechetické činnosti v českých zemích na počátku 90. let	36
3 Vývoj katechetiky v českých zemích v období mezi lety 1920–1994	39
3.1 Katechetika v českých zemích v období 1920–1950	39
3.1.1 Učitelé katechetiky na českých teologických fakultách.....	39
3.1.1.1 Antonín HORA (1859–1928)	40
3.1.1.2 Prof. ThDr. Josef HRONEK (1890–1954)	40
3.1.1.3 Prof. ThDr. Václav KUBÍČEK (1866–1951)	53
3.1.1.4 ThDr. František TOMÁŠEK (1899–1992).....	55
3.1.2 Učitelé katechetiky v bohosloveckých učilištích	59
3.1.3 Čeští teologové a katechetika.....	61
3.1.3.1 P. Dr. Jan Evangelista URBAN, OFM (1901–1991)	61
3.1.3.2 ThDr. Silvestr Maria BRAITO, OP (1898–1962)	66
3.1.3.3 Doc. ThDr. Dominik PECKA (1895–1981)	70
3.1.3.4 Dr. Alexander HEIDLER (1916–1980)	70
3.1.3.5 Prof. Antonín SALAJKA (1901–1975)	71
3.1.3.6 P. Adolf KAJPR, SJ (1902–1959)	72
3.1.4 Analýza a srovnání odborných katechetických prací	72
3.1.4.1 Identita katecheze	73
3.1.4.2 Adresáti katecheze.....	74
3.1.4.3 Úloha a význam katecheze v rámci pastorace	74
3.1.4.4 Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety.....	75
3.1.4.5 Obsah katecheze.....	76
3.1.4.6 Cíle a úkoly katecheze.....	78
3.1.4.7 Metodologie katecheze.....	80
3.1.4.8 Organizace a proces katecheze.....	83
3.1.5 Vyhodnocení pracovních hypotéz a poznámky k vývoji katechetiky v období 1920–1950	84

3.2	Katechetika v českých zemích v období 1950-1990	86
3.2.1	Učitelé katechetiky na teologické fakultě	87
3.2.1.1	ThDr. Josef BENEŠ (1905-1979)	87
3.2.1.2	Josef POUL (1910-1990)	88
3.2.1.3	Doc. ThDr. Stanislav NOVÁK (1917-2006)	89
3.2.1.4	Lubomír ROSENREITER (1929-1981)	90
3.2.1.5	ThDr. Hynek WIESNER (nar. 1940)	91
3.2.1.6	ThDr. Vladimír KRYTOVSKÝ (1909-1986)	91
3.2.2	Podněty pro katechetiku od českých teologů a od katechetů z praxe	95
3.2.2.1	P. Jan Baptista BARTA, OFM (1921-1982)	95
3.2.2.2	ThDr. Oto MÁDR (* 1917)	97
3.2.2.3	ThDr. Josef ZVĚŘINA (1913-1990)	99
3.2.2.4	Autoři a spolupracovníci časopisu VIA	100
3.2.2.5	ThDr. Jan Evangelista URBAN [p] ůsobení v 70. letech	104
3.2.2.6	Felix Maria DAVÍDEK a nové společenství	105
3.2.2.7	Sr. Mgr. Consilie NOVÁKOVÁ, OSU (1927-1996)	106
3.2.2.8	Oldřich MED, SDB (1914-1991)	110
3.2.3	Překlady katechetické literatury nebo odborných článků ze zahraničí	112
3.2.4	Analýza a srovnání odborných katechetických publikací tohoto období	119
3.2.4.1	Identita katecheze	120
3.2.4.2	Adresáti katecheze	121
3.2.4.3	Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve	121
3.2.4.4	Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety	123
3.2.4.5	Obsah katecheze	124
3.2.4.6	Cíle a úkoly katecheze	126
3.2.4.7	Metodologie katecheze	127
3.2.4.8	Organizace a proces katecheze	129
3.2.5	Vyhodnocení pracovních hypotéz a poznámky k vývoji katechetiky v období 1950-1990	130
3.3	Katechetika v českých zemích v období 1990-1994	132
3.3.1	Učitelé katechetiky na českých teologických fakultách	132
3.3.1.1	ThLic. Bohumil KOLÁŘ (nar. 1924)	133
3.3.1.2	ThDr. Antonín HUVAR (1922-2009)	133
3.3.1.3	Doc. Dr. Rudolf SMAHEL, SDB, Th.D. (nar. 1950)	134
3.3.1.4	Mgr. Adolf PINTÍŘ (nar. 1952)	134
3.3.2	Příspěvky teologů a katechetů z praxe k vývoji katechetiky	135
3.3.2.1	Sr. Mgr. Consilie NOVÁKOVÁ, OSU (1927-1996)	135
3.3.2.2	P. PhDr. Tomáš Jiří BAHOUNEK, OP	137
3.3.3	Analýza a srovnání odborných katechetických prací tohoto období	138
3.3.3.1	Identita katecheze	139
3.3.3.2	Adresáti katecheze	140
3.3.3.3	Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve	140
3.3.3.4	Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety	141
3.3.3.5	Obsah katecheze	141
3.3.3.6	Cíle a úkoly katecheze	142
3.3.3.7	Metodologie katecheze	143
3.3.3.8	Organizace a proces katecheze	145
3.3.4	Vyhodnocení pracovních hypotéz a poznámky k vývoji katechetiky v období 1990-1994	146
4	Závěr	148
	Přehled použitých symbolů a zkratk	150
	Seznam literatury	151
	Seznam příloh	164
	Anglická anotace	182

ÚVOD

Katechetika je poměrně mladou a v jistém smyslu také starobylou disciplínou. Mladou z pohledu zavedení katechetiky jako studijního oboru na teologických školách v Rakousku-Uhersku v 70. letech 18. století¹ a starobylou ve smyslu zájmu církevních otců starověké církve o katechezi, o němž svědčí například katechetický spis svatého Augustina *De catechizandis rudibus* z roku 399.²

Katechetika není považována za přední obor současné české teologie a její odborné zázemí je spíše nedostatečné. Na druhé straně jde o obor, který reflektuje významnou součást evangelizačního úsilí církve. Zaslouží si proto, aby byla podrobněji zmapována její historie, na kterou můžeme navazovat a ze které se můžeme poučit. Zvláštní význam studia vývoje katechetiky ve 20. století vidím především v tom, že její pojetí významně ovlivnilo přístupy ke katechetické praxi, které jsou v našich farnostech a zejména v myslích katechetů laiků i kněží přítomné. Současné společenské podmínky a kultura životů katechizovaných se během 20. století výrazně proměnily, a tak se do katechetické praxe promítá i vášnivý rozkol mezi evangeliem a současnou kulturou. Má-li církev zodpovědně naplňovat své poslání získávat učedníky, křtít je a učit (srov. Mt 28, 19-20), nemůže se vzdát katecheze. A má-li katecheze plnit úkoly, které jsou na ni církví kladeny, neobejde se bez teoretické reflexe své činnosti, tedy katechetiky. Katechetika musí být součástí formace jak kněží, tak laických katechetů a učitelů náboženství. Její studium je třeba stále aktualizovat, neboť vnější podmínky pro katechetickou činnost se stále mění. Bez odpovídající katechetické formace těch, kteří jsou za katechezi zodpovědní, nelze předpokládat, že by katechetika mohla výrazněji pomoci pastorační praxi.

Cílem této práce je popsat vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920-1994 jako vědního oboru, který byl již v první polovině 20. století považován za součást pastoračního bohosloví, neboli vědy o duchovní správě³, respektive pastorační vědy⁴. Jedná se o období, ve kterém byla katechetika vyučována jako samostatná vědecká disciplína na teologických fakultách v Praze a v Olomouci s přestávkami, jež byly dány historickými událostmi. Z tohoto důvodu jsem svůj výzkum zaměřila především na působení učitelů katechetiky na teologických fakultách a na jejich odbornou publikační činnost.

¹ Srov. KŘIŠŤAN Alois: Počátky pastorační teologie v českých zemích, Praha: Triton, 2004, 26-27.

² Pramen spisu: PL 40, 309-349. Český překlad: SVATÝ AUGUSTIN: Katechetické spisy, Praha: Krystal, 2005, 12-62.

³ Srov. KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, druhé vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1939, 14.

⁴ Srov. HRONEK Josef: Katechetika. Duch a forma katolického vyučování náboženského, Praha: Bohuslav Rupp, 1946, 10.

Ve sledovaném období zaznamenala katechetika ve světovém měřítku obrovský rozkvět, o který se zasloužili protagonisté tzv. katechetického hnutí. Impulsy pro jeho působení vycházely z reflexe chápání křesťanské víry a života v praxi. V teologické oblasti se inspirovalo biblickým a liturgickým hnutím, která se rozvíjela napříč jednotlivými zeměmi. Tato hnutí měla vliv na vznik významných církevních dokumentů počínaje encyklikou papeže Pia XII. *Mediator Dei* (1947), přes většinu dokumentů Druhého vatikánského sněmu, až po *Všeobecné katechetické direktorium* (1971) a další posynodální dokumenty. Druhým cílem této práce je v této souvislosti porozumění vývoji katechetiky v českých zemích v kontextu tohoto mezinárodního vývoje.

Třetí cíl práce vyplývá ze všeobecně malého povědomí o předmětu a účelu pokoncilní katechetiky mezi těmi, kteří se zamýšlejí nad otázkou, jak hlásat evangelium člověku dnešní doby. Za ilustrativní lze považovat výrok historika Hainze-Joachima Fischera z knihy *Dějiny papežství*⁵:

„Jak tedy má být zvěstováno důležité nadčasové poselství o Bohu a vykoupení, o spáse člověka, aniž by se přitom nemluvilo do větru? O tom se musí důkladně uvažovat, znovu a znovu, k tomuto tématu musí dokonce vzniknout speciální teologické disciplíny a věřící musí být v každém případě lépe připraveni na tento rozpor mezi křesťanstvím a moderní dobou ...“

Domnívám se, že není třeba, aby vznikaly nové speciální teologické disciplíny, neboť problémem, na který autor poukazuje, se zabývá v současné době právě katechetika. Tento obor se ve světě kontinuálně vyvíjí a jeho poznatky lze do značné míry zevšeobecnit a přizpůsobit požadavkům praxe v různých typech společností. Tato práce by mohla přispět k porozumění účelu a možnostem pokoncilní katechetiky.

⁵ FISCHER Heinz-Joachim : *Dějiny papežství*, Fontána, 2005, 116.

1 Předmět výzkumu a vymezení obsahu práce

Katechetika je systematická vědecká reflexe katecheze za účelem lepšího chápání, zkvalitňování i řízení této významné pastorační a výchovné činnosti církve.⁶ Počátky tohoto oboru jsou kladeny do roku 1774, kdy byl císařovnou Marií Terezií přijat návrh nového studijního plánu na teologických školách, který vypracoval opat benediktýnského kláštera v Broumově, Franz Stephan Rautenstrauch. Výuka katechetiky byla někde realizována jako samostatná disciplína, jinde nejprve jako součást pastorační teologie.⁷ Na pražské teologické fakultě byla katechetika zavedena jejím tehdejší ředitelem, opatem Ferdinandem Rautenstrauchem, jako součást pastorační teologie také v roce 1774.⁸ Od té doby je na českých římskokatolických teologických fakultách vyučována nepřetržitě až do dnešních dnů. Předmětem této práce je sledování proměny její identity a vývoj vědecké reflexe katecheze v jejích dílčích oblastech v průběhu sledovaného období, tj. od roku 1920 až 1994. Práce se nezabývá pojetím a vývojem katechetiky na nekatolických teologických fakultách ani podněty z pastorační činnosti jiných křesťanských církví.

1.1 Sledovaná témata ve vývoji katechetiky a vlivy na tento vývoj

Členění katechetiky odráží složitost a pestrost forem katecheze a různí autoři je uvádějí odlišně.⁹ V této práci je zvoleno rozdělení na katechetiku *základní* (sleduje témata: pojetí identity katecheze, adresáti katecheze, místo katecheze v pastoraci, identita a osobnostní předpoklady katechety), dále na *materiální* katechetiku (obsah a cíle katecheze) a *formální* katechetiku (metodologie a organizace katecheze).¹⁰ Vývoj náhledů na pojetí dílčích témat katechetiky bude v této práci zpracován podle výše uvedeného členění.

Katechetika je oborem interdisciplinárním. Na její vývoj má vliv řada faktorů. Současná teorie katechetiky je specifikuje následovně:

- katechetika má dvojí ráz: teologický a pedagogický, přičemž hledá jejich rovnováhu;
- chápe katechezi jako službu růstu víry prostřednictvím procesu propojení křesťanského poselství s potřebami, problémy a nadějemi konkrétních osob či skupin;

⁶ ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, Praha: Portál, 2008, 8.

⁷ Srov. tamtéž 7/8. KŘIŠŤAN: op. cit., 22/28.

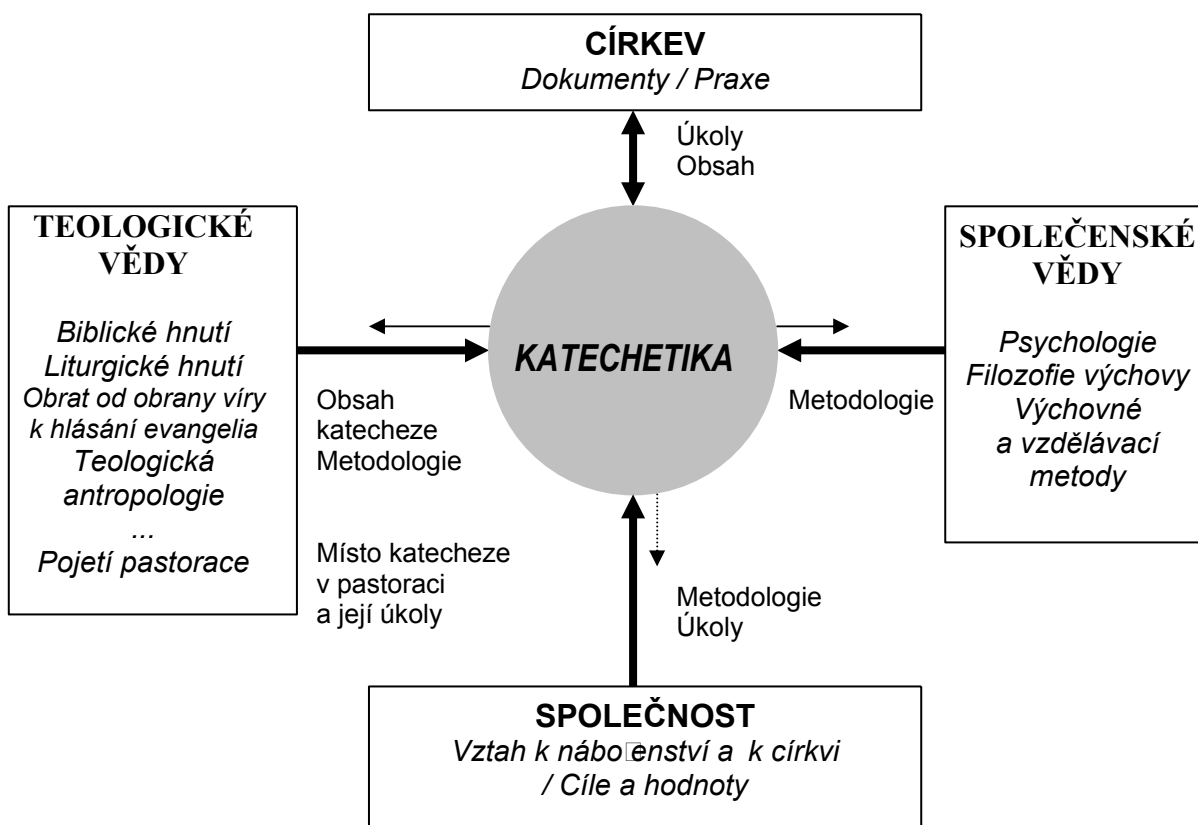
⁸ KOŤÁ K František: Dějiny české katechetiky, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1922, 123/124.

⁹ Srov. ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 8.

¹⁰ Srov. tamtéž 8/9.

- chápe úkoly katecheze jako součást poslání církve tváří v tvář situacím a problémům dnešní doby.¹¹

Jednotlivé faktory můžeme přiřadit subjektům, které ovlivňují vývoj katechetiky výsledky svých činností¹². K těmto subjektům patří: církev sama svým učitelským úřadem a životem¹³; teologické obory systematické i praktické¹⁴; vědy o člověku a o společnosti¹⁵; život společnosti, zejména její vztah k náboženství, církvi i k jednotlivým křesťanům a dále hodnoty, o které usiluje, a cíle, ke kterým směřuje.¹⁶ Vzájemné vlivy mezi jmenovanými subjekty a katechetikou se můžeme pokusit vyjádřit schematicky:

Obr. 1 Vlivy různých subjektů a jejich působení na vývoj katechetiky

V jednotlivých rámečcích jsou uvedeny výše zmíněné subjekty a jejich významné činnosti, které na vývoj katechetiky působí a které katechetika také reflektuje. Jejich vliv naznačují

¹¹ Srov. tamtéž 9 13.

¹² Výraz "činnosti" je zde míněn v širším smyslu. Zahrnuje výzkum, prohlášení i projevy běžného života, také změnu myšlení a tím i přístupů k předmětu svého zkoumání.

¹³ Život církve je do značné míry určován výnosy a jednáním učitelského úřadu církve, který neustále reaguje na podmínky, v nichž církve žije, a na výsledky teologické reflexe.

¹⁴ Obory systematické teologie reflektují Boží zjevení, které má katecheze zprostředkovávat. Vývoj pastorální a liturgické teologie má na katechetiku bezprostřední vliv, neboť katechetika k praktickým teologickým oborům patří. Srov. tamtéž 9 10.

¹⁵ Vyplyvá to z účelu katecheze podporovat zrání víry jak jednotlivce, tak celého křesťanského společenství. Srov. ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 87 91.

¹⁶ Vyplyvá z identity církve jako všeobecné svátosti spásy, její služba je určena růstu Božímu království ve světě. Srov. LG, čl. 15. ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 23 26.

úplky směřující ke středu schématu. K úpkám jsou doplněna katechetická témata, jichž se nejvíce týká vliv jmenovaných činností subjektů. Úřka úpek směřujících směrem ke katechetice nerozlišuje míru jednotlivých vlivů.¹⁷ Délka úpek směrem od katechetiky k jednotlivým subjektům naznačuje vliv tohoto oboru na jejich vývoj. Nejtěsnějš vřzbou je vztah mezi katechetikou a učitelským úřadem církve.¹⁸ Vliv katechetiky na společnost je pouze nepřímý, a to skrze katechezi.¹⁹ Vliv katechetiky na vývoj ostatních teologických oborů souvisí s potřebou přijatelného, srozumitelného a přitašlivého chápání víry.²⁰ V oblasti společenských věd má katechetika nejtěsnějš vzájemný vztah s nábošenskou pedagogikou a didaktikou nábošenské výchovy.²¹

1. 2 Členění obsahu práce do kapitol

Z výš uvedeného vychází obsah následujících kapitol. Druhá kapitola stručně komentuje jakýsi rámeček, v němž se konala katecheze církve. Obsah této kapitoly vychází ze schématu vlivů, které na vývoj katechetiky v českých zemích působily ve sledovaném období, srov. obr. [1]. Kapitola obsahuje stručnou charakteristiku společenského prostředí (2. 1); chápání pastorační činnosti církve a jejího vztahu ke společnosti (2. 2); mošnosti české teologie ve sledovaném období (2. 3); situaci v československém školství (2. 4) a přehled o realizaci katecheze v praxi (2. 5).

Třetí kapitola je věnována vlastnímu předmětu této práce: vývoji katechetiky v českých zemích. Ten bude sledován zejména v díle učitelů katechetiky na českých teologických fakul-

¹⁷ Nenašla jsem odbornou literaturu, kde by byly tyto vlivy porovnány, proto by pokus o stanovení míry vlivu jednotlivých subjektů byl pouze subjektivní.

¹⁸ Dokumenty o katechezi a křesšanské výchově vydané zvlášš ve druhé polovině 20. století zohledňovaly zvlášš výsledky mezinárodního katechetického hnutí. Výrazně se to projevilo při zpracovávání textu *Všobecného katechetického direktoria* projednávaného již na Druhém vatikánském koncilu a vydaného v roce 1971. Srov. např. MONGOVEN Anne Marie, O.P.: *The prophetic Spirit of Catechesis. How We Share the Fire in Our Hearts*, New York: Paulist press, 2000, 66-67; MARTHALER Berard: *The Genesis and Genius of the General Catechetical Directory*, in: WARREN Michael (ed.): *Sourcebook for Modern Catechetics*, vol. 1, Winona, Minnesota: Saint Mary's Press, 1983, 244-260; GALLAGHER Jim: *Soil for the Seed. Historical, pastoral and theological reflections on educating to and in the faith*, Essex: Mc Crimmons, 2001, 95-97.

¹⁹ Mošnosti katecheze jsou přitom dány celkovým pojetím a uskutečňováním pastorace. Srov. ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 23-40.

²⁰ Srov. FOSSION André: *Perspektivy katecheze v pluralitní společnosti. Zamyšlení nad pěti oblastmi otevřenými pro katechezi* [2. část, in: *Cesty katecheze* 3 (2009) 7-8. Během 20. století měla reflexe katecheze vliv např. na vznik a rozvoj kerygmatické teologie či teologické antropologie. Průkopníkem obnovy teologie ve vztahu ke katechezi byl Josef Andreas Jungmann (1889-1976), který působil na teologické fakultě v Innsbrucku a jeho kolegy byli např. Hugo (1900-1968) a Karl (1904-1984) Rahnerovi. O obnovu scholastické teologie návratem ke sv. Tomášovi usilovala tzv. šnová teologie. Karl Rahner rozvíjel teologickou antropologii apod. Hlavními osobnostmi obnovy katecheze v úzkém spojení s biblickou teologií byl Francouz Joseph Colomb (1902-1979) z kongregace sulpiciánů. Nelze opomenout ani přínos belgických a holandských jezuitů a jejich centra *Lumen Vitae*. Souhrnně o katechetické obnově pojednává např. sborník o moderní katechetice WARREN: op. cit.; dále MONGOVEN: op. cit., 16-63. Výsledky úsilí o novou teologii shrnuje např. SCHOOF Ted: *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí? Vývoj moderní katolické teologie*, Praha: Vyšehrad, 2004, 166-167.

²¹ Srov. ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 10-11 a 53.

tách a na diecézních bohosloveckých učilištích. Díla, která se podařilo konzultovat, jsou stručně charakterizována (kap. 3. 1. 1, 3. 1. 2, 3. 2. 1 a 3. 3. 1). Vybrané odborné práce jsou pak analyzovány a výsledky této analýzy porovnány v tabulkách členěných podle sledovaných témat katechetiky (kap. 3. 1. 4, 3. 2. 4 a 3. 3. 3).

Katechetika je úzce spjata s katechetickou praxí. V ní se projevovala katechetická i publikační činnost dalších českých teologů, z nichž mnohá vykazují významné prorocké prvky, a tak je nebylo možné pominout.²² Zvláštním zdrojem informací jsou soudobé teologické časopisy.²³ Výčet teologů a jejich činnosti není vyčerpávající a výzkum článků v časopisech jsem vzhledem k jejich množství a rozsahu této práce aťna výjimky pom inula. Výsledky tohoto výzkumu obsahují kap. 3. 1. 3, 3. 2. 2 a 3. 3. 2. Posledním pramenem, který jsem vzala pro analýzu vývoje v úvahu, jsou některé překlady zahraničních publikací, jež u nás vyšly v samizdatu nebo v krátkém období relativní svobody v letech 1968–1971 (kap. 3. 2. 3).

Třetí kapitola je členěna do tří podkapitol podle rozdělení výzkumu do časových období. V závěru každé dílčí kapitoly je provedeno srovnání výsledků analýzy katechetických prací s předběžnými i pracovními hypotézami uvedenými v kap. 1. 5. (kap. 3. 1. 5, 3. 2. 5 a 3. 3. 4).

Závěr práce obsahuje shrnutí výsledků analýz a jejich porovnání s pracovními hypotézami za celé sledované období.

²² Prof. Ctirad V. Pospíšil uvádí některé novodobé české teology a jejich díla chápaná jako „služba u laikům, jimž se na nejvýznačnější úrovni snažili zpřístupnit solidní teologické vzdělání v dobách, kdy nemohli navštěvovat katolické teologické fakulty.“ Uvádí, že pro některá díla platí, že „spíše než o dogmaticku v pravém slova smyslu šlo o literaturu katechetického zaměření.“ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Prorocký rys novodobé české teologie, in: Teologické texty 3 (2006) 129–131.

²³ V období do roku 1950 vycházela v Československu celá řada teologických časopisů, ve kterých se vyskytovaly i články související s předmětem našeho výzkumu. Pro tuto práci jsem z nich čerpala spíše výjimečně, proto uvádím alespoň jejich přehled, který si neklade nárok na úplnost: v roce 1860 bylo K. Vinařickým obnoveno vědecké teologické periodikum *Časopis katolického duchovenstva* (zal. 1828); revue *Hlídky* redigovaná novotomistickým filosofem P. Vychodilem a vydávaná v Brně; *Filosofická revue* pro zvláštní studium tomistické filosofie, redigoval P. Dr. Fr. Habáň, OP; revue *Vychovatel* vycházela v Praze a redigoval ji František Kořáček, (zal. 1885); revue *Vychovatelské listy* vycházela na Moravě a katechetickou část redigoval Dr. Václav Kubíček (zal. 1900); měsíčník liturgického hnutí *Pax* (Arnošt Vykoukal); v edici Krystal vycházel časopis zaměřený na duchovní život *Na hlubinu* (1926–1947), kulturní revue *Výhledy* a časopis *Katolický kazatel*, které včetně hny redigoval S. M. Braitó; dále homiletický; náboženský věstník *Vinice Páně* (Dr. J. Urban, Dr. Jos. Miklík, A. Stříl); *Věstník jednot duchovenstva* (vydáván v Brně); prakticky-pastorální týdeník *Dobrý Pastýř* (exerciční dům ve Frýdku, R. Schickora); katecheticko-homiletický měsíčník *Logos* (1946–1949) vydávaný v Praze. Prameny informací: HRONEK Josef: Přehled katolické teologie české, Praha: Kropáč&Kucharský, 1934–1935; CHUDOBA Bohdan (ed.): Úvod do studia bohosloví, Praha: Vyšehrad, 1946.

1.3 Rozčlenění předmětu výzkumu do časových období

Období, kterým se zabývá tato práce, je vymezeno lety 1920 – 1994. Počátek souvisí s osamostatněním české teologické fakulty, k němuž došlo v roce 1920.²⁴ Konec sledovaného období byl stanoven až po roce 1990, aby práce zachytila alespoň několik let svobody, ve kterých se mohlo projevit úsilí věnované neoficiálnímu studiu katechetiky v době totality. Rok 1994 je určitým mezníkem z důvodu oficiálního českého vydání *Všeobecného katechetického direktoria*, prvního dokumentu univerzální církve svého druhu²⁵, a také *Katechetických směrnic České biskupské konference*²⁶. Pro jednotlivé periody zvoleného období je charakteristické postavení teologických fakult v českých zemích a postavení katechetiky v jejich studijních programech.

Počátkem první periody (1920 – 1950) je rozdělení pražské dvojjazyčné Karlovo-Ferdinandovy univerzity na Německou univerzitu a českou Karlovu univerzitu, jejíž součástí byla i česká Katolická teologická fakulta.²⁷ Olomoucká teologická fakulta existovala samostatně s právním postavením vysoké školy a v roce 1935 byla pojmenována Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta²⁸. V roce 1946 se stala jednou ze čtyř fakult obnovené olomoucké university a nesla název Cyrilometodějská fakulta bohoslovecká Palackého university v Olomouci²⁹. Kromě jmenovaných fakult poskytovala teologické vzdělávání i diecézní a řádová bohoslovecká učiliště.³⁰ V této periodě působily fakulty v podmínkách demokracie s výjimkou válečných let, kdy byly obě zavřeny.

K osamostatnění katechetiky na pražské teologické fakultě došlo roku 1814, i když jen dočasně. V roce 1872 byli učitelé tohoto oboru zařazeni jako honorovaní docenti mezi členy teologické fakulty. Teoretické přednášky se konaly v místnostech teologické fakulty a praktická

²⁴ Stalo se tak zákonem č. 135/1920 Sb. z. a n. z 19. 2. 1920, jak uvádí NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939 – 1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum, 2007, 44.

²⁵ KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Všeobecné katechetické direktorium*, Praha: Sekretariát ČBK, 1994. Toto direktorium bylo zpracováno na základě rozhodnutí Druhého vatikánského sněmu, na kterém probíhaly i četné diskuse o druhu takového dokumentu. Jednalo se o rozhodnutí, zda dát přednost zpracování katechismu univerzální církve, nebo direktoriu, které stanoví závazné a doporučené všeobecné linie směřování katecheze. Podrobněji o této problematice viz např. Srov. MARTHALER: op. cit., 244–249.

²⁶ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE: *Katechetické směrnice*, Praha, 1994.

²⁷ Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939 – 1990*, 44.

²⁸ Římská kongregace pro semináře a fakultní studia (Congregatio de seminariis et studiorum facultatibus) schválila změnu názvu olomoucké bohoslovecké fakulty na Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu 1. května 1935. Podle *Časopis Univerzity Palackého v Olomouci*, 24 (2010) 8.

²⁹ Viz NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939 – 1990*, 46.

³⁰ Viz tamtéž 47–48. V publikaci jsou též uvedeny přehledy učitelů řádových bohosloveckých učilišť z roku 1949/50. Mezi nimi se však žádní učitelé katechetiky nenacházejí.

cvičení na tzv. "čvičné" kole. Tento stav platil i v celé první periodě sledovaného období.³¹ Po Druhé světové válce bylo katechetické studium otevřeno na krátký čas i laikům.³² Katechetika byla po celé období chápána jako jeden z oborů pastýřského bohosloví.³³

Druhá perioda (1950–1990) je charakteristická vládou Komunistické strany Československa. K jejím cílům patřila likvidace církve, nebo alespoň její vytlačení do soukromé sféry. Komunisté navenek proklamovali pozvání církve k řešení budovatelských úkolů.³⁴ V rámci tohoto záměru docházelo od roku 1948 k řadě zásahů do vedení a výuky teologických fakult i řádových učilišť. Vyvrcholením bylo zrušení všech řádových a diecézních učilišť, vynětí pražské i olomoucké teologické fakulty z obou univerzit a zřízení jediné fakulty pod názvem "Římskokatolická Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze", která působila nejprve v hlavním městě a od roku 1953 v Litoměřicích.³⁵ Tento stav byl přerušeno během krátkého období tzv. Pražského jara (1968–74), kdy byla v Olomouci otevřena pobočka pražské fakulty.³⁶

Represivní jednání komunistické moci vůči církvi v této periodě lze rozdělit do několika dílčích období charakteristických různou intenzitou a metodami pronásledování.³⁷ Pro celé období platí, že činnost teologické fakulty byla státní mocí trpěna. Publikační možnosti i zahraniční kontakty učitelů běžné ve svobodné společnosti byly minimální.³⁸ Katechetika sice zůstala samostatným oborem patřící k oborům pastorální teologie, v její výuce se však vystředala řada pedagogů, kteří tento obor neměli možnost studovat a často vyučovali i několik od sebe odlišných předmětů.³⁹ Z těchto důvodů se skutečný vývoj katechetiky u nás uskutečnil spíše mimo fakulty, a to v rámci neveřejných pastoračních aktivit, na kterých se podíleli zvláště čeští teologové, kteří se v 60. letech vraceli z komunistických vězení, a také nejmenované

³¹ Srov. VAŇÁČ Martin: Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1891–1939, in: Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha: Katolická teologická fakulta, 2001, 151–152.

³² Podle NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 62, nebylo studium katechetiky určeno jen bohoslovcům, ale na pražské teologické fakultě bylo dekretem presidenta republiky č. 132/1945 Sb. z. a n. z 27. 10. 1945 zřízeno i katechetické studium pro laické učitele náboženství na první a druhém stupni základní školy. To se uviselo se zřízením pedagogických fakult v roce 1946.

³³ Srov. CHUDOBA: Úvod do studia bohosloví, 80–83.

³⁴ Srov. např. VAŇKO Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po Druhé světové válce, II. díl, Praha: Zvon, 1990, 13 a 15–16.

³⁵ Podrobně o celém procesu referuje NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 65–91. Podrobnosti k vyčlenění teologických fakult z univerzit a zřízení nové fakulty jsou uvedeny na s. 88.

³⁶ Srov. tamtéž 16.

³⁷ Srov. tamtéž 39.

³⁸ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Česká trinitární teologie a její kontext v letech 1800–2005, in: Teologická revue 2 (2005) 134.

³⁹ Srov. NOVOTNÝ, Katolická teologická fakulta 1939–1990, 323 a portréty jednotlivých učitelů. Více viz kap. 3. 2. 1.

osoby, které se zasloužily o překlady zahraničních katechetických publikací. Více viz kap. 3. 2. 2 a 3. 2. 3.

Třetí perioda (1990–1994) začíná obnovou demokratické vlády státu a návratem teologické fakulty do svazku Karlovy univerzity (24. 9. 1990) s přijetím názvu Katolická teologická fakulta.⁴⁰ V Olomouci byla obnovena Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta, která byla znovu začleněna do svazku Univerzity Palackého 22. 10. 1990.⁴¹ V roce 1992 byla přejmenována na Cyrilometodějskou teologickou fakultu a umožnila studium i laikům.⁴² V roce 1991 byla zřízena Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, do jejího svazku byla přijata 8. 11. 1991 i nově konstituovaná teologická fakulta.⁴³

Katechetika byla na pražské a olomoucké fakultě vyučována jako samostatný studijní obor. Na pražské fakultě patří ke katedře Pastorálních oborů a právních věd, na olomoucké teologické fakultě náležela až do roku 1993 též ke katedře praktických teologických oborů, od roku 1993 pak ke katedře Křesťanské výchovy.⁴⁴ Počátky katechetiky na Teologické fakultě v Českých Budějovicích se mi nepodařilo ověřit. Podle současného stavu internetových stránek je katechetika zařazena pod obor Náboženská pedagogika, který patří ke katedře Pedagogiky.⁴⁵

1. 4 Dosavadní stav bádání

Vědecké zázemí katechetiky v České republice je velmi skromné.⁴⁶ O dějinách katechetiky v českých zemích byla dosud vydána dvě díla. První pochází z pera Františka Kořáka, nese

⁴⁰ NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 14.

⁴¹ Tato fakulta byla obnovena jako součást Univerzity Palackého v Olomouci dne 3. května 1990 Zákonem č. 163/1990 Sb. Podle Úřadní listiny Univerzity Palackého v Olomouci, 24 (2010) 8.

⁴² Srov. <http://www.upol.cz/fakulty/cmtf/>, (10. 1. 2010).

⁴³ Jihočeská fakulta nenese název Katolická teologická fakulta a není podle kanonického práva fakultou uznanou Římskokatolickou církví. Do přehledu jsem ji zařadila z důvodu, že na ní katechetiku vyučovali katoličtí učitelé a fakulta je veřejností často vnímána jako katolická. Tato fakulta od počátku nabídla své studium především laikům a jako jeden z oborů pro ně zřídila obor učitel náboženství, který v roce 1994 absolvovalo 18 prvních absolventů.

⁴⁴ Na olomoucké CMBF se ve školním roce 1990/91 katechetika učila na Katedře praktických oborů, která měla tři oddělení (pastorální, liturgické a katechetické). Vedoucím katechetického oddělení byl ThDr. Antonín Huvar. Katechetika byla vyučována v pátém ročníku (konkrétně dějiny katechetiky a katechetická praxe) 2 hod. týdně v obou semestrech. Podle: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta 1990–1991, Olomouc: ediční středisko UP, 3 a 10. V následujícím školním roce byla zřízena katedra Liturgiky a pastorální teologie, k níž náležela i katechetika. Podle: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta 1991–1992, Olomouc: ediční středisko UP, 3 a 14. Ve školním roce 1992/93 se změnil název předmětu Katechetika na Didaktiku teologických předmětů (katechetika) i v denním studiu. Podle Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta 1992–1993, Olomouc: Vydavatelství UP, 3 a 13. Ve školním roce 1993/94 byla založena katedra Křesťanské výchovy, na kterou byla katechetika přemístěna. Podle Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta 1993–1994, Olomouc: Vydavatelství UP, 6, 16 a 23.

⁴⁵ Srov. http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika/pintir/katechetika, (1. 5. 2010).

⁴⁶ Svědčí o tom například absence původní české odborné literatury doporučované studentům teologických fakult ke studiu tohoto oboru.

název *Dějiny české katechetiky a zahrnuje období od počátků prvotní církve a do První světové války.*⁴⁷ Druhým dílem je nedokončená disertační práce sr. Mgr. Consilie Novákové, OSU s názvem *Dějiny katecheze a katechetiky v Čechách a na Moravě.*⁴⁸ Autorka se zabývá nejen katechetikou, ale také katechetickou praxí. Pojednává období od počátků konsolidace křesťanství a do počátků 90. let 20. století.⁴⁹

Dalšími příspěvky k dílčím tématům jsou práce Ludvíka Dřímala s názvem *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*⁵⁰ a Marty Hořálkové s názvem *P. Václav Kubiček jako katecheta a katechetik.*⁵¹ Obě osobnosti byly učiteli katechetiky na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v letech 1921–1950. L. Dřímál navíc publikoval tři články o vlivu koncilu na pojetí katecheze.⁵²

Co se týče reflexe katechetické činnosti, lze zmínit článek L. Dřímala *Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky*⁵³, D. Dvořáka *Nezávislé náboženské vzdělávání za normalizace*⁵⁴ a Z. Boháče *K otázce vyučování katolického náboženství*⁵⁵, které více či méně komentují a hodnotí vývoj katechetické činnosti v určitém časovém období. Nelze je však považovat za články věnující se vývoji katechetiky ve vlastním slova smyslu. Pramenem, který poskytuje obdobný typ informací vzhledem k této práci, je publikace A. Opatrného *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*⁵⁶. V některých kapitolách autor pojednává o způsobech katechetické práce různých subjektů v době krátce po koncilu a do roku 1991, tj. do konce života kardinála Františka Tomáška. Nelze vyloučit, že informace podobného druhu lze nalézt i v jiných pramenech. Informace ze zdrojů uvedených v tomto odstavci budou využity v kap. 2. 5.

⁴⁷ KOŘÁK František: op. cit.

⁴⁸ NOVÁKOVÁ Consilie: *Dějiny katecheze a katechetiky v Čechách a na Moravě*, České Budějovice: Sdružení S. K. Neumanna, 2008. Podrobnější informace o autorce viz kap. 3. 2. 2. 7.

⁴⁹ Text je zdrojem celé řady informací, z nichž jsou využity zejména údaje z období totality v kap. 3. 2. Nachází se v něm však určité nepřesnosti a některé kapitoly nejsou dopracovány (např. se jedná o kapitolu 16.3.2 nazvanou *Práce ze zahraničí*).

⁵⁰ DŘÍMAL Ludvík: *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*, Olomouc: MCM, 2002. Jedná se o výběr z disertační práce: *Il cardinale František Tomášek. La ricostituzione della sua figura di catechista e di catecheta*, Roma, 1997.

⁵¹ HOŘÁLKOVÁ Marta: *P. Václav Kubiček jako katecheta a katechetik*, Olomouc: MCM, 2007.

⁵² DŘÍMAL Ludvík: *Koncil a katecheze: Přelom v chápání katecheze církve vlivem 2. vatikánského sněmu*. In OPATRŇÝ Aleš (ed.): *Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vat. koncilu*, Praha: Pastorační středisko Praha, 2002, 53–62; DŘÍMAL Ludvík: *Vliv koncilu na obnovu katecheze*, in: *Teologické texty 1* (2003) 9–13; DŘÍMAL Ludvík: *Katecheze a katechetika po 2. vatikánském sněmu*, in: *O katechezi. Studie DTI HK, Ústí nad Orlicí*, 2009, 81–92.

⁵³ DŘÍMAL Ludvík: *Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky*, in: *Studia theologica 3* (2003) 61–68.

⁵⁴ DVOŘÁK Dominik: *Nezávislé náboženské vzdělávání za normalizace – několik osobních příkladů*, in: *Současné dějiny 2/3* (2007) 449–470.

⁵⁵ BOHÁČ Zdeněk: *K otázce vyučování katolického náboženství*, in: *Via 3* (1968) 54–55.

⁵⁶ OPATRŇÝ Aleš: *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

1.5 Předběné pracovní hypotézy

Na základě svého předporozumění tématu práce jsem před jeho zpracováním formulovala ke každému časovému období následující pracovní hypotézy:

K období 1920 – 1950:

1. Katechetika se v tomto období rozvíjela v podmínkách demokratického státu svobodně na pražské a olomoucké teologické fakultě. Disponovala dostatečným počtem katechetiků, kteří mohli sledovat zahraniční dění ve svém oboru. Ti se ve své činnosti orientovali podle dokumentů učitelského úřadu univerzální církve, z nichž je patrné, že církev považovala katechezi v souvislosti s křesťanskou výchovou mládeže za prioritní oblast své pastorační činnosti.
2. Předpokládám, že charakter katecheze byl převážně stejný jako v době Rakouska-Uherska: katecheze byla kolním vyučovacím předmětem, jehož cílem bylo dosáhnout, aby žáci znali náboženské pravdy a žili podle nich. Vyučovalo se formou otázek a odpovědí. I když se tato forma vzhledem k měnícím se společenským podmínkám ukázala jako problematická, katechetici v českých a moravských zemích reagovali na tuto skutečnost spíše ojedinele a řešení hledali ve zkvalitnění metod katecheze.
3. V Čechách a na Moravě vycházely desítky katechetických publikací, a to jednak učebnice katechetiky a jednak pomůcky ke katechezi včetně obsáhlých metodik.

K období 1950 – 1990:

4. V této periodě existovala ve vývoji katechetiky určitá dvojkolejnost. Učitelé bohoslovecké fakulty v Litoměřicích měli jen velmi omezené možnosti k rozvíjení vědecké činnosti, publikování prací a k zahraničním kontaktům. Proto nepředpokládám, že by vznikla nějaká významnější díla v tomto oboru. Spíše se domnívám, že se katechetika vyučovala v tradičním předkoncilním pojetí. V neoficiální sféře je možné očekávat překlady zahraničních katechetických prací zvláště z období Pražského jara. Katechetická díla českých autorů nepředpokládám.
5. Katechizace v některých evropských zemích procházela obdobím hledání a experimentů, což ovlivnilo vývoj katechetiky. Některé nové trendy se pravděpodobně projeví v oblasti neveřejné realizace katecheze a jsou zachyceny v samizdatovém tisku.

K období 1990 – 1994:

6. Třetí perioda začíná návratem demokracie a svobody. Předpokládám, že na obnovených teologických fakultách v Praze a v Olomouci, ani na nově vzniklé fakultě v Českých Budějovicích, nestála katechetika v popředí zájmu a že nikdo nebyl vyslán na zahraniční studia, aby zde získal potřebnou kvalifikaci.
7. V těchto letech byla vydaná skripta s titulem Katechetika, jejich autorkou je sr. Con-silie Nováková. I když skripta vyšla krátce po sobě ve třech vydáních, z nichž první bylo opravené, předpokládám na základě dalšího vývoje, že se práce týká spíše katecheze dětí, neodlišuje ji od výuky náboženství a hlavní přínos bude mít patrně v metodách katecheze.
8. Nalezení jiných publikací, které by svědčily o zájmu některého teologa působícího v ilegalitě o katechetiku, nepředpokládám.

1. 6 Použití metody práce

Předmět a pojetí této práce naznačuje její název: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920–1994*. Z toho vyplývá strategický cíl práce: prozkoumat část minulosti katechetiky jako teologického vědního oboru a postihnout jeho vývoj. To předpokládá výběr proměnných, které katechetiku charakterizují, a také vlivů (dalších proměnných), na nichž je vývoj katechetiky závislý. Výsledek tohoto kroku je popsán v kap. 1. 1. V následující kap. 2 je vymezen rozsah dalších proměnných, které jsem brala při zpracování tématu v úvahu.

Na počátku výzkumu jsem stanovila na základě svého předporozumění tématu předběžné pracovní hypotézy (kap. 1. 5). Na jejich základě jsem zpřesnila výběr pramenů pro výzkum vývoje a obsah práce jsem rozdělila do tří časových období podle výrazných charakteristik: postavení teologických fakult a postavení katechetiky v jejich studijních programech. Současně jsem prozkoumala výsledky dosavadního bádání v této oblasti (kap. 1. 4).

Jako hlavní prameny k posouzení vývoje české katechetiky jsou v této práci uvažována díla učitelů katechetiky na českých fakultách. Proto byl nejprve pořízen seznam těchto učitelů a jejich katechetických a pedagogických prací.⁵⁷ Zdrojem informací jsou jí zmíněné publika-

⁵⁷ Důvodem pro zohlednění pedagogických prací je skutečnost, že v sledovaném období neexistoval mezi učiteli katechetiky jednoznačný názor na vymezení těchto oborů. Pedagogiku chápali jako vědu o křesťanské výchově dětí a mládeže. Měli snahu neoddělovat náboženskou výuku od náboženské výchovy. Proto se obsahy jejich katechetických a pedagogických publikací často prolínají. Sami autoři příliš nerozlišovali mezi náboženskou

ce M. Vaňáče, V. Novotného a B. Chudoby, publikace zmíněné v kap. 1. 4 a dále některé tituly mapující historii české teologie.⁵⁸ Tyto informace byly doplněny o další na základě odkazů v nalezených publikacích.

Díla zařazená v této skupině byla analyzována, stručně popsána a charakterizována (název, základní údaje o publikaci, zaměření a účel vydání, stručný obsah). Tímto způsobem byly konzultovány všechny dostupné práce u čitelů katechetiky.

Za druhou skupinu pramenů jsou považovány publikace v časopisech katechetice nebo katechezi. Byly vyhledávány převážně v katalogích knihoven teologických fakult, Státní vědecké knihovny, Arcibiskupské knihovny v Olomouci a Biskupské knihovny v Hradci Králové, knihovny Libri Prohibiti v Praze, v knihovnách Arcidiecézního katechetického střediska v Praze, Katechetického a pedagogického centra v Hradci Králové a Katechetického střediska v Brně. Další konzultované knihy a publikace pocházejí z archivu Římskokatolického farního úřadu v Křemíci z vlastní knihovny a soukromých knihoven několika katechetek a kněží. Vedlejším zdrojem informací, které jsem konzultovala spíše namátkově, byly sborníky některých dobových časopisů (Logos, Na hlubinu) nebo jejich elektronické archivy (Časopis katolického duchovenstva, Via). Několik informací jsem získala osobními rozhovory nebo z e-mailové korespondence s pamětníky. Přehled výsledků tohoto výzkumu obsahuje Příloha 3.

Ze shromážděných publikací byla vybrána díla teologů, případně kněží a katechetů z praxe, která obsahují teoretickou reflexi katechetické činnosti. Tato skupina prací byla rozdělena na díla domácího původu (kap. 3. 1. 2, 3. 2. 2 a 3. 3. 2) a na překlady zahraničních publikací (kap. 3. 2. 3). Dostupné práce byly analyzovány, stručně popsány a charakterizovány (název, základní údaje o publikaci, zaměření a účel vydání, stručný obsah). U některých byl popsán i jejich mimořádný přínos katechetice. Tímto způsobem byly konzultovány všechny dostupné práce z této skupiny.

Výsledkem výzkumu je ověření platnosti předběných pracovních hypotéz, kterému předchází podrobná analýza vybraných katechetických prací z každého období, a také popis vývoje katechetiky podle předem stanovených proměnných. Analýza sleduje jejich hodnotu v jednotlivých publikacích. Její výsledky jsou zapsány do tabulek (k jedné proměnné je

pedagogikou a katechetikou. Tento problém u nás převažuje do dnes. To souvisí s již uvedenou poznámkou v publikaci ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 52-53.

⁵⁸ V této práci jsem vycházela zejména ze sborníků: KARFÍKOVÁ Lenka, KŘIŠŤAN Alois, KUŘE Josef (eds.): *Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce*, Brno: CDK, 1998; NOVOTNÝ Vojtěch (ed.): *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum, 2007; HANUŠ Jíří: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Doplňkovým pramenem bylo dílo NOVÁKOVÁ: *Dějiny katechetiky a katecheze*.

přiřazena jedna tabulka) v kap. 3. 1. 4, 3. 2. 4 a 3. 3. 3. Vyhodnocení hypotéz je provedeno analyticko-syntetickou metodou na základě výše zmíněných tabulek. Závěry jsou formulovány pro každé období zvláště v kap. 3. 1. 5, 3. 2. 5 a 3. 3. 4. Obsahem závěrů je posouzení pravdivosti hypotéz a popis vývoje jednotlivých proměnných katechetiky, které nebyly v hypotézách zmíněny.

V závěru práce (kap. 4) je provedena syntéza těchto dílčích hodnocení za celé období 1920–1994 a je nastíněno další možné využití shromážděných údajů.

2 Stručný nástin společenského a církevního prostředí v českých zemích v letech 1920–1994

Katechetika je vědou úzce spojenou s praxí. Spolupracuje s dalšími vědami, jak bylo schematicky naznačeno na obr. [1]. Z faktorů, které ovlivňují její vývoj, se budeme v této kapitole zabývat společenským a církevním prostředím v českých zemích.⁵⁹ Poté nastíníme charakter pastorační činnosti církve, úlohu katecheze v ní a přehled o katechetické činnosti v daných podmínkách.

Na společenské prostředí nebudeme nahlíět z pohledu historických událostí, které jsou v obecně známé a v odborné i popularizační literatuře rozsáhle popsáné. Omezíme se na některé klíčové tendence ve vztahu společnosti vůči církvi. Předmětem našeho zájmu budou důsledky konkrétních skutečností, které z těchto tendencí vycházely, pro katechetickou činnost církve (kap. 2. 1).

Církevní prostředí je do značné míry dáno univerzalitou církve a způsobem jejího řízení. Budeme zkoumat charakter pastorační činnosti církve a úlohu katecheze, kterou v rámci pastorační činnosti naplňuje (kap. 2. 2).

Hlavním místem, kde se katecheze realizovala, byla téměř po celé sledované období škola. To souvisí s chápáním katecheze v rámci křesťanské výchovy dětí a mladých lidí. Přednostním prostředkem formace dospělých byla kázání při bohoslužbách.⁶⁰ V kap. 2. 3 se budeme zabývat podmínkami, které v jednotlivých obdobích stanovil pro katechezi církve ve školách stát.

V závěru druhé kapitoly stručně charakterizujeme vlastní katechetickou činnost církve v českých zemích, z její reflexe by měla katechetika vycházet.⁶¹ Z většiny částí budeme odká-

⁵⁹ Dalšími dvěma faktory jsou změny uvnitř teologie a společenských věd. Pokus o jejich souhrnné vyjádření přesahuje možnosti i účel této práce. K problému mapování historie jednotlivých teologických oborů se vyjadřuje prof. Ctirad V. Pospíšil, OFM v první části článku POSPÍŠIL Ctirad Václav: Prorocký rys novodobé české teologie, op. cit., 129–131, kde uvádí bibliografii studií a publikací věnovaných významným osobnostem české teologie. Dalšími prameny jsou diplomové a rigorózní práce, které vznikají obvykle pod vedením prof. Pospíšila, doc. Vojtěcha Novotného a doc. Václava Ventury na pražské a olomoucké teologické fakultě (např. o Antonínu Salajkovi, Silvestru M. Braitovi nebo Vojtěchovi Šandovi). Příspěvkem k tematice je i dílo BARTOŇ Josef: Moderní český novozákonní překlad. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem. Praha: Česká biblická společnost, 2009. Ze starších publikací poskytují velmi solidní přehled autoři: HRONEK: Přehled katolické teologie české; CHUDOBA: Úvod do studia bohosloví.

⁶⁰ Toto pojetí zavedl papež Pius X. v encyklice *Acerbo nimis* vydané roku 1905. Papež v ní objasňuje vztah mezi kázáním, které vysvětluje evangelium, a vyučováním křesťanské nauky. Uvádí, že kázání o evangeliu je adresované těm, kteří ji znají základní prvky víry (nazývá to „chleboem láným pro dospělý“), avšak katechetické vyučování je mlékem, které apoštol Petr přikazuje dávat dětem (čl. 12). Srov. http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hf_px_en_c_15041905_acerbo_nimis_en.html, (29. 12. 2009). Podobné pojetí úkolů katecheze a liturgie můžeme pozorovat ještě v přístupech kard. Tomáška v 80. letech 20. století.

⁶¹ Podmiňovací způsob je volen proto, že ne vždy tomu tak u všech autorů bylo. Více viz kap. 3. 2. 5.

zovat na zdroje, ve kterých je takový přehled již zpracován, a pokusíme se o propojení či doplnění těchto informací (kap. 2. 4).

2. 1 Společenské prostředí z pohledu podmínek pro pastorační činnost církve

Společenské prostředí v českých zemích bylo po téměř celé sledované období katolické církvi nepřátelské s výjimkou tzv. Pražského jara a prvních let svobody znovunabyté koncem roku 1989. Na počátku 20. let to souviselo s osamostatněním Československa a spojování církve s tzv. austrokatolicismem.⁶² Po celé období docházelo k různým projevům tzv. sekularismu.⁶³ Výrazné tendence v období let 1920–1948 ilustruje kap. 2. 1. 1 v četně jejich důsledků pro katechezi církve. V období totalitní vlády Komunistické strany Československa (dále KSČ) byla ohrožena sama existence církve a možnosti k pastorační činnosti byly minimální. Účelem kap. 2. 1. 2 je blíže specifikovat tuto ohrožení a jejich dopad na katechetickou činnost. Ve třetí části jsou nastíněny některé faktory, kterým museli křesťané čelit ve svobodné společnosti, a možnosti, které se církvi teoreticky naslytly po znovuoobnovení demokracie (kap. 2. 1. 3).

2. 1. 1 Výrazné tendence ve společnosti související se sekularizací do roku 1948

Na počátku první sledované periody se v české společnosti projevil tendence stavět proti sobě vědu a víru a umožnit rozluky manství. Důsledkem první z nich byl požadavek vyloučit teologickou fakultu ze svazku Univerzity Karlovy.⁶⁴ Na oba tyto trendy reagoval Prof. Dr.

⁶² Národní revoluce symbolizovaná heslem "Pryč od Habsburků" vyvolala nejen řešení státoprávních otázek, ale byla spojena také s nutností vypořádat se s minulostí, s řadou dalších problémů, mezi něž patřil i tzv. austrokatolicismus, tj. těsné sepětí monarchie s katolickou církví. Volání "pryč od Říma" tak vyústilo v hlubokou krizi v církevní sféře, kterou musel řešit jak nový stát, tak římskokatolická církev. Podle anotace knihy MAREK Pavel: Církevní krize na počátku První československé republiky, L. Marek, 2005. Důsledky austrokatolicismu zmiňuje také list k sociálním otázkám *Pokoj a dobro* (ze 17. 11. 2000) v čl. 16 a 19 (vydal Sekretariát ČBK).

⁶³ Výraz "sekularismus" je odvozen od termínu "sekularizace". Zatím co sekularizace je sociology chápána jako proces strukturální změny společnosti, sekularismus je ideologií, která hlásá úpadek a zánik náboženství (srov. LUČNÝ D.: Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace, Brno: Masarykova univerzita, 1990, 65). Výrazem "sekularizace" se v polovině 19. století označoval převod církevního jmění do světských rukou, případně odchod mnichů a jeptiček z klášterů. V průběhu dalších padesáti či šedesáti let však získal mnohem větší význam, a to zejména v důsledku tlaku, který v západoevropském prostředí vytvořila sociologie. K jejím základním tezím např. patří, že náboženství v důsledku moderních vlivů ustupuje z veřejné sféry. Významná je skutečnost, že toto paradigma podpořili i někteří teologové a náboženscí myslitelé, kteří si všímalí změn společnosti a změn lidského zájmu o náboženství.

Historikové uvažovali o sekularizaci zejména třemi směry: za prvé zkoumali velké revoluční události moderní doby, zvláště vznik nového vztahu mezi státem a církví. Druhý směr si všiml rozvoje vědy a šíření výsledků vědecké činnosti v různých společenských skupinách. To se týkalo i uplatnění nových vědeckých myšlenek ve školství a v dalších výchovně-vzdělávacích institucích. Třetí směr analyzoval zejména myšlenku modernizace a vedl k rozboru sociálně-ekonomických skutečností: zejména posun od agrární, hierarchizované společnosti k urbanizované, demokratizované společnosti, industrializované a sekularizované. Srov. FASORA L., HANUŠ J., MALÍŘ J. (eds.): Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914, Brno: CDK, 2007, 57.

⁶⁴ Úvahy o vyjmutí teologické fakulty z rámce české univerzity provázely téměř celou její novodobou historii, přičemž jednou z vhodných příležitostí k demonstracím odmítavého postoje k tomuto svazku bývala před rokem

František Kordač (od roku 1921 pražský arcibiskup).⁶⁵ V řeči o manželství je zmíněna též snaha společnosti o laicizaci školy. Jeho vyjádření jsou svědectvím o jeho hodnocení sekularizace společnosti své doby:

Chceme-li pochopiti význam navržené sekularizace manželství a chystané laicizace školy pro život soukromý i veřejný, musíme je zkoumati v souvislosti s pověhým myšlenkovým vývojem nové doby dle správného výroku Schopenhauerova: (...) jaká filozofie, taková historie. (...) Liberalismus se stal univerzálním dědicem revolučních idejí náboženských a politických a marně se brání proti revoluci sociální. Neboť liberalismus hospodářský to byl, který společenské organismy středních stavů atomizoval a je v chaos námezdného dělnictva uvrhnul. Jeho hospodářský materialismus učinil z těchto dělníků proletáře a materialismus liberální buržoazie, na katedrách univerzitních i ve školách vesnických hlásaný, vehnal proletáře do náručí Marxova socialismu, který je organizoval. Proto prohláší zakladatelé socialismu bezbožský liberalismus za svého otce a sebe za dědice veškerého kapitalistického majetku.

K dosažení tohoto dědictví stojí socialismu v cestě, dle jeho vlastního přiznání, tři překážky: křesťanská rodina, vyrůstající z křesťanského manželství, křesťanská škola a soukromé vlastnictví. Liberální buržoazie, zaslepená pseudovědou, bez Boha, převzala dobrovolně úkol první dvě překážky odstranit civilním manželstvím a laickou školou. Interkonfesionální a školní zákony z let sedmdesátých minulého století, kdy stál liberalismus ve svém zenitu, dílo rozkladu začaly a manželské a školní zákony volnomyšlenkářů, socialistů a spol. dílo to dokonávají s rezignací: po nás třeba nihilismus a bolševismus.⁶⁶

Zápas o českou školu a možnost církve v ní působit se odehrával až do roku 1950, kdy byly veškeré naděje církve definitivně zmařeny. O celé problematice svědčí např. rozsáhlé dílo Dr. Josefa Hronka, věnované působení církve na školách základního i středního stupně (viz kap. 3. 1. 1. 2), či snahy jeho současníka Dr. Františka Tomáška uskutečňovat doporučení magiste-

1918 instalace rektora, pokud do této funkce byl uváděn příslušník teologické fakulty. Polemika se vedla rovněž na stránkách tisku a vydáváním různých brožur obsahujících argumenty pro nebo proti vědeckosti teologie a teologických fakult, přičemž v těchto diskusích se hodně angažovali profesori teologické fakulty, kteří hájili oprávněnost své existence v rámci univerzity.

Po vzniku samostatné Československé republiky se diskuse přenesly do parlamentu a do akademického senátu české Univerzity Karlovy. Hned v listopadu roku 1918 byl v parlamentu podán návrh na vyčlenění teologických fakult ze svazku univerzit, který později našel podporu v akademickém senátu české univerzity, zatímco akademický senát německé univerzity tento návrh jednoznačně odmítl. Přesto v meziválečném období nakonec k realizaci tohoto návrhu na obou pražských univerzitách nebyla dostatečná politická vůle, ostatní teologické fakulty v ČSR byly konstituovány jako samostatné vysokoškolské ústavy mimo univerzity, což byl příklad olomoucké katolické fakulty a nově vzniklé evangelické fakulty v Praze a katolické fakulty v Bratislavě. Rovněž při vzniku nové brněnské univerzity parlament odmítl návrh na zřízení teologické fakulty při této univerzitě. V meziválečném období se také nepodařilo ani dostatečně vyjasnit otázku oprávněnosti teologických fakult v rámci univerzity ani právně zajistit fungující spolupráci státu a církve při správě těchto fakult. Převzato z VAŇÁČ Martin: KTF a Univerzita Karlova v minulosti a dnes, <http://www.getsemany.cz/node/365>, (1. 5. 2010).

⁶⁵ Jedná se řeč na téma *Věda a víra* Františka Kordače na sjezdu katolického studentstva československého v Brně dne 25. 7. 1920, který je vědeckou obhajobou vědeckosti teologie. Řeč *O manželství* pronesl na 52. schůzi Národního shromáždění dne 21. 5. 1919. Oba texty jsou zveřejněny v publikaci: MAREK Pavel: Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač. Nástin života a díla apogety, pedagoga a politika, Olomouc: FF UP, Moneta FM, 2005, 304 s. 331.

⁶⁶ Srov. tamtéž 330.

ria církve rozvíjet katechezi dětí i mimo školu (kap. 3. 1. 1. 4). Dr. Bohdan Chudoba⁶⁷ napsal k tomuto tématu stručné dílo nazvané *O novou českou školu*.⁶⁸ V jeho úvodu je situace charakterizována následovně:

„Jsem e dosud v převratové době a je pochopitelné, že nejen politikové a hospodáři, nýbrž i pěstitele kultury přicházejí se svou troškou do revolučního mlýna. Škola je ovšem pro věc národa a státu tak závažná, že by v ní plané revoluční řství mohlo natropiti tolik škod, že by je národ citil po dlouhá desetiletí. Nesmíme zapomenout, že ve škole se vytvářejí nejen osobnosti, které v budoucnosti povedou národ a stát, nýbrž se tam vytváří i široká masa národního těla. (...)“

Autor brožury (...) jde a na samý kořen věci, upozorňuje na závažnost školské otázky, rozvádí úkoly školy, podává přehled české školy v minulosti a ptá se před řešením školské reformy, zda naše školy jsou zastaralé a v čem jsou zastaralé. Na tuto otázku si odpovídá, že naše školy jsou zastaralé potud, pokud se odchýlily od humanistického základu a pokud přestaly vychovávat a začaly pěstovat pouze pamětní výuku. (...) Nejde tu ovšem o humanitářství, nýbrž o humanismus, opřený o hodnoty absolutní, o svobodu člověka, zaměřenou k poslednímu cíli.“⁶⁹

Právo náboženské výchovy dětí ve škole považuje Dr. Chudoba za vě zásadní, z ní nelze nic slevit a odvozuje je od práva rodičů, kteří vychovávali dítě v předškolním věku a nyní mají právo na to, aby školní výchova byla pokračováním. Prakticky navrhuje dostát tomuto právu zavedením konfesní náboženské výuky a výuky laické morálky pro ty, kteří se k žádné konfesi nehlásí. Úlohu mravní výchovy vidí ve sjednocení celého názoru na svět, k němu mladý člověk ve škole dospívá.⁷⁰

2. 1. 2 Totalitní stát a důsledky jeho politiky vůči církvi v letech 1948–1989

Komunistická strana Československa převzala v roce 1948 moc demokratickou cestou a demokracii proměnila během dvou let v totalitu.⁷¹ V 50. letech tvrdě zasáhla proti biskupům, řeholním společnostem a aktivním kněžím a ochromila tak organizaci církve. Zbývající kněží měli volbu kolaborovat s režimem nebo být pod jeho neustálou kontrolou.⁷² Další represivní cestou byly změny v zákonodárství, které znemožnily církvi působit oficiálně mimo prostor povolených bohoslužeb.⁷³ Veřejné mínění bylo stavěno proti církvi jako organizaci nepřátel státu a zaostalých lidí zastávajících nevědecký světový názor. Stát využíval nejrůznější příle-

⁶⁷ Autor byl filosof a historik. Po roce 1948 emigroval do zahraničí a přednášel na amerických univerzitách. Více na <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/chudob.html>, (1. 5. 2010).

⁶⁸ CHUDOBA Bohdan: *O novou českou školu*, Praha: Č.A.T. Univerzum, 1945.

⁶⁹ Srov. tamtéž 56. Autor předmluvy je označen jako Dr. C. M.

⁷⁰ Srov. tamtéž 20–23.

⁷¹ Tento proces popisuje např. VAŠKO: op. cit., 1156.

⁷² Jsou míněny likvidační akce 50. let. Viz tamtéž.

⁷³ Podrobný popis těchto změn uvádí např. JANČAŘOVÁ Markéta: Právní úprava výuky náboženství v Českých zemích v 19. a 20. století, in: *Revue církevního práva* 1 (2008) 48–49.

řitosti a formy k masové převýchově myšlení dětí i dospělých v intencích svědeckého světového názoru.⁷⁴

V uvedených podmínkách se nejednalo pouze o hledání účinných postupů, jak čelit secularizaci společnosti. Zpočátku šlo o přežití později o to, jak pomoci věřícím zachovat a rozvíjet svoji víru a být jim autenticky podle evangelia v situaci, kdy byli nejen zesměšňováni za své nevědecké postoje, ale bylo jim různým způsobem vyhrožováno nebo byli přímo perzekuováni.⁷⁵ Dostupné informace o katechetické činnosti tohoto období jsou zpracovány v kap. 2. 4. 2.

K určité změně postoje komunistické moci vůči církvím došlo v roce 1968. Akční program KSČ, publikovaný v dubnu roku 1968, zmiňuje mj. hlubokou společenskou krizi a pojmenovává řadu chyb, k nimž při vládě KSČ došlo. Konstatuje: Dnes, kdy se stírají ty řídní rozdíly, se hlavním hodnotícím měřítkem postavení lidí ve společnosti stává podíl, jakým člověk přispívá společenskému rozvoji.⁷⁶ V tomto duchu se v tomto programu také uvádí:

V dalším vývoji naší společnosti musíme počítat i s aktivitou a účastí na našem veřejném životě i v budovatelském úsilí se v rámci vrstev našeho obyvatelstva. Otevřeně říkáme, že počítáme i s lidmi věřícími, se v rámci, kteří se chtějí na základě své víry jako rovní s rovnými, jako plnoprávní budovatelé socialistické společnosti účastnit plnění všech našich národních úkolů.

Církev tuto výzvu přijala. V procesu své konsolidace, který podrobně popisuje A. Opatrný, došlo i ke vzniku tzv. Díla koncilové obnovy.⁷⁷ V Akčním programu tohoto díla⁷⁸ jeho účastníci potvrzují přijetí výzvy nabízené komunisty, neboť demokratický socialismus se jeví jako přijatelný rámec pro společenskou činnost katolíka.⁷⁹ Tato vnější změna do značné míry otevřela církvi možnost rozvíjet veřejně činnosti, které byly předtím nemyslitelné.⁸⁰ Ty, které souvisejí s katechezí a katechetikou, jsou popsány v kap. 2. 4. 2 a 3. 2. 2.

⁷⁴ Odkrýváním ideologických struktur marxistickoleninských teorií, které byly základem pro pronásledování církvi komunistickými režimy, se zabývá v první části své práce ROZTOČIL Vojtěch: Pronásledování církvi v Československu v letech 1948 a 1968, Bakalářská práce, Praha: Husitská teologická fakulta, UK v Praze, 1994.

⁷⁵ Svědectví o této době podává i třídílná sbírka sestavená arcibiskupem Karlem Otčenáškem pod názvem Kamínky OTČENÁŠEK Karel a kol.: Kamínky. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti, Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, I. a II. díl 2000, III. díl 2001.

⁷⁶ Srov. <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2008040901>, (1. 5. 2010), kde je Akční program z roku 1968 uveřejněn v plném znění.

⁷⁷ Srov. OPATRNÝ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 132-142.

⁷⁸ Text 3. verze Akčního programu DKO je zveřejněn jako příloha v publikaci OPATRNÝ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 267-269.

⁷⁹ Tamtéž 269.

⁸⁰ Viz např. tamtéž 116-141.

Výše popsané společenské klima trvalo velmi krátce. Léta 1970 a 1984 jsou označována jako období tzv. „normalizace“, kdy se postoj oficiálních představitelů společnosti ke křesťanským církvím vrátil ke stavu v 60. letech. Oficiální činnost církve byla stále omezena na bohoslužby a při rozvíjení jakékoliv jiné aktivity kněžími jim hrozilo odebrání státního souhlasu. Komunistická strana přehodnotila svůj postoj k církvím a převládl opět postoj nedůvěry a nepřátelství, které znamenaly návrat starých a vytváření nových diskriminačních opatření.⁸¹ Avšak opoziční síly vyvíjely nepřehlédnutelné politické aktivity, z nichž nejvýraznější je zřejmě Charta 77. Činnost disentu byla podporována vysíláním Rádia Svobodná Evropa, jehož součástí byla i náboženská redakce vedená „otcem Křišťanem“⁸². Toto vysílání přispívalo k naději na návrat svobody. Významným mezníkem bylo svatořečení sv. Anětky České (13. 11. 1989), po němž vzápětí následovala Sametová revoluce.⁸³

Přes výše uvedené došlo v církvi tohoto období ke značnému oživení neveřejných pastoračních aktivit včetně katechetických, zvláště od druhé poloviny 70. let. Jedná se např. o tajné univerzity, samizdatový tisk, činnost řeholí s dětmi a mládeží, formace Interdiecézního katechetického týmu⁸⁴ a v neposlední řadě příprava a vyhlášení Desetiletí duchovní obnovy.⁸⁵ Konkrétní aktivity v oblasti katecheze a katechetiky jsou uvedeny v kap. 2. 4. 2 a 3. 2. 2.

2. 1. 3 Vztah české společnosti ke křesťanství v prvních letech obnovené demokracie

Po pádu totalitní moci v roce 1989 byly vytvořeny strukturální a právní předpoklady demokracie,⁸⁶ které daly křesťanským církvím v Československu novou příležitost k naplňování jejich autentického poslání. Církev měla ve společnosti velmi dobrý kredit, což skýtalo naději na zvýšený zájem o křesťanství.⁸⁷

Ve společnosti nastaly prudké změny.⁸⁸ Úkol zvěstovat evangelium a být Kristu svědky byl stále obtížnější i vůči pokřtěným lidem v církvi, neboť nová svoboda jim přinesla netušené možnosti, rozptýlila jejich pozornost do různých směrů, nastolila nové otázky a také existenční problémy. Věřící byli (a jsou) stále konfrontováni se světem bez Boha, kde víra není samo-

⁸¹ Podrobněji je celá situace popsána v OPATRŇÝ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 147–153.

⁸² Jedná se o pastorálního teologa Dr. Alexandra Heidlera. Viz kap. 3. 1. 3. 4.

⁸³ Podrobněji OPATRŇÝ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 185–189.

⁸⁴ K jeho iniciátorům patřili Dr. Oto Mádr a sr. Consilie Nováková. Více o této aktivitě viz kap. 3. 2. 2.

⁸⁵ Podrobně o těchto aktivitách referuje OPATRŇÝ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 147–184.

⁸⁶ Srov. „Úvod a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 76. Dále je použita zkratka „ÚP“.

⁸⁷ Srov. OPATRŇÝ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 185–186.

⁸⁸ Změny a obtíže první poloviny 90. let komentuje např. OPATRŇÝ Aleš Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 14–17.

zřejmou součástí kultury ani hodnotovým úběhíkem společnosti. Víra byla vnímána jako individuální záležitost a mladí křesťané k ní volili svobodný přístup. V církvi bylo možno postupně vnímat jev, který označil belgický katechetik A. Fossion jako tzv. druhou fázi sekularizace.⁸⁹

Naplnění nadějí hledajících a podchycení pokřtěných, kteří byli vůči víře lhostejní, by vyžadovalo připravenost církve po stránce personální i materiální. Takové zázemí však v té době nemohla mít a ani neměla a na výjimky mezi jednotlivci a společenstvími, které se na novou situaci připravovali již za totality systematickým studiem a aktivní účastí na apořtoltu.⁹⁰ Situace v katechetické oblasti je blíže popsána v kap. 2. 4. 3.

2. 2 Charakter pastorační činnosti církve a úloha katecheze v ní

Pastorační činnost církve představuje poměrně široký a mnohotvárný celek, který zahrnoval od počátku několik základních proudů: péči o duchovní život a spásu křesťanů; péči o církevní obce; péči o sociálně potřebné v církvi; starost o politické záležitosti a o potřebné lidi obecně, nejen u své vlastní.⁹¹ Pohled na jednotlivé oblasti se rozvíjel a v různých dobách jim byla přikládána různá důležitost.⁹² Charakter pastorační činnosti církve úzce souvisí s jejím sebepojetím.⁹³ V následujících kapitolách proto nejprve stručně nastíníme vývoj, jak chápala církev sebe samu v souvislosti se svým posláním vůči světu (kap. 2. 2. 1), a poté se budeme věnovat pohledům na úlohu katecheze v pastorační činnosti církve (kap. 2. 2. 2).

⁸⁹ FOSSION André: How to evangelize in a evanĝelic way. Lumen Vitae, 2008, <http://www.lumenonline.net>, (15. 12. 2008). Fossion upřesňuje: Po sekularizaci veřejné sféry společnosti dochází ke druhé fázi sekularizace v soukromém životě. V církvi se to projevuje tím, že se je dinci distancují od tradičních forem křesťanství. Například proto, že neslouží svému účelu, nedávají jim smysl a jsou pro ně z velké části tajemné. Projevem takové krize je snižování počtu praktikujících křesťanů, snižující se počet dětí ve vyučování náboženství, vápný pokles počtu povolání, stárnutí křesťanského společenství apod. Vedle toho však existují i nadějná znamení života. Patří k nim: narůstající počet katechumenů a křtů dospělých, vzrůst laiků studujících teologii a pastorační práci; podíl laiků včetně žen na rozličných službách v církvi; inovativní katechetické projekty, využití médií, velká shromáždění; uplatnění demokracie v místních společenstvích. Překlad vlastní.

⁹⁰ O množství laiků ochotných přispět ke společnému dílu církve, kteří již měli řadu zkušeností, svědčí zájem o první ročník dálkového studia teologie otevřený na obnovené pražské Katolické teologické fakultě v roce 1990. Přihlášených bylo na tři sta. V dalších ročnících se již tento počet neopakoval. Podle vlastní zkušenosti (jsem absolventkou tohoto prvního otevřeného ročníku).

⁹¹ Srov. OPATRŇY: Pastorační situace u nás, 516.

⁹² Významným mezníkem pro pastorační činnost církve byl Tridentý koncil (1545-1563). Z jeho podnětu byla vydána řada disciplinárních nařizení, nový misál a Římský katechismus. To sjednotilo také výchovu a životní praxi kněží a zavedlo určitou jednotu a uniformitu do všech oblastí života katolické církve. Koncilní ořevé sledovali tyto základní cíle: udržet katolickou identitu proti reformační teologii a praxi a vést lidi k věření a zachování věřo, co je nutné ke spáse. Srov. OPATRŇY: Pastorační situace u nás, 8.

⁹³ Tuto problematiku obříměji pojednává ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 2340.

2. 2. 1 Nástin vývoje chápání pastorační činnosti církve v souvislosti s proměnami jejího sebepojetí

V předchozí kapitole byl zmíněn vliv sekularizace, na její první fázi reagovala církev od poloviny 19. století obranným postojem, a to kromě výjimek až do poloviny 20. století.⁹⁴ Tyto obecné tendence lze doložit i v české církvi charakteristikou působení pražského arcibiskupa prof. dr. Františka Kordače⁹⁵. Přitom situace v českých zemích byla ztížena bouřlivým vývojem v Jednotě českého katolického duchovenstva, její radikální křídlo založilo v roce 1920 Československou církev a její duchovní odvedli do nové církve někdy i celé farnosti.⁹⁶

Od konce první světové války docházelo postupně v církvi k proměně smýšlení o jejím vztahu k okolnímu světu a ke společnosti. Nový přístup byl označen jako „aggiornamento“ a byl potvrzen Druhým vatikánským koncilem.⁹⁷ Projevuje se ve všech jeho dokumentech, zvláště však v konstitucích, které se týkají církve samé: *Lumen Gentium*⁹⁸ a *Gaudium et spes*⁹⁹. Celý koncil byl označen za „pastorální“ a měl se tak stát východiskem k obnově pastorace. Pastorační teologie na to reagovala vymezováním pastoračních úkolů církve novým nebo staronovým způsobem.¹⁰⁰ Pro katechetiku koncil znamenal mj. potvrzení dosavadních výsledků mezinárodního katechetického hnutí a pokyn ke zpracování katechetického direktáře.¹⁰¹

Vliv koncilu na pastorační činnost v českých zemích byl nutně zeslaben politickou situací. Navenek se mohl projevit pouze v uskutečňování alespoň některých aspektů liturgické reformy.¹⁰² Výjimkou bylo krátké období v letech 1968 až 1970, kdy můžeme tehdejší chápání pastorace odvodit z Akčního programu Díla koncilové obnovy.¹⁰³ Katecheze je v jeho akčním programu za-

⁹⁴ Srov. OPATRŇY, Pastorační situace u nás, 89.

⁹⁵ Srov. MAREK: František Kordač, 5 a 25. Také kapitola o Františku Kordačovi a hnutí katolického duchovenstva 1919–1924 na s. 66–98.

⁹⁶ O této problematice podrobně referuje MAREK Pavel: České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924, Olomouc, Rosice: Gloria, 2000. Situaci v olomoucké arcidiecézi a způsob jejího řešení arcibiskupem Dr. A. C. Stojanem komentuje VYMĚTAL František a kolektiv: Živo a dílo Cyrila Stojana. Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve, Praha: Česká katolická Charita, 1988, 207–208.

⁹⁷ Tento výraz použil papež Jan XXII I. v projevu o programu svého pontifikátu dne 25. 1. 1959. Podle http://en.wikipedia.org/wiki/Aggiornamento#cite_note0, (16. 4. 2010). Vyjadřuje, že církev bere svět kolem sebe vážně a chce v něm naplňovat své poslání s ohledem na něj a s partnerským přístupem.

⁹⁸ Přínosem věroučné konstituce *Lumen Gentium* je zejména nově vyjádřená podstata a poslání církve.

⁹⁹ Přínosem pastorační konstituce *Gaudium et spes* je vyjádření solidarosti církve se světem a zájem o jeho aktuální problémy a zároveň odvaha poskytnout určité konkrétní pokyny v současné složité situaci světa. Srov. RAHNER Karl: Úvod k Pastorační konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 175–177.

¹⁰⁰ Různé přístupy k vymezení těchto úkolů uvádí OPATRŇY: Pastorační situace u nás, 13.

¹⁰¹ Tento úkol je vyjádřen v Dekretu o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* v čl. 44.

¹⁰² Srov. OPATRŇY: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 196–200. Autor mj. uvádí postupný sled kroků v zavádění liturgické reformy v pražské arcidiecézi. V této publikaci zmiňuje další souvislosti s biblickým vzděláváním a apoštolátem laiků (s. 111–113).

¹⁰³ Akční program DKO komentuje tato témata: překážky činnosti katolíků v době komunistické vlády, koncil a naše úkoly dnes, vztah k socialistickému společenskému řádu, strukturu činnosti včetně pracovní nápl-

řazena do duchovní služby a je specifikována jako „vyučování náboženství ve škole i mimo ni“

Po roce 1989 docházelo k obnově pastorace v našich farnostech různým způsobem. Vznikala nová pastorační pracoviště na úrovni diecéze i na národní úrovni. Základní orientaci pro tuto obnovu mohly poskytnout dokumenty Druhého vatikánského koncilu a další postsynodální dokumenty¹⁰⁴, nabízelo se využití zahraničních zkušeností. Mohlo dojít k proměně tradiční pastorace zaměřené na „vysluhování svátostí“ směrem k důrazu na evangelizaci.¹⁰⁵ Skutečnost byla velmi různá, lišila se diecéze od diecéze a farnost od farnosti.

2. 2. 2 Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve a v křesťanské výchově

Církev věnovala katechezi během svých dějin významnou pozornost. Ve 20. století se k ní vyjadřuje v řadě dokumentů, jejichž přehled uvádím v Příloze č. 1. Z podrobnější analýzy těchto dokumentů a ze srovnání jejich výsledků vyplývá, že na identitu katecheze bylo nahlíženo v různých dobách různě. S tím je spojena potíže užívanou terminologií.¹⁰⁶

něDKO, který je poměrně obsáhlý. Je rozdělen do oblastí: duchovní služba, křesťanský život a odborná činnost. OPATRŇY, Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 269-272.

¹⁰⁴ Podle A. Opatrného měly největší ohlas v církvi: *Evangelii nuntiandi* (1974), *Catechesi tradendae* (1979) a *Familiaris consortio* (1984). Srov. OPATRŇY: Pastorační situace u nás, 12.

¹⁰⁵ Tuto problematiku obšírně pojednávají: ALBERICH, DŘÍMAL: op. cit., 23-40.

¹⁰⁶ V české katechetické literatuře dochází často k volnému zaměňování termínů „náboženská pedagogika“ a „katechetika“ bývají jim přisuzovány různé cíle a různý vztah k náboženské výchově, někdy jsou zaměňovány i termíny „katechetika“ a „katecheze“. Tut o potíže přikládám přerušenému vývoji tohoto oboru v období totality. Z těchto důvodů jsem hledala termíny, které byly používány v mezinárodním měřítku, abych mohla přesněji identifikovat pojetí katechetiky v jednotlivých pracích českých autorů. Analyzovala jsem dokumenty magisteria uvedené v Příloze 1 a dále závěry dvou předních evropských katechetiků J. A. Jungmanna, SJ a J. Colomba, SS (člen kongregace sulpiciánů), kteří propojili katechetické hnutí s výsledky liturgického a biblického hnutí. Dalšími zdroji analýzy byly závěry Mezinárodních katechetických týdnů, které se konaly v letech 1960-1969 z iniciativy Johannese Hofingera, SJ (1905-1984), a jako spolupracovníka J. A. Jungmanna. Účastnili se jich katechetici, biskupové, kněží a další katecheti z praxe. Každý týden se konal na jiném kontinentě a věnoval se zásadním tématům katechetického hnutí. Závěry z práce těchto grémií byly využity zejména při diskusích o katechezi na Druhém vatikánském koncilu a posléze při přípravě Všeobecného katechetického direktoria. Výsledky této analýzy jsou shrnuty v Příloze 2 do tabulek rozdělených podle jednotlivých témat, která katechetika sleduje (srov. kap. 1. 1). Informace použité v tabulkách pocházejí z těchto publikací: MONGOVEN: op. cit., WARREN: op. cit., GALLAGHER: op. cit.; ELIAS John: *A History of Christian Education protestant, catholic, and orthodox perspectives*, Malabar, Florida: Krieger publishing company, 2002; SOUZA de Cyril (ed.): *Storia della pastorale giovanile e della catechesi contemporanea*, vol. I, Řím: UPS, 2000.

Vývoj chápání úlohy a významu katecheze v pastorační činnosti církve během 20. století:

křesťanské vyučování je základem celého křesťanského života tím by se měly řídit všechny plány, studium a úsilí farářů (ze čl. 19)	Provido sane consilio (1935)
katecheze je součástí evangelizační služby církve	J. Colomb (30. 4 0. léta 20. stol.)
katecheze je součástí celkového kontextu misijního úsilí církve; je projevem svědectví hlášenému poselství, její místo je ve středu pastorační činnosti církve	Mezinárodní týdny (60. léta 20. stol.)
Katechetická činnost je součástí celkové pastorace, v ní jsou všechny složky církevního života a mezi sebou organicky uspořádány a propojeny. Vzhledem k rozsahu a důležitosti jejích úkolů (VKD čl. 17[3 5]) je její úloha zásadní pro život věřících z víry a průběhu celé lidské existence a k úplnému pochopení zjevené pravdy a jejího včlenění do lidského života (podle čl. 30).	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
katecheze zaujímá v evangelizaci tak důležitou roli, že se často stává přímo jejím synonymem; hlásání evangelia je skutečně milostí a vlastním povoláním církve, která v něm nachází svoji nejvnitřnější točnost (ze čl. 14 a 22)	Evangelii nuntiandi (1975)
systematická katecheze konaná laiky pro mladší generace je cennou pomocí při nové evangelizaci, zvláštní úloha přitom patří rodičům (srov. čl. 34)	Christifideles laici (1988)

Tab. 2.1 Vývoj chápání úlohy a významu katecheze v pastorační činnosti církve v období let 1935–1990

Katecheze je také chápána jako součást celkového procesu křesťanské výchovy, proto si povíme něme jejího vymezení v dokumentech o křesťanské výchově. Ty byly vydány ve sledovaném období dva: roku 1929 encyklika *Divini illius magistri* (O křesťanské výchově mládeže) a roku 1965 byla Druhým vatikánským sněmem vydána deklarace *Gravissimum educationis*. Oba dokumenty se zabývají rolí rodiny, církve a státu ve výchově dětí a mládeže. Zvláště jde o kompetence ve školách, a to nejen katolických. O katechezi se v nich pojednává v rámci tématu věnovaném cíli a způsobům křesťanské výchovy. Encyklika *Divini illius magistri* dává katechezi do souvislosti s celistvou výchovou:

Některak nelze zapomínati, že křesťanský má být vychován celý člověk, v němž duše a tělo tvoří jednu přirozenost, se všemi schopnostmi duševními i tělesnými, přirozenými i nadpřirozenými, jak ho poznáváme rozumem i ze zjevení. (...) Od dětství je nutno potlačovati zlé náklonnosti vůle a pěstovati dobré a hlavně naplniti dětskou mysl učením Božím a posilovati ducha milosti Boží... (z kap. II – Předmět výchovy).

Gravissimum educationis o katechezi uvádí:

Při plnění svého vychovatelského úkolu používá církev všechny vhodné prostředky, hlavně však ty, které jsou jí vlastní. Mezi nimi je na prvním místě katechetické vyučování, které osvětluje a posiluje víru, pěstuje život podle Kristova ducha, vede k uvědomělé a činné účasti na liturgickém tajemství a pobízí k apoštolské činnosti. (čl. 4)

Krátce po koncilu vyšlo *Všeobecné katechetické direktorium*, podle něhož je katecheze jednou z forem služby slova v církvi, jejím cílem je výchova k živé, rozvinuté a činné víře (srov. čl. 17). Toto direktorium bylo alespoň některým českým teologům a pastoračním pracovníkům známé hned po jeho vydání univerzální církví,¹⁰⁷ proto budu v celé práci kvalifikovat jako katechetické všechny aktivity, které tomuto vymezení odpovídají, i když je současníci takto nepojmenovávají.

Úlohu katecheze v pastorační činnosti české církve lze popsat na základě soudobé katechetiky i katechetické praxe. Porovnání českých katechetických prací z tohoto pohledu obsahují kap. 3. 1. 4. 3, 3. 2. 4. 3 a 3. 3. 3. 3. Některé náhledy na katechetickou činnost v praxi jsou zmíněny v kap. 2. 4.

2. 3 Československé školství a právní podmínky působení církve v něm

Právní úprava působení církve ve školách se opírala o zákon č. 68/1874 ř. z., který zavedl do rakouského právního řádu nárok na uznání církví a náboženských společností. Tento předpis je nazýván vrcholem náboženské svobody. Na našem území platil až do roku 1949, kdy byl zrušen obecnou derogací klauzulí par. 14 zákona č. 218/1949 Sb.¹⁰⁸ Účast dětí na výuce náboženství a na dalších náboženských úkonech byla upravena výnosy Ministerstva školství a národní osvěty z let 1918 a 1920. Vyučování náboženství upravil Malý školský zákon č. 226/1922 Sb. Náboženství bylo povinným učebním předmětem ve školách obecných i měšťanských, mohlo se však vyučovat tak, aby nebyla narušena souvislost ostatního vyučování, neboť rodiče však u jiného vyznání či bez něj mohli požádat okresní školní úřad o zproštění této povinnosti pro své dítě. Účast na dalších náboženských úkonech byla pro všechny žáky naprosto dobrovolná.¹⁰⁹ Podobná situace byla i ve školách středních, kde byl pouze snížen počet vyučovaných hodin.¹¹⁰

Vedle státních škol existovaly i církevní školy.¹¹¹ O projevech sekularismu vůči výuce náboženství ve školách svědčí například dva příspěvky šéfredaktora Matice Cyrilometoděj-

¹⁰⁷ Svědčí o tom např. skripta Dr. Kryštofského z roku 1972 pro studenty olomoucké pobočky pražské teologické fakulty. Viz kap. 3. 2. 1. 6.

¹⁰⁸ Srov. JANČÁROVÁ: op. cit., 38.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž 44-46.

¹¹⁰ Srov. tamtéž 46-47.

¹¹¹ Na Moravě byla za tímto účelem založena Matice cyrilometodějská, a to roku 1900 skupinou moravských katolických kněží a laiků, vedenou poslancem dr. Mořicem Hrubanem, starostou města Olomouce, dále prof. dr. Augustinem Šanclem, pozdějším arcibiskupem dr. A. C. Stojanem a dalšími. V době svého vzniku měla své vlastní školy, vydávala učebnice náboženství, knihy i časopisy. Stála v čele boje o udržení církevních škol a po II. sv. válce byla nenahraditelnou pomocnicí duchovních, zejména po únoru 1948. V roce 1950 byla

ské, Josefa Papici k tématům *„Kola nesmí být pod vlivem Církve?“*¹¹² a *„Kola nemá vyučovat náboženství?“*¹¹³ z roku 1934.

Na počátku komunistické vlády byla pro výuku náboženství ve školách velmi p říznivá situace. Asi tři čtvrtiny obyvatel se domnívaly, že dítě potřebuje náboženskou výchovu a že náboženství má být vyučováno ve školách. Proto z hlediska právní represe došlo z počátku pouze ke stanovení povinnosti ministerstvu školství přezkoumávat učební osnovy navržené církví z hlediska občanské a náboženské snášenlivosti.¹¹⁴ Tentýž zákon stanoví, že vyučování náboženství musí být v soulase s výchovnou činností školy.¹¹⁵ Represe vůči dětem, které dále navštěvovaly výuku náboženství, a jejich rodinám začala v roce 1952.¹¹⁶ Děti byly ponižovány posměchem, diskriminovány při výběru střední školy, nebyly přijímány na vysoké školy, musely odpovídat na otázky ohledně svého náboženského přesvědčení a citění, vyplňovat dotazníky apod. Rodiče byli přesvědčováni, aby neublížovali svým dětem. Výsledkem bylo snížení počtu účastníků výuky mezi lety 1955 a 1969 průměrně ze 45% na 5% šáků z celkového počtu. Oficiální výuka náboženství nebo katecheze na církevní půdě byla zakázána a trestná.

K právní nápravě a obnově normálního stavu došlo začátkem roku 1990, kdy se základem konfesně právní úpravy v bývalém Československu stala Listina základních práv a svobod, zaručující svobodu náboženského vyznání a svobodný projev náboženství, nezávislou správu církví a náboženských společností. Výslovnou zmínku o vyučování náboženství obsahuje zákon č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností. Vyžaduje se jejich registrace.¹¹⁷

z příkazu ministerstva vnitra zlikvidována. Všechni její zaměstnanci byli odsouzeni a uvězněni. Srov. www.maticecm.cz, (16. 4. 2010).

¹¹² PAPIKA Josef: „Kola nesmí být pod vlivem Církve?“, in: Sborník kontroverzí. Sbírnka přednášek odpovídajících na časová hesla protináboženská, díl IV., Církevní problémy, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1934, 110.

¹¹³ Autor reaguje na tyto výtky: vliv církve na školu je zasahováním cizí moci do působnosti státu; církve nepřinášejí do školy žádné výchovné hodnoty, naopak můžou školu ohrozit; vliv církve zotročuje a omezuje svobodu vědeckého bádání; církve chce z učitelů nadělat kostelníky a faráře sluhy.

¹¹⁴ PAPIKA Josef: „Kola nemá vyučovat náboženství?“, in: Sborník kontroverzí. Sbírnka přednášek odpovídajících na časová hesla protináboženská, díl IV., Církevní problémy, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1934, 114.

¹¹⁵ Podle autora jsou uváděny následující důvody: škola má vyučovat děti praktickým vědomostem a připravovat je v dobré občany. Náboženské vyučování a náboženská výchova nejsou nutnou podmínkou vzdělanosti a schopnosti být dobrým občanem; náboženství by mohlo děti odmala vychovávat k náboženské snášenlivosti, úkolem školy je naopak děti nábožensky zadržet trochu zmrtnit a znecitlivět; náboženský duch věřících dětí by omezoval svobodu dětí jiných vyznání či bez něj; náboženství se týká duchovna, proto nemá podle moderních zásad školských ve škole dost místa.

¹¹⁴ Srov. par. 19 školského zákona č. 95/1948.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ JANČAŘOVÁ: op. cit., 50-52.

¹¹⁷ Srov. JANČAŘOVÁ: op. cit., 52-53.

2. 4 Katechetická činnost církve v českých zemích

Účelem této kapitoly je shrnout výsledky dosavadního bádání o podobě katechetické činnosti v českých zemích ve sledovaném období, a to alespoň v hlavních obrysech. Na popsanou situaci reagovali katechetici ve svých odborných pracích, které jsou představeny v kap. 3. 1., 3. 2 a 3. 3.

2. 4. 1 Katechetická činnost v období let 1920-1948

Základní formou katecheze zděděnou z doby Rakouska-Uherska byla tzv. školní katecheze, která zahrnovala výuku náboženství rozšířenou o výchovné působení celé školy. K základním pramenům pro studium této formy katecheze v období První republiky patří práce Dr. Josefa Hronka.¹¹⁸ Zevrubný přehled na toto téma zpracoval na základě Hronkových prací a mnoha dalších pramenů Dr. Ludvík Dřímál v článku *Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky*. V jeho závěru autor charakterizuje katechezi tohoto období následovně:

Přes složitou situaci v první Československé republice pokračovala církev v katechezi především dětí a mládeže, a to ve státních školách. Díky významným katechetickým osobnostem mezi kněžími (V. Kubíček, F. Tománek, J. Hronek) byla obohacována o cenné impulsy z jiných evropských zemí (Mnichovská metoda výuky náboženství, prvky tzv. činné školy aj.).

Na druhé straně, soustředěna tradičně do školního prostředí, poznávala jeho (a tím i své) hranice účinnosti: zjednodušené formulace náboženských pravd, přílišná zjednodušenost, nebyly později rozvíjeny úzce s jejich osobní zkušeností, především v kritickém období dospívání. Zakořenila se představa, že s ukončením povinné školní docházky se končí i povinná návštěva bohoslužeb, svátostný život, což svědčilo mnohdy o trvajícím formálním přístupu.

Církev si jen pozvolna uvědomovala, že přirozené a organické prostředí pro katechezi tvoří celé farní společenství a zvláště tím způsobem rodina. Vždyť již tehdejší době bylo možno vnímat, že při katechezi nemáme před sebou pouze děti věřící, ale spíše děti tážající se, pochybující a hledající. Katecheta nestojí proti nim jako vlastník znalostí, ale spíše se nachází mezi nimi jako ten, kdo spolu s nimi přemýšlí a vede společné hledání.¹¹⁹

K tématu se stručně vyjadřuje také historik Zdeněk Boháč v článku *K otázce vyučování katolického náboženství*. Autor se zmiňuje i o poválečné situaci, kdy díky nízkému počtu kněží byli narychlo vyškoleni laičtí katecheti, což se podle mínění autora neukázalo příliš šťastným. Poznává také, že bylo bohužel poměrně málo využito vysoce kvalifikovaných řeholníků a řeholnic.¹²⁰

¹¹⁸ Jejich výčet obsahuje kap. 3. 1. 1. 2.

¹¹⁹ Srov. DŘÍMAL: *Katecheze dětí a mládeže*, 67.

¹²⁰ BOHÁČ: *op. cit.*, 54.

Katechetickou dimenzi obsahovala i činnost Katolické akce, která byla v Československu ustanovena rozhodnutím biskupské konference 25. října 1927.¹²¹ Součástí jejího poslání bylo pomáhat duším k pravdě a pokladům křesťanství. Dále také v činnosti mariánských družin nebo ministrantských družin Legio angelica.¹²² O katechetické činnosti některých teologů pojednává kap. 3. 1. 2.

2. 4. 2 Katechetická činnost v období totalitní vlády KSČ v letech 1948–1989

K tomuto období se vyjadřuje Z. Boháč v již zmíněném článku *K otázce vyučování katolického náboženství* následovně: na přelomu 40. a 50. let došlo k přerušení staleté tradice náboženské výuky. Vyučování bylo odstraňováno ze škol postupně, a to administrativní cestou. Autor jmenuje konkrétní opatření: Děti mohli přihlásit jen oba rodiče na začátku školního roku přihláškou se svými podpisy; děti byli sdružováni do větších velmi nesourodých skupin; pokud bylo dětí mnoho, nebylo povoleno skupinu rozdělit; výuka probíhala v odpoledních hodinách a často kolidovala s nepovinnými předměty, kroužky či školními akcemi; při snížení počtu přihlášek se snížila frekvence hodin na 1x za 14 dní nebo dokonce za měsíc. V roce 1968 se oproti tomu očekával zvýšený zájem o výuku náboženství. Z. Boháč navrhuje, aby se laičtí katecheti podrobili alespoň přezkoušení. Dále navrhuje využít dobré zkušenosti ostatních křesťanských církví a věnovat se katechezi dětí na farách nebo v kostelích formou podobnou tzv. nedělním školám, která se osvědčila a kterou řádají i katoličtí rodiče také z důvodu výměchu spolužáků i učitelů.

Sr. Consilie Nováková, OSU charakterizuje katechezi v letech 1950–1990 takto:

„V uplynulých čtyřiceti letech bylo katechizováno více či méně bez jakéhokoliv systému. Každý katecheta se snažil podle svých sil a možností. Jednotlivé skupiny spojovaly děti různých ročníků. Obvykle existovaly pouze dvě kategorie: Děti nižšího stupně a starší děti nebo mládež. Katechizanti pocházeli většinou z katolických rodin. (...) Katecheti v ČSSR mají sklony k tomu, aby svým katechizantům ohraničili znalosti pravdy víry, aby mohli kontrolovat výsledky katecheze. A přitom nepomáhají jejich růstu ve víře. Co je důležité říci, nelze s jistotou určit.“¹²³

V 60. letech se rozvíjí také řada forem katecheze dospělých. Některé z nich spojené se jmény teologů jako byli J. Zvěřina, O. Mádr, A. Mandl, Z. B. Bouř, J. E. Urban a F. M. Davídek zmiňuji v kap. 3. 2. 2.

¹²¹ ZLÁMAL Bohumil: Příručka českých církevních dějin, svazek X – Doba českého katolicismu 1, Olomouc, 1948, 49.

¹²² REINSBERG, SVOBODA: Legio angelica a P. Method Klement OSB, Svitavy: Trinitas, 2000, 74–76.

¹²³ NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 253–254.

Mnohé učinil pro rozvoj pastorace a katechetických aktivit biskup František Tomáček.¹²⁴ Předně se stále věnoval opravám a opakovaným vydáním svého Katechismu.¹²⁵ V roce 1965 uveřejnil v diecézním Oběžníku naléhavou směrnicí o zavedení bohoslužeb s slova se spíše katechetickým pojetím. O půl roku později vydává novou směrnicí, kterou se zavádějí tyto bohoslužby slova povinně. Tyto výzvy se opakují i v následujících letech.¹²⁶ S tím souvisí i zásluha kardinála Tomáčka na vydání ekumenického překladu Bible s deuterokanonickými knihami.¹²⁷ Z titulu předsedy Liturgické komise pro Čechy a Moravu podpořil provádění liturgické reformy na území Čech a Moravy. Chtěl přiblížovat víru nově, srozumitelně a v něm. Proto zdůrazňoval pastorálně-katechetický aspekt liturgie. Bylo mu blízké zavedení lidového jazyka a přiblížení biblických textů ve srozumitelné řeči v něm lidem. Viděl v tom velkou příležitost k alespoň dílčímu využití liturgie jako nástroje vzdělávání. Vyzýval proto k dennímu konání homilie, a to i při malém počtu věřících. Písmo nemělo být v obnovené liturgii jen obřadně předčteno, ale i vyučováno. Cíl reformy chápal jako obnovu k žesťanského života pomocí liturgie.¹²⁸

Blízkou oblastí zájmu kardinála Tomáčka byla výchova v rodině. Očekával od ní více než od oficiální náboženské výuky. Proto kladl důraz na přípravu snoubenců pro úkol křesťansky vychovávat své děti.¹²⁹ Na sklonku 80. let se snažil vytvořit podmínky ke vzdělávání katechetů.¹³⁰

Vydání Bible umožnilo rozvíjet katechetickou práci s Biblií mezi mladými lidmi a mezi dospělými. Koncem 70. let své metodiky nabídlo hnutí Dílo Mariino, jeho členové četli a rozjímalí tzv. Slovo života. To vycházelo i jako příloha diecézního Oběžníku v několika diecézích. Od počátku 80. let se šířilo Hnutí Charismatické obnovy, které přivádělo zájemce k dennímu čtení a rozjímaní Písma v osmitýdenních seminářích obnovy v Duchu Svatém. Na styl těchto seminářů navazovala pomůcka Denní tichá chvíle obsahující vybrané úryvky z Písma s krátkým komentářem.¹³¹

¹²⁴ A. Opatrný uvádí v publikaci *Kardinál Tomáček a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, že v roce 1968 založil Pastorační radu pražské arcidiecéze složené převážně z laiků (s. 50). Dále založil pastorační referát Arcibiskupství (s. 50). Ve svých promluvách a okružních listech se věnoval tématům rodina a sociální spravedlnost (s. 53).

¹²⁵ Srov. OPATRŇY, Kardinál Tomáček a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 57. Autor upozorňuje na skutečnost, že v některých pasážích katechismu kardinál Tomáček nebral v úvahu nový pohled Druhého vatikánského koncilu na učení církve, a to zvláště o církvi nebo pramenech Božího zjevení.

¹²⁶ A. Opatrný dává tuto iniciativu do souvislosti se snahou biskupa Tomáčka o biblické vzdělávání. Podrobněji tamtéž 111–112.

¹²⁷ OPATRŇY, Kardinál Tomáček a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 58.

¹²⁸ Srov. tamtéž 60–61.

¹²⁹ Srov. tamtéž 68–69.

¹³⁰ Srov. tamtéž 70.

¹³¹ Srov. tamtéž 211.

Katecheze dětí a mladých lidí v období "normalizace" (od roku 1970) je částečně zachycena v již zmíněném článku Dominika Dvořáka *Nezávislé náboženské vzdělávání za "normalizace"*.¹³² Autor zahrnul pod termín "náboženské vyučování" různé formy katecheze, a to především v salesiánském prostředí, ve kterém se sám pohybuje. Nejprve zmiňuje katechezi v rodině nebo skupině rodin ze zkušenosti manželů Schrötterových.¹³³ Katecheze se konala v bytech a na letních táborech. Na táborech se scházely děti či rodiče různých skupin.¹³⁴ Starší děti a dospívající se sdružovali v turistických a skautských oddílech pod hlavičkou různých státům dovolených organizací (Svazarm, ochránci přírody, pořádníci...).

Výrazným fenoménem se staly salesiánské chaloupky.¹³⁵ Program táborů zahrnoval také náboženskou výuku v rozsahu do jedné hodiny denně a modlitby. "Tajné vyučování obvykle tvořilo cyklus lekcí, které vycházely z tradičních křesťanských témat (Bible, liturgický rok, svátosti) a přizpůsobovaly se okolnostem, věku posluchačů a osobnosti učitele." A nimatoři byli vzdělávání také, a to na výletech, které se konaly dvakrát během školního roku. Podle podání D. Dvořáka se zdá, že způsob katechizace byl tradiční. Příklad, že se probralo určité téma z katechismu. Metoda vyučování vycházela z myšlenek sv. Jana Boska a z konceptu animace, převzatého ze západoevropské pedagogiky volného času. Připravené katechetické lekce určené k reprodukci na táborech byly nejprve diktovány, později se rozvinuly v systematictější přednášky a debaty. Pro vedoucí byl vydáván samizdatový časopis *Čtení do krosny*. Obsahovou náplň výuky připravoval P. Karel Herbst.¹³⁶

O katechezi dětí ve farnostech podává určitý přehled sr. Consilie Nováková, která v roce 1992 uskutečnila dotazníkový průzkum.¹³⁷ Dotazovala se na příčiny úspěchu a neúspěchu v katechetické činnosti, na názor, v čem spočívala během komunismu největší překážka pro katechezi a co postrádala církve v Čechách a na Moravě nejvíce. Výpověď dotazníků byla následující:

¹³² Viz kap. 1. 5.

¹³³ DVOŘÁK: op. cit., 452. Manželé Pavla a Jaroslav Schrötterovi zpracovali spolu s dalšími salesiánskými spolupracovníky pětidílnou sérii *Rodinná katecheze*, která byla vydána Sdružením salesiánských spolupracovníků roku 1991 v Praze. Autoři vycházeli z tehdy dostupných materiálů vydaných Křesťanskou akademií v Římě a z přeloženého francouzského materiálu o katechezi dětí předškolního věku. Tyto zahraniční publikace jsou charakterizovány v kap. 3. 2. 3. Některé katecheze vytvářeli sami.

¹³⁴ Srov. tamtéž 452-453.

¹³⁵ Srov. tamtéž 456-457. Podrobněji viz také VRACOVSKÝ Jaroslav: *Chaloupky salesiánské prázdninové tábory*, Praha: Portál, 2002.

¹³⁶ Srov. DVOŘÁK: op. cit., 457-458.

¹³⁷ NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 178. Výzkum vycházel z 50 vyplněných dotazníků od katechetů z Čech, 19 katechetů z Moravy a 46 ze Slovenska. Byli mezi nimi i kněží. Ne všichni respondenti měli s katechizováním vlastní zkušenost. Výsledky výzkumu jsou popsány na s. 196-203.

- Úspěch v katechezi podporovalo: dobré katolické prostředí rodiny; osobní svědectví katechety svým jednáním s dětmi; malá společenství, kde bylo možné pěstovat osobní kontakty; metodická připravenost a pedagogický talent katechety;
- Neúspěch zapříčinily: osobní důvody (absence schopností, talentů, stáří, malá sebedůvěra a malá důvěra v Boží pomoc, nedostatečná příprava apod.); chybějící opora rodiny, škola a okolní prostředí; únava a nepozornost v odpoledních hodinách; chybějící společenství; chybějící materiály a svoboda, strach z tajné policie;
- Největší úspěchy viděli účastníci ankety v přátelském prostředí malých skupin; osobní zájem a dobrovolná účast; bohoslužba slova k prohloubení víry;
- Co katecheti nejvíce postrádali: náboženskou svobodu; mladé kněze ochotné spolupracovat s laiky; biskupy v řízení diecézí; osobní živý vztah křesťanů k Ježíš Kristu; pravidelnou četbu Bible; otevřenost vůči nevěřícím vzájemnou lásku a pochopení; systematické další vzdělávání kléru;
- Co katecheti negativně pociťovali: deficit literatury a náboženských časopisů; průměr katolického obyvatelstva byl navzdory heroickým jedincům proniknut strachem; rodiče se obávali i setkání s knězem; hierarchie neřídila ani nepodporovala katechetickou činnost; kněží dávali přednost jiné činnosti.

Souhrnně lze říci, že období po roce 1970 poskytlo katechezi v církvi lepší podmínky, než tomu bylo v první polovině totalitní vlády KSČ. Čeští teologové byli v této době na svobodě. I když neměli státní souhlas, mohli pracovat skrytě. K rozvinutí jejich činnosti docházelo od poloviny 70. let. Teologové sdružení v období Pražského jara kolem teologického časopisu *Via* se podíleli na tvorbě samizdatu.¹³⁸ Konaly se různé tajné „univerzity“, z nichž některé měly katechetický ráz (více viz kap. 3. 2. 2). Tyto neveřejné aktivity skutečně pomáhaly rozvíjet víru křesťanů, kteří se do neoficiálních aktivit zapojili: získali v tomto období vlastní zkušenost se společenstvím i s určitou formou katecheze dospělých; mnozí dokázali objevit svoji křesťanskou identitu; učinili osobní zkušenosti s působením Božím; poznali, co pro ně křesťanství znamená; dokázali oslovovat hledající ve svém okolí; vnímali společenský a univerzální rozměr církve.¹³⁹

¹³⁸ Samizdatový, ale i některý oficiálně vydávaný tisk byl významným prostředkem náboženského vzdělávání. Referuje o tom např. OPATRŇY: Kardinál Tomáček a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 161–164. Více také kap. 3. 2. 2.

¹³⁹ Srov. např. OPATRŇY: Kardinál Tomáček a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 166–170.

2. 4. 3 Obnova katechetické činnosti v českých zemích na počátku 90. let

Představu o katechezi v prvních letech života církve v obnovené demokracii můžeme vyčíst ze dvou dokumentů. Prvním z nich jsou *Katechetické směrnice České biskupské konference* vydané roku 1994, které obsahují stručnou kapitolu „Současná situace v ČR“ (s. 34). Text se zmiňuje o „postmoderní tendenci lidí vyznačující se stále zvěšující nedůvěrou v možnosti lidstva pomocí rozvoje vědy, techniky a rostoucího blahobytu dosáhnout spokojenosti v sociálně spravedlivé společnosti“. Moderní člověk podle autorů dokumentu hledá řešení v náboženství, občas i když touží po transcendentálním rozměru. Dále je konstatováno, že u řady lidí se můžeme setkat se značným nepřátelstvím k církvi, zvláště mezi pedagogy.

Druhý dokument s názvem *Plán pastorační služby slova*¹⁴⁰ navazuje na první. Byl vypracován o dva roky později pastorační komisí zřízenou ČBK, které předsedal arcibiskup Jan Graubner. Situaci v církvi v České republice jsou věnovány dva odstavce. První z nich se zmiňuje o mentalitě katolíků, kteří si zvykli na černobílý obraz společnosti a na svádění odpovědnosti na dobu a těžké podmínky, a také si navykli starat se jen o sebe. Druhý odstavec se zmiňuje o protikatechetické mentalitě našeho národa, která je povzbuzována přijímáním víře vzdálených zásad ze západních zemí v oblasti společenského, rodinného i manželského života. Proto dokument připomíná jednoznačnost výzvy k nové evangelizaci (s. 3).

V kapitole *Plánu pastorační služby slova* je věnována katechezi. Z ní lze usuzovat též na dosavadní praxi. Jako místa katecheze jsou zmíněny: školy, středisko mládeže, fara nebo farní středisko, společnosti zasvěceného života a apoštolátu, hnutí a spirituality, malá společenství a další struktury církve. Jako způsoby katecheze jsou uvedeny: náboženská výchova na školách, farní katecheze, katecheze provozovaná řády, katecheze v malých společenstvích mládeže a dospělých, společenstvích rodin a univerzity třetího věku. Doporučenou zásadou pro všechny skupiny bylo: nepředpokládat žádné znalosti a vycházet ze zájmu skupiny a systematicky pokračovat (s. 9–11).

Potřebu a rozsah odborného zájmu specifikuje *Všeobecné katechetické direktorium*.¹⁴¹ V kapitole 2. 1. 3 jsem zmínila existenci Interdiocézního katechetického týmu. Dalo by se předpokládat, že po znovunabytí svobody se jeho členové budou zabývat organizací kateche-

¹⁴⁰ KATECHETICKÁ SEKCE PASTORAČNÍ KOMISE ČBK: Plán pastorační služby slova, rukopis, Praha, 11. 11. 1996. Kopie dokumentu je přístupná na Katechetickém a pedagogickém centru Biskupství královéhradeckého.

¹⁴¹ VKD z roku 1971 obsahuje v části VI „Pastorační služba slova“ přehled doporučení k formaci katechetů, tvorbě pomůcek pro katechezi, k organizaci katecheze, koordinaci katechetické pastorační činnosti, k vědeckému výzkumu a mezinárodní spolupráci.

tické činnosti a dojde k vyslání zájemců z řad mladších kněží i laiků ke studiu katechetiky do zahraničí. Jaká byla skutečnost?

V České republice docházelo ke zřizování diecézních katechetických středisek hned na počátku 90. let. Vedoucími některých z nich se stali i členové Interdiecézního katechetického týmu nebo účastníků erfurtských setkání.¹⁴² Činnost středisek se zaměřila téměř výhradně na výuku náboženství dětí, která byla (a v praxi často stále je) ztotožňována s katechezí.¹⁴³ Několik středisek zahájilo již na počátku 90. let katechetické kurzy, aby připravila nové i stávající katechety laiky. Není mi známo, aby se podobné systematické formace ke katechetické činnosti dostalo i kněžím. Základním učebním materiálem těchto kurzů byla většinou *Katechetika* zpracovaná sr. Consilií Novákovou (viz kap. 3. 3. 2. 1). Při pražském arcibiskupství bylo roku 1991 založeno Pastorační středisko, jehož ředitelem se stal Mgr. Ing. Aleš Opatrný. Toto středisko vydává od počátku své existence různé pastorační materiály, mj. i pro katechezi dospělých.¹⁴⁴ Jiní členové Interdiecézního katechetického týmu začali pracovat na křesťanských pořadech ve veřejných médiích.¹⁴⁵ Jáhen Štěpán Fáber, také člen Interdiecézního katechetického týmu, zorganizoval v létě roku 1993 a 1994 letní katechetické semináře pro katechety z celé republiky, na kterých přednášeli zahraniční odborníci.¹⁴⁶

Počátkem 90. let vzniklo při České biskupské konferenci Národní katechetické středisko.¹⁴⁷ Národní katechetické středisko se zasloužilo o přípravu a vydání série učebnic pro výuku ná-

¹⁴² Vedoucími katechetických středisek se stali: P. Mgr. Adolf Pintř v Českých Budějovicích, který jej vede dodnes, stejně tak Mgr. Marie Špačková v Brně. Sr. Consilie Nováková vedla středisko v Praze. Mgr. Marii Mléčková spoluzakládala Katechetické centrum v Olomouci s Mgr. Ludmilou Svobodovou v roce 1993. Dosud se věnuje v rámci Centra pro rodinu náboženské výchově dětí v rodinách.

¹⁴³ Toto tvrzení lze doložit pouze na základě vlastní zkušenosti, publikační činnosti a obsahu národních katechetických setkání. Některá centra podporovala také katechezi v rodině vydáváním pomůcek.

¹⁴⁴ Pastorační středisko vydalo mj. řadu praktických příruček pro katechezi a náboženské vzdělávání dospělých. Kromě textů českých autorů se jedná i o některé překlady, mezi nimiž byly tehdy (i dosud) zcela chybějící publikace o katechumenátu pro dospělé. K překladům zahraničních katechetických textů patřilo například: TIL-MANN Klemens: Jak dnes mluvit v rodině o Bohu, Praha: Pastorační středisko, nedatováno. Text pochází z katechetického kurzu pořádaného v roce 1968/69. Pastorační středisko jej vydalo nejméně třikrát; BURGEOIS H., GONDAL M. L.: Praktický průvodce pro doprovázející v katechumenátu, Praha: Pastorační středisko, 1993; v roce 1994 bylo vydáno podruhé. Více informací obsahuje Almanach vydaný k 10. výročí vzniku Pastoračního střediska v Praze roku 2001.

¹⁴⁵ Tato informace se týká Ing. Jiřího Zajíce, který je též autorem cyklu katechezí pro mladší děti. Ty se staly v upravené formě součástí 2. dílu cyklu Rodinná katecheze vydaných v Praze Sdružením salesiánských spolupracovníků v roce 1991.

¹⁴⁶ Např. v roce 1994 byl seminář pořádán Arcibiskupstvím pražským, K atolickou teologickou fakultou UK Praha a Arcibiskupským seminářem. Vystoupili zde tři odborníci: Prof. Dr. Miroslav Zedníček s tématy: Hra a její možnosti v pedagogické praxi (transakční analýza), Psychodrama, bibliodrama a Katecheze ve Francii; dále Prof. Dr. D. Jaime Pujol Balcells ze Španělska s tématy: Formace katechetů a jejich vzdělávání ve Španělsku a Způsob zavádění výuky náboženské výchovy do sítě státních škol ve Španělsku; Prof. ThDr. Joachim Gaida z Polska: Praktické využití katechetických pomůcek a metody výuky v Polsku. Podle sborníku přednášek ze semináře (27. 8. – 30. 8. 1994). Jednalo se o druhý seminář.

¹⁴⁷ Přesné datum jeho vzniku se nepodařilo zjistit. Prvním ředitelem, byť na krátkou dobu, se stal Dr. Rudolf Smahel, SDB (dle osobního svědectví). Pravděpodobně se zpočátku jednalo o šer visící místo pro katechetickou

boženství. Komentáře k nim zpracovala jednotlivá katechetická střediska.¹⁴⁸ Jednotlivé diecéze začaly vydávat svá periodika pro katechety, z nichž celostátního rozšíření dosáhl brněnský *Katechetický věstník*¹⁴⁹, později částečně i olomoucké *Katechetické listy*.

Dokumenty univerzální církve o katechezi byly vydány s určitým zpožděním. Překlad *Všobecného katechetického direktoria* vyšel roku 1994 a byl prezentován RNDr. Helenou Částnou a P. Jiřím Kaňou na prvním Celostátním setkání katechetů v Ústí nad Orlicí roku 1996. Než se s ním stačila katechetická veřejnost seznámit, byl nahrazen o čtyři roky později překladem nového *Všobecného direktoria pro katechezi*.¹⁵⁰ Adhortace *Catechesi tradendae* z roku 1979 se v řadě dokumentů vydávaných ČBK neobjevila vůbec¹⁵¹, exhorta *Evangelii nuntiandi* (1975) byla vydána nakladatelstvím Zvon již v roce 1990.

Snahy o další nebo vyšší vzdělávání pracovníků katechetických center se objevily a mnohem později. Patrně to souviselo s tím, že bylo málo kvalifikovaných vyučujících katechetiky i na teologických fakultách. Nikdo ani nebyl po dlouhou dobu vyslán ke studiu tohoto oboru do zahraničí.¹⁵²

komisi (podle přehledu usnesení ČBK). Označení Národní katechetické středisko České biskupské konference je použito v Katechetických směrnicích ČBK z roku 1994 (s. 21).

¹⁴⁸ Jedná se o vytvoření tří původních učebnic pro 1. až 3. třídu, jejichž autory byli P. Jiří Kaňa (1. třída), Marie Mléčková, Ludmila Svobodová a Marie Špačková (2. a 3. třída). Učebnice pro další ročníky a metodiky k nim byly připraveny podle rakouského vzoru.

¹⁴⁹ *Katechetický věstník* vydává jako měsíčník během školního roku Diecézní katechetické středisko Biskupství brněnského od školního roku 1991/92. Kromě několika článků ke vzdělávání katechetů a formování jejich spirituality obsahuje převážně praktické podněty pro katechezi s dětmi. Podrobněji na <http://www.biskupstvi.cz/kc/vestnik.html>, (1. 5. 2010).

¹⁵⁰ KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Všobecné direktorium pro katechizaci*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. Český překlad tohoto dokumentu v originále nazvaného *Všobecné direktorium pro katechezi* je mezi odborníky považován za méně zdařilý. Oproti předchozímu direktoriu je dokument rozsáhlejší, méně přehledný a srozumitelný a jeho obsah je katechetům téměř neznámý.

¹⁵¹ Tento dokument vydala v českém překladu Křesťanská akademie v Římě.

¹⁵² Srov. OPATRŇY: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, 228-229.

3 Vývoj katechetiky v českých zemích v období mezi lety 1920–1994

Tato kapitola tvoří jádro práce. Je členěna do tří podkapitol podle sledovaného období. Cílem každé kapitoly je uvést a analyzovat prameny, dle kterých je možné posoudit míru pravdivosti pracovních hypotéz, které byly formulovány v kap. 1. 5 pro každé období zvlášť. Relevantní prameny, z nichž výzkum vychází, a způsob práce s nimi jsou podrobně popsány v kap. 1. 6. Souhrnný přehled všech nalezených pramenů (publikovaných textů, příruček, učebnic a jiných pomůcek z oblasti katecheze a katechetiky za celé sledované období je zpracován v Příloze 3.

3.1 Katechetika v českých zemích v období 1920–1950

Účelem této kapitoly je potvrdit, upřesnit či vyvrátit předběžné pracovní hypotézy č. 1, 2 a 3 z kap. 1. 5. Přestože se katechetika mohla na teologických fakultách rozvíjet v převážně svobodném prostředí, jsou do výzkumu zahrnuty i výsledky práce několika teologů, které není možné pomínout.

3.1.1 Učitelé katechetiky na českých teologických fakultách

Výuka katechetiky a pedagogiky na pražské teologické fakultě probíhala původně v rámci přednášek pastorální teologie, zavedených v 70. letech 18. století. K osamostatnění tohoto oboru došlo na různých fakultách různě. Na pražské teologické fakultě to bylo v roce 1814, kdy byly zavedeny přednášky z katechetiky (3 hod. týdně) a pedagogiky (2 hod.) pro posluchače IV. ročníku. Vyučujícími byli zpravidla profesori normální školy na Malé Straně, neboť na tomto ústavu se přednářelo a zároveň se zde kandidáti kněžství i cvičili v katechezi. Přednášky probíhaly převážně v němčině a výjimečně také v češtině.¹⁵³

<i>KTF Praha</i>	<i>CMBF Olomouc (1920–1950)</i>
do roku 1928 Antonín Hora	do roku 1921 František Novák ¹⁵⁴
1928–1954 Josef Hronek	1921–1934 Václav Kubíček
	1934–1950 František Tomáček

Tab. 3 | Učitelé katechetiky na teologických (bohosloveckých) fakultách v ČR v letech 1920–1950.

¹⁵³ VAŇÁČ: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1981–1939, 120.

¹⁵⁴ Dr. František Novák přednášel katechetiku a metodiku v Olomouci od roku 1907 do roku 1920, a to německy ve třech hodinách týdně a na cvičné škole jednu hodinu. Srov. KOŮÁK: op. cit., 208. Podle této autorky byl nástupcem Dr. Kubíček od roku 1920. Rok 1921 uvádí HOŤÁLKOVÁ: op. cit., 19. Autorka se odvolává na *Protokol ze zasedání profesorského sboru theologické fakulty z let 1891–1928*.

3. 1. 1. 1 Antonín HORA (1859–1928) ¹⁵⁵

- 1879–1883 studium na české Bohoslovecké fakultě c. k. Karlo-Ferdinandovy university v Praze; po ukončení kněžské svěcení a služba v duchovní správě;
- 1887–1905 působil jako katecheta měšťanské dívčí školy u sv. Tomáše na Malé Straně;
- 1905 začal působit jako profesor učitelského ústavu v Praze a zároveň učitel katechetiky a pedagogiky na pražské teologické fakultě;
- 1912 jmenován titulárním mimořádným profesorem katechetiky a pedagogiky. Přednášel až do března 1928.

Antonín Hora, katecheta dívčí měšťanské školy u sv. Tomáše na Malé Straně, byl povolán k výuce katechetiky na pražské bohoslovecké fakultě na počátku školního roku 1905–1906. Navázal na přednášky svých předchůdců, zejména doc. Jana Ladislava Sýkory (1891–1892)¹⁵⁶ a prof. K. Tippmanna (1892–1905). A. Hora vymezil katechetiku následovně: „vůle, která důvodně a soustavně podává pravidla, jimiž se řídí vychovávání mládeže, učením, bohoslužbou a kázní církevní řídit se třeba.“ Katechetiku členil na tři hlavní části: 1. dějiny katecheze, 2. ideu o zřízení katechismu a 3. katechetickou činnost církve (tj. vychovávání mládeže k dospělosti křesťanské).¹⁵⁷

Prof. Hora přednášel katechetiku dvě hodiny týdně a pedagogiku jednu hodinu. Jednou týdně měli studenti dvě hodiny katechetických praktických cvičení na cvičné škole: „Hospitující hodinu při vyučování některému předmětu světskému, druhou pak mají střídavě praktické výstupy před žáky cvičné školy za přítomnosti profesora a ostatních bohoslovců tak, že každý má dva výstupy, jeden z biblické dějepavy a jeden z katechismu před žáky různých tříd.“¹⁵⁸

Odborná bibliografie: neobjevila jsem žádnou publikovanou práci.

3. 1. 1. 2 Prof. ThDr. Josef HRONEK (1890–1954) ¹⁵⁹

- 1913 absolvoval českou Bohosloveckou fakultu c. k. Karlo-Ferdinandovy university v Praze;

¹⁵⁵ KOŘÁK: op. cit., 221–222 ; VAŇÁČ: op. cit., 121–122.

¹⁵⁶ Doc. Sýkora se věnoval katechetice a pedagogice na počátku své vědecké činnosti. Psal studie, články a vzorové katecheze do různých časopisů. Jeho hlavním oborem však byla biblická studia Nového zákona a vybrané exegeze. Je autorem překladu Nového zákona. Srov. VAŇÁČ: Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1891–1939, op. cit., 133.

¹⁵⁷ KOŘÁK: op. cit., 222.

¹⁵⁸ Tamtéž 222.

¹⁵⁹ životopisná data: NO VOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990 , 344.

- 1919–1923 studoval na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze obory pedagogika, archeologie a dějiny umění;
- 1921–1925 působil jako adjunkt Bohoslovecké fakulty na Karlově univerzitě v roce 1921;
- 1928–1946 působil jako suplent pedagogiky a katechetiky na Bohoslovecké fakultě Karlovy univerzity, v letech 1939–1945 bylo jeho působení přerušeno uzavřením vysokých škol;
- 1937 získal doktorát, obhájil disertační práci *De primordiis minorum atque de regulis sancti Francisci*;
- 1945 habilitoval se v oboru pedagogiky a katechetiky. Habilitace byla schválena v červnu 1946. Habilitačními spisy byly publikace: *Národní škola a katecheta. Vyučování náboženství na národních školách. Methodika vyučování náboženství*;
- 1946 jmenován mimořádným profesorem pro obor pedagogiky a katechetiky;
- 1950 jmenován řádným profesorem pro obor pedagogiky a katechetiky (2. 10. 1950);
- 1952 jmenován vedoucím katedry praktických oborů;
- červen 1952 jmenován děkanem Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích pro roky 1952–1954;
- 1954 opět zvolen děkanem ŘK CMBF v Praze.

Bibliografie Dr. Hronka je velmi bohatá, čítá několik desítek titulů a článků v časopisech. Dr. Hronek byl v širším odborníkem, jeho díla se netýkají pouze katechetiky a pedagogiky, ale také historie, politiky apod. Sám svoji práci pro katechetiku a pedagogiku shrnul v jednom ze svých pozdních děl následovně:

Rozhodujícím způsobem zasáhl profesor Dr. Josef Hronek /1890/ do náboženské pedagogické teorie a praxe ve vlastním slova smyslu, aktivně a účinně se zúčastnil i na výstavbě náboženské výchovy. Ve svých pracích (Základní požadavky ve školním zdravotnictví a výchově, Národní škola a katecheta, Vyučování náboženství, Metodika vyučování náboženství, Katecheta, Na klíně mateřském, Základní otázky pedagogické, Duše dítěte, Hovory o výchově aj.) promítá pedagogickou teorii, vykládá trvalé hodnoty náboženské výchovy dorůstajícího pokolení a otázky metodiky vyučování náboženského, neuzavírá se před vývojem pedagogických ideí, v nichž je mnoho živých látek pro růst nové pedagogické teorie a praxe v duchu velikých neochvějných pravd křesťanských¹⁶⁰

¹⁶⁰ HRONEK Josef: Dějiny pedagogiky v obryse, Praha: UCN, 1953, 160.

Odborná bibliografie (řazeno chronologicky):

- 1931 Národní škola a katecheta: nástin vývoje obecného školství a přehled obecněškolního práva československého¹⁶¹
- 1932 Základní požadavky ve školském zdravotnictví, výchově a vyučování¹⁶²
- 1932 Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě¹⁶³
- 1934–1935 Přehled katolické teologie české¹⁶⁴
- 1935 Vyučování náboženství na národních školách – uvedení do učitelské praxe¹⁶⁵
- 1935 Reforma národní školy československé¹⁶⁶
- 1936 Kresebné návrhy při vyučování náboženství. Pracovní kniha pro učstvo národních škol na nižším stupni¹⁶⁷
- 1937 Metodika vyučování náboženství ve třídě elementární¹⁶⁸
- 1938 O současných směrech pedagogických¹⁶⁹
- 1939 Vyučování náboženství v jednoročních učebných kursech při měšťanských školách¹⁷⁰
- 1941 Metodika vyučování náboženství pro učitele ke zkouškám způsobilosti a pro školskou praxi¹⁷¹
- 1941 Vyučování náboženství na středních školách. Nejdůležitější platné právní předpisy¹⁷²
- 1946 Katechetika¹⁷³

¹⁶¹ HRONEK Josef: Národní škola a katecheta: Nástin vývoje obecného školství a přehled obecněškolního práva československého, Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francl, 1931.

¹⁶² HRONEK Josef: Základní požadavky ve školském zdravotnictví, výchově a vyučování, Praha: Kropáč&Kucharský, 1932.

¹⁶³ HRONEK Josef: Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě, Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francl, 1932.

¹⁶⁴ HRONEK Josef: Přehled katolické teologie české, Praha: Kropáč&Kucharský, 1934–1935.

¹⁶⁵ HRONEK Josef: Vyučování náboženství na národních školách. Uvedení do učitelské praxe, Praha: Vyšehrad, 1935.

¹⁶⁶ HRONEK Josef: Reforma národní školy československé: Vznik, zásady a cíle reformy národního školství v Československé republice 1918–1934, Praha: G. Francl, 1935.

¹⁶⁷ HRONEK Josef: Kresebné návrhy při vyučování náboženství. Pracovní kniha pro učstvo národních škol na nižším stupni, Praha: Grafická unie a. s., 1937.

¹⁶⁸ HRONEK Josef: Metodika vyučování náboženství ve třídě elementární, Praha: Československá grafická unie a. s., 1937.

¹⁶⁹ HRONEK Josef: O současných směrech pedagogických, Praha: CMK Gustava Francla, 1938.

¹⁷⁰ HRONEK Josef: Vyučování náboženství v jednoročních učebných kursech při měšťanských školách. Několik pedagogicko-didaktických poznámek, Praha: Kropáč a Kucharský, 1939.

¹⁷¹ HRONEK Josef: Metodika vyučování náboženství pro učitele ke zkouškám způsobilosti a pro školskou praxi, Praha: Česká grafická unie a. s., 1941.

¹⁷² HRONEK Josef: Vyučování náboženství na středních školách. Nejdůležitější platné právní předpisy, Praha: Kropáč&Kucharský, 1941.

¹⁷³ HRONEK Josef: Katechetika. Duch a forma katolického vyučování náboženského, Praha: Bohuslav Rupp, 1946.

1946	Na klíně mateřském. Kapitoly o výchově dítěte v raném dětství ¹⁷⁴
1950	Didaktika náboženství na školách národních a středních ¹⁷⁵
1950	Pedagogická a didaktická práce učitele náboženství na škole národní ¹⁷⁶
1951	Pedagogika ¹⁷⁷
1952	Magisterium. Praktická cvičení v katechisování ¹⁷⁸
1953	Methodika náboženské výchovy ¹⁷⁹
1953	Dějiny pedagogiky v obryse ¹⁸⁰
1954	Náboženská didaktika ¹⁸¹
?	Základní otázky pedagogické; Duše dítěte; Hovory o výchově ¹⁸²

Stručná charakteristika konzultovaných prací:

Národní škola a katecheta: nástin vývoje obecného školství a přehled obecněškolního práva československého (vázaná, formát A5, 301 stran)

Kniha má informativní charakter. Jejím účelem je shrnout nejdůležitější obecné předpisy, které dosud byly. Autor přihlíží zejména k těm, které se týkají výuky a výchovy náboženské nebo mají vztah k učitelům náboženství na národních školách. V úvodu vychází z encykliky *Divini illius Magistri*. Uvádí důvody, podstatu, důležitost a výbornost křesťanské výchovy. Další kapitoly jsou věnovány základním rysům dějinného vývoje školství, zvláště obecného; rodině; obecněškolnímu právu československému; organizaci školní správy a národních škol, náboženské výchově; soukromým ústavům; předškolní výchově; práci s mládeží uchýlenou a mravně vadnou; právní ochraně dětí a práci rodičovských sdružení. Poslední část se zabývá povinnostmi a právy katechety působícího ve veřejných národních školách, jeho spoluprací s lidovou výchovou a otázkami laické katecheze.

Základní požadavky ve školním zdravotnictví, výchově a vyučování (vázaný výtisk, formát A5, 123 stran)

¹⁷⁴ HRONEK Josef: Na klíně mateřském. Kapitoly o výchově dítěte v raném dětství, Praha: Bohuslav Rupp, 1946.

¹⁷⁵ HRONEK Josef: Didaktika náboženství na školách národních a středních, Praha: ÚSČsS, 1950.

¹⁷⁶ HRONEK Josef: Pedagogická a didaktická práce učitele náboženství na škole národní: Praha: ÚSČsS, 1950.

¹⁷⁷ HRONEK Josef: Pedagogika, Praha: ČKCH, 1951.

¹⁷⁸ HRONEK Josef: Magisterium. Praktická cvičení v katechisování. Návod k pozorování didaktické techniky. Praha: ČKCH, 1952.

¹⁷⁹ HRONEK Josef: Methodika náboženské výchovy, Praha: UCN, 1953.

¹⁸⁰ HRONEK Josef: Dějiny pedagogiky v obryse, Praha: UCN, 1953.

¹⁸¹ HRONEK Josef: Náboženská didaktika, Praha: UCN, 1954.

¹⁸² Tato díla zmiňuje Dr. Hronek ve svém díle *Dějiny pedagogiky v obryse* na s. 160. Nepodařilo se je dohledat v žádné veřejné, církevní ani soukromé knihovně.

Publikace obsahuje kompletní pojednání o různých slokách tělesné stránky žáků, a to ve škole i v rodině. Zabývá se i nemocemi, duševními poruchami a jinými odchylkami od běžného zdravotního stavu žáků. Dílo s katechezí bezprostředně nesouvisí ani o ní nepojednává. Zapadá do soustavy dalších autorových děl týkajících se působení církve ve škole a svědčí o důkladnosti a systematičnosti autorově.

Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě (brožovaný výtisk, formát A5, 130 stran)

Dílo je příspěvkem ke školské otázce, která patřila k největším a nejvýznamnějším otázkám doby (s. 5). Ve 30. letech 20. století, kdy publikace vznikla, měl stát přestavbu moderní školy v jednotném národním systému a vytvářel vlastní organizaci školského systému racionalizací a funkcionální organizací školské práce a soustavy na základě laboratorních zkušeností pedagogických získaných v cizině. Církvi záleželo na tom, aby k základnímu vzdělávání patřilo i vzdělání nábožensko-morální, které je škálemu nejvíce potřebné a ke zlepšení, zušlechtnění a zdokonalení celé společnosti nezbytné, a toto vzdělávání bylo zaručeno. V této souvislosti publikace slouží čtenáři k seznámení se s tradicí obecněškolskou a se základními daty našeho národního školství v hlavní vývojové linii elementární školy a po naše dny.¹⁸³

Dílo je členěno do tří oddílů:

1. Vývoj školství pod dozorem církve (školství ecclesiasticum; pod ochranou orlice svatováclavské; v záři české koruny; školství pod dozorem university; školství v době neomezeného absolutismu);
2. Vývoj obecného školství pod dozorem státu (školské reformy Marie Terezie; politické zřízení školské; vývoj ústavy školské a do uzavření konkordátu; základní proměny v obecném školství od poloviny XIX. století a do rozkladu Rakouska-Uherska);
3. Československá škola národní v dnešní podobě (začátky obecněškolského práva československého; základy republikánského národního školství a vývoj školské správy; československá škola národní v duchu nových zásad pedagogických; organická přestavba školství národního; k programu reformy obecné školy; národní školství v zemi Slovenské).

Přehled katolické teologie české (brožovaný výtisk; zvláštní otisk z Manuálu učitelů katol. náboženství na r. 1934-1935, formát A6, 68 stran)

¹⁸³ Výrazy v uvozovkách vycházejí z vyjádření autora v úvodu publikace, s. 12-13.

Účelem brožurky je informovat učitele náboženství o neobyčejném rozvoji teologie, aby se dokázali orientovat v nejdůležitějších pracích významějších spisovatelů. Po pojednání o rozvoji české bohosloví v době novější autor pojednává jednotlivé obory (křesťanská filosofie, biblistika, církevní dějiny, dějiny církevního umění, apologetika, dogmatika, mravověda, církevní právo, pastýřské bohosloví, liturgie, duchovní řečnictví, hagiografie, církevní zpěv, asketická a duchovní literatura, křesťanská sociologie, pedagogika a katechetika). V závěru uvádí nové učebnice náboženství na školách národních a středních. Stať *Pedagogika a katechetika* poskytuje přehled o vývoji a osobnostech tohoto oboru od poslední čtvrtiny 19. století do začátku 30. let 20. století (s. 61-65).

Vyučování náboženství na národních školách. Uvedení do učitelské praxe (brožovaný výtisk, formát A5, 253 stran)

Publikace vznikla na základě potřeby praxe, konkrétně začínajících učitelů náboženství na národních školách. Vychází ze situace, kdy je vyučování náboženství na národních školách fakultativně povinným předmětem, avšak náboženská výchova je úplně z dobrovolněna. Autor usiloval o spojení teorie vyučování s praxí, neboť obě k sobě patří jako cíl a cesta. Upozorňuje na to, že nejde o systematickou katechetiku, ani o dílo, které by vyčerpávalo podrobnosti právní organizace obecného školství. Spíše jde o kompendium, které uvádí jen to, co by každý učitel náboženství měl nezbytně znát z platného obecněškolského práva. Pro doplnění vědomostí doporučuje hlubší studium pedagogiky a uvádí proto odbornou literaturu.

Látka je členěna do pěti hlavních částí a to následovně: Z dějin vyučování katolickému náboženství (hlava první); Rodina a škola (2.); Metodika vyučování náboženského (3.); Z dějin obecného školství (4.); Přehled právní organizace národního školství v republice Československé (5.).

Reforma národní školy československé. Vznik, zásady a cíle reformy národního školství v Československé republice 1918-1934 (brožovaný výtisk, formát A6, 140 stran)

Po první světové válce zasáhla školství lavina reformních snah zvláště v oblasti pedagogicko-didaktické a řady nových myšlenek. Autor uvádí, že zvláště na národních školách získává své jediné vzdělání 94 % budoucích občanů, proto považuje za nesmírně významné zabývat se školskou otázkou. Účelem této publikace není podat kritickou úvahu o reformě československého školství, ale podat o ní přehlednou zprávu: *Co se ve školství děje, k čemu směřuje jeho duch a kterými tendencemi jsou řízeny reformy a jak se uplatňují na našich školách*¹⁸⁴ Dílo obsahuje přehled vývoje obecného školství před převratem v Čechách, na Moravě, ve

¹⁸⁴ Srov. Úvod publikace.

Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Dále je pak členěno do pěti částí, v nichž pojednává o vzniku reformních snah na národní škole československé; mapuje první desetiletí národního školství; charakterizuje druhé období školských reforem a jejich úsilí o jednotnou školu; popisuje vnitřní reformu národního školství (učebné osnovy a úkoly obecné i měšťanské školy a jednorozhodných učebných kursů); informuje o Dérerových školských reformách, které se týkají i učitelského vzdělání a vysokéškolského studia; uvádí plán jednotné organizace v školství, kde v řetěbě jednu kapitolu nutnosti náboženské orientace ve výchově školní (s. 138). V krátké stati autor uvádí jako hlavní důvod náboženské výchovy vedení k "úkaznosti a mravnosti", která "jedině v náboženství má svoji přirozenou základnu. Proto ve školské reformě musí být poskytnuta možnost nejen náboženské výuce, ale také pravé náboženské výchově, bez níž nemůžeme mít jen prosté vyučování zdárný vliv na utváření charakteru" (s. 138).

Kresebné náčrtý při vyučování náboženství. Pracovní kniha pro řetěbivo národních škol na nižším stupni (brožovaný výtisk, formát A5, 135 stran s 58 nákresy)

V předmluvě autor uvádí, že "publikace v znikla z pedopsychologického studia o kresbách dětských a z výsledků experimentální didaktiky". Jejím účelem je pomoci katechetům využít možností a předností kreslení katechety při výkladu a děti pro zařetí a pochopení probrané látky při hodinách náboženství. Publikace obsahuje osm stran teorie, na kterou navazuje praktická část kreseb a komentářů k nim rozdělených do oddílů: Počáteční vyučování přípravné, Starý zákon a Nový zákon.

Metodika vyučování náboženství ve třídě elementární (brožovaný výtisk, formát A5, 47 stran)

Jedná se o speciální metodiku, která je návodem "kterak vyučovati katolickému náboženství v nejnižší třídě obecné školy". Jde o samostatnou třídu nebo oddělení prvního školního roku, který činí učitelům zvláštní obtíž. Autor pojednává toto téma ze všech možných hledisek počínaje připraveností dítěte z rodiny, jeho postavení ve škole, přes cíle a obtíž náboženského vyučování; osobnost, vlastnosti a povinnosti katechetovy; osnovu vyučování náboženského; metody, postup, řeč, techniku, otázky a odpovědi, prostředky a pomůcky v hodinách náboženství.

O současných směrech pedagogických (brožovaný výtisk; otisk z Časopisu katolického duchovenstva; 40 stran)

Úmyslem autora bylo nastínit stav pedagogiky, která se velmi intenzivně a dynamicky rozvíjela zvláště po První světové válce. Snažil se informovat o směrech, které úřadí vybudování nové výchovy ve 20. století a sledovat je v hlavních představitelích pedagogické práce u jednotlivých národů. Autor si všímá, že průkopníci moderní pedagogiky a nových škol řešují stejné problémy často odlišným způsobem, což je zdrojem nových impulsů. Dr. Hronek zahrnul do článku pedagogiku a výchovné teorie těchto zemí: USA, Anglie, Francie, Belgie, Holandsko, Itálie, Německo, Švýcarsko, Rusko, Polsko, jižní národy slovanské, Maďarsko, severské národy a ve 14. kapitole současnou pedagogiku československou. Je zřejmé, že Dr. Hronek v tomto díle chápal katechetiku jako náboženskou pedagogiku.¹⁸⁵

Vyučování náboženství v jednorozných učebných kurzech při měřanských školách (brožovaný výtisk, formát A5, 15 stran)

Účelem příručky je poskytnout odpověď na dotazy, jak vyučovat náboženství v jednorozných kurzech, které byly zřízeny k měřanské škole, a na nich bylo zavedeno vyučování náboženství jako povinné Výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. 98.000-I. ze dne 27. 7. 1939. Úkolem náboženského vyučování v těchto kurzech je upevnění víry a života z víry, života v posvěcující milosti (s. 4). Za nejvhodnější metodu autor doporučuje rozhovor. Na vyučování klade požadavek praktičnosti a spojitosti se skutečným životem žáků. Osobnost katecheta se musí uplatnit přímým vlivem svého slova. Je třeba počítat s obtížností vyučování, neboť mnozí žáci v tomto věku propadají náboženské pochybovačnosti nebo odmítají vůbec náboženskou (s. 4). Publikace obsahuje další doporučení k vedení vyučování a k jeho obsahu (soubor hlavních pravd křesťanské víry a oddíl nazvaný křesťanská životspráva o náboženském životě).

Metodika vyučování náboženství pro učitele ke zkouškám způsobilosti a pro školskou praxi: metodická příručka (formát A5, 67 stran)

Příručka vznikla pro laické katechety k jejich přípravě na zkoušky způsobilosti. Obsahuje stručný přehled všech témat z katechetiky, které je nutné prostudovat a zvládnout pro úspěšné vykonávání praxe. Přístup autora k výuce náboženství charakterizuje vymezení pojmu metodiky:

Metodika vyučování náboženského učí, jak třeba vykládati náboženské pravdy, aby je žáci dobře pochopili, v paměti pevně udrželi, co nejlépe prožili a uplatňovali v životě.

¹⁸⁵ Vyplývá to např. z vyjádření v tomto díle na s. 34: „Duc hem Willmannovým nesou se práce katolických pedagogů F. X. Blandy, F. Pinkavy, Jos. Šauera, K. Šmídka, a učebnice katechetiky od J. N. Jindry a A. Skočdopole. Dalším příkladem je citát ze s. 39: „V obor náboženské pedagogiky spadá *Katechetika* (1937) Dr. Kubíčka (...)“

Katecheze je zde ztotožňována s výukou náboženství (s. 12), má vésti děti a mládež k tomu, aby poznali Boha a svůj cíl.

Podstata katecheze je v tom, aby se žáci naučili náboženství milovat a s radostnou horlivostí užívat cest a prostředků posvěcení, zejména modlitby, mše svaté, svátosti a sebezáporu. (s. 12)

Cílem katecheze je víra a život z víry.

Dr. Hronek vychází z dekretu *Provido sane consilio*, který zmiňuje hned v úvodu práce a odkazuje na jeho překlad, který sám pořídil a publikoval v díle *Národní školy a katecheta*. Odkazuje se též na encykliku Pia XI. *O křesťanské výchově mládeže*.

Metodika obsahuje dvě části. První se věnuje metodice vyučování náboženství, kam jsou zahrnuta témata: podstata a cíl katechese; žáci národních škol; učitel náboženství; katechetické učivo; náboženské učebnice, učební osnovy; cíle jednotlivých stupňů katechese; učební metody; vyučovací formy; didaktické zásady; technika vyučovací a formální stupně. Druhá část má název "O jednotlivých odvětvích katechetického vyučování" za která jsou považována: vyučování náboženství na prvním stupni; biblické dějiny; katechismus; příprava ke svátostem; modlitba; liturgie; církevní dějiny; katecheze v jednoročních učebních kursech při měšťanských školách. V závěru publikace je uveden zkušební řád způsobilosti pro laické katechety a související informace a Desatero pro učitele náboženství.

Vyučování náboženství na středních školách. Nejdůležitější platné právní předpisy (teoreticko-praktická publikace, formát A5, 142 stran)

Důkladně zpracované dílo pojednávající komplexně o vyučování náboženství na středních školách včetně platných právních předpisů a komentáře k nim. V kapitole VII. nazvané "Náboženství" autor uvádí učební cíl pro střední školy a učitelské ústavy:

Poznání pramenů zjevení božího, biblických dějin Starého a Nového zákona, osobnosti Ježíše Krista, věroučných pravd a mravních přikázání, zřízení, podání, bohoslužby a dějin katolické církve. K rozumovému vzdělání přistupuje pěstění citu a vůle.

Jako významné city má autor na mysli: úctu, lásku a vděčnost k Bohu, důvěru v Boha, bázeň před Bohem, lítost nad hříchy, úctu k sobě, radost z dobrého skutku a čistého svědomí, úctu a lásku k bližnímu, soucit s trpícím člověkem, city rodinné a sociální). Žákům mají být překládány pohnutky a příklady čerpané z biblických dějin, skutků a slov Spasitelových, věroučných a mravoučných pravd, dějin církve, zkušeností denního života. K tomu má přistoupit nadpřirozená posila, jejímž zdrojem je modlitba, účast na službách božích a přijímání svátostí. Všechno toto vyučování má svěřovat k vypěstění mravní osobnosti v křesťanském smyslu, tj.

k pevnému náboženskému přesvědčení a důslednému plnění náboženských a mravních povinností.¹⁸⁶

Katechetika. Duch a forma katolického vyučování náboženského (brožovaný výtisk, formát A5, 212 stran)

Dr. Hronek v předmluvě uvádí, že tato kniha chce být úvodem do studia náboženské pedagogiky a podává stručnou, soustavnou katechetiku, to jest ducha a formu katolického náboženského vyučování a výchovy. Považuje ji za základní katechetické dílo autora, ve kterém se věnuje všem základním oblastem oboru, jak byl tehdy pojímán: katechezi v historickém vývoji a v dnešní podobě (1. část), osobnosti katechety (2. část), obsahu katecheze (3. část), metodě katecheze (4. část) a vlastní katechetice (5. část). Pojem „vlastní katechetika“ patrně vyjadřoval soubor praktických pravidel pro vyučování náboženství. Podrobnější analýze tohoto díla se věnuje v kap. 3. 1. 4.

Na klíně mateřském. Kapitoly o výchově dětí v raném dětství (vázaný výtisk, formát A5, 85 stran)

Účelem publikace je nabídnout pomoc rodičům, kteří nejsou k tak důležitému úkolu jako je výchova dětí vzdělání, zvláště vzhledem k nábožensko-mravní a občanské výchově jejich dětí a ukazovat jim vhodnější prostředky a účinné metody. Autor uvádí, že se opírá o nové názory pedagogické, psychologické a pedologické a aplikuje je na dítě. Pojetí publikace svědčí o jeho celistvém pohledu na dítě i rozsáhlých odborných znalostech.

Obsah publikace je rozčleněn do tří oddílů o rodině, dítěti a výchově dítěte. První část obsahuje pojednání o poslání rodiny, cíli rodinné výchovy a o výchovných činitelích. Ve druhé části je popsán tělesný vývoj dítěte a zdravotní péče o něj. Třetí část obsahuje výklady o výchově dítěte po stránce fyzické, náboženské, mravní, intelektuální, estetické a společenské. Autorovým přáním je, aby rodiče našli v této knize pramen radostné práce pro správnou výchovu dětí ve zdravé a synovské lázni Boží za čátku moudrosti, bez níž nemůže být ani řád ani pokoj a blahobyt v rodině a ve společnosti (s. 8).

Didaktika náboženství na školách národních a středních (vysokolekolská skripta, brožovaný výtisk, formát A4, 51 stran)

Předmětem skript je vyučování náboženského, jejich účelem je podat ucelenou teorii o tomto vyučování. Pojem „vyučování“ autor chápe jako úmyslné a soustavné sdělování a vřepování

¹⁸⁶ Srov. HRONEK: Vyučování náboženství na středních školách, 54/55.

vědomostí a zkušeností učitelem, aby se staly duševním majetkem žáků. Učitel má znát cesty a prostředky, jak řídit učební postup svých žáků. Vyučování se neztotožňuje s výchovou, má však přední místo v soustavě celé výchovy. Náboženství ví autor chápe jako ú činné provádění vztahu člověka k Bohu. Obsahuje poznávání Boha a jeho vztahu ke stvoření a uznávání Boha. To se děje v úkonech bohopoety a v ochotné a pohotové vůli upravit se zřetelem k Bohu celý svůj život. Tím se uskutečňuje spojení s Bohem, k němu jsme určeni (s. 1).

Podstata náboženského vyučování spočívá v tom, aby žáci poznali náboženské pravdy, aby si náboženství zamílovali a aby s radostnou horlivostí užívali cest a prostředků posvěcení, zejména modlitby, mše svaté a svátostí, a tak upravit se zřetelem k Bohu jako k poslednímu cíli celý svůj život (srov. s. 2). K vyjádření učebního cíle vyučování náboženství J. Hronek použil citát sv. Augustina z *De catechizandis rudibus IV.*, 8, který přeložil následovně:

Přišel tedy Kristus hlavně proto, aby poznal člověk, jak velice jej miluje Bůh, a aby to poznával za tím účelem, by zahořel láskou k tomu, který jej miloval, a aby bližního miloval z rozkazu a dle příkladu toho, který láskou nikoli k bližnímu (t.j. blízkému), ale k daleko zabloudilému stal se bližním nařím. (s. 3)

Skripta jsou členěna do čtyř částí: Úvod je věnován základním pojmům z didaktiky, jejímu dějinnému přehledu a rozdělení a didaktice náboženské. První část se zabývá žákem, jeho tělesným a duševním vývojem a biologicko-psychologickými podmínkami učení. Druhá část je věnována osobnosti, nejdůležitějším vlastnostem a hlavním povinnostem učitele. Třetí část pak vlastnímu vyučování náboženskému (obsah, didaktické zásady, metody a formy, vyučovací technice a pracovnímu plánu v hodině náboženského vyučování).

Pedagogická a didaktická práce učitele náboženství na škole národní (příručka v kvalitě vysokoškolských skript, formát A4, 27 stran)

Autor stručně pojednává o významu a postavení výuky náboženství na národní škole. Výuku náboženství ztotožňuje s katechezí. Dále se věnuje významu a charakteru učebních osnov, pedagogicko-didaktickým zásadám, učebním metodám, přípravě na katechezi a rozdělení vyučovací hodiny. Ve druhé části příručky jsou rozepsány rámcové učební osnovy pro jednotlivé ročníky národní školy i varianty pro malotřídky.

Pedagogika (skripta ŘK CMBF Katedra praktických nauk, 85 stran)

Pedagogiku Dr. Hronek charakterizuje jako vědu, která poskytuje teorii výchovy, je poskytuje znalosti o dítěti stanovuje cíl, obsah a prostředky výchovné činnosti a je založen a na bo-

haté pedagogické zkušenosti v minulosti i v přítomnosti. Výchovná činnost přitom spočívá na jednotě teorie a praxe, které patří k sobě jako cíl a cesta (s. 3).

Skripta obsahují šest kapitol, které se zabývají předmětem a rozdělením pedagogiky; pomocnými vědami a přínosem každé z nich k lepšímu porozumění pedagogickému procesu; výchovným cílem určeným filosoficky a nábožensky; vlivem dědičnosti a prostředí a možnostmi výchovy; výchovnými činiteli; částí výchovy a jejich základními metodami. Mezi zmíněné části výchovy patří vedle tělesné, rozumové, mravní, sexuální a estetické výchovy také výchova náboženská.

Za cíl a východisko náboženské výchovy Dr. Hronek označuje Krista: „Já jsem cesta, pravda i život“ (J 14,6). Cílem náboženské výchovy je vytvořit opravdového a dokonalého křesťana, tj. aby samého Krista zpodobila a zobrazila v těch, kteří se znovuzrodili v Kristu. Náboženská výchova se proto týká všech lidských činů, které má povznášet, řídit a zdokonalovat podle příkladu Ježíše Krista.¹⁸⁷

Magisterium. Praktická cvičení v katechizování. Návod k pozorování didaktické techniky (skriptum ŘK CMBF, katedra praktických nauk, formát A4, 80 stran)

Vyučování náboženství autor chápe jako nejsoustavnější způsob náboženské výchovy. Katechetické vyučování je základem celého života křesťanského, neboť jím se realizují náboženské výchovné ideály (s. 3). Učitel si musí osvojit znalost pravidel, zásad a způsobů, jimiž se vyučování řídí.

První kapitola je věnována výzkumu a procesu vyučování a výchovy. Vychází z předpokladu, že lidé mohou vést dítě mně svěřené jen tenkrát, rozumím-li mu dobře, znám-li je do hloubky (s. 5). K tomu kapitola nabízí postup pedagogického výzkumu žáka. Další pokyny se týkají chápání vyučování jako procesu, v němž učitel vede žáky při získávání vědomostí. K tomu je třeba uvědomovat si jasně cíle a úkoly vyučování a vytrvale se snažit je uskutečňovat; dokonale znát osnovy a obsah veškeré vyučovací práce; ovládat učební metody, formy, zásady a techniku vyučovací; znát věkové zvláštnosti žáků a k nim přihlížet; správně organizovat soustavnou práci na upevňování vědomostí i na vypracování návyků; kontrolovat a ověřovat práci žáků; učit žáky praktickému užívání vědomostí a přesvědčovat se, jak žáci se dovedou řídit dosaženým přesvědčením. K získání těchto dovedností učitele jsou určena praktická cvičení a tato skripta k nim obsahují ve 2. a 3. kapitole teoretické poučení.

¹⁸⁷ HRONEK: Pedagogika, 81.

Methodika náboženské výchovy (skriptum ŘK CMBF, katedra praktických nauk, formát A4, 92 stran)

Metodiku autor definuje jako nauku o metodách školské práce. Člení ji na metodiku obecnou (podává teorii vyučování, jeho soustavu, obsah a metody) a metodiku zvláštní, která pojednává o vyučovacím způsobu a vzdělávacím úkolu vyučování určitému předmětu nebo vyučování na určitém stupni. Z toho vyvozuje předmět metodiky vyučování náboženství: ta říká, jak je třeba vykládat náboženské pravdy, aby je žáci dobře pochopili, v paměti pevně udrželi, co nejlépe prožili a uplatňovali v životě.¹⁸⁸ Zároveň však upozorňuje, že k náboženství je třeba vést životem, a proto se není možné spokojit jen se suchým, knižním a bezkrevným schematem. Nýbrž je nutno sledovat skutečnou pulsaci vnitřního i zevnějšího života dítěte, být opravdu praktickým psychologem i pedagogem, řídicím se osvědčenými methodickými pokyny. Skriptum je rozděleno do dvou hlavních částí. První je věnována pojmu a rozdělení metodiky a druhá pojednává o jednotlivých odvětvích katechetického vyučování.

Dějiny pedagogiky v obryse (skriptum ŘK CMBF, katedra praktických nauk, 171 stran)

Předmětem dějin pedagogiky jsou podle autora vývoj teorie a praxe výchovy, vzdělání a vyučování od nejstarších dob až do doby současné. Jejich znalost je nezbytná pro porozumění dnešním výchovným směrům a pro pochopení organizace školní výchovy. Znalost dějin pedagogiky učí kritické orientaci v pedagogických otázkách a tím zabraňuje nekritickému přejímání teorií, které jsou nám cizí, nebo prvků takových teorií a vyzbrojuje k boji s nesprávnými výklady v pedagogice (podle I. N. Medynského).

Po zdůvodnění tohoto oboru autor uvádí periodizaci pedagogiky podle jednotlivých období dějin a poté jmenuje prameny pedagogiky. V kap. I až XII charakterizuje jednotlivá historická období, jmenuje a charakterizuje hlavní směry a osobnosti v pedagogice a jejich díla. Poslední stránky skriptu jsou věnovány české a slovenské pedagogice a československému školství 20. století.

Náboženská didaktika (skriptum, ŘK CMBF, katedra praktických nauk, 86 stran)

Autor vymezuje didaktiku v rámci katechetiky:

Katechetika je teorie výchovy, založená na zjevení Božím, na učení a učitelském úřadě církve – theologia catechetica v protikladu k vychovatelské činnosti, která v lepším případě jest uměním.

¹⁸⁸ HRONEK: Methodika náboženské výchovy, 3.

Slova katechetika a didaktika náboženská se často ztotožňují. Děje se tak neprávem. Pojem didaktika jest u nás nekatechetika. Didaktika náboženská je toliko teorie náboženského vyučování, nauka o tom, jak učit náboženství. (...) Didaktické principy jsou určitá elementární, základní pravidla, jimiž se řídí celý didaktický proces. Jsou to jakési zákony didaktiky, ukazující základní směr a cestu vyučování, opírající se o základní stránky noetiky a psychologie poznávacího procesu. □

Dále autor vymezuje didaktiku oproti metodice, která se vydělila jako samostatný obor od didaktiky. Rozsah didaktiky však považuje za širší, než metodika.

I kdyby v katechezi nejde jen o prostou aplikaci obecných didaktických směrnic, nýbrž je nutné mít stále na zřeteli nadpřirozený charakter i cíl náboženství, dr. Hronek svým studentům připomíná, že velké chyby by se dopoušel ten, kdo by se dovolával nadpřirozeného působení milosti, aby tím zakryl svou nezralost v didaktice a příslušných disciplínách, které svými tendencemi pedagogickými pomáhají k zvládnutí výchovného procesu. □¹⁸⁹

Skripta obsahují kapitoly o didaktice a jejím rozdělení, cíli a obsahu náboženského vyučování, didaktické zásady, metody a formy; kompozici katecheze a vnější stránku náboženského vyučování.

Dr. Josef Hronek je též autorem osnov, ke kterým zpracoval dvě učebnice pro vyučování náboženství na národní škole. Dále je autorem učebnic pro vyučování starších žáků na měšťanských i středních školách (viz Příloha 3). Publikoval v několika časopisech, byl členem redakčního kruhu časopisu pro homiletiku a katechetiku *Logos*¹⁹⁰ a redigoval přílohu *Časopisu katolického duchovenstva* s názvem *Sursum*¹⁹¹.

3. 1. 1. 3 Prof. ThDr. Václav KUBÍČEK (1866–1951)¹⁹²

1889	dokončil studium na bohoslovecké fakultě v Olomouci a byl vysvěcen na kněze
1899–1921	katecheta měšťanské školy v Lořvicích
1921	adjunkt pedagogiky, didaktiky a katechetiky na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě

¹⁸⁹ HRONEK: Náboženská didaktika, 7.

¹⁹⁰ Časopis *Logos* byl vydáván v letech 1946–49 Arcidiecésní m pastoračním ústředím v Praze v nakladatelství Bohuslav Rupp. Prvním redaktorem časopisu byl P. Václav Zíma, věhlasný pražský kazatel, básník a spisovatel.

¹⁹¹ *Sursum* byl Věstník politického klubu duchovenstva Čsl. strany lidové v Čechách, vycházel jako příloha ČK od roku 1921. J. Hronek byl jeho vedoucím redaktorem patrně v letech 1924–1927. Tyto údaje se opírají o elektronické zpracování ČKD na www.depositum.cz. Viz např.

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=17321>, (10. 5. 2010).

¹⁹² Podrobný životopis, přehled a rozbor katechetických prací Dr. Kubička zpracovala M. Hořálková ve své dizertační práci HOŘÁLKOVÁ: op. cit.

- 1930 jmenován mimořádným profesorem Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty
- 1934 odchod do penze a s tím spojená promoce na čestného doktora teologie
- 1934 jmenován mimořádným profesorem pedagogiky, didaktiky a katechetiky při Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci
- 1935 aktivita ve výboru olomouckého katechetického spolu a zastupování zájmů učitelů náboženství v Ústředním výboru československého katolického školství v Praze

Odborná bibliografie:

- 1937 Katechetika: návod k duchovní správě školní mládeže katolické, 1. vyd.¹⁹³
- 1939 dtto 2. zdokonalené vydání¹⁹⁴
- 1946 dtto 3. nové zdokonalené vydání¹⁹⁵

Stručná charakteristika konzultovaných prací:

Katechetika: návod k duchovní správě školní mládeže katolické, tři vydání (1. vyd. brož., 1937, formát B5, 340 stran; 2. vyd. zdokonalené, 1939, brož., formát B5, 340 stran; 3. vyd. zdokonalené, 1946, vázané, formát A5, 355 stran).

Účelem publikace je poskytnout učitelům náboženství soustavné návody k vyučování náboženství ve škole, a to vzhledem k tomu, že poslední vydané, jak uvádí autor v 1. vydání, před třiceti lety a od té doby se mnoho změnilo (společenské poměry, nová legislativa i učebnice). Dílo vychází z osvědčení dosavadní tradice, místy ji poopravuje, částečně ukládá a doplňuje a přizpůsobuje. Zvláště s ohledem na život z víry. Obsah je členěn do šesti základních kapitol s názvy: Předběžné poučky (cíl a úkol duchovní správy ve škole, úlohy učitelů, způsob komunikace učitele se žáky); Základní didaktické směrnice (pět kroků); Různé druhy katechese; Pro život zvláště potřebno; Školní kázání a Speciální návody. Podrobná analýza tohoto díla je provedena v kap. 3. 1. 4.

Kromě této základní katechetické práce Dr. Kubíček sepsal a vydal desítky dalších katechetických příruček a učebnic pro výuku náboženství¹⁹⁶. Je také autorem osnov pro výuku nábo-

¹⁹³ KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1937.

¹⁹⁴ KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, druhé zdokonalené vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1939.

¹⁹⁵ KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, třetí zdokonalené vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1946.

¹⁹⁶ HOŘÁLKOVÁ: op. cit., 21. Autorka zde uvádí seznam a rozšíření učebnic v celém Československu.

ženství, které byly přijaty jako závazné v roce 1931 pro olomouckou arcidiecézi a v roce 1933 pro celou pražskou provincii.¹⁹⁷

3. 1. 1. 4 ThDr. František TOMÁŠEK (1899–1992)¹⁹⁸

- 1922 kněžské svěcení
- 1927–1934 působil jako katecheta ve vesnických školách na Olomoucku
- 1934 jmenován asistentem pedagogiky a katechetiky na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci
- 1938 doktorát z teologie, disertační práce na téma *Didakticko-pastorační využití zájmu dětí ve vyučování náboženství*
- 1939–1945 výuka katechetiky a pedagogiky na bohosloveckém učilišti v Olomouci; inspektor pro výuku náboženství v okrese Olomouc
- 1946 soukromá docentura z katechetiky a pedagogiky
- 1947 jmenován řádným profesorem v oboru pedagogiky, katechetiky a didaktiky
- 1949 tajné biskupské svěcení
- 1965 jmenován apoštolským administrátorem pražské arcidiecéze
- 1977–1991 arcibiskup pražský

Profesor Tomášek je autorem desítek titulů, které z hlediska jejich charakteru člení L. Dřímál na díla vědeckého a výzkumného charakteru (viz odborná bibliografie níže), na publikace popularizačního charakteru (16 titulů) a díla publikovaná pod pseudonymy F. Malý a T. Malý (9 titulů). Dále uvádí soupis téměř sta odborných i popularizačních článků z oborů katecheta, pedagogika i pastorační práce dětí a mládeže publikované především v časopisech *Vychovatelské listy*, *Dobrý pastýř* a *Logos* (do začátku 50. let).¹⁹⁹ Obsah Tomáškovy výuky katechetiky a pedagogiky na Bohoslovecké fakultě v Olomouci po Druhé světové válce lze zrekonstruovat z otázek, podle kterých byli zkoušeni studenti v roce 1944. Tyto otázky našla v pozůstalosti pana kardinála Tomáška sr. Consilie Nováková, OSU.²⁰⁰ K Tomáškovým nejrozšířenějším katechetickým pomůckám patří bezesporu *Katechismus katolického náboženství*, který vyšel v mnoha vydáních, a dále katechismus *Život z víry*, který je společným dílem Oldřicha Medvy²⁰¹ a kardinála Tomáška.

¹⁹⁷ KUBÍČEK Václav: Ordinariátní osnova pro vyučování katol. náboženství na obecných a měšťanských školách, třetí přepracované vydání, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské s.r.o., 1941.

¹⁹⁸ Základní životopisné a bibliografické údaje pocházejí z publikace: DŘÍMAL: František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže.

¹⁹⁹ DŘÍMAL: František Tomášek, 150–154.

²⁰⁰ NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 144–148.

²⁰¹ O Oldřichu Medvovi bude pojednáno v kap. 3. 2. 2. 8.

Odborná bibliografie:

- 1936 Didakticko-pastorační využití zájmu dětí ve vyučování náboženství²⁰²
- 1938 Dodatky ke katechetice a vybrané otázky ze školského zákonodárství²⁰³
- 1939 Dějiny pedagogiky²⁰⁴
- 1940 Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu M. Montessoriové²⁰⁵
- 1941 Učitel náboženství a zájem dětí²⁰⁶
- 1942 Výchova dítěte: první orientace²⁰⁷ (2. vyd. 1948)
- 1947 Pedagogika²⁰⁸ (doplněk 1992)
- 1947 První základ výchovy²⁰⁹

Stručná charakteristika konzultovaných prací:

Dějiny pedagogiky (rukopis, formát A5, 81 stran)

Jedná se o učební text pro studenty teologické fakulty. Autor chápe úkol dějin pedagogiky jako pojednání o tom, co pedagogové různých dob chtěli a jak to uskutečňovali. Za objekt dějin pedagogiky považuje dějiny pedagogických teorií a pedagogické praxe. Důležitost jejich studia chápe jako poznání obrazu kulturní vyspělosti jednotlivých národů. Uvádí: „Tak třeba hmatatelně se můžeme přesvědčiti o tom, která myšlenky křesťanské, správně užitě, přinášely nejlepší výsledky výchovné.“ V jednotlivých kapitolách se věnuje dějinám křesťanského starověku (od pedagogického významu Krista a jeho učení); středověku a novověku. Zvláštní kapitolu věnuje výchově a vyučování ve 20. století v jednotlivých státech.

Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu M. Montessoriové (brož. formát A5, 135 stran)

Jedná se o habilitační práci F. Tomáčka. Jde o pedagogickou studii o možnostech aplikace průkopnické metody nového způsobu výchovy a vyučování italské pedagogy Marie Montessoriové ve vyučování náboženství. Autor osvětluje princip činné školy jako takový a poté to činí v souvislosti s náboženským vyučováním. Na to navazuje rozbořem metody M. Montessoriové

²⁰² Titul uvádí DŘÍMAL: František Tomáček katecheta dětí a mládeže, 150. Dílo nebylo konzultováno.

²⁰³ Titul uvádí DŘÍMAL: František Tomáček katecheta dětí a mládeže, 150. Dílo nebylo konzultováno.

²⁰⁴ TOMÁČEK František: Dějiny pedagogiky, Olomouc: Stojanova literární jednota bohoslovců, 1939.

²⁰⁵ TOMÁČEK František: Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu M. Montessoriové, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1940 (v Přerově: Společenské podniky).

²⁰⁶ TOMÁČEK František: Učitel náboženství a zájem dětí, Olomouc: Velehrad, 1941.

²⁰⁷ TOMÁČEK František: Výchova dítěte: první orientace, Olomouc: Velehrad, 1942.

²⁰⁸ TOMÁČEK František: Pedagogika. Úvod do pedagogické praxe. Olomouc, 1946.

²⁰⁹ TOMÁČEK František: První základ výchovy, Olomouc: Velehrad, 1947.

soriové o náboženském vyučování a porovnává ji s již dříve známými metodami, které v katechezi uplatňovaly princip činné školy.

Učitel náboženství a zájem dětí (brož. formát A5, 213 stran)

Účelem publikace je pomoci ke zkvalitnění výuky náboženství ve školách tak, aby byl u dětí probuzen a iiven opravdový zájem o v ěci Boží, náboženské a nadpřirozené (s. 6). Autor se přitom odvolává na dekret posvátné kongregace koncilu *Provido sane consilio* (1935), který ukládá farářům a ostatním, jimž je svěřena péče o duši, ať pamatují na to, že katechetické vyučování je základem celého křesťanského života... Obsah publikace je členěn do čtyř hlavních částí. Část A je nazvána *Zájem ve světle psychologie, pedagogiky, didaktiky a pastorálky*. Po důkladném pojednání pojmu *Zájem* z jedenácti různých úhlů pohledu se autor věnuje vztahu *Zájem a osobnost vychovatele*. Část B nese název *Didakticko-pastorační využití zájmu dětí v různých metodách náboženského vyučování*. Zahrnuje metody počínaje Ježíšovou a apoštolů a po metody 20. století (michovská, eucharistická, projektová, dr. Montessoriové a další). Část C nazvaná *Didakticko-pastorační využití zájmu dětí u nás* pojednává o využití zájmu v učivu, vzhledem k učebné osnově a pracovnímu plánu apod. Z hlediska pastoračního jde o křesťanské vědomí, liturgický princip, modlitbu, mši svatou a další formy náboženského života. Poslední část tohoto Tomáškova díla obsahuje velmi podrobný a důkladný soupis odborné literatury na pověchná a katechetická témata a soupis učebných pomůcek pro vytváření názoru zevnějšho, niterného a pro náboženský život dětí. Proto se tato publikace svým obsahem nejvíce blíží Hronkově i Kubíčkově *Katechetice*, použila jsem ji pro podrobnou analýzu Tomáškových přístupů a pro srovnání s oběma jmenovanými autory v kap. 3. 1. 4.

Výchova dítěte, dvě vydání (1. vyd. 1942; 2. vyd. 1948, brož. formát A6, 31 stran)

Stručné pojednání pro rodiče, aby dali svým dětem to nejlepší v ěno: dobré vychování. Text je členěn do čtyř částí: v první části je pojednáno o různých náhledech na výchovu dítěte v dnešní době; druhá část se zabývá vychovateli v rodině, rodiče vyzývá k sebevýchově a ke zkoumání svých výchovných přístupů; třetí část je věnována dítěti a jeho specifickým z hlediska výchovy v různém věku; čtvrtá část uvádí hlavní vychovávací prostředky a způsoby jejich uplatnění ve výchově (návyk, příklad, tělesná, rozumová a mravní výchova, náboženská výchova). Co se týče náboženské výchovy, je zaměřena na nadpřirozený cíl života a výchovy. Věnuje se nadpřirozeným prostředkům a jejich používání.

Pedagogika. Úvod do pedagogické praxe (brož., formát A5, 357 stran)

Autor toto dílo nazývá v předmluvě „pedagogickou pracovní příručkou“ pro ty, kteří chtějí vychovávat „kolní mládež“ v pravé „demokracii dětí Božích“²¹⁰. Jde mu o křesťanskou výchovu a opírá se o okružní list papeže Pia XI. *Divini illius Magistri*. Pedagogiku jako vědu ztotožňuje s vychovatelstvím (srov. s. 17). Dílo je členěno do šesti hlavních oddílů:

- A. Úvod do pedagogiky (Výchova; Vychovatelství – pedagogika)
- B. Předmět výchovy (Hlavní údobí ve vývoji mládeže; Předmět křesťanské výchovy; Individualita; Temperament; Typ; Pohlaví)
- C. Osobnost vychovatele (Hlavní požadavky na osobnost vychovatele; Zvláštní vlivy na osobnost vychovatele)
- D. Formy vychovávání (Výchova rodinná; Církev a výchova; Stát a výchova; Výchova ústavní)
- E. Prostředky a zásady vychovávání (Prostředky vychovávání vůbec, Nadpřirozené prostředky vychovávání; Výchovný vliv prostředí; Moc a meze výchovy; Zásady vychovávání; Vybrané kapitoly ze všeobecných prostředků vychovávání; Zvláštní prostředky vychovávání)

Nejdůležitější bibliografie: podává důkladný přehled bibliografie z pedagogiky obecné, pedologie, neaniologie; o individualitě, osobnosti vychovatele, vychovávání formách, všeobecných a zvláštních vychovávání prostředcích.

První základ výchovy. Náboženská výchova dítěte v předkolním věku (brož., formát A6, 40 stran)

Publikace je určena rodičům, kterým předkládá důvody náboženské výchovy a její důležitost. Na základě přirozeného vývoje dítěte vysvětluje, jak mají rodiče postupovat v náboženské výchově, vyzývá je k ní a specifikuje roli matky a otce při výchově. Autor předkládá různé formy výchovy k náboženskému životu v rodině: výchova k modlitbě, k pravidelné účasti na nedělní mši svaté, přistupování ke svátosti pokání a eucharistie, ke křesťanskému způsobu života během celého liturgického roku, čemuž odpovídá přehled hlavních témat.

²¹⁰ F. Tomáček cituje Priestleye, autora hry „Cesta v poušti“: „Demokracie je víra, každý člověk je Bohu drahý a tě si prot o lidé musí být drazí i navzájem, tě v úle Boží má se děti nejen na nebi, ale i na zemi“

3. 1. 2 Učitelé katechetiky v bohosloveckých učilištích

Základní informace o diecézních a řádových bohosloveckých učilištích, která působila v letech 1939–1950, podává V. Novotný.²¹¹ Diecézní bohoslovecká učiliště byla spolu se semináři pro výchovu kněžského dorostu zřízena v Litoměřicích, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Brně a ve Vidnavě. Na seznamu řádových bohosloveckých učilišť se historici jednoznačně neshodují. Vzhledem k tomu, že se na nich ani podle informací V. Novotného nevyučovala katechetika, nebudu se jimi dále zabývat. Na diecézních bohosloveckých učilištích však byla katechetika zařazena do učebních plánů a působilo zde několik učitelů katechetiky.²¹² Podařilo se mi pouze zjistit některá jména bez uvedení období jejich působení. Neobjevila jsem žádnou odbornou publikaci některého z nich, pouze příručky, učebnice nebo díla jiného charakteru. Práce, které souvisejí s katechezí, jsem zařadila do přehledu v Příloze 3. Dále uvádím pouze jména učitelů katechetiky na jednotlivých bohosloveckých učilištích s jejich životopisnými údaji, pokud se mi je podařilo zjistit:

Brno:

Jan Staněk (1869–1948): docent katechetiky na bohosloveckém ústavě v Brně.²¹³ Tohoto autora zmiňuje jako svého spolupracovníka prof. Kubíček v předmluvě ke třetímu vydání své knihy *Katechetika* (1947). J. Staněk vydal na základě svých celoživotních praktických zkušeností celkem tři metodické práce: *První náboženské hodiny* (1947)²¹⁴, *Děti řádaly sobě chleba* (1946, rozsáhlá příručka pro přípravu dětí ke svátostem)²¹⁵, soubor katechezí *Cesta, pravda*

²¹¹ NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, 47–64. Autor se mi j. zmiňuje o tom, že tato část historie není dosud téměř zmapovaná.

²¹² V. Novotný uvádí seznam učitelů na diecézních bohosloveckých učilištích ve školním roce 1949/50. Tyto údaje jsem doplnila o několik dalších učitelů, o kterých jsem se dozvěděla z jiných zdrojů. Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, 50–54.

²¹³ Srov. STANĚK Jan: *První náboženské hodiny v prvním školním roce*. Vypracované katechese, Brno: Brněnské tiskárny, 1946. Sr. Consilie Nováková uvádí, že J. S. přednášel od 20. let a po říšlání do konce II. světové války katechetiku v Brně na alumnátu a teprve po skončení aktivní činnosti mohl podložit svoje snahy základními metodickými pracemi. Srov. NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 236.

²¹⁴ Příručka citovaná v předchozí poznámce. Jedná se o uvedení katechetů do vyučování náboženství v 1. třídě. Autor nepředpokládá dobrou úroveň náboženské výchovy v rodině, proto doporučuje začínat představami dítěte o Bohu. Téma katechezí: Seznámení katechety s dětmi; křesťanské pozdravení; kříž a odlitba; Tělo a duše; O Mařence živé a o Mařence mrtvé; Člověk – lidé; Bůh – Bůh nemá těla, je pouhý duch. Cílem vyučování je vybudování pevných základů, aby děti nabyly přiměřených představ o člověku, o lidském těle, o lidské duši a o Bohu. Tato základní představa se má dále rozvíjet a zdokonalovat při výkladu biblických článků o vlastnostech Božích. Srov. s. I–III. Příručku podrobněji komentuje NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 236–237.

²¹⁵ Sr. Nováková na adresu této příručky uvádí, že J. Staněk nesouhlasil s jednoduchým deduktivním probíráním katechismu kardinála Joria k přípravě dětí k prvnímu přijetí svátostí vydaného k dekretu *Quam singulari*, ale požaduje od prvokomunikantů mnohem více a hlubších znalostí, aby nezůstaly na povrchu. Soustřeďuje se na to, co mají děti vědět a dělat, a zapomíná na skutečnost, jak velký dar nám Bůh ve své lásce nabízí. V jeho katechezích má převahu vnější drill. Smyslem sv. přijímání je, aby Ježíš máhal svým dětem, aby byly stále hodné. J. S. zastává názor, že Ježíš má rád jenom ty děti, které jsou hodné. Za vrchol má své povahy a proměňování. Katecheze jsou psány tak, že se stále objevuje velký odstup mezi katechetou a dětmi. Srov. NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 257.

a *Život* (1948, katecheze jsou zpracovány k první části Katechismu □V ěř svatě pravdy, a probírají celé Krédo).²¹⁶

Josef Soukop (1914□1989)²¹⁷ □docent pedagogiky a katechetiky, kterým se patrně stal po odchodu doc. Staňka do důchodu. Vynikal nápaditostí a tvořivým přístupem k pastorační činnosti zvláště s dětmi a mládeží. Po svém přeložení do Brna roku 1947 byl pověřen zřízením jakéhosi Pastoračního střediska a řídil různé většipastorační aktivity, např. putování lebkou sv. Vojtěcha. Byl také iniciátorem eucharistického kongresu.²¹⁸

České Budějovice

Karel Reban (1892□1957)²¹⁹: profesor pastorální teologie, katechetiky a pedagogiky, autor publikací pro mladé hochy a muže²²⁰. Např. v publikacích dr. Hronka nebo v *Časopise katolického duchovenstva* je častěji zmiňován jako recenzent. K. Reban je také autorem tříletého cyklu katechetických kázání nazvaného *Tři léta slova Božího*.

Hradec Králové

Jan Černý (1871□1944) □docent katechetiky a pedagogiky²²¹, z těchto oborů publikoval práci *Knížka o J. A. Komenském: k uvědomování v něm, kdo přemýšletí chtěl*.²²²

²¹⁶ STANĚK Jan: *Cesta, pravda a život*, Brno, 1948. Sr. Nováková hodnotí tuto příručku jako nejlepšípomocný materiál pro kněze, katechety a laiky své doby. Zároveň ve svém komentáři uvádí, že autor formuluje metodiku zcela důkladně otázku k otázce, zřetelně a jednoduše, avšak metodika vyžaduje, aby tyto věty byly použity doslova, bez vynechání jedině, jinak vysvětlení přestává být didakticky různé. Srov. NOVÁ KOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 238.

²¹⁷ Po svém vysvěcení na kněze roku 1938 působil nejprve ve Lapanicích u Brna, od roku 1947 pak v Brně. Stal se vicerektorem kněžského alumnátu v Brně. V roce 1951 byl uvězněn a roku 1952 odsouzen na 12 let vězení v procesu s Dr. Zvěřinou a dalšími kněžími. Podrobněji o počátcích jeho kněžské služby referuje jeden z jeho blízkých spolupracovníků (bez udání jména) v kronice Lapanické reminiscence aneb jak se nám šlo ve 20. století, in: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=196>, (10. 5. 2010). Na těchto stránkách je kronika ke stažení.

²¹⁸ Srov. tamtéž

²¹⁹ Podle <http://jirilouzensky.txt.cz/rubriky/15096/jihocesti-rimsko-kat-duchovni-m-z/>, (10. 5. 2010). Karel Reban se narodil 19. 10. 1892 v Českých Budějovicích. Na kněze byl vysvěcen 30. 5. 1915 českobudějovickým biskupem Hülkou. V r. 1920 se stává prefektem studentského semináře, v r. 1926 jeho spirituálem, v r. 1934 rektorem kněžského semináře a 1. 10. 1934 řádným profesorem pastorální teologie. Prof. Kadlec o něm píše: *Šotva bych si dovedl seminář představit bez mons. Karla Rebana. Jeho meditace byly hluboké, dovedl v nich otřást svědomím i pohladit; s účastí sledoval naše zápasy i soukromé záliby, a byly-li užitečné, povzbuzoval k vytrvalosti. Jako profesor byl s námi ve styku celých pět let. Přednášel asketiku, sociologii, pedagogiku, pastoračku a katechetiku.* Srov. SKALICKÝ Karel: *Tradice teologického studia v Českých Budějovicích*, in: www.tf.jcu.cz/getfile/494f66602ba3a8df, (10. 5. 2010). Citát prof. Kadlece je převzat z KADLEC Jaroslav: *Českobudějovická diecéze, Knihovna Setkání, České Budějovice, 1995, 72.*

²²⁰ HRONEK: *Přehled katolické teologie české*, 63. Dr. Hronek jmenuje např. *vzácné, aforisticky hutné epifony k mládeži Z poupat do květu; o sebevychově mužů k čistotě: Psáno mužům; o eucharistické výchově dospívající mládeže: K Bohu, jenž obveseluje mladost mou* (1932).

²²¹ Mons. Dr. Jan Černý působil v Hradci Králové jako děkan katedrální kapituly. Kněžské svěcení přijal 23. 7. 1894 v Hradci Králové, kde studoval v bohosloveckém učilišti. Stal se spirituálem kněžského semináře a docentem katechetiky a pedagogiky. Obětavě pracoval v hnutí katolické mládeže a byl jmenován papežským prelátem a děkanem katedrální kapituly v Hradci Králové. Uvěznili ho a umučili nacisté v koncentračním táboře Würzburg. Srov. BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉ: Mons. Dr. Jan Černý □32. týden, in: *Služba v církvi*.

Josef Doležal (1893–1965) - docent pedagogiky, metodiky a katechetiky.²²³

Litoměřice

Ladislav Pokorný (1915–2000) – pedagogiku a katechetiku vyučoval na bohosloveckém učilišti pouze ve školním roce 1949–1950²²⁴; později působil na pražské teologické fakultě převážně v oboru liturgika. V roce 1944 vydal exhorty k mládeži pod názvem *Celý rok s dětmi*. Působil také jako redaktor časopisu *Křesťanská revue – měsíčník pro odpovědný dialog*.

3. 1. 3 Čeští teologové a katechetika

Přehled vývoje katechetiky v českých zemích by nebyl úplný, kdybychom alespoň stručně nezminili teology, kteří se intenzivně věnovali vzdělávání a formaci dospělých křesťanů, neboť chápali jejich apoštolskou činnost jako přímochařé prodloužení kněžství.²²⁵ Na základě studia sborníku *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století* se domnívám, že pastorační činnost těchto teologů v oblasti katecheze a vzdělávání dospělých souvisela a vycházela z jejich pojetí církve. V následujícím textu nejprve zmíním zcela výjimečný český příspěvek katechetice i katechetické praxi od františkána Dr. Jana Evangelisty Urbana, jeho přístupy ke katechezi a náboženskému vzdělávání jsou blízké teologické antropologii a kerygmatické teologii. Ve druhé dílčí kapitole zmiňuji dominikány a teology S. M. Braitu, Reginalda Dacíka a Metoděje Habáně, kteří ve své pastorační činnosti vycházeli z přesvědčení, že jedině tomistická filosofie dává pevný základ myšlení a výuky církve.²²⁶ K podporovatelům novotomismu patřil i doc. Dominik Pecka.

3. 1. 3. 1 P. Dr. Jan Evangelista URBAN, OFM (1901–1991)²²⁷

Působení Jana Evangelisty Urbana spadá do tohoto i do druhého sledovaného období vývoje katechetiky. Proto v této části pojednáme pouze o jeho příspěvku katechetice do roku 1950, kdy byl zatčen a vězněn až do roku 1963. Dr. Urban složil doktorskou zkoušku na filosofické fakultě. Svoji disertační práci věnoval tématu *Universalie u sv. Bonaventury*. Celý život se

Stolní kalendář královéhradecké diecéze s miniportréty osobností duchovních a řeholních představených 2005, Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2005; také <http://www.diecezch.cz/biskupstvi/kapituly> – poradní orgány biskupa z historie katedrální kapituly, (15. 4. 2010).

²²² ČERNÝ Jan: *Knížka o J. A. Komenském: K uvažování v něm, kteří přemýšleli o něm*, Praha, 1920.

²²³ NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, 52.

²²⁴ NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, 53.

²²⁵ VENTURA Václav: *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*, in: KARFÍKOVÁ, KŘIŠŤAN, KUŘE (eds.): *Život se tvoří z přítomné chvíle*, 11.

²²⁶ Srov. PAVLINCŮVÁ Helena: *Silvestr Maria Braitu*, in: *Slovník českých filozofů*, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).

²²⁷ *Život a dílo J. E. Urbana zpracoval VENTURA Václav: Jan Evangelista Urban – život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*, Brno: CDK, 2001. Viz také VENTURA: *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*, 7–29.

intenzivně věnoval apoštolátu laiků a formaci laiků k této službě. Mínil se o něm, že patří k teologům, kteří o několik desetiletí předběhli svoji dobu. Teologicky vycházel z díla sv. Bonaventury a ovlivnila ho i Bonaventurova christocentričnost. Dalšími zdroji jeho teologické práce byly patristické spisy. Prvotním zdrojem však mu bylo Písmo a konkrétní výzvy doby, v čemž byl na svoji dobu velmi originální.²²⁸ Urbanovo pojetí církve vychází z obrazu církve jako mystického těla Kristova: „Církev je tajemným, ale skutečným tělem Kristovým v lidstvu...“ To mu umožnilo velmi realistický pohled na církev a jasné odlišení její svatosti a hříšnosti a jejich původu.²²⁹

Vzhledem k tématu této práce uvedme z rozsáhlé pastorační činnosti J. E. Urbana založení studijního centra *Studium catholicum* (SC) v roce 1936. Pražský arcibiskup Beran potvrdil studijní plány centra a ustanovil Jana Evangelistu Urbana v roce 1937 jeho prefektem.²³⁰ Institut měl své sekce a odbory a propracovanou strukturu, jež směřovala k uskutečnění snu o katolické univerzitě.²³¹

V době okupace byly v letech 1938–1941 vysílány desetiminutové přednášky Dr. Urbana v českém rozhlasu. Byly pojaty jako dva kurzy: kerygmatický (výklad víry) a duchovně výchovný. Tyto kurzy byly vydány knižně pod názvem *Slova víry v éteru* (1940).²³² Mgr. K. Reban, který tuto knihu recenzoval, uvádí, že její smysl má dvojí směr: těm, kdo jsou před prvními kroky na cestě víry, podávají nejelementárnější základní křesťanské pravdy o Bohu a o duši, o cíli člověka a o jeho podřízení se Božmu zákonu. Druhým cílem je pomáhat věřícím od povrchní víry k porozumění hloubkám křesťanství, k poctivému duchovnímu životu a důslednému prožívání nadpřirozena. Hlavní poslání knihy je však v tom, že by měla patřit do rukou laiků, aby kniha vykonala mnoho dobrého jako duchovní četba, při níž lze zpytovat svědomí po stránce katolické opravdovosti, i jako zvěst o základních náboženských skutečnostech.²³³

Sám Dr. Urban na úvodní stránce vysvětluje, že promluvy byly připravovány pro posluchače všech vrstev a všech možných názorů. Při jejich přípravě myslel na všechny, aby témata byla zajímavá, přitom ne příliš hustá a také vhodně srozumitelná. Autor cituje literaturu převážně

²²⁸ VENTURA: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, 15. Christocentričnost je též základem kerygmatické teologie J. A. Jungmanna a z toho vyplývajícího přístupu k obsahu katecheze.

²²⁹ Srov. VENTURA Václav: Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana, in: NOVOTNÝ: Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století, op. cit., 91–93.

²³⁰ VENTURA: Jan Evangelista Urban – život a dílo, 28–30.

²³¹ Srov. VENTURA: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, 12. O studium v institutu měly zájem stovky posluchačů. Institut pracoval do války a po válce do roku 1947.

²³² Srov. VENTURA: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, 12. URBAN Jan Evangelista: Slova víry v éteru. Přednášky v Českém rozhlasu v roce 1939, Pelhřimov, 1940.

²³³ Srov. s předmluvou tištěnou na vnitřním obalu knihy URBAN: Slova víry v éteru.

ně německou a františkánskou, učil katechismus kardinála Gasparriho, Summu teologickou sv. Tomáše Akvinského a také dílo ze sociální nauky církve od Dr. Bedřicha Vaška. Kniha obsahuje 42 promluv, které předpokládají na půl milionu posluchačů, k nimž autor přistupuje se zvláštní úctou. V úvodních promluvách vymezuje pojmy, které mají posluchače sjednotit na stejných východiscích. Zejména jde o chápání identity pravého a skutečného náboženství. Od toho se pak odvíjí porozumění pojmům a projevům jejich obsahu v životě věřícího (tajemství Boží; víra a její jádro; Boží slovo a jeho duch, který proniká srdce; modlitba; jednota křesťanů a srdce člověka...). Dr. Urban nepředpokládá, že by jeho posluchačům byla jasná východiska pro víru a řečeno dnešním slovníkem, svými promluvami je evangelizuje, získává jejich zájem o Boží věci krok za krokem, protože jádrem víry je dle něj úsilí o větší slávu Boží, která vrcholí v tom, že člověk přijme život a slovo vtěleného Boha Ježíše Krista.²³⁴ Porozumění Ježíši Kristu považuje za střed porozumění celému náboženskému životu člověka.²³⁵ Věřícího posluchače se snaží vyprovokovat, aby k víře zaujal aktivní postoj, a to kladením otázek za účelem hledání Pravdy. Vyzývá ho, aby se nespokojil pouze s tím, jaké povinnosti má plnit, ale aby se ptal, co je třeba pro jeho spásu; jaký smysl má jeho život.²³⁶ Toto dílo lze považovat podle mého mínění za nadčasové, unikátní a inspirativní pro první evangelizaci dospělých v naší době.

Přednášky vyšly ještě jednou, a to v roce 1946 pod názvem *Cesty k víře*.²³⁷ Autor v předmluvě uvádí, že vložil mezi staré přednášky některé nové a upravil postup tak, aby seznamoval čtenáře postupně s katolickou pravdou a stavěl v něm, s milostí Boží, katolické přesvědčení nebo aspoň podal souvislý přehled katolické nauky.

Podobně unikátním dílem J. E. Urbana je kniha *Učení víry pro vstup dospělých do církve Kristovy* vydaná v roce 1947.²³⁸ Dobový časopis *Logos* pro homiletiku a katechetiku ji charakterizuje následovně:

Každý kděs v duchovní správě přichází dnes do styku s dospělými lidmi, kteří přicházejí do farní kanceláře s touhou po Bohu a po Církvi, do níž chtějí být přijati. Dospělí lidé, nepokřtění, nábožensky hlodaví a nepoučení. Buď nevědí o Bohu, o Kristu, o Církvi a její nauce vůbec nic, anebo toho vědí hodně málo, anebo mají tak zmatené názory, že je nutno u nich započít s katechesí. (...)

²³⁴ URBAN: Slova víry v étheru, 25.

²³⁵ URBAN: Slova víry v étheru, 82. Výklad o Kristu následuje na dalších stránkách.

²³⁶ URBAN: Slova víry v étheru, 131.

²³⁷ URBAN Jan Evangelista: *Cesty k víře. Přednášky v československém rozhlasu*, Praha: Cyrillo-Met hodějské knihkupectví Gustava Francla, 1946.

²³⁸ URBAN Jan Evangelista: *Učení víry pro vstup dospělých do církve Kristovy*, Praha: Bohuslav Rupp, 1947. Této knize předcházelo vydání menší příručky s názvem *Výuka konvertitů* roku 1944 v Olomouci (srov. CHUDOBA: Úvod do studia bohosloví, 85).

Katechese dospělých je velmi obtížná. Lze pro to s největší radostí vítati právě vyhlou knih u P. Dra Jana Ev. Urbana, OFM: UČENÍ VÍRY PRO VSTUP DOSPĚLÝCH DO CÍRKVE KRISTOVY (...). Je to katechismus pro dospělé, vytvořený z mnohaletého styku s konvertity, pro něž P. Urban vytvořil skvělé dílo Apoštolátu III. řádu sv. Františka a jím se stal jedinečným učitelem, vychovav si v Apoštolátu po řadu let pečlivé a cílevědomé práce vydatné pomocníky a pomocnice pro výuku dospělých, kteří touží vstoupiti do Církve Kristovy. Urbanova kniha poskytuje úplný a syntetický návod každému, kdo se musí výukou dospělých konvertitů zabývat, jak výuku začít, jak nutno potřebnou látku podat a vysvětlit a co nutno podávati těm, kteří si pozvolna propávají svou cestičku k Bohu.

Od všech katechismů, jak je známe, liší se tento katechismus pro dospělé ušitím svou metodu. Staré katechismy byly konstruovány na schematických poučkách, jež se často jenom mechanicky vtlačovaly do hlavy a opakovaním vtiskovaly do jeho vědomí, ale jejich smyslu a obsahu velmi často dítě nerozumělo. Můžeme si tím docela dobře vysvětliti náboženskou nevědomost, s jakou se setkáváme u mládeže v době blíže položné (...). Urbanovo Učení víry se snaží podati látku metodou, přizpůsobenou myšlení moderního člověka; autor se snaží vysvětliti a ozřejmiti všechny pravdy tak, aby vynikla celá synthésa katolické nauky a posluchač aby viděl Boží Pravdu v její plnosti a celistvosti, ne jenom jako v kaleidopu v jednotlivých jejich částech a úsecích.²³⁹

Učení víry je jakousi teologickou sumou J. E. Urbana. On sám se k němu vyslovil v přednášce *Dnešní přístup k teologii* (1969)²⁴⁰, kde osvětloval vznik této knihy, kterou také označil názvem *Katecheze*. Uvádí, že účinnost této knihy se nemá hledat v aktuálnosti jejího učení víry, nýbrž její aktuálnost spatřuje v jeho účinnosti, dané splněním požadavků reálnosti, jednotnosti a organické souvislosti, jednoty a úplnosti.²⁴¹ Pokrokovost tohoto Urbanova díla spočívá též v hlubokém trinitárním zakotvení jeho teologické struktury.²⁴²

Návod k používání knihy *Učení víry* obsahuje komentář pro katechetu. Vybírám z něj myšlenky, které ilustrují způsob katechetického myšlení J. E. Urbana²⁴³:

- Za podstatu konverze autor považuje přístup nebo návrat k Bohu živému a pravému, čímž je splněn vlastní smysl žití. Je v životě věřím a nesplní-li se, pak byl a je život zbytečný. Příprava na tento okamžik je obvykle v rukou toho, kdo přistupujícího nebo vracejícího se připravuje. Jak dobře to učiní, takový význam to bude mít i pro katechumena. Dobře poznat Krista jest dobře poznat smysl sebe i svého.

²³⁹ ZIMA Václav: Katechismus pro dospělé, in: Logos. Časopis pro homiletiku a katechetiku 8/9-10 (1946) 76-77.

²⁴⁰ URBAN Jan Evangelista: Dnešní přístup k teologii. Křesťan v současném světě., Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1969.

²⁴¹ Srov. VENTURA: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, 15.

²⁴² Srov. VENTURA: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, 18-19.

²⁴³ Srov. URBAN: Učení víry, 197-209.

- Dobře poznat vyžaduje dobře zvěstovat. Katecheze pro dospělé musí být jiná než pro děti. Je těžká, avšak to dodává víře vážnosti a dokládá, že víra není jen pro děti.

Přijetí Krista je velkou změnou v životě katechumena a ta vyžaduje přesvědčení a čas. Při přípravě jde o výuku víře a o změnu života. Obojí žádá čas, neboť dospělý musí nové pravdy pojmout, proniknout a strávit. Nemá-li času, zůstanou na povrchu, zmatou se, nemají kořenů a síly vyprchají.

- Dalším faktorem, který ovlivňuje kvalitu přípravy katechumena, je osobnost tzv. katechisty. Může jím být i laik, za kterého určí některý kněz a jeho pokynů přesně dbá. Katechista musí nejen dodržovat pravidla týkající se obsahu nauky, ale musí také katechumena vnitřně uchvátit na základě svého velkého zájmu a úmyslu. Urban klade velký důraz na myšlení katechetisty:

Především musí katechista vniknouti do vlastního jádra a typu tohoto Učení víry! Jde v ní o trojí: o skutečnost, jednotu, souvislost.

- Obsah katechismu je řazen psychologicko-ontologicky. Jeho jádro je v rozvinutí nejprvnější skutečnosti Boha v sobě a jeho analogie ve stvoření.²⁴⁴ Autor zmiňuje inspiraci K. Rahnerem
- K průběhu setkání: Na počátku se s katechumeny ani před výukou ani po ní nemodlíme. Teprve po lekcích o životě Krista Pána je naučíme Otce našeho Zdravas mezi četbou a modlíme se pak s nimi před i po lekci a navádíme je, aby se ji modlili i doma ráno a večer.
- Ke způsobu vyučování: autor upozorňuje, že vždy půjde o lidi rozličných podmínek, takže nebude možno je stejně vyučovati a uvádí praktické rady, jak si s touto odlišností poradit.
- Přínos *Katecheze* formuluje autor následovně²⁴⁵:

Povaha a význam její není v novotě a původnosti pravd, nýbrž v jejich soustavě a podání. (...) Jde spíše o zdůraznění metodického záměru. Ten spočívá podstatně v její ontologické vůdčí ideji. Vůlně si, že všechny dosavadní katechismy jsou stavěny na principu logistickém. Stanoví se apriorně systém, např. víry, naděje, lásky, a podle něho se celá nauka rozvine.

Srovnal jsem k tomu cíli všechny důležité učebnice víry²⁴⁶ (...). Všechny tedy jsou stavěny na základě myšlenkovém. Rodící se kerygmatické snahy, narýsované v tomto směru hlavně Rahnerem (*Die Theologie der Verkündigung*), které se ostatně začaly ukazovat, když jsme (v Apokalypse od roku 1930)

²⁴⁴ Psychologicko-ontologická struktura knihy je načrtnuta a popsána v URBAN: Učení víry, 2002 01.

²⁴⁵ URBAN: Učení víry, 206-207.

²⁴⁶ Jedná se o katechismy počínaje Katechismem sv. Petra Kanisia z roku 1560, předtridentský, rakouský, Belarminův a po Gaspariho katechismus. Srov. URBAN: Učení víry, 207.

ji podle toho to postupu vyučovali, uvedli přístup k víře ji na cestu skutečností, ontologickou, ač Rahner je ještě nedostihl té dokonalé organické souvislosti a má ve svém postupu různá přerušení organické jednoty. Zdá se mi, že vel mi silně podnítilo tento přesun jako vnější, ale působivá okolnost, nové vydání Scheebenových Mysterií (...) a kromě toho mohutný přelom ve světovém způsobu myšlení od ideje k realitě, od idealismu ke kritickému realismu a v životě sociální vývoj neb revoluce směrem od myšlenky k činu. Není dobře možno nevidět v tomto přerodu zvládnutí potřebě a účinnosti hlásání víry v novém světovém myšlení a hodnocení ve dení Prozřetelnosti.

3. 1. 3. 2 ThDr. Silvestr Maria BRAITO, OP (1898–1962) ²⁴⁷

Silvestr Maria Braitto spolu se svým spolubratrem a spolupracovníkem ThDr. Reginaldem M. Dacíkem OP (1907–1988) ²⁴⁸ patřili k nové generaci teologů a vůdčím osobnostem katolické Moravy. Začali publikovat ve 30. letech 20. století. Oba úzce spolupracovali, působili zejména v Olomouci. Přednášeli, publikovali a věnovali se editorské činnosti v edici Krystal, vydávali knihy a časopisy a působili v pastoraci. Jejich monografie byly zaměřeny k náboženskému vzdělávání věřících. ²⁴⁹ Teologickým základem jejich působení bylo nadšení pro obnovu tomismu. ²⁵⁰ Podobného zaměření byl i jejich spolubratr ThDr. Metoděj Habáň OP (1899–1984), který vystudoval filosofii, teologii a psychologii. Inicivoval mj. vznik čtvrtletníku *Filosofická revue a založil tzv. Akademické týdny* určené ke vzdělávání laiků. Dále se budu věnovat především S. M. Braitovi.

Silvestr Maria Braitto studoval v rámci dominikánských studií v zahraničí, a to v belgické řádové škole v Le Saulchoir a na římském Angelicu. Na obou místech se setkal s předními teology své doby, kteří ovlivnili jeho vlastní teologické myšlení. ²⁵¹ V. Novotný uvádí, že díky těmto inspiracím, usiloval Braitto o překonání hranic mezi «věroukou», «mravoukou» a «duchovním životem» a duchovní život interpretoval ve smyslu Božího synovství jako stav i úkol všech, kdo byli křtem ponořeni v Krista a pomazáni jeho Duchem. ²⁵² Podle Heleny Pavlincové tak Braitto poukazyval na závaznost i životnost křesťanství a soustředil nábožen-

²⁴⁷ Stručný život opis a vzdělání S. M. Braitto viz např. PAVLINCOVÁ Helena: Silvestr Maria Braitto, in: Slovník českých filosofů, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/braitto.html>, (8. 4. 2010); TAMPACH Odilo Ivan: Silvestr Maria Braitto, in: KARFÍKOVÁ, KŘÍŽAN, KUŘE (eds.): *Život se tvoří z přítomné chvíle*, 30/35.

²⁴⁸ R. M. Dacík se věnoval spíše otázkám duchovního života a morálky. Vyučoval dogmatickou teologii. Je také mj. autorem spisu *Věrouka pro laiky*. Stručný život opis poskytuje např.

http://www.cyrilky.cz/index.php?page=reginald_m_dacik_op, (10. 4. 2010) nebo PAVLINCOVÁ Helena: Reginald Dacík, in: Slovník českých filosofů, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).

²⁴⁹ Srov. PAVLINCOVÁ Helena: S. M. Braitto, in: Slovník českých filosofů,

<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/braitto.html>, (8. 4. 2010).

²⁵⁰ Více o tom tématu viz KAČKA Zdeněk: *Otec Braitto. Životopis olomouckého dominikána 1898–1962*, Praha: Krystal, 1993.

²⁵¹ Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, 24/25.

²⁵² Srov. tamtéž

skou věrouku do «sladěného a přehledného celku» s cílem povzbudit náboženský život.²⁵³ Tento přístup je i pro současnou katechetickou činnost obzvláště cenný a není v praxi zcela samozřejmým. Prostorem pro křesťanský život je pro Braita církev.²⁵⁴

Z pohledu vývoje katechetiky by bylo užitečné analyzovat řadu příspěvků Revue pro kulturní život s názvem *Na hlubinu*.²⁵⁵ Jmenovanou revue založil S. M. Braito z přesvědčení, že nelze provádět náboženskou duchovní obnovu českého prostředí politickými prostředky, nýbrž je třeba jít cestou vnitřní obrody církve. Jako nutné viděl otevřít brány klášterů a učinit z mnichů apoštoly. Revue byla zaměřena na vzdělávání české katolické inteligence, duchovních i laiků. Její výchozí bod charakterizoval S. M. Braito takto:

«Abyc hom stoupali, ponořme se hloub a hlouběji do Boha, do jeho pravd a prostředků tekoucích z jeho otevřené dlaně.»²⁵⁶

Celkově bylo vydáno celkem dvacet dva ročníků revue.²⁵⁷ Z katechetického hlediska patří k zajímavým mj. tzv. kurzy, které vycházely od roku 1927 a věnovaly se klíčovému tématu křesťanství s cílem uvádět do čtenáře do hloubky: «rozvinování problémů v kurzech bylo postupné, metodické, často jdoucí od evidentního k mystickému.»²⁵⁸ Zajímavé výsledky by mohlo přinést srovnání tohoto díla s rozhlasovými seriály J. E. Urbana (viz kap. 3. 1. 3. 1). Při četbě těchto textů je nápadné časté odvolávání se autora na působení Ducha Svatého, což není tak zcela obvyklé²⁵⁹. Například vztah k četbě Písma svatého vyjadřuje S. M. Braito následovně:

«Čistí často Písmo svaté znamená dát se řídit Duchem svatým. Je to velký neúspěch čistí tolik duchovní knihy a tak málo Písmo svaté... Písmo svaté třeba čistí před Otcí. Tím spíše, že čistotou srdce sestupujeme stále hlouběji do různých jeho smyslů.»²⁶⁰

K Braitovým článkům věnovaným tematice křesťanské výchovy a náboženskému vzdělávání dětí i dospělých patří v revue *Na hlubinu* články, v nichž lze objevit myšlenky, které výrazně předbíhají svoji dobu nebo korespondují se závěry těch, kteří se specializovali na katechetiku. Uvádím jen některé příklady (články jsou řazeny chronologicky):

²⁵³ Srov. PAVLINCOVÁ Helena: S. M. Braito, in: Slovník českých filosofů, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/braito.html>, (8. 4. 2010).

²⁵⁴ Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století, 25. S. M. Braito věnoval tématu církve několik prací, a to od roku 1932. Podrobnosti uvádí např. NOVOTNÝ Vojtěch tamtéž.

²⁵⁵ Pojetí tohoto časopisu je zpracováno v NEKVINDA Libor: *Na hlubinu 1926–1948*. Bibliografie revue pro duchovní život, Hradec Králové: Edice Prométheus, 2000, 3–8. První číslo revue vyšlo v březnu 1926. Viz NOVOTNÝ Tomáš: *Život a dílo Silvestra Maria Braita* (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2008, 26.

²⁵⁶ BRAITO Maria Silvestr: *Na hlubinu*, in: *Na hlubinu 1* (1926) 1–2.

²⁵⁷ Vydávání bylo zastaveno s nástupem totalitní komunistické moci v roce 1948. Srov. NOVOTNÝ Tomáš op. cit., 26.

²⁵⁸ Srov. NEKVINDA: op. cit., 21. Autor zde uvádí též názvy kurzů a rok jejich vydávání.

²⁵⁹ Jde o domněnku autorky vytvořenou na základě četby mnoha katechetických materiálů.

²⁶⁰ BRAITO Silvestr Maria: *Pracovna*, in: *Na hlubinu* (1942) 59.

- článek *Ústřední myšlenka křesťanství a Církve* (1934): S. M. Braitto kritizuje průběh tzv. „apologetických ve čerů“, které mají sloužit pokusům „obhájit“ církev proti těm, kteří na ni útočí. Autor zde zmiňuje svůj pohled na úkol církve, který spočívá v péči o vnitřní život jedno tlivců i církve:

„Posta či takový prostý nástroj, který jest tak dalece pokorný, že se spokojí býti je nom nástrojem, který podá křesťanské učení bez házení rukama, bez praporů a slavobran a parádních stejnokrojů, který podá klidně svátosti, je pa k u činí v duřích svoje. Církevní vnitřní život, vnitřní podstata a vnitřní působení, jest nesmírně jednoduší, nejsme si je představovali, vřichni, kteří si mysleli, anebo jednali, jako by oni tu Církev drěli. Vnitřní plnost života jest Boží Ta jest podstatou (...).“²⁶¹

- článek *K liturgickému hnutí* (1938): S. M. Braitto se vyslovuje k různým představám o tom, co znamená „aktivní účast věřících“ na slavení mē svaté. Lze z něj odvodit, co by mělo být obsahem liturgické výchovy.
- článek *Ústřední smysl křesťanství* (1938): S. M. Braitto zde uvádí kristocentrický pohled na křesťanský život:

„Středem křesťanství jest Ježíš Kristus. (...) Bůh se stal člověkem, aby se mohl člověk dostat do přátelského společenství s Bohem. (...) Přišel nám ukázati Otce nebeského, ale také prohlásit, že On a Otec jedno jsou a že se nik do nedostane k Otcu, leč skrze něho, že v něm se zjevila Otcova Pravda, že on dává nám život Otcův a je zároveň také cestou naň k němu. Proto není smyslem křesťanství „plnění své křesťanské povinnosti“ (...) Kristus se mu sí stát pravdou, cestou a životem křesťanovým. (...) Pro Krista jsme zasazeni do tajemného života Nejsvětější Trojice. Ná k řesťanský život živ í se tímto spojením (...). Teprve zasazení duchovního života do Krista vidíme Církev svatou a obecnou (...).“²⁶²

- *Kérygmatická theologie*²⁶³ (1943): S. M. Braitto vyznává, že dlouho chodil kolem této „novoty“ s velkou nedůvěrou. V článku popisuje, s čím vřím po prostudování monografie jednoho z předních hlasatelů řeto myšlenky „souhlas í a co podepisuje. Kérygmatické teologii je ochoten přiznat místo metody pro první hlásání evangelia, po kterém musí, podle jeho přesvědčení, následovat poctivé studium celé věrouky „se vřemi těřkostmi, ze kterých se rodila a které je třeba znát, aby se našla řeření, znemoňující ji do budoucna podobné mořné om yly“ Ty to omyly výř specifikuje jako příčinu toho, že se teologie stala pro lidi neřivotnou a nepřitařivou. V závěru se vrací k přínosu kérygmatické teologie a uvádí svůj příspěvek k ní:

„Je to naša krásná, řivotná, dovede získati a strhnouti a je skutečnou podstatou celého křesťanství. Dá se bez námahy a násilné umělosti soustřediti v ní jako v přirozeném středu celá křesťanská nauka. V tomto středu celé křesťanské nauce snáže rozumíme. Sledujte mé články o duchovním řivotě pro za-

²⁶¹ BRAITTO S. M.: Pracovna, in: Na hlubinu (1934) 580-581.

²⁶² BRAITTO S. M.: Pracovna, in: Na hlubinu (1938) 348-349.

²⁶³ BRAITTO S. M.: Pracovna, in: Na hlubinu (1943) 125-126.

čátečníky. Je to pokus. Každý z kněží si může vytvořit svůj pokus. Ale za ten pokus to věru každému stojí.

- *Ne pouze náboženská výuka, nýbrž křesťanská výchova*²⁶⁴ (1943): článek je věnován tématu, o němž napovídá jeho titul. Autor mj. definuje hlavní úkol učitele náboženství a z něj odvozuje, že náboženská výchova musí probíhat především mimo školních školních prostředích:

Hlavním úkolem učitele náboženství jest otevřít a zapálit dětské srdce, dětskou mysl smyslem a touhou po pravdě, po kráse, po čistém, vznešeném, řekněme to přímo, po Božím, co nejplněji a nehlouběji Božím. Když se naučí dítě nebo kterýkoliv začátečník v duchovním životě hledat poctivě to nejčistší, nespokojovat se s plevami, neutíkávat svého srdce jen povrchnostmi, pak může třeba i na čas mnohé zapomenouti a snad také i zapomene, ale jeho touha po pravdě, po kráse, po dobru nejvyšším, po Božím, ta její pak sama povede, aby hledal, aby hledal poctivě a aby se otvíral věrně Božím u volání.

- článek *Trojí pedagogika*²⁶⁵ (1944-1945): Autor řeší postoj katolického vychovatele ke dvěma krajním názorům na výchovu pocházejících od J. J. Rousseaua (člověk je bytost naprosto dokonalá, které chybí jen náležitě poučení) a od Porta Royalského (člověk je od jádra zkažen a je třeba být neustále ve střehu a udržovat tuhou kázeň). S. M. Braitto upozorňuje, jak se tyto názory projevují v praxi katolické církve a staví proti nim ideu katolického vychovatele, který počítá se zraněnou přirozeností člověka, ale také s Boží milostí.
- *Přemozme pasivitu svých věřících*²⁶⁶ (1946),
- *Bible jako základ vyučování*²⁶⁷ (1947).

V oblasti vzdělávání dospělých, za jehož hlavní formu bylo považováno kázání²⁶⁸, působil S. M. Braitto jako redaktor časopisu *Katolický kazatel*²⁶⁹. V této souvislosti stojí za zmínku i práce S. M. Braitto a R. Dacíka v časopise *Výhledy (do života a světa)*, který dával prostor odborníkům z oblasti teologie, filosofie, kultury a společenských věd, aby dávali odpovědi na aktuální otázky své doby, a to poctivě, naukově i věcně zdůvodněně. Časopis měl podpořit zájmy náboženské i zájmy apoštolátu.²⁷⁰

²⁶⁴ BRAITTO Silvestr Maria: život, in: Na hlubinu (1943) 432-433.

²⁶⁵ BRAITTO Silvestr Maria: život, in: Na hlubinu (1944-1945) 118.

²⁶⁶ BRAITTO Silvestr Maria: život, in: Na hlubinu (1947) 341-342.

²⁶⁷ BRAITTO Silvestr Maria: život, in: Na hlubinu (1947) 28.

²⁶⁸ Srov. s encyklikou *Acerbo nimis*, čl. 12.

²⁶⁹ Jde o homiletický čtvrtletník, který nabízel zpracovaná témata ke kázání. Vznikl roku 1894 při c. k. fakultě bohoslovecké v Olomouci. S. Braitto časopis řídil mezi lety 1937-1941. Braitto sám byl nepřítelem předem vypracovaných kázání. Časopis vycházel do roku 1941, po válce vyšel v roce 1947 pod názvem *Kazatel*, avšak záhy byl zakázán komunistickou mocí. Srov. NOVOTNÝ Tomáš op. cit., 15.

²⁷⁰ Srov. NOVOTNÝ Tomáš op. cit., 19.

3. 1. 3. 3 Doc. ThDr. Dominik PECKA (1895–1981)

Dominik Pecka se hned zpočátku své kněžské služby v ěnoval vyučování náboženství a dalších předmětů jako profesor gymnázia (od roku 1926) v Jihlavě a v Brně. Ve školním roce 1949–1950 působil jako docent sociologie na Teologickém ústavu v Brně. Celý svůj život se věnoval pastorační práci mezi studenty, mj. redigoval studentské katolické měsíčníky *Jitro* (1932–1942) a *Úsvit* (1946–1949) a zasloužil se o publikování řady knih v knižnici Duchovní orientace v edici Akord a v edici Orientace. Byl také členem redakčního kruhu měsíčníku pro kulturní syntézu *Akord*. Pořádal prázdninové tábory pro studenty katolických středních škol a přednášel na Akademických týdnech organizovaných P. Metodějem Habáněm OP. Ve středu jeho zájmu byly teologie, filozofie a pedagogika.²⁷¹

Studium a praktické zkušenosti přivedly D. Pecku k hlubšímu chápání církve, pojetí služby i tvůrčí činnosti, neobnabízela definice Bellarmi nova katechismu. V chápání teologie ho výrazně ovlivnilo nadání jeho učitele, dr. Josefa Pospíšila, který patřil k naděným příznivcům novotomismu. Peckovým životním dílem byla *Filosofická antropologie* nazvaná stručně *Člověk*.²⁷² Bohdan Chudoba napsal ve sborníku k Peckovým padesátinám, že se Pecka stal filosofem proto, aby získal pevný základ své vlastní výchovatelské činnosti. Originální je v tom, že za činá denním životem a křesťanství v něm svým přímým, nezaujatým pohledem objevuje²⁷³ Jiří Hanu toto dílo charakterizuje jako špičkový systém atické dílo, jakési kompendium či možno říci encyklopedie znalostí o člověku ve čtyřicátých letech v křesťanském prostředí u nás.²⁷⁴ Dílo Dominika Pecky je díky jeho přístupu inspirativní pro celostní pojetí člověka a jeho výchovy a pro antropologický přístup v katechezi.

3. 1. 3. 4 Dr. Alexander HEIDLER (1916–1980)²⁷⁵

Pastorální teolog A. Heidler studoval filosofii a teologii na Lateránské univerzitě v Římě (1936–1937), odkud byl kardinálem Kařparem odvolán do Prahy. Na p řání kardinála Berana pak vyučoval pastorální teologii nejprve na Církevním učilišti v Praze (během války), poté na prašské teologické fakultě jako suplent pastýřského teologie. V roce 1946 byl pověřen

²⁷¹ Srov. PAVLINCOVÁ Helena: Dominik Pecka, in: Slovník českých filozofů, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).

²⁷² PECKA Dominik: *Člověk. Filosofická antropologie I–III*, Řím: Křesťanská akademie, 1970 (I. díl), 1971 (II. a III. díl).

²⁷³ Srov. HANU Jiří: Dominik Pecka, tvář člověka, in: KARFÍKOVÁ, KŘIŠŤAN, KUŘE (eds.): op. cit., 36–44; citát B. Chudoby je na s. 39.

²⁷⁴ Tamtéž 43.

²⁷⁵ A. Heidler je zmíněn jako smluvní asistent a suplent pastýřského teologie ve školním roce 1949–1950 na prašské teologické fakultě. V roce 1949 emigroval. Viz NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, 50–51. Viz také OPATRŇY: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna prašské arcidiecéze, 110.

arcibiskupem Josefem Beranem vedením Ústavu pastorální teologie na Univerzitě Karlově (v oborech rétorika, homiletika, pastýřská teologie, nauka o svátostech). Jeho habilitační řízení přerušily únorové události roku 1948. V roce 1949 emigroval, aby se vyhnul zatčení. Věřícím v Československu byl znám jako „otec Křišťan“ z vysílání Rádia Svobodná Evropa, kde byl redaktorem náboženských pořadů. Kromě toho byl spoluzakladatelem Křesťanské akademie v Římě a členem redakční rady časopisu *Studie*.²⁷⁶

A. Heidlera uvádím v tomto přehledu v souvislosti s jeho obsáhlým článkem *Snoubenecká katechese v dnešní pastoraci*, který byl uveřejněn v odborném časopise *Logos*.²⁷⁷ Autor v něm charakterizuje vztah katolických snoubenců k víře, úroveň jejich náboženských znalostí a podává systematický výklad k účelu, pojetí i obsahu katecheze pro snoubence. Dále rozvíjí představu o obsahu a pojetí katechismu pro snoubence „konvertity“. Přínosem tohoto článku je důraz na psychologicky vhodný postup a na rozlišování způsobu katecheze podle předpokladů snoubenců. Autor se v případě konvertitů odvolává na dílo Urbanovo a doporučuje kněm využít katechistů jím připravených.

V příručce pro bohoslovce A. Heidler doporučuje jako „vzorový pozitivní snoubenecký katechismus, který by měli čísti dospělí mladí lidé již před zasnoubením“ dílo H. Schilgena *Ve službách Stvořitelových* (Brtnice) a připomíná, že dobrá katecheze snoubenců je dnes jedním z nejdůležitějších bodů duchovní správy vůbec.²⁷⁸

3. 1. 3. 5 Prof. Antonín SALAJKA (1901–1975)²⁷⁹

Antonín Salajka studoval teologii na pražské teologické fakultě v letech 1921–1925. Ve svém prvním vědeckém období se zabýval studiem východní dogmatické teologie. Byl prvním českým knězem, který získal doktorát z východní teologie (1930). Napsal na toto téma řadu odborných článků do *Časopisu katolického duchovenstva a Hlídky*. Později se ve své publikační činnosti výrazně věnoval pastoračním problémům z pohledu psychologie, pedagogiky, katechetiky, zapojení laiků i péče o děti. Zvláštní pozornost a úsilí věnoval ekumenismu v tzv. unionistickém hnutí.²⁸⁰ O jeho zájmu o vyučování mládeže svědčí i studium na filosofické fakultě v letech 1931–1935 pro dosažení kvalifikace středoškolského učitele náboženství.²⁸¹

²⁷⁶ Podrobněji SKALICKÝ Karel: *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*, Řím: Studie, 1978. Také http://www.scriptum.cz/studie/studie_1969_020_obsah.pdf, (26. 3. 2010).

²⁷⁷ HEIDLER Alexandr: *Snoubenecká katechese v dnešní pastoraci*, in: *Logos* 4/5 (1946) 38–49.

²⁷⁸ HEIDLER Alexandr: *Pastýřské bohosloví*, in: CHUDOBA (ed.): *Úvod do studia bohosloví*, 83.

²⁷⁹ Bibliografické údaje jsou čerpány z díla: NOSEK Lukáš: *Život a dílo Antonína Salajky (1901–1975)*. Prolegomena k teologické analýze. Příspěvek k dějinám české katolické dogmatické teologie 20. století (rigorózní práce obhájená na KTF UK) Praha 2009.

²⁸⁰ Tamtéž 32–33.

²⁸¹ Tamtéž 34.

Ant. Salajka patřil k teologům, kteří se vědomě snažili o překonání ryze apologetického chápání církve. Plodem jeho práce v této oblasti je učebnice katolické věrouky, určená pro střední školy a pro všechny věřící křesťany, nazvaná *Ve světle víry*.²⁸² Salajkův přístup k výuce náboženství, ke kázání a ke katechezi dětí popisuje podrobněji na základě jeho osobních dokumentů L. Nosek.²⁸³

3. 1. 3. 6 P. Adolf KAJPR, SJ (1902–1959)²⁸⁴

Jezuita Adolf Kajpr studoval filosofii v Belgii a poté teologii v Innsbrucku, kde tehdy přednášeli i bratři Rahnerové, J. A. Jungmann a další významní teologové. Zkušenosti měl též ročního pobytu ve Francii. Na začátku Druhé světové války přednášel filosofii na pražské teologické fakultě a věnoval se novinářské činnosti. Za tu byl nacisty zatčen a válku prožil v koncentračních táborech, kde se pokoušel pokračovat ve studiu Bible. Po válce začal redigovat časopis *Dorost* a koncem roku 1945 převzal časopis *Katolík*, který se věnoval aktuálním problémům současné doby včetně církevního kolství. Z pohledu této práce je inspirativní přístup A. Kajpra: jeho teologické myšlení bylo spjata s praxí, reagovalo na situaci a bylo odpovědí na výzvu okamžiku. Kolem *Katolika* a jeho šéfredaktora Kajpra se vytvořila skupina katolických intelektuálů, do které patřili i teologové Josef Zvěřina, Oto Mádr a Antonín Mandl,²⁸⁵ jejich přínos katechetice bude zmíněn v kap. 3. 2. 2.

3. 1. 4 Analýza a srovnání odborných katechetických prací

Z předchozího přehledu jsem vybrala k podrobné analýze odborné publikace, které se přímo zabývají identitou katecheze a katechety, obsahem a metodou katecheze, jejím účelem (dříve cílem), úkoly, organizací a procesem katecheze a jejím místem v pastorační činnosti církve. Jde o tyto publikace:

TOMÁŠEK František: Učitel náboženství a zájem dětí (1941)

HRONEK Josef: Katechetika. Duch a forma katolického vyučování náboženského (1946)

KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické (1946)

²⁸² SALAJKA Antonín: *Ve světle víry*. Katolická věrouka. 1. vydání. Olomouc: Velehrad, 1945. Pro všechny věřící je určena verze *Katolická věrouka v přehledu* (vydána v UCN roku 1958).

²⁸³ Viz NOSEK: op. cit., 19–24.

²⁸⁴ Srov. JANDOUREK Jan: P. Adolf Kajpr S.J. (1902–1959), in: KARFÍKOVÁ, KŘIŠŤAN, KUŘE (eds.): op. cit., 45–46.

²⁸⁵ Srov. tamtéž 47.

Pojetí katechetiky v dílech jednotlivých autorů:

Tomášek František: Vzhledem k východisku konzultované publikace, kterým je zájem dětí o život z víry a vĕ, co k němu vede a co s ním souvisí, se autor nezabývá vymezením tohoto oboru. V přehledu literatury uvádí desítky publikací k soustavné katechetice od amerických, francouzských, italských a německých autorů (s. 159-162).

Hronek Josef: Katechetika jest nauka, která podává systematicky spořádaný souhrn pravidel, jimiž se řídí náboženské vyučování a vychovávání (s. 11). Pojem katechetika je starší a účtyhodnější než náboženská pedagogika. Vedle teorie a praxe výchovy a vyučování zasahuje katechetika do pastorální vědy. S tím souvisí její silný teocentrický ráz (zatímco pedagogika je zaměřena hlavně antropocentricky). Jde o výchovu dítěte, ale se zřetelem ke spáse jeho duše a uznávání Boha v úkonech bohopocty a v ochotné a pohotové vůli upravit se zřetelem k Bohu celý svůj život. Jde o uskutečnění spojení s Bohem, ke kterému jsme určeni. V katechetice je silné hledisko soteriologické (s. 10).

Kubiček Václav: Katechetika je soustavně uřazený soubor pravidel, podle kterých se má katolická mládež ve škole nábožensky vyučovat a vychovávat. Vychází ze všeobecné didaktiky a je po této stránce speciální didaktikou neboli metodikou vyučování náboženství. Pravidla pro výchovu bere z katolického vychovatelství. Je podstatnou částí pastorálního bohosloví, neboli vědy o duchovní správě. Nezbytným doplňkem katechetické teorie je praktický návod ke katechisování (s. 16).

3. 1. 4. 1 Identita katecheze

F. Tomášek	Autor se vymezením katecheze nezabývá, prvotní je pro něj zájem dětí a jeho využití a probuzení v náboženské výchově dětí. Pro tuto náboženskou výchovu tvoří celkový pracovní rámec liturgie a krystalizačními body jsou: křestní vědomí, modlitba, mše svatá, svátosti, úcta Panny Marie, Božského Srdce Páně, sebezápor, charita, misie a soustavné pěstění apoštolského smýšlení. (s. 28)
J. Hronek	J. Hronek odvozuje identitu katecheze jednak z etymologie řeckého slova katechein, které překládá ve smyslu „se shora zníti, mluvití, ústně poučovatí“ a z historie katecheze, která byla sice ve starověku zaměřena na dospělé, ale od počátku středověku zpravidla na děti. Katechezi proto chápe jako „náboženské vyučování a vychovávání mládeže od útlého věku a do plného rozvíjení jejího náboženského života“ (s. 11).
V. Kubiček	Katecheze je chápána jako výuka náboženství zasazená do kontextu duchovní správy ve škole (I. vyd., s. 16). Katecheze se vztahuje na nedospělé, kteří jsou již pokřtěni. Ty má, ponejvíce ve škole, nábožensky vyučovat, ve víře pěstít a v životě katolicko-náboženském cvičit. Není tedy pouhým vyučováním, nýbrž výchovným učením neboli duchovní správou ve škole (s. 15).

Tab. 3/2 Pojetí identity katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1920-1950

3. 1. 4. 2 Adresáti katecheze

F. T.	děti školního věku
J. H.	děti neznalé víry a do plného rozvinutí (prakticky počítá s dětmi od útlého věku a po středněškolskou mládež); Toho, který je neznalý víry, v ní je vyučován, nazývá katechumenem
V. K.	Přednostně pokřtěné děti. Děti do 10 let byly považovány za nepřístupnější Bůžimu slovu a poddajné jako vosk (s. 18).

Tab. 33 Adresáti katecheze podle vybraných odborných publikací v období 1920-1950

3. 1. 4. 3 Úloha a význam katecheze v rámci pastorace

F. Tomáček	V analyzované publikaci se autor o tomto tématu zvláště nezmiňuje. Výslovně se k němu vyjadřuje ve své habilitační práci <i>Činná škola</i> , kde uvádí: „Nejúčinnější, nejradikálnější a vpravdě neomylný prostředek, jak nábožensky obrodit život ve farnosti, v diecézi a v celé zemi, je řádné náboženské vedení dětí a mládeže. Kdyby se více pečovalo o řádné katechisování, bylo by snad méně třeba vynalézat různá díla mimoškolní a sociální, abychom znovu získali duše, které nám unikly“ (s. 5).
J. Hronek	Povinnost církve katechizovat je přísně zavazující. Učí tomu: příklad samotného Krista, který pokáral apoštoly, když mu bránili. (Mt 19, 13-14; Mk 10, 16); a církev, která jedná podle Kristova rozkazu jít a učit všechny národy... (Mt 28, 19-20) a která tuto povinnost uzákonila v Církevním zákoníku: J. H. se odvolává na kán. 1327, 1335-36, 1372-72, 1381, 2183-85 (s. 11-12). „Nejvlastnější a nejuzávažnější povinností zejména duchovních správců je pečovat o katechetickou výuku křesťanského lidu“ (Can. 1329) Katechese je základem veškeré kněžské činnosti, je prvním předpokladem úspěchu a pokroku kněžského působení, zejména v době nynější (AAS, 1930, 148). Kard. Julius Serafini, prefekt posvátné Kongregace koncilu: prohlásil je všechny apoštolské práce katolické církve zvláště dnes závislé na katechesi. J. H. uvádí ještě další citáty.
V. K.	Práce učitele náboženství je nejdůležitějším úsekem pověřené duchovní správy, protože katecheta má ve škole možnost vzdělávat nábožensky zpravidla celé dorůstající pokolení; může je vzdělávat pravidelně a soustavně; může působiti s důvodnou vyhlídkou zdaru (s. 18).

Tab. 34 Místo katecheze v pastoraci podle vybraných odborných publikací v období 1920-1950

3. 1. 4. 4 Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety

<p style="text-align: center;">F. Tomáček</p>	<p>☐ Katecheta musí být v poměru více duchovním vedoucím dětí, spirituálem, než učitelem. ☐ Jeho hlavním úkolem není sdělování vědomostí, nýbrž výchova duše a rozvíjení charakteru (s. 28). Osobnost katechety je pro náboženské vyučování zásadní: nejvíce záleží na osobnosti katechetově. Zde je centrální problém náboženského vyučování ☐ (citace z Gatterera).</p> <p>F. T. uvádí tři hlediska předpokladů, které by měl splňovat učitel náboženství:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Z hlediska duchovního je prioritním cílem vzbudit a udržet zájem dětí; proto je třeba, aby si katecheta zachoval vznešenou představu o svém povolání a co nejvíce čerpal z pramenů posvěcení (modlitba, denní meditace, má svatá, svátosti, duchovní četba, exercicie apod.). Výuka náboženství mu má být životním povoláním, prostředkem posvěcení a cestou jeho spásy. • Po stránce intelektuální: je nutné předběžné teologicko-asketické vzdělání a bezprostřední bližší příprava; vzdělání je nutné prohlubovat celý život, na něm závisí ovoce vyučování. • Po stránce tělesné: jsou nutné pevné nervy (s. 34-36). <p>Z kapitoly ☐ učitel náboženství v poměru k dětem ☐ lze usuzovat na nutnost formace k tomu, aby katecheta: <i>dítěti rozuměl</i> (pomoc experimentální psychologie a speciální pedopsychologie), <i>přístupoval k němu s úctou</i> (podařené omezit se na nezbytně nutné vedení a dát prostor Bohu; s. 37-38); <i>přístupoval k němu s napřírozenou láskou</i> (s. 38-41); <i>přístupoval k dítěti s radostí</i> (povzbuzuje zájem dítěte, je důležitým životním činitelem a potřebou, silou a hodnotou, hybné pero vyučování a výchovy nábožensko-mravní; vedení dětí k pramenům pravé radosti: tj. k modlitbě, přijímání svátostí, skutky sebezapírání, skutky milosrdenství, zájem o přírodu; s. 42-46); <i>získat si naprostou důvěru dítěte</i> (souvisí s plným pochopením dítěte); <i>dávat světlo osobního příkladu</i> (charakter vyučujícího nikdy dětem nevymizí z paměti); <i>rozdávat apoštolský optimismus</i> (který se vylučuje s nářky nad zkaženost a dnešní mládež, se kterou se učitel nedá dělat ☐).</p>
<p style="text-align: center;">J. Hronek</p>	<p>Katecheta je učitelem náboženství, vůdcem dětí ke Kristu, učitelem i vychovatelem. Je jím zpravidla katecheta-kněz a při nedostatku duchovenstva i laik. Důstojnost a autorita i laického učitele náboženství ho staví zcela blízko duchovnímu, jehož je nejdůležitějším pomocníkem v duchovní správě. (srov. s. 50-56) Důležitost osobnosti katechety je pro celý proces zásadní. J. H. doslova píše: ☐ centrální problém náboženského vyučování spočívá v osobnosti katechetově ☐ (s. 50).</p> <p>J. H. podrobně popisuje předpoklady pro katechetickou službu. Ty člení ze tří hledisek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • po stránce náboženské: Pevně věřící a upřímně zbožný, pro své poslání si přináší radost, zálibu a lásku, aby byl bezpečným vůdcem ke Kristu, schopným dávat příklad vlastního života; autorita katechetova tkví v hodnotě jeho mravní povahy: soulad mezi mluvením a jednáním, sebeovládání, rozvaha a důslednost v jednání; nadpřirozeně motivovaná láska k dětem, která je základem vzájemného porozumění: láska je bezvýhradná, trpělivá, mírná vzhledem k pomalým krokům dětí a projevuje naděšení, zájem a spokojenost s jejich úspěchy. S láskou je spojena otcovská přísnost, přesnost, důslednost a spravedlnost, svědomitost a využívání času (s. 50-52). • po stránce intelektuální: Povinnost osvojit si bohaté vědění náboženské, to udržet a rozmnožovat na věčné doby; předpokládá se sebevzdělávání (učební metody, formy, principy a zásady, jak vyučovat, dále základy psychologie dítěte a sociologie dítěte-nauka o prostředí dítěte a vlivech na jeho duševní a tělesný růst). <p>Ke kvalifikaci katechety dále patří: kvalitní příprava na katechezi, a to vzdálená (snaha o nábožensko-mravní výchovu mládeže a péče o další vlastní vzdělání) a bližší (J. H. naléhavě doporučuje písemnou přípravu obsahující schéma katecheze, hlavní body postupu, příklady, náčrty, diagramy a obrazy. Písemná příprava je prostředkem k sebezdokonalení a sebekontrolě katechety). Znalost kolských zákonů a nařízení;</p> <p>Ochota, vstřícnost a zájem v jednání s místním duchovním správcem a s rodiči, od kterých získává mnoho cenných zkušeností a podnětů pro svoji práci ve výchově a vedení mládeže. Katechet a nevnáší do koly spory politické, náboženské a třídní.</p> <ul style="list-style-type: none"> • po stránce církevně právní: nezbytným předpokladem je kanonická mise (katecheta se podílí na apoštolské funkci církve; mise vyjadřuje, že je k této službě pověřen biskupem a že je způsobilý k této službě (složil zkoušku), s. 56.

V. Kubíček - Katecheta	<p>Katecheta koná vzácnou službu (s. 339-340); Jeho postavení je zásadní, Kubíček označuje katechetu jako namnoze jediného činitele, který působí ve prospěch mládeže (s. 20):</p> <ul style="list-style-type: none"> • je dělníkem Božím (pomáhá obdělávat dětskou dušičku drahocennou před očima Páně a přičiňuje se, aby z této duše byl svatý chrám Boží); • je rozsévatelem slova Božího (kdo laje Boží slovo roste a žije v modlitbě a ve službě slova); • je zahradníkem vyvolené Boží vinice, aby tam pěstil mladé stromky napojené z kmene Kristova (ty mají růst z kořenů víry a milosti Boží, mají se neuvadle zelenat náboženským věděním, rozkvétat u kořenů milostí a nezůstávat neplodné k vyšetí, nýbrž přinášet ovoce bohumilého života); • je dobrým pastýřem podle vzoru Pastýře božského, kterému je líto ovcí • je otcem a matkou skrze evangelium. <p>Katecheta je zplnomocněný od svého biskupského ordinária kanonickou misí a jurisdikcí (odborný katecheta). Mimořádně může tento úřad zastávat i laik mušského nebo ženského pohlaví, je-li náležitě vzdělaný, odborně kolený, nábožensko-mravně způsobilý a ordinariálně zplnomocněný. Autor poznamenává, že výraz katecheta je nevkusný a nemělo by se jej užívat (s. 15-16).</p> <p>Zásada: tolik teorie, kolik je potřeba a tolik praxe, kolik možno, aby se osvědčilo, že čím lepší je teorie, tím bude zdárnější i potomní praxe (s. 17). Praktická příprava zahrnuje: hospitaci (následky) a písemné úkoly. Katechetické výstupy ve škole a rozhovor o nich. Katechetický seminář je základem k hlubšímu zkoušení snaživých jednotlivců; má je naučit psát drobné články a delší články, neboť při nízké úrovni odborné literatury pokulhává i praxe ve škole (s. 17). Pořádá ve věku na pravidelné doplňování, rozšiřování a prohlubování sebevzdělání, který roste v mistra svého oboru: není možné patřičně bydlet a žít na pouhých základech domu (s. 340).</p>
-------------------------------	--

Tab. 3.5 Pojetí identity katechety ve vybraných odborných publikacích v období 1920-1950

3.1.4.5 Obsah katecheze

F. Tomášek	<p>Obsah učiva má být přiměřený věku a má podporovat jeho živý náboženský zájem o další vzdělávání. F. T. navrhuje následující rozvržení učiva:</p> <p>Nízký stupeň (1. - 3. ročník): využití své obrazivosti dítěte vyprávěním poutavých biblických výjevů podle katolické prvouky formování základních náboženských pojmů.</p> <p>Střední stupeň (4. - 5. ročník): vedoucí učebnicí jsou Biblické dějiny a začíná se užívat Katechismus katolického náboženství.</p> <p>Vyšší stupeň (6. - 8. třída): vedoucí učebnicí je Katechismus katolického náboženství, v němž podle kterého se užívá též Biblických dějin. V 8. r. k tomu přistupují Církevní dějiny. Na tyto je kladen zvláštní důraz, protože bez nich by byl Nový zákon pouhým torsem. Ony ukazují pokračování království Kristova a po náboženské časy. Ilustrují dílo Ducha svatého v Církvi a jsou ověřením slov Kristových: Já jsem s vámi po všechny dny... Zájem, nadšení a touhu po následování mají probouzet životy svatých, horlivost apoštolůských osobností, misionářů, nádherná díla křesťanské charity. F. T. připomíná, že věst se má podávat po stránce povzbudivé a pozitivní, ale přitom je nutné rozlišovat důsledně stránku lidskou od božské v životě Církve (s. 71-74).</p> <p>Učebnice: F. T. se vyjadřuje pouze k zevní úpravě, která má být schopna konkurovat učebnicím jiných předmětů (s. 74-75).</p> <p>Učebná osnova: má respektovat zájem dětí, ale musí jít o osnovy pevné, nelze je podřizovat jedině zájmům dětí. Menší rozsah učiva, důkladněji a podrobněji zpracované. Děti mají mít přehled o celoročním plánu práce. Součástí plánu má být i složká nábožensko-výchovná, kterou je míněna příprava svátostná (k první svátosti zpovědi, svátému přijímání, biřmování, modlitby, náboženské písně, významné doby církevního roku a výchovné směrnice).</p>
-------------------	---

J. Hronek □ obsah katecheze	<p>Učební látka:</p> <p>Obsahem katecheze je církví hlášané "radostné poselství" tj. pravdy, které Bůh zjevil, Ježíš Kristus hlásal, svatí apoštolové kázali a které církev k věření předkládá.</p> <p>Obsah učební látky vychází z tradice církve, ve které se ustálila na těchto formách: v dějinné formě v biblických dějinách; v pojmoslovné formě v katechismu; v bohoslužebné formě jako je liturgie; ve vřastranném uskutečnění v obecných dějinách církve vůbec, v dějinách církve ve vlasti a zvláště v misiích.</p> <p>Z uvedeného členění látky vychází i koncepce doporučované J. H.: nejprve se dětem podávají <i>biblické dějiny</i>, které jsou základem a středem náboženského vyučování a mají vůdčí postavení v katechezi. Jde o to, aby zvládli učivo obsahově a věcně, aby na něj mohl navazovat <i>katechismus</i>, který jim jej podá v přesném vyjádření náboženské pravdy. Podstatnou částí katechismového učiva je <i>učení liturgické</i>, jež se ne podává jako zvláštní odvětví katecheze, ale organicky se včleňuje a uplatňuje jako princip celého náboženského života na všech vyučovacích stupních. Toto pojetí je postaveno proti reformistickému intelektualistickému pojetí zavedenému Lutherem.</p> <p>Neméně důležité než katechismus jsou <i>Církevní dějiny</i>, které jsou pokračováním biblických dějin a věcně i chronologicky navazují na Skutky apoštolů. Jejich vyučování má podpořit lásku dětí k církvi a vědomí, že Bůh je jejím zakladatelem a církev je světovým dílem Božím. Ideály církve vyzařují z její misijní činnosti, proto musí náboženským vyučováním pronikat také misijní myšlenky.</p> <p>Zásada etické koncentrace: katecheze má být poučením i výchovným prostředkem a nelze odlučovat vyučování a výchovu. Čiactvo má mít možnost konání a vnitřního prožívání náboženství za nenápadného a podnětného vedení katecheta, aby naplňovala své cíle. Dospívající čiactvo má dospět k přesvědčení, že křesťanský názor je plně odůvodněný a schopný vést člověka k nejvyšším metám lidského snažení (s. 57-58).</p> <p>Učebnice: účelem je podat celkový rozsah učební látky, být pomůckou čiactvu k osvojení si látky a učitelé při probírání nové učební látky, při jejím nacvičování a opakování, rodičům pro kontakt se školou. Nároky na učebnici vzhledem k výuce: jazykově bezvadná, přiměřená řádku obsahem i formou podání, nepřeplněná podrobnostmi a pamětným učivem, aby vzbuzovala a udržovala zájem čiactva, vkusná a přitom levná výprava. Ze strany církve musí mít učebnice církevní schválení, ze strany státu musí být schválena ministerstvem školství a osvěty (s. 59).</p> <p>Osnovy výuky:</p> <p>mají být pečlivé a podrobné vzhledem k odpovědnosti a vyměřenému času pro školní vyučování náboženství. Mají obsahovat i složkovou výchovnou pro duchovní vedení mládeže.</p> <p>J. H. rozlišuje čtyři typy osnovy: nesoustředěná, koncentrická, cyklická a postupná. Přednost dává osnově koncentrické, a to proto, že je z hlediska psychologického přiměřenější duševním u vývoji dítěte a umožňuje, že dítě je hned od počátku vychováváno pro praktický život.</p> <p>J. H. kategoricky požaduje je dnotnou učební osnovu pro všechny školy kvůli zamezení libovůli katechetově a kvůli usnadnění přestupu šků. Tato jednotnost se týká osnov pověhových (rámcových), jimiž se stanoví učební úkol, obsah a rozsah učiva pro všechny druhy a třídy škol jen v hlavních obrysech. Takovou osnovu stanovují jednotlivé ordinariáty. Podrobné osnovy vypracovává katecheta podle místních podmínek. Zvláště důležité jsou podrobné osnovy pro třídy, kde dochází ke spojování věkových skupin. Osnování učiva se musí držet zásady vnitřní souvislosti učiva a úměrnosti (lépe méně, avšak důkladně a co nejvíce prakticky pro život). Osnovy mají obsahovat i nábožensko-výchovné cíle: příprava ke svátostem, modlitby k nacvičení, dny a doby církevního roku (s. 59-62).</p>
V. Kubíček	<p>Obsah katecheze je dán schválenými osnovami a schválenými učebnicemi. Učebnice jsou schváleny církevně po stránce víry a mravů a Ministerstvem školství. Kubíček píše, že je velmi žádoucí a by potřebné učebnice náboženství byly jednotné pro celou oblast jedné řeči v rámci diecéze ve státě, aby se i tímto způsobem uplatňovala jednota církve; v české provincii to platilo od roku 1933 (s. 38).</p>

V. Kubíček Obsah katecheze - pokračování	<p>Učivo je trojí:</p> <p>biblické</p> <p>Je předloženo slovy Písma. To je chápáno jako místo, kde jsou pohromadě svaté pravdy, jak je kdysi Bůh ím nohými způsoby mluvil k otcům skrze proroky, posléze pak ústy jednorozeného Syna svého í anebo se dají odvodit z různých dějů v bibli zaznamenaných. Středem je Je í Kristus, v ě, co předcházelo jeho pozemskému ítí, hledí dopředu k mesiánské době, v ě nás ledující hledí k němu nazpět a í je z milostiplného díla jeho pro bla ě n ou věčnost. Kristus m ů ě v člověku bytovat, jen kdy í v jeho rozumu , paměti a srdci záhy utkvěl obraz Krista biblického se starozákonním jeho kořenem. Bible je od p rvopočátku základovým východiskem nábo ě nsk ého vyučování a výchovy (s. 34).</p> <p>Probíraná biblická témata: stvoření světa, hřích prarodičů, příprava lidstva na Mesiá ě, vykupitel ský í v ot Pán ě, zalo ě n í církve a její činnost za dob apo í lský ch.</p> <p>Učebnice: Biblický dějepis nebo zastaralé Biblická dějprava. Stylizace textů přihlí í k průměrné inteligenci ř k ů; vychází z toho, ě ins pirace se nevztahuje na slovné vyjádření, nýbr í na smysl (s. 36).</p> <p>K pře v yprávěným biblickým textům jsou připojeny: textové vysvětlivky historické a zeměpisné, poznámky liturgické a výchovné, údaje, odkud je který článek z Písma vyňat, mapy zemí, pohledy na biblická místa a předměty.</p> <p>katechismové</p> <p>Pravdy víry obsa ě n é v apo í lském š n e ě n í í, v učení o milosti a prostředcích k jejímu dosa ě n í a konečně v mravních předpisech zákona Bo í ho (s. 35).</p> <p>Liturgické učivo o posvátných místech, bohoslu ě bnýc h obřadech a církevním roce má prostupovat ve k erým vyučováním nábo ě nství (s. 34 í 35).</p> <p>Katechismus byl pova ř o vá n za nejdůle í t ě j í z nábo ě nských učebnic: stručné, správné a přizpůsobené podání učiva jménem biskupovým; sjednocuje nábo ě nské vyučování v diecézi; usnadňuje dozor nad výukou nábo ě nství (s. 36).</p> <p>Učivo: Krédo, souhrn vlastností Bo í ch , poslední věci člověka, text modlitby Pán ě, Pozdravení andělské, jmenný výčet sedmera svátostí, znění Desatera, výčet skutků milosrdných, hlavních hříchů, osmera blahoslavenství.</p> <p>církevně dějinné</p> <p>Čítanka i pro dobu po í kolní. Vlastivědný ráz učiva. Méně z církevních dějin v ě o becných a co nejvíce z dějin u í a í r í domoví ny (s. 37). Vybrané události a popisy jednotlivých období jsou podány v časovém sousledu. Vyučuje se obvykle a í v posledním ro č níku národní í koly stručným přehledem.</p>
---	---

Tab. 3.16 Pojetí obsahu katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1920 **í** 1950

3. 1. 4. 6 Cíle a úkoly katecheze

F. Tomáček	<p>duchovní vedení a pěstění charakteru dítěte (s. 38)</p> <p>normování přirozených ní ř í ch z á jmů dětí k vy ř í m cílům (s. 28)</p> <p>prohlubování duchovního í v ota k niterné účasti na nábo ě nských hodnotách (s. 27)</p> <p>získání zájmu dětí o nábo ě nství, aby se í o opu ř ě n í í koly dále samy vzdělávaly (s. 71)</p>
------------	---

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">J. Hronek □ cíle a úkoly katecheze</p>	<p>Řáci mají být vedeni tak, aby náboženské pravdy nejen poznali, ale také je přijali vírou, správně hodnotili a byli ochotni podle nich jednat (s. 58).</p> <p>Na nižším stupni (1. □3. po stupný ročník) si navykají modlitbě a jsou připraveni k prvnímu svatému přijímání tak, aby vznikl jejich niterný vztah k Eucharistickému Spasiteli.</p> <p>Na středním stupni (4. □5. ročník) je úkolem katecheze konkrétní uvedení řáku do křesťanského života: t.j. do myšlenkového, citového a volního života Kristova. Mají být řádně poučeni o o mím svatě. Řáci se mají v katechezi co nejřádněji uplatnit: rozhovorem, přednesem, dramatizací, zpěvem, kreslením a náboženskými úkony.</p> <p>Na vyšším stupni (6. □9. ročník) se učí znát podstatu duchovního života v m ilost ze svátostí a z modlitby. Církevní dějiny v 8. r. jim mají představit veliké ideály svatých, v díle katolické charity a v hrdinství misionářů. Mají na základě toho porozumět vlastnímu životu tu v církvi a spolu s ní prožívat její radosti a bolesti a upevnit k ní lásku a oddanost. V 9. r. jde o upevnění víry a života z víry, které se vyznačuje katolickým sebevědomím řáku. Mají svoji víru prožívat.</p> <p>Na středních školách mají poznat prameny Božího zjevení, biblických dějin Starého i Nového Zákona, osobnost Ježíše Krista, věroučné pravdy a mravní přikázání, zřízení bohoslužby a dějiny katolické církve.</p> <p>Na vyšším stupni střední školy se probírá v V. třídě apologetika, která má objasnit pojem "náboženství": existence Boží, ateismus, stvoření a řízení světa, člověk, lidská duše, potřeba a původ náboženství, pojem a potřeba zjevení Božího, jeho prameny apod. Řáci si mají při probírání tohoto učiva uvědomovat pravdy, že: člověk musí mít náboženství; pravé náboženství je zjevené Bohem před příchodem JK a zvláště jeho prostřednictvím; toto náboženství uchovává neporušené katolická církev, kterou JK založil a která jediná je pravou církví Kristovou. Dále je cílem, aby se řáci seznámili s Písmem svatým, jeho strukturou, krásou a významem a četli z něj úryvky. Dále se mají seznámit s filosofickými směry dnešní doby a naukami větších křesťanských náboženských společností, a také by měli být stručně poučeni o významných nekřesťanských světových náboženstvích. Mravouka má být probírána v souvislosti s četbou Písma, církevní dějiny se zřetelem k pověhové kulturní činnosti církve a k církevním dějinám českým (s. 63-66).</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">V. Kubíček</p>	<p>Tři základní cíle (s. 13-14):</p> <ul style="list-style-type: none"> • vpravit řáky určitou míru náboženského vědění; • vést řáky, aby náboženské pravdy věřili; • cvičiti řáky, aby si navykli z víry žít. <p>Vzhledem k rodičům, ke společnosti a k dětem samým katecheze napravuje to, čím je náboženská výchova dětí ohrožena. A to zejména z těchto důvodů:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rodiče jsou považováni spíše za nezpůsobilé náboženské výchovy dětí a ponechávají ji na učitelích (s. 19); • společnost dítě spíše ohrožuje rušivým i temnými stínami (s. 19); • dětská povaha je lehce přístupná i špatným dojmům, může být mravně zpuštěna, politicky nařívána, nedůvěrou, předsudky i nenávisť proti sv. církvi otrávena. Vina se klade rodině a ostatnímu okolí; • katecheta je považován za často jediného zachránce dítěte, kterému je svěřena tato obrovská odpovědnost (s. 20). <p>Co je pro život zvláště potřeba (s. 189-268) □ děje se průběžně ve všech ročnících:</p> <p>Naučit modlitbě (s. 189-195);</p> <p>Účastnit se mše svaté zbožně a činným způsobem (jiný význam ne-SC) (195-211);</p> <p>Poskytnout svátostnou výchovu s cílem: vědět, umět přijmout, přijmout ji rád; příprava společná v nařízeném ročníku, aby nevznikala řevnivost a rozladění mezi řáky a rodiči, výjimky jsou možné; rozlišení vzdálené a blízké přípravy; ke zpovědi se nevyžaduje z nalost Desatera, poučení o pěti částech svátosti pokání ani učení o dokonalé a nedokonalé lítosti, středem nauky je biblický článek o vzkříšení Páně a moci apoštolů odpoutět hříchy; důraz na důsledné pěstění křesťanského vědomí (s. 212-238);</p>

V.K. pokrač.	<p>Učit se pro život církve (příprava se děje příležitostnými poznámkami, hodinovými vsuvkami), cílem je poučit žáky, proč se slaví, povzbudit k náležitému prožití, výuku postavit na biblickém příběhu, překlad latinského rčení, kostelní písně (s. 238-247);</p> <p>vychovat k cudnosti: od raného věku, vychovávat ke ctnosti sv. čistoty, na národní škole se omezit na stydlivost (s. 247-338).</p>
---------------------	--

Tab. 3.7 Pojetí cílů a úkolů katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1920-1950

3.1.4.7 Metodologie katecheze

F. Tomáček	<p>Vůdčí myšlenkou volby metody katecheze je pro F. T. zájem dětí, který je třeba normovat:</p> <p>Na nižším stupni (1. - 3. tř.): pozvolné normování zájmů, forma vyučování rozmluvná, využití kreslířského zájmu, zavedení poznámkového sešitu do nábožensství.</p> <p>Na středním stupni (4. a 5. tř.) se vyvozují z biblických článků katechismové poučky. Biblické dějiny jsou zpřístupněny dětem, jsou doprovázeny promítanými obrazy a výňatky z poezie a krásné literatury.</p> <p>Na vyšším stupni (6. - 8. tř.): rozvinutí vyšších schopností a abstraktních úsudků, logických závěrů a vytváření soustavných přehledů. Výchova zájmů musí být uvědoměle přísná jako bezprostřední příprava pro život. Zvýšená pozornost hagiografii. Nejvíce se podněcuje myšlení. Pěstování smyslu pro povinnost. Výuková látka se uvádí do logické soustavy na podkladě katechismu.</p> <p>Poznámka k podání životopisů svatých: Děti se vyhýbají množstvím jmen, letopočtů, neboť obtíží paměť dětí a dusí jejich zájem. Nejde nám přece o cvičení paměti, ale o ducha a srdce. Nesmíme se spokojit jen se statickou otázkou «jak?», nýbrž máme vždy klásti větší úraz na hlubší dynamické «proč»? «Co zde bylo hybnou silou a nejzajímavějším důvodem?» Tím neobyčejně vzroste životnost podání a zájem.</p> <p>K dějinám: školní učebnice církevních dějin má být výběrem zajímavých obrazů z církevních dějin a zvláště se zřetelem na domovinu žáci mají poznat i církev jako světový organismus nadpřirozeného původu, proto musí význačné místo v církevních dějinách zaujímat otázka misijní spojená s otázkami sociálními (povznesení rodinného života, vysvobození ženy a dítěte z ponižujícího bezpráci, hájení sociálně slabých apod.). Poznání církve F. T. spojuje s přilnutím dětí k církvi jako ke své duchovní matce a s tím, že porozumějí tomu, že i dnešní společnost církev naléhavě potřebuje.</p> <p>Pracovní plán učebné jednotky:</p> <p>úvod: začít od skutečných zájmů dětí a navazovat na něj, případně tento zájem vyvolat sdělením vlastního zájmu nebo učebním příkladem zasazeným do aktuálního života. Důvodem je vzbudit zájem o novou látku, žáci mají vědět, co se mají učit. Pěstuje se v nich smysl pro cíl a motivace;</p> <p>stať katechese: tvoří ji vyprávění, rozhovor a výklad;</p> <p>závěr katechese s praktickým užitím: děti mají samy aplikovat poznání pravdy na praktický život (např. vyvozením osobního předsevzetí, ze kterých se vybere předsevzetí pro celou třídu). Učivo je třeba často nacvičovat a opakovat (s. 76-80).</p> <p>Zkoušení: kontrola vědomostí: ústní, písemné, testování. F. T. doporučuje ústní zkoušení skupiny před zkoušením jednotlivců (s. 80).</p>
-------------------	--

Metody učení: cesty a prostředky jak řídit učební postup řádků k cíli danému učební osnovou.

Vyučovací formy: vnější způsob podání látky.

Metody učení: analytická (rozborná, koresponduje s globální metodou); syntetická (souborná, koresponduje s psychologickou metodou); induktivní a deduktivní.

Analytická a globální: J. H. ji cení vysoko, protože učitelé s amotatně pozorovají, srovnávají, usuzují a tvoří. Působí na cit a vůli žáky, kteří nabývají vlastního přesvědčení o pravdivosti pravidel a pouček jim podávaných, a touto cestou nabytých vědomostí nezapomínají tak snadno. (s. 68) Globální je tehdy, vychází-li učitel od celku a žák tedy vidí a začíná nejprve celek, a potom teprve se přikročí k rozboru. Podle J. H. to lépe odpovídá přirozenému učení a odvolává se na Dr. V. Příhodu, který u nás zavedl globální metodu vyučování a chápe ji i jako celkové nové pojetí výchovy a vyučování (s. 68-69).

Syntetická metoda: podle J. H. je tato metoda kratší a přehlednější pro katechetu pohodlnější a snazší a má svoji hodnotu. V praxi je vhodné obě metody spojovat. J. H. uvádí, že tzv. metoda psychologická nazývaná též mnichovská je svou podstatou metodou syntetickou. Navrací se k syntetické metodě sv. Augustina prezentovanou v díle *De catechizandis rudibus* (s. 69-70).

J. H. dále uvádí spory o užívání obou metod. V praxi zvítila mnichovská metoda (s. 70).

K metodě induktivní a deduktivní uvádí souvislost indukce se syntézou a dedukce s analýzou. Pro praxi doporučuje výběr metody podle okolností, avšak vyučovat bez řádné metody, jest právě tako když hospodář zaseje sémě, půdu před tím nevzdělav. (Podle Overberga, s. 71).

Vyučovací formy: didaktický postup, při kterém se uplatňuje některá stránka součinnosti učitele a žáka. J. H. rozlišuje základní (vyprávěcí, otázková) a složené formy.

Vyprávěcí formu doporučuje u mladších žáků, a to při podávání biblických a církevních dějin, při článkách víry a mravů a při výkladech liturgických. Částečně se výkladem obohacují o nové představy, které srovnávají a řadí ke známým pravdám a vzniká v nich úmysl je uplatnit. Ta to součinnost je závislá na schopnosti katechetově upoutat pozornost žáků.

Tázací formu člení na tři otázkové formy: *dialogickou* doporučuje pro starším láde řízený dialog, ve kterém jde o nové podání učiva). Každá dobrá katecheze má vyvolávat v žácích otázky. *Heuristickou* vyhledávací formu, která vyvolává u žáků známé představy dané jejich zkušenostmi a zážitky a na ně navazuje novými poznatky, J. H. nedoporučuje, neboť se neshodují s povahou náboženství ani s účelem katecheze. Odůvodňuje to tím, že náboženství je Bohem dané a nelze je nalézt spekulativní cestou. Božství se mají podávat jako Bohem zjevené. Oproti tomu J. H. připouští formu *genetickou* (vyvozací), která rozvíjí žáky v vědomosti způsobem a postupem, jak vznikaly. I když je tato forma zdoluhavější, je konkrétnější a snazší. Čtvrtou formou je *dogmatické* (sdělovací) podání hotových vědomostí. Žák zůstává pasivní. Tato forma se nazývá také *katechetickou*, kdy se ve formě otázek a odpovědí podávají žákům základní poučky v pevné katechismové formulaci (s. 71-74).

Složené formy: upozorňuje např. na důležitost názorné formy u mladších žáků, dává pokyny pro zkoušební formy; doporučuje např. zkoušení skupinové či písemné, jako doplňkovou formu pak písemný test (s. 74-77).

Didaktické zásady vyučování: pravidla, kterými se řídí vyučování. J. H. uvádí, že musejí být odvozena z praxe, ale podložená teoreticky. Rozvádí zásadu *přirozeného vyučování*, jeho podmínkou je přesná znalost žáků, vnitřních a vnějších činitelů vyučování. Rozvíjí otázku zájmu dětí. Dále jde o zásadu *názornosti a pochopitelnosti*. J. H. se vyjadřuje k možnostem a limitům využití principů činné školy v katechezi a zasazuje se o celistvost katecheze tak, aby působila na všechny složky (s. 77-82).

V další části o metodách obsáhle a systematicky rozebírá zásady pro: katechetickou řeč, katechetickou otázku, názorné prostředky pro katechezi (obraz, kresebné návrhy, dramatizace, film), vyučovací techniky, kázeň žáků (mj. zacházení s odměnami a tresty), rozdělení učebné jednotky (s. 82-108).

<p>V. Kubíček – metodologie katecheze</p>	<p>Vzhledem k rušivým vlivům, které ohrožují náboženskou výchovu dětí, je třeba pracovat katecheticky intenzivně. A to tím, že se využívá svědomitě každé učební hodiny, volí se účinnější metody a na školním záhoně se pracuje s celou duší. Výchova se nemůže omezovat jen do stěn školní učebny.</p> <p>Hledět si svěřenců co nejvíce výchovně, a to jak normálních dětí, tak také těch méněcenných (za ty jsou považováni děti tělesně neduživé, dědičně zatížené, duševně zaostalé, mravně ohrožené nebo nábožensky zanedbané, s. 20).</p> <p>Imunizovat žáky proti zevnímu zlu: modlitbou, službami Božími a svátostmi. Dále poučením o pohorění a jak se bránit pokušení; do poručení mířit kriticky a nenápadně např. na rodiče dětí, špatný příklad inteligentů, špatnou společnost apod. (s. 19-20).</p> <p>Katecheta musí být vzorem pro katechizované a svítit mu příkladným životem (s. 24). Svěřence miluje výchovnou láskou, která umí najít klíč k srdci dítěte: Děti jsou neomylně vnímavé pro vnitřní i zevní dobrotu a kde cítí teplé místočko v srdci, tam si ochotně dávají říci (s. 25). Děti je třeba vést s náležitým taktem (s. 27).</p> <p>Znalost dětské psychologie má pro učitele náboženství veliký význam a je nutné k vývoji dětí přihlížet (s. 34).</p> <p>Biblické vyučování: chronologické a pragmatické. Z jednotlivých biblických článků se vyvozují náboženské pravdy; ve 4. a 5. ročníku se k nim přiřazují katechismové poučky. Systematické chronologické učení se týká základních biblických příběhů. Ostatní příběhy slouží jen k znázornění katechismových pouček, kdekoli se co z toho dá vhodně uplatnit (s. 40).</p> <p>Metoda vyučování: nejprve jednotlivosti, na konci soustava. Vybrat to nejpotřebnější pro dnešek, rozlišení podstatného od vedlejšího. Volné tempo. Málo a důkladně. Do hloubky. Důraz na spojení duše s Bohem (s. 40-41). Učení se pamětným větám, aby si žák vytvořil základ učiva. Postup složitý a rozložitý podle vhodnosti.</p> <p>Pořádku soustavnosti neodporuje volné řazení témat, výběr např. jedné prosby modlitby Otce našeho nebo jedné svátosti bez povinnosti probírat najednou všechny. Soustava tkví v paměti žáků dotyčnou formulí (s. 39).</p> <p>Didaktické zásady: soustředí se na způsob mluvení k žákům a se žáky, pravidla pro otázky a odpovědi.</p> <p>Struktura katecheze (uplatnění Mnichovské metody):</p> <ul style="list-style-type: none"> • dej nazírat (vnějším i vnitřním způsobem – zapojení citových prvků), s. 61-92; • uč rozumět (od známého k neznámému, od blízkého k vzdálenému, od snadného k těžšímu, od jednoduchého k složitějšímu, od viditelného k neviditelnému, od konkrétního k odtažitějšímu), s. 92-98; • mluv k srdci (srdcem se chápou city a vůle společně), s. 98-111; • vřepuj do paměti (náboženské vědomí se má státi duševním jméním svěřenců i pro budoucnost, trvale, jde o učení se pro život; Kubíček rozlišuje upamětnění doslovné a věčné), s. 111-123; • pěstuj cit (jde o probuzení kladného citu k Bohu a o stanovení a kontrolu předsevzetí, směřování k vytvoření návyku; povzbuzování k samočinnosti – uplatňování zásad činné školy), s. 124-147. <p>Příprava na hodinu katecheze: Téma je dáno osnovami; katecheta si scénář sestavuje sám podle pěti kroků, látku doplňuje příležitostnými poznámkami a modlitbou na začátku a na konci. Scénář hodiny by si měl zapsat. Prameny: osobní přípravné studium exegeze, dogmatiky, morálky, církevních dějin, četba, vlastní modlitba, ranní meditace, písemné záznamy jiných. Tíživé katecheze jsou zdrojem pouze druhotným, neboť z nich neprýští vřelá voda – čerstvě pitná.</p>
---	--

Tab. 3.8 Prezentace metodologie katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1920-1950

3. 1. 4. 8 Organizace a proces katecheze

<p style="text-align: center;">F. Tomáček</p>	<p>Vyučování náboženství je třeba doplnit či podpořit dalšími formami, o které mají děti zájem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zájem o vynálezy: učit příklady v katechezi • zájmy sběratelské: zaměřit i k náboženským předmětům, zakládání náboženských alb, památníku, školního časopisu apod. • pracovní kroužky, kluby, sekcce (misijní, liturgický, charitativní, hagiografický, biblický, církevnědějepisný, čtenářský, kroužek pro sledování současných náboženských událostí pod.); • školní dopisování mezi jednotlivými školami – dopisují si děti o výuce náboženství • závodění – opatrnost a ošetření – pohůtek – závody k ateismu (doporučeno i dekretem <i>Provido sane consilio</i>). <p>V rámci pastorace jsou to: posila křesťanského vědomí, uplatňování liturgického principu (vedení dítěte k uvědomělému, organickému zapojení na zdroje milosti ve svatém společenství ostatních údů mystického Těla Kristova).</p>
<p style="text-align: center;">J. Hronek</p>	<p>J. H. předpokládá první výchovné a katechetické působení již v rodině (pojednává o tom v publikaci <i>Na klíně mateřském</i>). Tuto publikaci věnuje výhradně dětem a mládeži školního věku od školky národní po střední školu.</p> <p>Vedle školní katecheze, její obsah a jeho členění podle věku bylo přibliženo výše, po čítá J. H. se <i>svátostnou výchovou</i> vycházející z „pěstování myšlenky na křesťanství (s. 130–132), svátostí pokání a s eucharistickou výchovou (tu opírá o CIC kán. 854 a o dekret <i>Quam singulari</i>). Klade důraz na častější sv. přijímání dětí. Přípravu k biřmování doporučuje již ve školce a jeho přijetí jako „vyzbrojení k životnímu boji a vnitřní posile“ doporučuje mezi odchodem žáka ze školky do života; odvolává se na CIC kán 788, který pokládá za příhodný sedmý rok dítěte, a <i>Katechismus Romanus</i> II, 3, 14, který pokládá tuto dobu za nejvhodnější termín a nevylučuje 12. rok věku dítěte (s. 130–141).</p> <p>Dalším důležitým prostředkem je <i>modlitba a církevní píseň</i>. Modlitbou nebo písní má začínat i končit každá hodina náboženství, J. H. doporučuje modlitbu společnou i modlitbu vlastními slovy při vhodných příležitostech (s. 141–144).</p> <p><i>Liturgickou výchovu</i> opírá J. H. o dokumenty Pia X., Benedikta XV. a Pia XI. (encyklika <i>Quas primas</i>, 1925). Při liturgické výchově jde o prožívání mše svaté tak, abychom se snadněji spojili s církví a skrze ni měli podíl na vnitřním životě Ježíše Krista a zvláště na oběti Bohočlověka. Chceme-li i u nás liturgické hnutí přivést k rozvoji, musíme začít s dětmi – mše svatou v ní chápe jako „neustálé kázání celé věrouky a celé mravouky. Proto celé vychování náboženské směřuje k činné účasti na mše svaté a eucharistické hostině“ (s. 144–145).</p> <p>Školní vyučování náboženství doplňují národní, měšťanské i střední školy <i>exhorty</i> pro žáky, které nemají mít ráz převážně poučující jako katecheze, ale povzbudivý, aby děti upoutala a zapůsobila na ně. (s. 159–160). Pro studenty J. H. doporučuje a komentuje <i>duchovní cvičení studentská</i> (s. 160–165). Jde v nich o promyšlení a uvedení učební látky do života.</p>
<p style="text-align: center;">V. Kubíček</p>	<p>Rodina a mateřská škola: zásadní období, kdy má dítě poznat Boha jako milujícího otce, který o nás pečuje a všechno zmůže. Dítě se učí modlitbám opakovaním po matce. Kubíček nedoporučuje dětské modlitbičky. Katecheta se má věnovat pastoračním návštěvám v rodinách a navštěvovat mateřskou školu (úsměv, přivětivé slovo, laciný dárek) s cílem naklonit děti sobě i náboženství (s. 32–33).</p> <p>Školní národní škola (osmileté): podle věku se zpravidla člení do tří skupin (1. tří. ročník; 4. tří. ročník a 6. tří. ročník). U mladších žáků je dominantní působení na city; u starších na rozum. U chlapců na přemýšlení, u dívek více na city a vůli. Koedukace žáků je možná do cca 10., nejspíše do 13. roku věku, poté církev doporučuje oddělené vyučování dívek a chlapců. Doporučuje se i tzv. diferenciace – ohled na individuální rozdíly žáků, nakolik je to možné (s. 33).</p>

Tab. 3.9 Návrhy organizace katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1920–1950

3. 1. 5 Vyhodnocení pracovních hypotéz a poznámky k vývoji katechetiky v období 1920–1950

Vyhodnocení pracovních hypotéz:

1. Výzkum potvrdil, že katechetika se jako svébytný vědecký obor v podmínkách První Československé republiky rozvíjela svobodně na obou teologických fakultách a v diecézních bohosloveckých učilištích s výjimkou let během Druhé světové války, kdy byly fakulty uzavřeny. Po nástupu komunistů k moci (1948) začala být vědecká činnost zvláště v oblasti teologie omezována.²⁸⁶ Na obou fakultách působili kvalifikovaní odborníci (Dr. Hronek, Dr. Kubíček a Dr. Tomáček), kteří měli široký přehled o zahraničních publikacích ze svého oboru²⁸⁷, přednášeli, publikovali odborná i praktická katechetická díla a řadu článků v časopisech, jež aktivně spoluvytvářeli (*Vychovatelské listy*, *Vychovatel*, *Logos*, *Časopis katolického duchovenstva* aj.). Katecheze byla považována za základ pas torační činnosti církve, jak vyplývá z analýzy odborných prací Dr. Hronka a Dr. Kubíčka z kap. 3. 1. 4. 3.
2. Výsledky analýzy v kap. 3. 1. 4. 1 a 3. 1. 4. 2 naznačují, že identitu katecheze chápali přední čeští katechetici sledovaného období odlišně. F. Tomáček pojímá katechezi v širokém smyslu, uvažuje různé jiné formy pastorační práce, které přispívají k zájmu dětí o náboženskou vzdělávání a k jejich náboženské výchově. J. Hronek sice zmiňuje pouze děti a mládež, ale jde mu o plné rozvíjení jejich náboženského života, což přesahuje možnosti pouhé výuky náboženství. Věnuje se katechezi v rodině a zvláště liturgické katechezi a přípravám ke svátostem. Pro starší žáky doporučuje exhorty a duchovní cvičení. V. Kubíček chápe katechezi v duchu pracovní hypotézy, tj. jako výuku náboženství ve škole, která zahrnuje i výchovnou složku. Všichni tři autoři považují za adresáty katecheze děti. Z prací dalších českých teologů je zřejmé, že se věnovali také katechezi dospělých. Cílevědomě o to usilovali zejména S. M. Brait (snaha o syntézu věrouky, mravouky a duchovního života) a J. E. Urban, který chápal katechezi též jako uvádění dospělých lidí do křesťanského života.

Co se týče hledání řešení, jak zvýšit efektivitu katecheze, výsledky analýzy v kap. 3. 1. 4 naznačují, že všem třem katechetikům nešlo pouze o změnu metody katecheze. Všichni kladou např. vysoké nároky na osobnost katechety, zvláště na jeho další vzdě-

²⁸⁶ Svědčí o tom např. zákaz časopisu *Na hlubinu* (srov. kap. 3. 1. 3. 2).

²⁸⁷ Svědčí o tom např. rozsáhlé odborné bibliografie, které uvedli ve svých pracích zvláště Dr. Hronek (*Katechetika, O současných směrech pedagogických a dalších*) a Dr. František Tomáček (*Učitel náboženství a zájem dětí*).

lávání, kde předpokládají permanentní sebevzdělání, a na velmi pozitivní přístup katechety k dětem (F. Tomáček, J. Hronek). V. Kubíček projevuje nedůvěru vůči rodičům a ostatním vychovatelům; katechetu dětí staví do role téměř jediného zachránce dítěte.

3. Přehled o vydaných odborných a popularizačních publikacích, příručkách a jiných pomůckách podávám v Příloze 3 bez nároku na úplnost. K nim je třeba přiřadit velké množství článků v desítkách časopisů, které svědčí o živé odborné diskusi.

Shrnutí vývoje katechetiky podle dalších témat na základě analýzy z kap. 3. 1. 4:

Katecheze patří podle všech tří autorů k nejdůležitějším úsekům pastorační činnosti. Vyplývá to z nároku Ježíše Krista zaznamenaného v evangeliích. Tento nárok přísně zavazuje duchovní správce k péči o katechezi.

Obsah katecheze mají Dr. Kubíček, Dr. Tomáček i Dr. Hronek promyšlený a podobný. Výuka vede žáka od poznání biblických dějin, utřídění nauky podle katechismu a k porozumění církevním dějinám jako pokračování biblických dějin a ke smyslu misijního poslání církve. Z podání obsahu, cílů a úkolů katecheze F. Tomáčkem a V. Kubíčkem vyzařuje především starost o mravní výchovu dětí a o jejich získání pro náboženský život chápaný jako praktikování náboženských úkonů. V. Kubíček se netají svým strachem o ohrožení dítěte ze strany rodičů a před zkaženým světem. Výuku náboženství považuje za prostředek záchrany dítěte. J. Hronek klade důraz na vyučování obsahu jako hlásání radostného poselství, které pochází od Ježíše Krista. Na obsah učiva klade vysoké nároky; jde mu nejen o znalost nauky a praktikování náboženského života, ale zvláště o vytvoření niterného vztahu ke Kristu a k církvi. Studenty středních škol chce vybavit znalostmi pro zdůvodnění víry. Z vyjádření V. Kubíčka o Písmu svatém v katechezi lze usuzovat, že je chápáno jako úložiště svatých pravd.

Co se týče metodologie, V. Kubíček předkládá Mnichovskou metodu jako jedinou alternativu, inspiruje se též činnou školou. O dalších formách katechetické práce s dětmi se nezmiňuje. F. Tomáček uvádí též vedení žáků k tomu, aby poznali potřebnost církve ve společnosti. K procesu vyučování má řadu na svoji dobu pokrokových poznámek, které směřují k podnícení zájmu dítěte o vyučování. J. Hronek má metodologickou část velmi propracovanou. Svědčí to o jeho širokém rozhledu v pedagogice, didaktice a metodice; ostatně k nim publikoval řadu prací. Nepředkládá jedinou metodu ani formu katechetické práce, ale uvádí jich více a komentuje jejich přednosti a limity.

Dílo J. E. Urbana, pojímané z katechetického hlediska, v sobě obsahuje úspěšné hledání přístupů k první evangelizaci; kerygmatický přístup k hlásání; chápání katecheze jako procesu,

ve kterém je třeba respektovat individuální tempo účastníků; zaměření se na proměnu vnitřních postojů a smýšlení, na přesah do věčného života; ukazoval plnost a celistvost nauky, podával její syntézu; osvědčil kristocentrický a teocentrický přístup k obsahu katecheze; své působení v praxi měl podloženo důkladným studiem teorie. Nekopíroval přístupy druhých, ale aktivně hledal vlastní cesty.

V díle S. M. Braita a A. Salajky lze zaznamenat pozitivní přístup k podávané nauce. Obranný postoj apologetiky odmítají. D. Pecka a A. Haidler i ostatní zmínění teologové berou při stanovování obsahu a metody katecheze ohled na víru a zralost katechizovaných, osvědčují antropologický přístup. S. M. Braito a jeho spolubratři kladou důraz na církve jako na místo křesťanského života a na působení Ducha Svatého. Jde jim o proměnu vnitřního života člověka, proto ho vedou hlubinu.

Shrnutí: Katechetika v českých zemích se v tomto období částečně vymanila z úzkého pojetí školní katecheze zaměřené na získání náboženských znalostí, v čtení náboženských pravdám a cvičení, aby z nich žili. Nezaměřovala se ani pouze na zdokonalování pedagogických metod, ale objevují se v ní snahy o hlásání evangelia tak, aby podporovala vnitřní život a proměnu katechizovaného a chápání evangelia jako radostného poselství. Adresáty katecheze jsou především děti, teologové v praxi se však zaměřují i na dospělé a na konvertity a uplatňují antropologický přístup.

3. 2 Katechetika v českých zemích v období 1950–1990

Druhé sledované období mezi lety 1950 a 1990 je charakteristické velmi nestandardní situací ve společnosti a v církvi. Vzhledem k tomu nelze předpokládat, že by v Československu pokračoval systematický rozvoj jakéhokoliv teologického oboru. Nicméně teologické studium nebylo zcela znemožněno. Uskutečňovalo se na jediné oficiálně povolené Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích a katechetika byla součástí jejích učebních plánů. Povězme si proto na prvním místě pedagogů, kteří ji vyučovali (kap. 3. 2. 1). Poté se zaměříme na pastorační práci a publikovaná díla některých českých teologů a osobností, která vykazují z pohledu katechetiky významné nové přístupy (kap. 3. 2. 2). Ve třetí části této kapitoly uvádím přehled dohledaných katechetických prací přeložených z cizích jazyků, které do jisté míry svědčí o smýšlení těch, kteří se zasloužili o jejich překlad a publikování, i kdyby šlo jen o samizdatu²⁸⁸ (kap. 3. 2. 3).

²⁸⁸ Po těchto samizdatech jsem pátrala v knihovně *Libri prohibiti* v Praze, na diecézních katechetických střediscích i u některých katechetek a kněží.

3. 2. 1 Učitelé katechetiky na teologické fakultě

Ve sledovaném období se katechetika vyučovala pouze na Římskokatolické Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích. V letech 1968-74 byla otevřena i její pobočka v Olomouci. Následující přehled učitelů katechetiky této fakulty včetně jejich životopisných údajů vychází z informací doc. Novotného zpracovaných v publikaci *Katolická teologická fakulta 1939-1990*²⁸⁹:

<i>KTF Praha (CMBF Praha se sídlem v Litoměřicích)</i>		<i>pobočka CMBF Olomouc (pouze 1968-1974)</i>	
1950-1954	Josef Hronek krátce zastupovaný Ladislavem Pokorným (1950-51)	1968-1974	Vladimír Kryštofský
1954-1968	Josef Beneš		
1968-1969	Josef Poul		
1969-1979	Stanislav Novák		
1979-1981	Lubomír Rosenreiter		
1981-1982	není známo		
1982-1983	Miroslav Zedníček, Hynek Wiesner, Josef Koukl (morální teolog)		
1983-1990	Hynek Wiesner		

Tab. 3-10: Učitelé katechetiky na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v letech 1950 - 1990

Prof. ThDr. Josef HRONEK: základní údaje a výčet jeho odborných prací i z tohoto období je uveden v předchozí kap. 3. 1. 1. 2.

Dále se zmiňuji pouze o vyučujících, kteří se oboru věnovali jako jednomu ze svých hlavních předmětů a vyučovali jej déle než jeden rok.

3. 2. 1. 1 ThDr. Josef BENEŠ (1905-1979)²⁹⁰

- 1929 absolvoval Diecézní bohoslovecké učiliště v Hradci Králové
- 1950-1968 šéfredaktor časopisu Duchovní pastýř
- 1954-1965 pověřen výukou katechetiky a pedagogiky na ŘCMB fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích jako externí učitel
- 1965-1968 na fakultě pokračoval ve výuce katechetiky
- 1960 jmenován doktorem teologie honoris causa
- 1968 ukončení jeho působení na fakultě

²⁸⁹ NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939-1990*, 320.

²⁹⁰ Tamtéž 334-335.

Dr. Beneš nepublikoval žádné odborné dílo z katechetiky. Vydal několik příruček vztahujících se k liturgice. K obsahu katecheze lze zmínit příručku *Desatero božích přikázání v našem životě*²⁹¹. Jako editor se podílel na sestavení sborníku *Naše víra. Sborník úvah o katolické víře*²⁹², který však vyšel až po ukončení jeho působení na teologické fakultě. Sborník lze považovat za moderní typ katechismu pro dospělé, který autor adresuje těm, kteří se vydali na cestu řešení základních otázek lidské existence. Úvodní kapitoly se proto věnují poznání člověka.

3. 2. 1. 2 Josef POUL (1910 – 1990)²⁹³

- 1934 absolvoval Diecézní učiliště v Brně. Kněžské svěcení.
- 1940–1949 profesor katechetiky a pedagogiky na Diecézním bohoslovném učilišti v Brně
- 1966 rektor kněžského semináře v Litoměřicích
- 1968–1969 pověřen externí výukou pedagogiky a katechetiky na ŘK CMBF
- 1970–1972 pověřen výukou pedagogiky, od r. 1971 jako lektor pro obor pedagogiky.

Odborná bibliografie:

- 1945 O křesťanské rodině²⁹⁴

Stručná charakteristika díla:

O křesťanské rodině (brož., formát A6, 36 stran. Dílko nemá vysloveně odborný charakter, ale je obrazem soudobých představ o prožívání křesťanského života v rodině)

Rozsahem malé dílo patří svým datováním do předchozí periody, kdy prof. Poul působil na diecézním bohosloveckém učilišti v Brně. Práce byla napsána za účelem podpořit obnovu rodiny, která, jak autor uvádí v úvodu, je postižena úpadkem: osudné trhliny ve stavbě rodin, mělké základy rodiny, pojetí manželství a vůle k dítěti, uvolněná soudržnost rodiny, mizení tradičního bohatého a rozvitého života v rodinách a ztráta křesťanského rázu rodiny. Účelem příručky je poznávat základy rodiny a její stavbu, aby byl upevněn přirozený život rodiny a byla vybudována křesťanská rodina. Obsah příručky vychází z encykliky papeže Pia XI. *„O křesťanském manželství“* (*Casti connubii*, 1930). J. Poul pojednává tato témata: identita rodiny podle Ježíše Krista (s. 5–9); význam darování životu dětem a péče o ně (s. 9–12); stavba rodiny podle vzoru Svaté rodiny s důrazem na jednotu rodiny a živý organismus, který

²⁹¹ BENEŠ Josef: *Desatero božích přikázání v našem životě*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957, 59 s.

²⁹² BENEŠ Josef: *Naše víra. Sborník úvah o katolické víře*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974, 303 s.

²⁹³ NOVOTNÝ Vojtěch: *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, 383–384.

²⁹⁴ POUL Josef: *O křesťanské rodině*, Olomouc: Velehrad, 1945 (na obálce je uveden rok 1947).

rodina představuje (s. 13-28); obnova rodiny na základě jejího správného chápání – autor zmiňuje různé formy rozvíjení rodinného života, např. řádně přijatá svátost manželství, prohlubování života ze svátostí, duchovními obnovami a zasvěcování rodin Božskému Srdci Páně, společná modlitba růžence v Adventu a v Postní době, nedělní předčítání výkladu evangelia z Postily, uctívání svatých ochránců rodiny, zachovávání řady křesťanských zvyků spojených s prožíváním církevního roku, slavení rodinných svátečních a památných dnů, členství v Bratrstvu svaté rodiny z Nazareta, vybavení domova křížem, domácím oltářem, kropenkou a další výzdobou, domácí knihovnička dobré náboženské četby apod. (s. 28-36).

3. 2. 1. 3 Doc. ThDr. Stanislav NOVÁK (1917-2006)²⁹⁵

- 1937-1939 studium teologie na bohoslovecké fakultě Karlovy university v Praze
- 1942 absolutorium Arcidiecézního bohosloveckého učiliště v Praze
- 1948-1949 dokončení studia na bohoslovecké fakultě v Praze
- 1969 pověřen výukou katechetiky na ŘK CMBF jako externí učitel (duben)
- 1970 jmenován tamtéž – lektorem pro obor katechetika
- 1972 jmenován asistentem pro obor pedagogika a katechetika
- 1974 získal doktorát teologie; obhájil disertační práci v oboru pedagogika na téma *Disharmonie člověka a jeho výchova*
- 1975 jmenován odborným asistentem pro obor katechetika a pedagogika
- 1979 habilitace, docent pro obor katechetika a pedagogika; habilitační práce nese název *Disharmonický člověk a jeho výchova*
- 1979 ukončení působení na bohoslovecké fakultě (září).

Odborná bibliografie (řazeno chronologicky):

- 1970 Katechetika²⁹⁶
- 1977 Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli, 1. – 3. díl²⁹⁷

Stručná charakteristika konzultovaných odborných prací:

Katechetika (studijní text pro bohoslovce, cyklostyl, brožovaný, tisk povolen ONV Praha 1, formát A4, 136 stran)

²⁹⁵ NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939-1990, 375.

²⁹⁶ NOVÁK Stanislav: Katechetika, rukopis, vydavatel neuveden, 1972.

²⁹⁷ NOVÁK Stanislav: Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli, 1. – 3. díl, Litoměřice: CMBF, 1977. Později vyšlo v jednom svazku pod názvem: NOVÁK Stanislav: Disharmonický člověk a jeho výchova. Pojednání o křesťanské výchově od prae-natálního období až po manželství, Praha: Řád, 1992.

Publikace má představit katechetiku jako „nauku“, která podává systematicky uspořádaný souhrn pravidel, jimiž se řídí náboženské vyučování a náboženská výchova (s. 1) a také jako „umění, jak vést člověka ke svatosti“ (s. 3), a to z teoretického i praktického hlediska. Základními tématy jsou: osobnost učitele náboženství, poslání a odpovědnost kněze-učitele; způsob vyučování a jeho hlavní pravidla; vysvětlení mnichovské metody a činné školy; Struktura katechismové katecheze podle induktivní metody. Autor patrně vycházel z *Katechetiky* Dr. Kubíčka (1946). Uvádí celou řadu názorných příběhů, text je citově zabarven. Analýza obsahu je provedena v kap. 3. 2. 4.²⁹⁸

Disharmonický člověk a jeho výchova. Pojednání o křesťanské výchově od prae-natalního období a po manželství (brožovaná, formát A5, 472 stran)

Účelem této práce je podat pojednání o pedagogice založené na Bibli. Autor vychází z Božího slova, nebo k němu směřuje. Středem jeho zájmu je však člověk, vždyť „ústředním tajemstvím křesťanství je, že se Bůh stal člověkem; a Ježíš Kristus nám přišel ukázat, co to znamená být člověkem mezi lidmi.“ Slovo Boží chápe jako slovo PEDAGOGA, vždyť je to slovo OTCOVO. V Božím slově proto autor hledá to, co se považuje za podstatné ve výchově (s. 4). Nejprve uvádí, že člověk žije ve vztahu k Bohu a k druhým lidem, a ty musejí být v rovnováze. „Člověk nemá nic vznešenějšího, než své vztahy. Pedagogika je naukou právě o těchto vztazích, samozřejmě mimo jiné“ (s. 7). Člověk ovšem nestojí ve vzduchoprázdnu, má svůj domov; tímto domovem je svět, vesmír, příroda, proto je obsah práce uspořádání následovně: O přírodě; O člověku (jaký je a jaký by měl být); O snoubencích (protože člověk nebývá sám); O manželech (protože snoubenci vstupují do manželství); O rodičích (protože manželé se stávají rodiči); O výchově (protože rodiče vychovávají). Nejprve jsou stanoveny cíle výchovy a poté je pojednáno o výchově v jednotlivých obdobích lidského života.

Doc. Novák je též autorem několika sérií katechezí. Cyklus *Boží děti* obsahuje 44 katechezí jako přípravu na první svaté přijímání (1975, 1983). Publikace *Zásady života* (1971) byla prezentována jako pokus o katechetickou kerygmaticku. Obsahuje katecheze pojednávající o víře, naději a lásce pro starší mládež, snoubence a konvertity. Podobný charakter má publikace *Milníky života* (1990).

3. 2. 1. 4 Lubomír ROSENREITER (1929-1981)²⁹⁹

1949-1950 studium na Bohoslovecké fakultě Karlovy university v Praze

²⁹⁸ K této publikaci se také vyjadřuje sr. Consilie Nováková v díle NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 238-241. Hodnotí ji pozitivně jako další krok vpřed, jelikož se výslovně distancuje od katechismové katecheze pro děti. Uvádí však také, že nábožensko-pedagogická věda přišla v této práci velmi zkrátka.

²⁹⁹ NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939-1990, 385.

1950–1953 dokončení studia na ŘK CMBF v Litoměřicích, 1953 kněžské svěcení

1979–1981 asistent pověřený přednáškami z pedagogiky a katechetiky

L. Rosenreiter publikoval pouze v časopisech, zejména v *Duchovním pastýři*.

3. 2. 1. 5 ThDr. Hynek WIESNER (nar. 1940)³⁰⁰

1972 absolutorium ŘK CMBF v Praze se sídlem v Litoměřicích, pobočka Olomouc

1982 vicerektor kněžského semináře v Litoměřicích

1982 jmenován lektorem pro obor úvod do katechetiky a obor společenské a liturgické chování na ŘK CMBF

1982 jmenován asistentem pro obor pedagogika a katechetika

1985 doktorát z teologie, disertační práce Některé výchovné problémy a jejich příčiny

1985 jmenován odborným asistentem

1987 jmenován odborným asistentem pro obor pedagogika a katechetika

1989 navržen na habilitaci, práce Kolní katecheze, její současné nedostatky a možnosti

1990 ukončení působení na fakultě. Odchod do pastorace.

Odborná bibliografie (řazeno chronologicky):

1985 Některé výchovné problémy a jejich příčiny (doktorská práce)

1989 Kolní katecheze, její současné nedostatky a možnosti (nepublikovaná habilitační práce)

Uvedené práce nejsou dostupné v žádné knihovně, proto je nebylo možné analyzovat.

3. 2. 1. 6 ThDr. Vladimír KRYTOVSKÝ (1909–1986)³⁰¹

1933 absolutorium Cyrillo-Methodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci a kněžské svěcení

1968–1974 odborný asistent pedagogiky a katechetiky na olomoucké pobočce ŘK CMBF (kromě toho vyučoval liturgiku a patrologii, hodegetiku a asketiku)

Dr. Krytovský se též zabýval přípravou laických katechetů. Napsal mj. učebnici pro výuku náboženství pro 2. třídu, ve které kolní výuka náboženství tehdy začínala. Byla to jednoduše

³⁰⁰ NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 402–403.

³⁰¹ Tamtéž 360–361.

a srozumitelně sestavená knižka s názvem *Cesta k Bohu*; první náboženská publikace, kterou děti kolem roku 1970 dostávaly do ruky.³⁰²

Odborná bibliografie (řazeno chronologicky):

- 1972 Teorie duchovní správy nedospělých. Studijní text z katechetiky³⁰³
1972 Teorie náboženského vyučování. Studijní text pro didaktiku³⁰⁴
1972 Pedagogika³⁰⁵
1971–1972 Stručné poznámky z hodegetiky a pedagogiky³⁰⁶
nedatováno Vyučování náboženství³⁰⁷

V. Novotný řadí k výše uvedeným pracím také *Katechismus pro dospělé I. a II. část. Studijní text z katechetiky* (1972).³⁰⁸ Při bližším zkoumání tohoto textu se prokázalo, že Dr. Kryštofský není jeho autorem.³⁰⁹

Charakteristika konzultovaných prací:

Teorie duchovní správy nedospělých. Studijní text z katechetiky (rukopis, formát A4, 81 stran)

Text byl určen bohoslovcům olomoucké fakulty ke studiu katechetiky. Strukturou obsahu přibližně odpovídá učebnicím tohoto druhu z první poloviny 20. století (srov. Katechetika od Dr. Hronka a Dr. Kubíčka). Rozsahem je stručněji. Pojetí obsahu katechetiky je poněkud

³⁰² Srov. TEŤHAL Vladimír: Vzpomínka na P. Kryštofského, in: Oldin 5 (2009), http://www.ado.cz/system/files/oldin/2009/Oldin_05_2009.rtf, (10. 3. 2010). Autor vzpomínky mj. poznamenává, že Dr. Kryštofský byl v sedmdesátých letech vyhlášen stolcem za nového biskupa v Hradci Králové, ale ke jmenování nedošlo. Biskup Josef Vrana jeho kněžskou práci ocenil čestným kanonikátem kroměřížské kapituly.

³⁰³ KRYŠTOFSKÝ Vladimír: Teorie duchovní správy nedospělých. Studijní text z katechetiky, rukopis, 1972.

³⁰⁴ KRYŠTOFSKÝ Vladimír: Teorie náboženského vyučování. Studijní text pro didaktiku, rukopis, 1972.

³⁰⁵ KRYŠTOFSKÝ Vladimír: Pedagogika, rukopis, 1972.

³⁰⁶ KRYŠTOFSKÝ Vladimír: Stručné poznámky z hodegetiky a pedagogiky, rukopis, pro školní rok 1971/72.

³⁰⁷ KRYŠTOFSKÝ Vladimír: Vyučování náboženství, rukopis, nedatováno.

³⁰⁸ NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 360–361.

³⁰⁹ Jedná se o katechismus pro dospělé, který je označen podtitulem „Studijní text z katechetiky“ s informací v závorce: „Přednášející profesor ThDr. V. Kryštofský“ Již předmluva naznačuje, že se jedná o katechismus v duchu kerygmatické teologie a katecheze, je vychází z otázek a zájmu člověka a snaží se mu nabídnout odpovědi novým způsobem formou přiměřenou své době. Katechismus je rozsáhlý (svázaný rukopis ve dvou dílech, formát A4, 323 stran) a má natolik originální pojetí, strukturu a rozsah oproti jiným katechismům z té doby, že se nabízí domněnka, že se jedná o překlad nějakého zahraničního textu. Tuto domněnku podpořil i fakt, že text je psán slovensky. V. Kryštofský pocházel z Přerova a ostatní své učební texty psal česky. Při dalším pátrání jsem zjistila, že jde o slovenský překlad *Holandského katechismu*, který byl vydán v originále roku 1966 pod názvem *Zvěstování víry*. Proč není tato skutečnost v opise katechismu přiznána, se můžeme jen dohadovat. Možná to souvisí s obavami, které vyjádřil Dr. Antonín Mandl v článku „Kdo by se holandského katechismu bál?“ v časopise *Via* č. 2 (1968). Na základě uvedení jména Dr. Kryštofského na titulní straně se můžeme domnívat, že on se nové prezentace víry v katechezi nebál, i když je ho ostatní katechetické texty odpovídají spíše předkoncilnímu pojetí katecheze. Rukopisy katechismu jsou fyzicky uloženy v knihovně Libri prohibiti v Praze pod ev. čísly VNM 13604 (I) a (II).

méně sourodé. V některých pasážích se autor opírá o *Katechetiku* Dr. Kubíčka napsanou ve 30. letech a v jiných o dokumenty Druhého vatikánského koncilu (zejména GE), o *Všeobecné katechetické direktorium*, o katechetiku Hollanderovu, texty Klemense Tilmanna a v některých pasážích se patrně inspiroval Holandským katechismem. Obsah publikace tvoří: stručné dějiny katecheze; osobnost katechety a jeho vlastnosti; dítě; úloha katecheze; učební plán; metody a některé metodické otázky; zvláštní úkoly katecheze podle jednotlivých stupňů věku malých katechumenů. Z naznačeného obsahu je patrné, že Dr. Kryštofský chápe katechezi jako službu církve určenou dětem. Podrobnější analýza díla je provedena v kap. 3. 2. 4.

Teorie náboženského vyučování. Studijní text z didaktiky (rukopis, formát A4, 37 stran)

Autor představuje didaktiku jako teorii náboženského vyučování a přiklání se k jejímu chápání jako samostatné disciplíny. Jejím předmětem je vyučování samo, jeho cílem je sdělování, jež zprostředkuje první setkání s Bohem. Někdo musí sdělovat, dávat poznatky a seznamovat s nimi. Dítě si je má osvojit tak, aby zasáhly celou jeho lidskou bytost, tj. volní i emoční oblast. Vyučovací proces je pracovním vztahem mezi vyučujícím a vyučovaným. Ve vyučovacím procesu si má dítě osvojit nové znalosti a praktické dovednosti, rozvíjet myšlení a sjednotit všechny zdroje poznání. Při vyučování náboženství mají žáci poznat víru. Jako minimální obsah znalostí Kryštofský uvádí: žesťero základních pravd a apošolské vyznání víry. Dále je nutné vybavit žáky pro náboženský život – tj. zprostředkovat svátosti, které posvěcují, zvláště eucharistie a svátost pokání. Mají se naučit, čeho je třeba k hodnému přijetí. Dále mají být žákům předány základní poznatky o mši svaté a způsobu, jak se jí účastnit. Z modliteb vyřazuje do konalou znalost Otce nášeho Věřím – tím budou v paměti uloženy nejdůležitější pravdy. Z mravních zásad se mají žáci seznámit s Božími příkázáními, svědomím a základním zákonem, který spočívá v tom, že všichni jsme povinni Bohu poslouchat a jako křesťané musíme mít takové smýšlení, které nalzááme v příkázání lásky k Bohu a k bližnímu.

Pedagogika (svázaný rukopis, formát A4, 86 stran)

Jedná se o studijní text k přednáškám z pedagogiky. Autor chápe pedagogiku jako vědu o výchově. Člení ji na teoretickou a praktickou, přičemž každá má svůj účel a vzájemně se doplňují. Obsah skript naznačuje, že autor pojednává spíše pedagogiku teoretickou. Srovnáme-li její obsahem velmi rozšířené *Pedagogiky* Dr. Tomáška, je patrné, že Dr. Tomášek se věnoval především pedagogice praktické, a to omezené na pedagogiku náboženské výchovy. Témata obsažená ve studijním textu jsou následující: Pedagogika a výchova; příbuzné vědy a prameny pedagogiky; výchova jako taková, její pojem, členění, identita a cíl; historie výchovy (od předkřesťanské po nejnovější směry v pedagogice); zvláštní kapitola je věnována

české pedagogice; axiologie a antropologie o dítěti, specifika pro různá věková období dítěte z hlediska vývoje rozumu, vůle a citu.

Stručné poznámky z hodegetiky a pedagogiky (svázaný rukopis, formát A4, 66 stran)

Jedná se o studijní text pro bohoslovce. Obsah je členěn do tří částí. První část (s. Pd 1–Pd 34) obsahuje výklad k otázkám, které jsou částečně obsaženy již ve skriptech *Pedagogika* (viz výše). Jejich látku rozšiřuje. Jedná se o texty z teoretické pedagogiky. Tématy jsou např.: axiologie; antropologie; různá odvětví pedagogiky; typizace vychovatelů a výchovy; různé výchovné metody a zásady; některé otázky z diferenciální pedagogiky; kapitoly z pedopsychologie. Druhá část obsahuje doplňkové poznámky z pedagogiky (s. Pd 1–Pd 9), které se týkají především historie pedagogiky. Třetí část je hodegetická v duchu rozdělení z období první poloviny 20. století, kdy byla katecheze chápána jako náboženská výchova a výuka dětí a hodegetika se zabývala dospělými. Tématy této části jsou: konvertité; apostati; vedení spravedlivých duší, mravně slabých, lidí vystavených pokušení, těžce hřešících, lidí dávajících pohoršení, s chorobnými stavy mysli či v depresích, ve stavu přepjatosti či hysterie; péče o nemocné.

Závěrečné kapitoly třetí části se věnují teologii farnosti a úkolům kněze v dnešním světě. Vzhledem k tomu, že se jedná o text, podle kterého byli vyučováni bohoslovci na počátku 70. let, tj. více než 10 let po vydání konstitucí *Lumen gentium* a *Gaudium et spes*, citují část textu pro ilustraci, jak byli budoucí kněží formováni:

Farnost je jako mystická a eschatologická společnost: Farníci jsou ti, kteří se usídlili okolo Božího domu. Bůh má svůj dům (paroikía) a svoji rezidenci a farníci se usadili okolo něho. Každý křesťan působí, a přibude nový osadník, každý pohřeb je rozloučením s odcházejícím osadníkem, který se znamením víry předchází pozůstalé na věčnost, do země zaslíbení, světla a pokoje. Farnost je buňkou v tajemném těle Kristově a s ostatní církví ji spojuje svátostné společenství. Přes jedenáct set let nepřerušně proudí svátostný proud a zavlažuje národ a na zemi. Jistě už měl a mohl mu vtisknout nezrušitelné znamení. (...) To slovo paroikía znamená také hospodu nebo noclehárnu a farníci jsou tedy pároikoi, tj. dočasní cestující, ti, kteří pouze procházejí, aby šli k cíli, poutníci. To být na cestě, jako někdo, kdo se zdržuje jenom dočasně, to patří existenciálně k podstatě člověka. Je ve stavu přecházení a nic víc. (...) Farnosti jsou tedy společenstvím poutníků, jakousi kolonií nebes na zemi. A v tomto tajemství jsou ve své existenci vzájemně spojeny a od ostatního světa jaksí odděleny.³¹⁰

Za úkol kněze v dnešním světě autor považuje víru, důvěru, porozumění, lásku a odvahu. Opravdová, hluboce prožívaná víra a současně odvaha šít oběma nohama na tomto světě

³¹⁰ KRYTOVSKÝ: Stručné poznámky z hodegetiky a pedagogiky, Hd 15–Hd 16.

znamená spolupracovat na všem dobrém, co se koná pro blaho člověka a trpících lidí. Tímto způsobem si křesťané pomalu ale jistě dobudou své místo.³¹¹

Vyučování náboženství (nesvázaný rukopis, formát A4, 25 stran)

Účel tohoto textu můžeme odhadovat na základě jeho obsahu. Je psán formou otázek a stručných odpovědí jako jakýsi katechismus katechety. Je jednoznačně zaměřen na praxi a neobsahuje žádná vysvětlení teoretického pozadí. Na základě toho se domnívám, že by mohlo jít o text určený k formaci laických katechetů, které se Dr. Kryštofský též vyučoval (viz výše). Dr. Kryštofský zřejmě čerpal z *Katechetiky* Dr. Kubička nebo z publikace *Katechetický kurz* od J. B. Bárty. Formulace a postup jsou v převážné části textů téměř totožné s Kubičkovými texty, způsob zpracování je podobný Bártovu.

3. 2. 2 Podněty pro katechetiku od českých teologů a od katechetů z praxe

Období náboženské nesvobody v době vlády komunistického režimu nabídlo praktickým teologickým oborům celou řadu podnětů. Mezi jinými za ně vdčíme českým teologům, kteří nemohli rozvíjet svoji odbornou činnost na fakultách, a proto se zaměřili na působení mezi lidmi. Pro tuto práci jsem vybrala P. Jana Baptistu Bárta, OFM, ThDr. Oto Mádra, ThDr. Josefa Zvěřinu, ThDr. Antonína Mandla a ThDr. Zdeňka Bonaventuru Bouřeho, OFM, jejichž přínos nejen katechetice byl jedinečný a je pouze na současných odbornících i zodpovědných osobách v církvi, kolik z něj výtěží. Z celé řady neveřejných katechetických aktivit dalších protagonistů, které jsou významné pro odbornou reflexi katecheze, jsou do této kapitoly zařazeny pohledy na činnost biskupa F. M. Davídka a jeho nového společenství, sr. Mgr. Consilie Novákové, OSU a s ní souvisejícího Interdiecézního katechetického týmu (dále IKT) a P. Oldřicha Meda, SDB.

3. 2. 2. 1 P. Jan Baptista BARTA, OFM (1921–1982)³¹²

P. Bárta připravil ve druhé polovině 60. let tzv. „Malou teologii“ pro řeholní sestry, kterých vykolil po roce 1968 na tisíc. Organizoval řádový život, v 70. letech objížděl komunity, přednášel v nich a překládal ze zahraniční literatury. Vykolil nové kněze i řeholnice na úrovni odpovídající studiu na litoměřické fakultě. Podruhé se pokusil o získání doktorátu, ale opět

³¹¹ Srov. tamtéž Hd 23.

³¹² Jan Baptista Bárta, OFM byl výraznou osobností českého františkánství 20. století. Kněží se svěcení přijal v roce 1947 a ihned se pustil do doktorského studia pastorálního bohosloví, které bylo přerušeno v roce 1950, kdy byl F. Bárta spolu s dalšími řeholníky internován do Těšíva. Další období strávil ve vězeních.

neuspěl. Z katechetického pohledu je třeba vyzdvihnout schopnosti "vystihnout, co doba vyžaduje, vyslovit to pro denní život a prosadit v praxi"³¹³.

Ke katechetickým pracím P. Bárty patří poměrně velmi rozšířený *Katechetický kurz* z roku 1968.³¹⁴ Kurz byl původně určen pro řeholní sestry. V první části se autor věnuje základním tématům z pastorální teologie, zasazuje katechizaci do celku pastorace a hledá její jádro. Účel katechizace autor vidí v pomoci dětem, aby dnes obstály v boji o víru a spásu. Jako prostředky doporučuje meditaci. Předkládá katechetům poznatky z psychologie dítěte, seznamuje je s preventivní metodou sv. Jana Boska. Cenné je, že autor se neomezuje pouze na katechezi dětí, ale svoji pozornost věnuje též katechezi mládých lidí a snoubenců. Jedna kapitola je určena katechezi zaostalých dětí. Dále nepředpokládá jedinou formu katecheze založenou na vyučování, ale zmiňuje formy biblické práce s mládeží, duchovní obnovy a využití mimoškolních aktivit. V závěru uvádí řadu praktických příkladů. Dílo obsahuje i seznam použité literatury, kde jsou uvedeny katechetické práce Dr. Hronka, Dr. Kubíčka a Dr. Tomáška. Z českých katechetických pomůcek pak *Katecheze I a II.* od Josefa Resslera z roku 1946 a *Jožkův deník* od Dr. V. Bendy a kolektivu z roku 1968. J. Bárta dále vychází z teoretických prací i praktických pomůcek několika zahraničních autorů: z německé a francouzské oblasti. Zvláště jde o díla K. Tilmanna. Věchna zmíněná díla byla vydána v 60. letech, z čehož vyplývá, že J. Bárta o nich měl přehled a měl k nim přístup. Slabou stránkou díla je jeho nesourodost. Vedle velmi podnětných myšlenek odpovídajících situaci, v níž dílo vzniklo, se zde objevují texty V. Kubíčka ze 30. let, které jsou někdy aťž v rozporu s náhledy moderní katechetiky.³¹⁵

Zvláštní zmínku si zaslouží překlad a vydání *Jožkova deníku*. Jde o české přepracování francouzského katechismu *Vivre en chrétien – Křesťanský život* od Yvona Daniela. Tato práce patřila v roce 1968 k základním materiálům katechetického kurzu. Nový přístup se projevuje ve způsobu podání věrouky: jeden mladík popisuje své zážitky a nové znalosti ve čtyřiceti tématech. Ta jsou shrnuta do srozumitelné formy. Východiskem tedy je situace katechizovaného člověka. Na konci každé lekce jsou vřety k zapamatování a katechetické ilustrace. V příloze je uvedeno 201 otázek a odpovědí katechismu, na které je v jednotlivých kapitolách odkazováno.³¹⁶

³¹³ Životopisné poznámky i citace jsou převzaty z: JÁCHYM Radim: Jan Baptista Bárta, in: KARFÍKOVÁ, KRÍŽAN, KURE: op. cit., 63-66.

³¹⁴ BARTA Jan Baptista: Katechetický kurz, Sekretariát řeholních společností ČSSR jako rukopis Služba bratřím a sestrám v roce, 1968. Jedná se o skripta, brožovaný strojopis, formát A5, 138 stran.

³¹⁵ Srov. BARTA: op. cit., 22-34. Na těchto stránkách se nachází kapitola nazvaná Katechetika a následující, které jsou zestručněním Kubíčkovy Katechetiky bez korekce textu vzhledem ke změně vnějších podmínek i nových poznatků např. pedagogiky a psychologie. Domnívám se, že tato nesourodost byla způsobena mimořádně obtížnou situací, kdy bylo třeba v krátké době a bez potřebných podmínek vytvořit učební materiály.

³¹⁶ Podle NOVÁKOVÁ: op. cit., 243-244. Dílo samo nebylo konzultováno.

3. 2. 2. 2 ThDr. Oto MÁDR (* 1917)³¹⁷

Oto Mádr byl přítelem ThDr. Josefa Zvěřiny, se kterým položili základy a rozvíjeli tzv. „živou teologii“ Ta čerpala z živého pramene – ze slova Božího, které bylo živé. Nebyla uzavřena do izolace, ale byla diskutována a uskutečňována ve společenství s ostatními. Dr. Mádr i Dr. Zvěřina této teologii svým životem a odvahou svědčili.³¹⁸ Tento přístup odpovídá současnému pojetí katecheze, která má vycházet z Božího slova, má být uskutečňována v církevním společenství v úzkém sepětí se životem člověka. To je také důvodem, proč jsou tyto teologové alespoň stručně zmíněni v této práci.

Z přínosu Oty Mádra k vývoji katechetiky nejprve připomeňme jeho aktivity z období tzv. Pražského jara (1968–1970), o nichž svědčí pamětníci.³¹⁹ Václav Frei shrnuje jeho činnost následovně:

„V roce 1968 byl náčelníkem čelným organizátorem přednášek živé teologie, k nimž s úspěchem zval i zahraniční hosty včetně Karla Rahnera. Hojně také přispíval do měsíčníku VIA, který pod vedením Josefa Zvěřiny v krátké chvíli tiskové svobody vystřídal Duchovního pastýře poplatného režimu. Osobně jsem mohl v té době sledovat jeho aktivní účast v Prozatímní pastorační radě tehdy biskupa Františka Tomáška. (K jeho předním poradcům pak patřil za soumraku minulého režimu.) Za normalizace přišel katolický samizdat, zprvu strojopisný, do něhož Ota Mádr pilně přispíval ucyklostylovanými listy Orientace, a pak sešity Duch a život a Texty: ty našly po roce 1989 logické pokračování v Teologických textech.“³²⁰

Jan Sokol navíc připomíná Dílo koncilové obnovy a přednášky České křesťanské akademie. Mezi přednáščími živé teologie byl také německý katechetik Klemens Tilmann, jehož přednášky vydal Oto Mádr tiskem.³²¹ Prof. Tilmann³²² seznámil v celkem dvou přednáškách

³¹⁷ Oto Mádr studoval teologii na teologické fakultě (1936–1939) a na Teologickém institutu (1939–1941) v Praze. Kněžské svěcení přijal roku 1942. V roce 1947 dosáhl licenciátu teologie a ve školním roce 1948–1949 studoval postgraduálně morální teologii na Gregoriánské univerzitě v Římě. Do roku 1950 aktivně působil v Katolické akci především mezi vysokoškolskými studenty. V roce 1951 byl zatčen a roku 1952 odsouzen k doživotnímu vězení. V roce 1966 byl podmíněčně propuštěn. V období Pražského jara (1968–1970) spolupracoval na mnoha aktivitách. Ve školním roce 1969–1970 přednášel morální teologii jako odborný asistent na mezitím církevně uznané Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. V letech 1970–1978 oficiálně působil ve farní správě v pohraničí a poté opět v Praze jako důchodce. Srov. MÁDR Oto: Oto Mádr, in: Slovník českých filozofů, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (16. 4. 2010).

³¹⁸ Srov. vyznání kardinála Miloslava Vlká v článku Oto Mádr devadesátiletý, in: Perspektivy 7 (2007). Perspektivy jsou přílohou Katolického týdeníku.

³¹⁹ Viz Oto Mádr devadesátiletý, Perspektivy 7 (2007). Článek je sestaven ze vzpomínek několika blízkých spolupracovníků Dr. Mádra.

³²⁰ Viz tamtéž.

³²¹ TILMANN Klemens: Náboženská výchova dříve a nyní. Katechetická obnova a katechetická praxe. Praha: Česká katolická Charita, 1970. Publikace bude blíž představena v kap. 3. 2. 3.

³²² Prof. ThDr. Klemens Tilmann (1904–1984) se narodil v Berlíně, působil jako kněz zejména v Lipsku, Erfurtu a v Düsseldorfu. Studoval na katolické univerzitě v Tübingenu. Na žádost J. A. Jungmanna obdržel čestný doktorát na teologické fakultě v Innsbrucku. Dále se vědecky i prakticky věnoval katechetice a liturgice podobně jako J. A. Jungmann. K. Tilmann přednášel na Vysoké škole pedagogické a na Institutu pro katechetiku a homiletiku v Mnichově. Při něm založil Spolek katechetů Německa. Spolu s J. A. Jungmannem spolupracoval 15 let

na odbornou veřejnost s vývojem katechetického hnutí a s pojetím pokoncilní katecheze. Je pravděpodobné, že O. Mádr má zásluhu nebo přímo inicioval překlad dalších Tilmannových prací vydaných v samizdatu a uvedených v kap. 3. 2. 3. Sám se od jara 1968 angažoval v teologickém koleniu katechetů a do kolování knih.³²³

O své činnosti v letech 1978–1989 O. Mádr uvádí: „neveřejně přednášel morální teologii, vedl teologicko-filozofické semináře, byl odborně literárně činný. Publikoval v cizině a v domácím samizdatu; redigoval časopis *Teologické texty* a edici *Duch a život*. Zařídil překlad, vydání (v zahraničí) a neveřejnou distribuci Störigových *Dějin filozofie* a Anzenbacherova *Úvodu do filozofie*. Od r. 1968 do převratu v r. 1989 byl odborným poradcem kardinála Tomáše. Po převratu se mnohostranně účastnil znovuoživení církevního a teologického dění, zvláště vydavatelské činnosti. Je šéfredaktorem dvouměsíčníku *Teologické texty*, spoluzakladatelem (1990) Evropské společnosti pro katolickou teologii (s účastí filozofů) a vedoucím její české sekce. Přednášel na mezinárodních kongresech, publikoval v cizině. Obdržel čestný doktorát teologie na univerzitě v Bonnu.“³²⁴

V samizdatových publikacích vycházela mezi jinými i tzv. Řada K³²⁵:

„Sr. Consilie patrně vychází z informací obsažených v německém výboru (Wie Kirche nicht stirbt) z Mádrovy knihy *Slovo o této době* (Praha 1992). V této knize je na straně 296 poznámka 12, která vypočítává tři tituly, které vyšly v samizdatové katechetické řadě "K": Rozvíjíme Boží život v rodině (bez vnošení), Příprava na svátosti (b.vr.), Večerníček (1987).“³²⁶

Tyto publikace vznikly díky sr. Consilii Novákové a jsou komentovány v kap. 3. 2. 2. 4.

na zpracování *Katechismu německých biskupů*, který byl vydán roku 1955 a přeložen do 32 jazyků. Později zpracoval nový německý katechismus vydaný roku 1969. Od přípravného období pracoval pro Druhý vatikánský koncil jako poradce a po něm řídil práce na tvorbě *Všobecného katechetického direktoria*. O. Mádr uvádí ve výše citované publikaci 9 titulů z Tilmannovy bibliografie, které považuje za nejvýznamnější. Některé z nich byly u nás přeloženy a vydány jako samizdat, nebo vyšly krátce po roce 1990 (více v kap. 3. 2. 3 a 3. 2. 4). Srov. MÁDR Oto: Klemens Tilmann, in: Náboženská výchova dříve a nyní, 35–36; http://www.bautz.de/bbkl/t/tilmann_k.shtml, (24. 4. 2010). Uvedené internetové stránky obsahují podrobnou Tilmannovu bibliografii čítající více než 100 titulů.

³²³ Srov. MÁDR: Oto Mádr.

³²⁴ MÁDR: Oto Mádr.

³²⁵ O existenci této řady se zmiňuje NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 185.

³²⁶ Z e-mailu paní Dr. Jolany Polákové, spolupracovnice Dr. Mádra, z 22. 2. 2010.

3. 2. 2. 3 ThDr. Josef ZVĚŘINA (1913–1990)³²⁷

Josef Zvěřina proslul nejen jako teolog, ale také jako vyučující studijních kroužků, ve kterých se setkávali dospělí lidé na různých místech celé republiky. Kroužky byly zaměřeny na studium dogmatické teologie.³²⁸ Způsob práce v těchto kroužcích lze označit jako „katechetický“ neboť vychází ze specifické katechetické metody J. Zvěřiny:

„Základním požadavkem, na kterém Zvěřina budoval svou katechezi, byla srozumitelnost, řeč jazykem doby. Tzv. „katechismové poučky“ tak často užívané ve výuce náboženskosti bez patřičného inkulturovaného výkladu, odmítal jako něco, co dnešní lidé nemůžeme srozumitelně oslovit.

Aby přinutil studenty myslet nově, slyšet a vnímat ducha doby, rád se někdy stavěl do role nevěřece a kladl otázky provokativního typu. Tím u studentů rozvíjel schopnost nejen naučené aplikovat, ale hlavně rozumět tomuto světu v přirozené rovině. Učil hledat a nacházet odpovědi a argumenty vycházející z lidské skutečnosti a zkušenosti, proto je velmi dobře věděl, že ke kvalitní křesťanské formaci nestačí pouze nauková část.

Za další nezbytný předpoklad pro kvalitní katechezi považoval prořitek vzájemnosti a soudržnosti. (...) U Zvěřiny se nikdy nevyskytovala vlastnost, s níž se lze setkat u některých velkých osobností, totiž nevěřící avost vůči „něvznamným“ je dnotlivecům, projevovaná neosobním způsobem komunikace. (...) Jako kněz a pedagog byl vnímavý na zpětnou vazbu. (...) Vítal každou iniciativu ze strany studentů. Zvláště vybízel k dotazům a konzultacím. (...)

Způsob uspořádání každého teologického traktátu vypovídá o Zvěřinově preferenci hlediska srozumitelnosti, aniž by se tak stalo na úkor kvality obsahu nebo nevhodným zjednodušením. Základní linii výkladu tvoří uvedení do problematiky (např. vymezení pojmů), biblický základ, dále dějinný vývoj v propojení s učením magisteria. Teologický výklad ústí do současnosti s vytyčením další cesty. Naznačené schéma se v jednotlivých traktátech obdobným způsobem opakuje. Toto zasazení umožňovalo ucelený přehled, zapamatovatelnost a jasnou orientaci i v otázkách teologicky komplikovanějších. (...)”³²⁹

³²⁷ Josef Zvěřina studoval filozofii a teologii na Lateránské univerzitě v Římě (1932–1937), kde roku 1937 přijal kněžské svěcení. Roku 1938 získal licenciát z teologie. V letech 1946–1947 studoval dějiny umění na univerzitě v Paříži, 1948 byl na Univerzitě Karlově promován doktorem teologie. Vyučoval nejprve v Arcidiecézním bohosloveckém učilišti pražském (1941–1942 a 1943). V letech 1945–1950 působil jako asistent profesora křesťanské archeologie Josefa Cibulky na Katolické teologické fakultě v Praze. Působil v pastorační práci mezi studenty a inteligencí. Za tuto činnost byl nejprve poslán k PTP praporům (1950) a v roce 1952 byl odsouzen za velezradu. Z vězení se vrátil roku 1965. V akademické činnosti mohl pokračovat až v roce 1969, kdy se stal odborným asistentem na CMBF v Litoměřicích a přednášel dějiny církevního umění a pastorální teologii. Habilitace mu nebyla umožněna. V roce 1971 byl z fakulty odvolán z politických důvodů, státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti mu byl odňat roku 1974. V roce 1988 mu byl udělen čestný doktorát teologie na univerzitě v Tübingen. V roce 1990 ho kardinál František Tománek jmenoval čestným děkanem Římskokatolické Cyrilometodějské fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích a pověřil ho řízením dálkového studia teologie pro laiky. V témže roce byl J. Zvěřina zvolen prvním prezidentem Křesťanské akademie. Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 408–409; PAVLINCŮVÁ Helena: Josef Zvěřina, in: Slovník českých filozofů, op. cit.

³²⁸ Srov. SLAVÍČKOVÁ Marta: Josef Zvěřina jako katecheta dospělých (diplomová práce obhájená na CMTF UP) Olomouc 2004, 29–33. Počátek tohoto Zvěřinova působení datuje autorka diplomové práce Marta Slavičková do konce roku 1975 nebo začátku roku 1976, kdy mu byl odňat státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti.

³²⁹ SLAVÍČKOVÁ: Josef Zvěřina jako katecheta dospělých, 30–31. Tato část práce byla publikována též v článku SLAVÍČKOVÁ Marta: Katechetická metoda Josefa Zvěřiny, in: Teologické texty 1 (2010) 44.

Studijní materiál ze zmíněných kurzů vydal Dr. Zvěřina jako desetidílné souborné dílo dogmatické teologie pod hlavičkou tehdejšího oficiálního označení *Katechetický kurz z roku 1969*. Zvěřina jej vytrvale přepracovával na základě zkušeností ze studijních kroužků.³³⁰ Později vyšlo pod názvem *Teologie agapé*.³³¹ Kromě tištěné verze díla se zachoval i videozáznam z roku 1987, který je podle komentáře Marty Slavičkové pokusem srozumitelným a moderním způsobem přiblížit obsah vyučované nauky na základě každodenní zkušenosti diváků a meditace přírody. Snad můžeme odhadnout, že dr. Zvěřina se zde pokusil o antropologický přístup ke katechezi.³³²

Z dalších prací Josefa Zvěřiny, které souvisejí s vírou, je základním předmětem zájmu katechetiky, lze uvést díla: *Pět cest k radosti*³³³ pojednávající mj. o víře jako takové a o některých problémech dnešní církve v souvislosti s vírou a pohledem na nevěřícího člověka; *Dialog o víře*³³⁴, který je souhrnem vzájemné korespondence Josefa Zvěřiny a Evy Kantůrkové z let 1981–1984. Odvíjí se v nich dialog člověka, který hledá víru, s průvodcem ve víře. Dodatek v této publikaci tvoří „Listy o víře“ adresované Dominiku Peckovi a týkající se praktických otázek života. Pokus o souhrnnou prezentaci katecheze Josefa Zvěřiny o víře obsahuje zmíněná diplomová práce M. Slavičkové.³³⁵

3. 2. 2. 4 Autoři a spolupracovníci časopisu VIA

Periodikum *Via: časopis pro teologii*³³⁶ vzniklo v roce 1968, aby nahradilo režim poplatný časopis *Duchovní pastýř*. V roce 1970 bylo vydávání časopisu *Via* zastaveno Českou katolickou charitou. Iniciátorem časopisu byl Dr. Josef Zvěřina, členy prozatímní redakční rady byli J. Adámek, J. B. Bárta, B. Bouček OFM, R. Dacík OP, J. Hájek, J. Hermach, J. Kadlec, J. Ryška, J. Soukop, O. Mádr, A. Mandl, J. Myslivec, K. Pilík, K. Přemek a J. Zvěřina.³³⁷ Obsah časopisu byl omezen množstvím přiděleného papíru, proto každé číslo mohlo obsahovat jen několik hlavních článků. Na dalších stránkách jsou v každém čísle nejméně dvě desítky kratších textů informujících o aktuálním dění v teologii nebo obsahujících reflexe čtenářů.

³³⁰ Srov. SLAVÍČKOVÁ: Josef Zvěřina jako katecheta dospělých, 39–40. Autor zde uvádí stručný obsah celého díla.

³³¹ ZVĚŘINA Josef: *Teologie agapé I a II*, Praha: Scriptum, 1992 a 1994.

³³² Srov. SLAVÍČKOVÁ: Josef Zvěřina jako katecheta dospělých, 40.

³³³ ZVĚŘINA Josef: *Pět cest k radosti*, Praha: Vyšehrad, 2003, 55–60, 79–86. Kniha vyšla dříve v nakladatelství Praha: Zvon 1995 a 1997.

³³⁴ ZVĚŘINA Josef: *Dialog o víře*, Praha: Scriptum, 1993. Kniha vyšla poprvé v nakladatelství Mnichov: Opus bonum, 1984.

³³⁵ SLAVÍČKOVÁ: Josef Zvěřina jako katecheta dospělých, 44–65.

³³⁶ Plné znění všech vydaných čísel je umístěno k nahlédnutí na <http://depositum.cz>, (20. 4. 2010).

³³⁷ Tiraž časopisu *Via* 1 (1968), http://depositum.cz/knihovny/via/tiskclanek.php?id=c_20260, (16. 4. 2010).

Zrod myšlenky časopisu a jeho idea jsou popsány na úvodní stránce prvního čísla I. ročníku 1968 (autor není podepsán). Po stručném přehledu historie teologických časopisů v Československu následuje text:

□. Tento prostý průřez časopiseckou produkcí (...) a chtěně zjednodušující pohled na čtenářskou obec vede k závěru, že nyní je prudký rozvoj teologie nás zastihl nepřipravené: nejen že nemáme teologickou literaturu, ale není u nás ani teologické myšlení. Zrodil se kult praxe, drobné, levné a pohodlné praxe. To není pesimismus, ale reálný odhad situace, který je nutný, když se má zrodit nový teologický časopis. (...) Tady teprve můžeme vznést skutečný dialog místo řeči do prázdna a poselství do neznáma. Budeme tázáni, co můžeme přinést, aby se člověk dostal dál ve sféře člověka. (...) Budou chtít odpověď na ní, nikoliv jejich, ne však formulovanou nebeským nářečím a ozdobenu námi citáty. Budou chtít odpověď křesťanskou.

To znamená, že musíme pozorně poslouchat jejich otázky a jejich problémy učinit problémy svými. V myšlení i v životě. Bude třeba odpovídat. Tak, aby i nám bylo rozuměno. (...) Tím je mu přímo dána základní idea: Najít rovnováhu mezi teorií a praxí, mezi abstraktním myšlením a konkrétní zkušeností, mezi imanentními a transcendentními hodnotami, mezi tradicí a pokrokem. Důraz i rozsah se patrně bude střídavě přesunovat na jednu nebo druhou stranu, ale na každou praxe a konkrétní myšlení musí především být zúrodněno velikými ideami, kterými se obnovuje církev. □

Celá řada článků přináší nové podněty vzhledem ke způsobu zvěstování křesťanského poselství a k obsahu katecheze. O katechezi nebo katechetice jako takové byly uveřejněny tyto články:

- A. Mandl: *Kdo by se holandského katechismu bál?*³³⁸ Autor obhajuje právo autorů katechismu hovořit jazykem své doby a vycházet ze situace současných lidí. Zakončuje jej výzvou:

□ Nás se končí jedna perioda náboženského života. Končí se v souvislosti s jinými věcmi. Holandský katechismus, kterého se nemusíme bát, který nám naopak dodává "kuráž", nám jedno připomíná. U nás padlo mnoho věcí. Zda právem či neprávem, není třeba rozhodovat v této chvíli. Prostě nejsou. Ale prosím vás, nevracejte se do minulosti. Využijte možnosti a vytvořte formy křesťanství za socialismu skutečně z potřeby života. Církev není ani divadlo, ani museum. □

- Dominik Thalhammer, SJ: *Můj nevěřící soused.*³³⁹ Článek se zabývá předpoklady k vedení dialogu křesťanů s lidmi ze svého okolí za účelem "konat apoštolát" Autor je Rakušan. Na jeho článek navazuje český teolog Jiří Reinsberg textem nazvaným *Jiný nevěřící soused*,³⁴⁰ ve kterém autor doplňuje, že na prvním místě je třeba, aby nás druzí chápali jako lidi: "Jestliže mne můj soused považuje za člověka, pak už mohu říci, že dialog začal." □

³³⁸ MANDL Antonín: Kdo by se holandského katechismu bál?, in: Via 2 (1968), 34-35.

³³⁹ THALHAMMER Dominik: Můj nevěřící soused, in: Via 3 (1968) 50-52.

³⁴⁰ REINSBERG Jiří: Jiný nevěřící soused, in: Via 3 (1968) 52-53.

- Zdeněk Boháč: *K otázce vyučování katolického náboženství*.³⁴¹ Autor charakterizuje vývoj náboženské výuky od doby rozpadu Rakouska-Uherska a hodnotí přínos zvolených forem. Článek končí výzvou současným učitelům:

Domnívám se, že by nebylo správné lpět na starých tradičních formách práce s dětmi, ale naopak starostlivě a otcovsky hledat způsoby, jak neúčinněji dětem zprostředkovat poznání katolické víry a utvrdit v nich skutečně křesťanského ducha.□

- P. J. B. Bárta, OFM: *Pastorační rozhledy*.³⁴² Článek o nové vizi organizačního uspořádání církve, o způsobu komunikace víry a nárocích na katechety v tomto ohledu; pastoračních modelech farnosti a další příbuzná témata.
- P. J. B. Bárta, OFM: *Pokus o nejkratší kerygma*.³⁴³ Autor řeší otázku, jak zprostředkovat krátkou syntézu učení víry, která by odpovídala dnešku. Inspiruje se u K. Rahnera.
- Klemens Tilmann: *Jak mluvit s mládeží o Bohu a náboženství*.³⁴⁴ Jde o překlad přednášky z jara roku 1969 pro studenty bohoslovecké fakulty v Litoměřicích. Anotace přednášky vyjadřuje její východisko:

V naší době musíme odpovědět na jednu základní otázku. Lidé se ptají: Existuje Bůh skutečně? Zatímco dříve se pochybovalo pouze o jednotlivých pravdách víry, dnes se stává nesmírným problémem vše, co základně souvisí s náboženstvím, bohoslužbou a církví. Lidé se ptají: Je Bůh nějakou realitou nebo výtvořem lidské obraznosti? Tuto otázku klade i mládež. Bůh pro ni už není samozřejmou skutečností.□

- P. J. B. Bárta, OFM: *První svaté přijímání beze sv. zpovědi*.³⁴⁵ Autor přibližuje diskusi na toto téma, která probíhá v Německu, Francii, Holandsku i v Rakousku, a tato nová praxe je zde i ověřována. Uvádí důvody pro starou i novou praxi, aniž by je jednoznačně hodnotil. Naznačuje však, že se domnívá, že dostane přednost nová praxe.
- Marie Fischerová: *Nechte maličkých očima matky*.³⁴⁶ Autorka v článku řeší problém účasti malých dětí na slavení mše svaté v kontextu očekávání od nové liturgické reformy.
- M. Holubová: *Křesťanství ustavičně nové*.³⁴⁷ Autorka se věnuje otázce chápání víry, a to formou komentáře stejnojmenné knihy esejí.
- Josefa Anna Mazalová: *Problematika vyučování náboženství*.³⁴⁸ Autorka nejprve komentuje dnešní stav katecheze. Poukazuje na nízkou úroveň vědomostí dětí, kterou zdůvodňuje absencí učebnic a metodickými nedostatky ve výuce. Zamýšlí se nad úče-

³⁴¹ BOHÁČ Zdeněk: K otázce vyučování katolického náboženství, in: *Via* 3 (1968) 54-55.

³⁴² BÁRTA Jan Baptista: *Pastorační rozhledy*, in: *Via* 1 (1969) 14-15.

³⁴³ BÁRTA Jan Baptista: *Pokus o nejkratší kerygma*, in: *Via* 5 (1969) 75-76.

³⁴⁴ TILMANN Klemens: *Jak mluvit s mládeží o Bohu a náboženství*, in: *Via* 7 (1969) 102-105.

³⁴⁵ BÁRTA Jan Baptista: *První svaté přijímání beze sv. zpovědi*, in: *Via* 7 (1969) 111-112.

³⁴⁶ FISCHEROVÁ Marie: *Nechte maličkých očima matky*, in: *Via* 9 (1969) 143-144.

³⁴⁷ HOLUBOVÁ Marie: *Křesťanství ustavičně nové*, in: *Via* 7 (1970) 104.

³⁴⁸ MAZALOVÁ Josefa Anna: *Problematika vyučování náboženství*, in: *Via* 7 (1970) 106-107.

lem výuky náboženství a pokouší se definovat takový, který bude lépe odpovídat současné situaci i poslání církve. Kromě jiného v článku představuje svůj návrh obsahu výuky v jednotlivých ročnících a doporučuje k němu pomůcky, mezi jinými zejména východoněmeckými, také svoji vlastní náboženskou čítanku.³⁴⁹

V souvislosti s časopisem *Via* považuji za vhodné zmínit jeho dva pravidelné příspěvatelé a členy redakční rady:

ThDr. Antonín MANDL (1917-1972)³⁵⁰ je kromě výše zmíněného příspěvku o Holandském katechismu autorem série katechezí adresovaných mládeži, které vycházely v roce 1968 v *Katolických novinách* pod pseudonymem „Don Formoso“³⁵¹ Jeho eklesiologie a prořívání ekumenismu jsou prorocké a nadčasové a zaslouží si promyšlení jako východisko ke katechetické činnosti.³⁵²

³⁴⁹ Čítanka J. A. Mazalové vyšla ve čtyřech dílech (brožované výtisky) pod názvem: Náboženská četba z Písma svatého pro děti od devíti let. Obsahuje krátké převyprávěné biblické články s odkazem na biblický text, krátký výklad textu, otázku a odpověď, případně tučně výtiskovou větu (pravdu víry) k zapamatování. V brožurkách není uvedeno autorčino jméno a neobsahují žádné metodické poznámky ani datování.

³⁵⁰ ThDr. Antonín Mandl byl v mládí ovlivněn působením emauzského benediktina Methoda Klementa (1889-1979), zakladatele ministrantsko-skautské a hlapecké skupiny Legio Angelica. První publikovaná díla A. Mandla souvisela s jejím působením. Koncem 30. let studoval spolu s J. Reinsbergem na Lateránské univerzitě v Římě, kde přijal i kněžské svěcení. Studium zakončil v roce 1941 licenciátem a v roce 1942 doktorátem z teologie. Poté se věnoval studiu východních posvátných věd. Po válce působil v pastorači, arcibiskup Josef Beran ho jmenoval sekretářem Arcidiecézní katolické akce a na jeho návrh byl přijat do předsednictva Arcidiecézního pastoračního ústředí, jeho ředitelem byl jmenován na začátku roku 1949. O půl roku později byl zatčen a krutě mučen. Z vězení byl propuštěn podmíněčně roku 1964. Plnou aktivitu mohl rozvinout v období Pražského jara. Účastnil se ekumenických seminářů v Jirchářích, zapojil se do utajované výuky teologie, spoluzakládal Dílo koncilové obnovy, působil jako jeden z redaktorů teologického časopisu *Via*, přednášel v rámci teologicko-pastoračního kurzu pro kněze v Praze a v rámci přednáškového cyklu pro laiky „Živá teologie“ Roku 1969 byl pověřen vedením ekumenické komise pražské arcidiecéze a o rok později se stal členem Teologické komise při Sboru biskupů ČSR jako zástupce ekumenické teologie. Z ní však odešel ze solidarity po odsouzení článku B. Bouřho OFM biskupem Hlouchem. Zemřel na leukémii v roce 1972. Jeho pohřeb se stal slavností ekumenismu a neokázalé prostoty křesťanství a jeho niterné krásy. Jeho dílo je situováno na pole teologické antropologie, teologické etiky a do jisté míry pastorální teologie. Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: Eklesiologie Antonína Mandla, in: NOVOTNÝ Vojtěch: Česká katolická eklesiologie, 107-130.

³⁵¹ Jejich výčet uvádí NOVOTNÝ Vojtěch: Česká katolická eklesiologie, 127-128. Cyklus má název „S mladými o křesťanství“ a vycházel v roce 1968 v číslech 22-34.

³⁵² Podrobněji jsou obě témata zpracována v NOVOTNÝ Vojtěch: Česká eklesiologie 2. poloviny 20. století, 115-125, kde se též nachází seznam odpovídající Mandlovy bibliografie; z praktického hlediska se tematikou zabývá RYBÁŘ Jan: Poznámky k teologii Antonína Mandla, in: KARFÍKOVÁ, KŘIŠŤAN, KUŘE: op. cit., 59-62.

P. Zdeněk Bonaventura BOUĚ, OFM (1918-2002) ³⁵³ byl blízkým spolupracovníkem Dr. Mandla a sdílel s ním mnohé názory. Podobně jako A. Mandl neměl možnost publikovat, a proto jeho bibliografie není rozsáhlá. Z eklesiologie P. Bouěho, jak ji zpracoval V. Novotný, s katechetikou úzce souvisí pojetí církve učící a církve slyšící jako východisko pro pedagogickou dimenzi katecheze. B. Bouě se staví proti tomu, aby se vyučování a vedení církve praktikovalo na způsob vlády, jež spočívá v tom, že církev slyšící je povinna vnitřně, tj. vůlí, rozumem a vírou, poslušně přijmout daný výrok bez možnosti vznést námitku. Uvádí, že při kladení přílišného důrazu na magisterium může vzniknout dojem, že křesťanství je jedno z mnoha náboženských systémů, totiž soubor pravd v oblasti věrouky, ve které je nutné věřit, a mravouky, které je nutné plnit, a také systém tradičních rituálů, které je třeba zachovávat; přičemž podstata křesťanství a následování Ježíše jsou upřednostněny. ³⁵⁴

3. 2. 2. 5 ThDr. Jan Evangelista URBAN – působení v 70. letech

O působení tohoto teologa do roku 1950 bylo pojednáno v kap. 3. 1. 3. 1. Dr. Urban pokračoval ve své činnosti s nezmenšenou intenzitou i po svém návratu z vězení roku 1963 a až do své smrti v roce 1991. ³⁵⁵ Hlavním předmětem jeho zájmu byla spiritualita, kterou promýšlel v několika klíčových slovech – základních stavebních kamenech spirituality: Dialog, Pokání, Střed, Zanícení, Evangelizace, Smír. ³⁵⁶ Tématu „evangelizace“, o kterém se ve světě hovořilo a o kterém pojednává exhorta papeže Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* (1975), věnoval J. E. Urban celé exercicie. Jeho pojetí evangelizace je velmi niterné. V. Ventura o ní shrnuje:

³⁵³ Zdeněk Bouě přijal kněžské svěcení v roce 1942. Františkánem se stal v roce 1946. Působil jako spolupracovník J. E. Urbana v jeho Apoštolátu třetího řádu svatého Františka. V letech 1950–1956 byl vězněn, poté působil v civilních zaměstnáních. Věnoval se liturgice a od roku 1967 se podílel na překladech stejného pokoncilních liturgických textů. Státní souhlas ke kněžské činnosti získal v roce 1969. V roce 1972 byl kvůli údajně nevhodnému vedení pohřbu A. Mandla přeložen státními úřady z centra Prahy do Prahy-Záběhlic. Zde s místním společenstvím věřících rozvinul společnou liturgii pokání. Podílel se spolu s dalšími kněžími i na pastorační výpravě kolískových studentů na Malé Straně u sv. Tomáše, dále byl redaktorem časopisu *Via* a přednášel v rámci cyklu „Živá teologie“. Krátce (necelé čtyři semestry) vyučoval liturgiku na litoměřické fakultě. Přednášel ji pod zorným úhlem eklesiologie. Té se věnoval v mnoha dalších netradičně pojatých pracích. Spolu s J. Zvěřinou působil jako poradce A. Mandla. Díky svému článku „Naděje katolictví v zemích českých“ uveřejněného v časopise *Duchovní pastýř* (č. 1, 1971, s. 11–13) byl vyloučen z Teologické komise. V roce 1973 mu byl odebrán státní souhlas. V roce 1977 podepsal Chartu 77 a přijal tak o zaměstnání v Národní galerii. Od roku 1978 a až do své smrti žil spíše v ústraní v Praze, v Ústí nad Labem a nakonec opět v Praze. Sloužil jen malé skupině věřících. Srov. RÜCKL Jan: *Eklesiologie Bonaventury Bouě OFM*, in: NOVOTNÝ Vojtěch: *Česká katolická eklesiologie*, 131–167.

³⁵⁴ Srov. RÜCKL Jan: *op. cit.*, 148–152.

³⁵⁵ Z toho v letech 1968–1973 získal státní souhlas ke kněžské činnosti. Intenzivně se věnoval Apoštolátu, který vydržel a pokračoval i přes léta pronásledování. Vypomáhal v duchovní správě u sv. Václava v Dejvicích, přednášel v cyklu „Živá teologie“ a poskytoval kněžím duchovní slovo na jejich konferencích. V roce 1982 se zhoršil jeho zdravotní stav, sloužil však dále i na invalidním vozíku.

³⁵⁶ VENTURA: *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*, 23. Autor v tomto článku podává přehled nejvýznamnějších Urbanových prací (s. 28–29). Podrobnější bibliografie Urbanových prací viz *Jan Evangelista Urban – život a dílo*, 206–219.

Odvozuje ji (evangelizaci) od Krista, který je sa mým evangeliem. Vímá si zejména chudoby, pokory, tichosti, dobrotivosti a lásky, je by měly být vepsány do genetické výbavy křesťanské, evangelijní osobnosti. Teprve osobnost uchvácená, strěná strhujícím Ješím, může být pro druhé zdrojem evangelizace. Taková osobnost bude schopná překlenout tu dnes největší překážku, to tíhnutí, nezajímavost náboženství. Bez sebe evangelizace zůstává jakákoliv nová evangelizace jen ideologickým propagandistickým počinem.³⁵⁷

S pojetím katechetické činnosti nepřímo souvisí Urbanova vize kněze budoucnosti.³⁵⁸ Předvídá, že kněšství stavovské se ponenáhlu stane stavem vymírajícím. Kněšství nebude zaměstnáním, ale pouze povoláním. Vyplývá to z toho, že lidé čím dál tím více chtějí kněšství nezaměstnanecké; chtějí kněze, říjící kněšky vnitřně a říjící lidsky, lidově navenek. Zaznívá to zvláště u těch, kteří chtějí, aby se Kristus zvěstoval, ne pouze nařizoval. Kněz se nemůže a nemá cítit nadřazeným úředníkem, ale má se cítit sluěbníkem.³⁵⁹ Totéž lze vztáhnout i na kněze či laika katechetu.

3. 2. 2. 6 Felix Maria DAVÍDEK a nové společenství³⁶⁰

Přínosem biskupa F. Davídka a jeho nového společenství³⁶¹ současné katechezi je jeho teologické pojetí pastorace, která tvoří nedělitelný celek a má být celá zaměřena na obnovu Božího království, jeho dovrěení nastane v Paruzii. Motivací k plnému nasazení F. Davídka pro apoštolát byla jeho vize promyšlená ji ve vězení, která se zakládala na základním právu všech věřících obdržet od pastýřů církve pomoc z duchovních hodnot církve, hlavně z Božího slova a svátostí (CIC, kán. 213). Na řízení pastorace i na pojetí teologie biskup Davídek aplikoval systémovou teorii řízení s cílem analogicky poznávat Boha a k druhému příchodu Krista. Tím z křesťanství vytvářel jedinečný celek. Inspirací mu byla filosofie Teilharda de Chardina a jeho teze „proces jako cesta k celosti“³⁶² V. Mičan jmenuje třináct prorockých rysů Davídkovy eklesiologie a cituje z nich nejvýznamnější: velmi tvůrčí chápání odpovědnosti za svět, nový teologický jazyk (s elementy kybernetiky a teorie řízení); předvídání totalitárního charakteru komunistické vlády a přítomnost agentů KGB ve Vatikánu; obnovení hodnoty sluěbného chápání smyslu existence církve; zdůraznění významu laikátu

³⁵⁷ VENTURA: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, 23–24.

³⁵⁸ Tuto vizi charakterizuje V. Ventura ve stati VENTURA: Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana OFM, 104–105. Autor čerpá z Urbanova díla *Duchovní slovo pro dnes a zítra* (1972).

³⁵⁹ Srov. tamtéž 104–105.

³⁶⁰ Svědectví o teologii a pastoračním programu F. M. Davídka podává jeho řák: MIKE – František: Biskup Felix Maria Davídek, in: KARFÍKOVÁ, KRÍŽAN, KUŘE: op. cit., 81–102. Biskup Davídek sídlil v Brně a vedl část tajné církve v bývalém Československu od roku 1964, kdy se vrátil z vězení, do roku 1988.

³⁶¹ Během užívání výrazu Koinotés upřesňuje MIČAN Vojtěch: Eklesiologie Felixe Maria Davídka, in: NOVOTNÝ Vojtěch: Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století, 201.

³⁶² Srov. MIKE – op. cit., 82. F. Mike uvádí je i celou řadu osobností, které biskupa Davídka inspirovali. Např.: kardinál J. H. Newmann, Karl Rahner, Yves Congar. Henry de Lubac, papež Pius XII., Silvestr Maria Braitto, Mircieia Eliade, Erich Fromm a další.

a připomínání neomylnosti celého Božího lidu také v rozpoznávání znamení času; využívání výsledků neteologických věd pro doplňující chápání smyslu a zacílení Božího stvoření; inspirace některými přístupy východní teologie.³⁶³

Druhou oblastí, ve které postupoval F. Davídek a jeho spolupracovníci originálním způsobem, bylo doprovázení věřících, a to jak individuálně, tak v rámci společenství. K tomu patřila i jejich formace. F. Davídek v tomto ohledu pořádal teologické semináře vedené dialogickou formou, kde se zabýval aktuálními tématy v církvi, ve vědě a ve společnosti. K prvkům této pastorační práce patřilo: individuální vedení člověka v růstu jeho vztahu k Bohu; důraz na denní přijímání eucharistie jako pokrmu k růstu duchovního života³⁶⁴, hledání uplatnění každého člověka na poslání církve s ohledem na jeho osobní charismata, vedení k vlastnímu úsudku a rozhodování a zároveň k tvořivému vztahu k autoritě. Při formaci ve víře šlo o odkrývání vnitřní dynamiky křesťanství, interdisciplinární přístup.

V pojetí církve vycházel F. M. Davídek z učení Druhého vatikánského koncilu. Na základě situace v Československu uvádí, že i místní církve má povinnost (protože má dostatek darů Ducha svatého) rozvíjet tři základní charismatické dary: dar prorocství, dar řízení a dar rozlišování duchů.³⁶⁵ Církev má být stále v činnosti, směřovat k paruzii, a to ve všech svých činnostech.

3. 2. 2. 7 Sr. Mgr. Consilie NOVÁKOVÁ, OSU (1927–1996)³⁶⁶

Sestra Consilie Nováková pracovala neúnavně pro obnovu katecheze v Čechách a na Moravě od 80. let. Sama sebe označila za neviditelný motor tzv. Erfurtských katechetických týdnů. Připravovala překlady z německých materiálů, aby upozornila na další vývoj katecheze v Evropě vzhledem ke čtyřicetileté izolaci Československa.³⁶⁷ Z těchto setkání byly vydány

³⁶³ Srov. MIČAN: op. cit., 200.

³⁶⁴ Kněží svého společenství poskytovali Eucharistii jednotlivcům i rodinám domů, pokud neměli možnost denního slavení s Božím svatým; srov. tamtéž 89.

³⁶⁵ Srov. tamtéž 92.

³⁶⁶ Edeltraud Nováková se narodila v roce 1927 v Liberci. V roce 1947 vstoupila do řádu sester Římské unie. Od roku 1969 šla s dovolením představené řádu ve skupině sester v Praze, kde se věnovala apoštolátu převážně vysokoškolské mládeže. Od roku 1980 se věnovala intenzivně katechetice, a to na základě používané německé katechetické literatury. Několik let se účastnila setkání Katechetického pracovního kolektivu v NDR. Tehdejší administrátor erfurtské diecéze Joachim Wanke jí dal nabídku využívat bezplatně vzdělávací dům sv. Voršily, a to v létě na dva týdny s veškerým zázemím a stravováním. Jeden týden tam trávily salesiánské rodiny a druhý katecheti. Na podnět Dr. Oty Mádra sr. Consilie přizvala ke spolupráci zástupce jednotlivých diecézí a roku 1985 tak vznikl Interdiecézní katechetický tým. Ten se každoročně scházel na jeden týden v Erfurtu. Členové týmu ji znali pod krycím jménem Radka. Krátce před Sametovou revolucí obdržela sestra Consilie od pražského generálního vikáře a světitelů biskupa Antonína Lišky svolení k založení Katechetického centra. Členové nejprve neoficiálního Interdiecézního katechetického týmu byli biskupskou konferencí uznáni za členy Katechetické komise. Srov. NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 189 a 260. Sr. Consilie zemřela 2. 5. 1996 po operaci srdce (podle informace spolusester, e-mail z 27. 4. 2010).

³⁶⁷ Srov. NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 209.

sborníky nazvané *Setkání s katechetikou*.³⁶⁸ Potřebu obnovy katecheze odvozovala z katechetické praxe, která má být "vyjádřením životaschopnosti křesťanského společenství"³⁶⁹ Hned po Sametové revoluci a znovunabytí svobody začala sr. Consilie organizovat katechetický kurz, pro který sestavila jako základní učební materiál skripta s názvem *Katecheta*.³⁷⁰ V závěru svého života připravovala disertační práci na téma *Dějiny katecheze a katechetiky v Čechách a na Moravě*, kterou sepsala německy, avšak její pozemský život skončil dříve, než ji mohl obhájit.³⁷¹ Práce je psána spíše vyprávěcím způsobem a umožňuje tak nahlédnout do způsobu přemýšlení autorky o katechetice. Kromě zmíněných odborných prací se sr. Consilie věnovala tvorbě metodických materiálů ke katechezi³⁷², některé vznikly ve spolupráci s Interdiecézním katechetickým týmem. Sr. Consilie je též autorkou nových učebních osnov pro výuku náboženství.³⁷³

Setkání s katechetikou. Sborníků bylo vydáno vlastním nákladem v samizdatu pravděpodobně celkem pět. Každý z nich obsahuje přednášky domácích a zahraničních autorů, které zazněly nebo byly studovány v písemné podobě na tzv. Katechetických týdnech konaných v Erfurtu z iniciativy sr. Consilie. Autory textů publikovaných ve sbornících jsou čeští a zahraniční teologové i katecheti z praxe. Z českých autorů se jedná většinou o členy tzv. Interdiecézního katechetického týmu³⁷⁴. Podrobný přehled o obsahu sborníků je uveden v Příloze 4.

³⁶⁸ Srov. tamtéž 203-211. Autorka podává přehled přednáškových a účastníků, dále přehled přednášek a komentář k nim podle autorů. Údaje však úplně neodpovídají nalezeným tiskovinám v knihovně Arcidiecézního katechetického střediska v Praze, kde zůstaly zbytky písemné pozůstalosti sr. Consilie. Nesouhlasí některé názvy přednášek a několik jich není datovaných. Nalezené sborníky byly většinou vyrobeny na cyklostylu. Dva jsou svázané: *První setkání s katechetikou* (1985), *Druhé setkání s katechetikou* (1986). *Páté setkání s katechetikou* – jubilejní (1989) existuje jako strojopis na volných listech. Výsledkem třetího setkání je patrně soubor katechezi nazvaný *S dětmi o bibli*. Výtisk není datován. Sr. Consilie jej datuje do roku 1988 (s. 211). Ze třetího a čtvrtého katechetického setkání se nepodařilo dohledat žádné písemné přednášky. Názvy některých přednášek a přednáškových jsou rekonstruovány podle textu z *Dějin katecheze a katechetiky*.

³⁶⁹ NOVÁKOVÁ Consilie: Dějinný vývoj katecheze v církvi a aktuální důvody pro katechezi u nás, in: NOVÁKOVÁ: První setkání s katechetikou, 17-21.

³⁷⁰ NOVÁKOVÁ Consilie: *Katecheta*, Praha: Katechetické centrum pražské arcidiecéze, 1990. Druhé vydání vyšlo roku 1991 a třetí 1993. Matice cyrilometodějská v Olomouci vydala tato skripta jako třetí přepracované vydání roku 1997. V této práci je o nich podrobněji pojednáno v kap. 3.3.2.1.

³⁷¹ Práce byla psána na sklonku života autorky (je v ní zmíněn její rok 1993). Byla přeložena z německého jazyka a vydána v roce 2008 díky Sdružení sv. Jana Neumanna v Českých Budějovicích. Podrobněji o ní viz kap. 3.3.2.1.

³⁷² Sr. Consilie vytvořila metodický materiál ke Katechismu F. Tomáka, který byl vydán po roce 1991 (vyplývá z Úvodu) pod názvem *Katechetické úvahy podle Tomáškova katechismu*. Publikace je dostupná jako cyklostylovaný rukopis v knihovně Arcidiecézního katechetického střediska v Praze pod ev. číslem Q 050b/1139.

³⁷³ Osnovy jsou dostupné např. v knihovně Libri prohibiti v Praze.

³⁷⁴ Sr. Consilie uvádí tyto členy týmu: ThDr. Stanislav Prokop, ThDr. Aleš Opatrný, P. Ing. Josef Kopecký, SDB, P. Adolf Pintíř, Jiří Zajíc, Ing. Eugen Valovič, Řehoř Faber a MUDr. Ludmila Kopecká (srov. NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 203). Dne 16. září 1988 schválil kardinál František Tomáček ústně ThDr. Stanislava Prokopa jako vedoucího katechetického týmu pro pražské arcibiskupství. 26. září ho potvrdil písemně. Jmenovaný připsal vlastní rukou: "Tento sborník se dokončuje v době, kdy otcem kardinálem byla z našeho katechetického týmu vytvořena «katechetická komise» s odpovědností za katechezi dětí a mládeže a její úroveň. Je to radostné ocenění dosavadní práce, ale zároveň i nová zodpovědnost. Proto s novou odvahou do krásného

Mezi přednáškami je několik velmi kvalitních textů k teoretické reflexi katecheze, které jsou na výši své doby. Co týče chápání katecheze jako služby Božímu slovu, jde např. o text A. Pintíře nazvaný *Boží slovo, pramen veškeré katecheze*³⁷⁵. Autor se v něm zabývá nejprve překonávanými přístupy k Božím u slovu v katechezi (Boží slovo jako předmět katecheze a jako důkaz pro pravdy víry) a poté s poukazem na *Dei Verbum* vysvětluje, v jakém smyslu je Boží slovo pramenem katecheze. Z toho odvozuje požadavky na exegetickou výbavu katechety. Vyzývá k objevování smyslu Boží výpovědi dětmi. Z hlediska katecheze jako činnosti církve obsahují sborníky překlad velmi kvalitních německých textů.³⁷⁶ Prof. Friemel chápe identitu katecheze jako proces změny postoje vůči Kristu. V rámci popisu tohoto procesu uvádí řadu velmi progresivních myšlenek. Charakterizuje úkoly katecheze v jednotlivých etapách růstu víry člověka; zdůrazňuje, že nejdůležitější ze všech forem je katecheze dospělých. Rozlišuje různé formy katecheze podle adresátů a podle obsahu katecheze, specifikuje její hlavní úkoly. Prof. Friemel pojímá přednášenou látku katecheticky. Jde mu především o výchovu víry.³⁷⁷

Mezi články, které přinášejí přehled o vývoji katechetiky v Evropě a stojí za prostudování, je třeba zmínit překlad přednášky E. Alberiche *Pohled na katechezi v Evropě* a zpracování přednášky na téma *Vývoj náboženské pedagogiky v mezinárodním měřítku za posledních 50 let*, kde sr. Consilie použila jako pramen zpracovaný rukopis přednášky Dr. Gabriele Miller z Padernornu v roce 1978.³⁷⁸ V článku použila též dalších významných pramenů a přináší např. srovnání novoscholastického katechismu s německým kerygmatickým katechismem z roku 1955. Dále se zmiňuje o Holandském katechismu a osnovách v duchu kerygmatické koncepce³⁷⁹, představuje souvislost biblické a liturgické katecheze a katechetické přístupy vycházející z teologické antropologie K. Rahnera. V závěru konstatuje, že didaktické problémy náboženských pedagogů jsou v podstatě otázkou teologickou a objasňuje podstatu a přístup didaktiky korelace.

poslání... Pán nám jistě poěhna... Rukopis je s oučástí volně řazených listů pátého sborníku (viz předchozí poznámka).

³⁷⁵ PINTÍŘ Adolf: Boží slovo pramen veškeré katecheze, in: NOVÁKOVÁ: První setkání s katechetikou, 62–64.

³⁷⁶ Jedná se např. o překlady kurzu Katecheze obce od autorů EMEIS Dieter a SCHMITT Karl Hainz, jež jsou pokrokové v reflexi katecheze vůči církevnímu společenství. V oblasti obsahu katecheze ale považují za prioritu seznámení s naukou církve, ta však není jediným cílem katecheze. Srov. SCHMITT Karl Heinz, EMEIS Dieter: Podmínky a faktory katecheze v církvi, in: NOVÁKOVÁ: První setkání s katechetikou, 70. Podobně se autoři vyjadřují i v dalších přednáškách z tohoto sborníku.

³⁷⁷ Srov. např. typy katecheze v podání prof. Friemla na s. 12–14 a typy katecheze specifikované sr. Consilií na s. 42. Sr. Consilie rozlišuje typy katecheze podle použitého didaktického postupu při vyučování, zatímco prof. Friemel je rozlišuje podle obsahu a účelu. Oba příspěvky jsou součástí sborníku První setkání s katechetikou.

³⁷⁸ Příspěvek měl název: Příspěvek nové náboženské pedagogiky k životu z víry. Autorka je považována za Magna Mater cathedetica. Srov. NOVÁKOVÁ Consilie: Vývoj náboženské pedagogiky v mezinárodním měřítku za posledních 50 let, in: NOVÁKOVÁ Consilie: Páté setkání s katechetikou jubilejní, rukopis, 1989, 37–51.

³⁷⁹ Tyto osnovy datuje do roku 1967. V češtině vyšel komentář k těmto osnovám od Franze Schreimbayera viz kap. 3. 2. 3.

V závěru naří krátké exkurze do obsahu sborníků z erfurtského katechetického vzdělávání zmiňme komentář ThDr. Stanislava Prokopa ke *Všeobecnému katechetickému direktoriu*. Ve sborníku z pátého setkání se objevují pouze poznámky z tohoto komentáře.³⁸⁰ Svědčí však o přijetí tohoto dokumentu v naší místní církvi, i kdyří katechetická veřejnost se s ním mohla seznámit a roku 1994, kdy byl vydán v českém jazyce.

Publikace vydané Interdiecézním katechetickým týmem do roku 1990³⁸¹:

- 1983 *Rozvíjíme Boží život v rodině I. díl*: katecheze pro 6-7 leté děti napsané pro rodiče a katechety bez jakékoliv zkušenosti. Způsob práce i přístupy jsou komentovány v předmluvě. Autoři se snaží představit a použít nejmodernější přístupy katechetiky a aplikovat je v katechezích.
- 1982 *Rozvíjíme Boží život v rodině II. díl. Příprava na svátost pokání a eucharistii*. Byl napsán podle východoněmecké učebnice náboženství *Znamení lásky* (orig. název *Zeichen der Liebe*, vydána 1979, St. Benno, Lipsko) sr. Consilií a Jiřím Zajícem jako vzor katecheze podle moderní katechetiky.
- 1985 *První učení o Bohu* 31 stylizovaných katechezí k tomuto katechismu pro malé, který zpracoval Oldřich Med. Cílem sr. Consilie, která je autorkou katechezí, bylo učinit katechismus použitelný podle požadavků nové katechetiky.³⁸²
- 1987 *Katechetický večerníček*³⁸³. Krátké příběhy před spaním. Vybrány z německého zdroje³⁸⁴ a přeloženy sr. Consilií Novákovou.
- 1988 *S dětmi o Bibli*³⁸⁵ 3 série katechezí určená pro děti při prázdninovém pobytu mimo město. Sborník katechezí byl vypracován členy Interdiecézního katechetického týmu na letním setkání v Erfurtu. Jednotlivá témata katechezí jsou: Bůh Izraele; Já budu vaším Bohem a vy mým národem; Král David; Proroci 3m uří Boží; Ježíš 3o čekávaný Mesiáš; Kristus; Nebeské království je blízko; Země Bible; život v Palestině za doby Ježíše; Evangelia; Bohoslužba slova.

³⁸⁰ Srov. NOVÁKOVÁ Consilie: Několik poznámek z komentáře ThDr. Stanislava Prokopa, in: NOVÁKOVÁ Consilie: Páté setkání s katechetikou 3jubilejní, 31-36.

³⁸¹ NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 248-249.

³⁸² Komentář k této práci viz kap. 3. 2. 2. 8.

³⁸³ Publikace je dostupná jako strojopis na průklepovém papíře v knihovně Libri prohibiti v Praze.

³⁸⁴ Jde o *Vorlesebuch Religion 1 a 2* od Sabiny Ruprechtové a Dietra Steinswede z roku 1971. Srov. NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 249.

³⁸⁵ INTERDIECÉZNÍ KATECHETICKÝ TÝM: S dětmi o Bibli, rukopis, 1988.

nedatováno *10 katechezí o prvních 11 kapitolách knihy Genesis*: společné dílo interdiecézního katechetického týmu. Zpracováno na základě práce Alfreda Läßleho *Úvod do Starého zákona* Katecheze byly určeny dětem 2. stupně základní školy.

Po roce 1990 vyšly ještě některé další katechetické publikace připravené IKT.³⁸⁶

3. 2. 2. 8 Oldřich MED, SDB (1914–1991)³⁸⁷

P. Oldřich Med se po celý život podílel na formaci salesiánů. Sám o tom svědčí:

„V prvních dnech našeho soustředění jsme viděli, že se komunistický režim rozhodl nás zcela zlikvidovat, zničit. To v nás ovšem vyvolalo odhodlání vzdorovat a nedat se, ať se děje, co se děje. Bylo třeba se nějak vnitřně zorganizovat a pokračovat za změněných podmínek v započatém díle. U Oseku tak byly položeny základy podzemního vzdělávání a formace nových salesiánů, která fungovala až do tzv. Sametové revoluce v roce 1989.“³⁸⁸

Oldřich Med je autorem třídílného katechismu: *První učení o Bohu* (1984)³⁸⁹, *Dějiny spásy* (1985)³⁹⁰, *Život z víry* (1986)³⁹¹. Dílo vznikalo ve spolupráci s kardinálem Františkem Tomáškem, redigoval je a k tisku připravil Ladislav Pokorný. Katechismus byl rozšířený zvláště v 90. letech jako učebnice náboženství. Témata jednotlivých dílů naznačují kerygmatický přístup k obsahu katecheze zaměřený na Ježíše Krista a jeho radostné poselství. Tento přístup je zvláště patrný v první dílu pro nejmladší děti.³⁹² Účelem druhého dílu *Dějiny spásy* je pře-

³⁸⁶ Např. GROM Bernard, FRIEMEL Franz Georg: *Katechetické metody*, Praha-Brno-Olomouc-Bratislava: Interdiecézní katechetický tým, 1990.

³⁸⁷ P. Oldřich Med, SDB pocházel z Jihlavy. Krátce po složení řeholních slibů pracoval ve Fryštáku u P. Ignáce Stuchlého. Na jeho doporučení studoval teologii v Turíně. Kněžské svěcení přijal roku 1939. Po válce se stal ředitelem Fryštáckého salesiánského ústavu, kde probíhal aspirantát. V roce 1950 byl spolu s ostatními řeholníky uvězněn a internován v Oseku, žil v něm až od roku 1956 na Hoře Matky Boží u Králík. Odtud byl v létě téhož roku propuštěn a přijat na místo brněnského kapitulního vikáře do duchovní správy. Pastorační činnost rozvinul především v Rosicích u Brna, kde se u něj konala i setkání inspektoriátní rady kongregace. Sám byl členem této rady. Ve farnosti zahájil výuku náboženství jak ve škole, tak na faře, organizoval duchovní obnovy a cvičení, jako člen inspektoriátní rady vedl porady a shromáždění duchovních laiků, pořádal přednášky, vzdělávací kurzy, založil oratoř Dona Bosca, připravoval proces blahořečení P. Ignáce Stuchlého, zorganizoval a zahájil stavbu Panny Marie Pomocnice v Brněňábovských. V 70. letech též pracoval o formaci salesiánských kleriků, kteří nebyli přijati do semináře v Litoměřicích. Zemřel roku 1991. Srov. KRÍKOVÁ Růt: *Knihy víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách*, Praha: Portál, 1996, 145–146; *Osobnosti Rosicka*, <http://www.kic.rosice.cz/cs/kultura/aktivny/cas/osobnosti/rosicka/oldrich-med>, (20. 4. 2010); Med Oldřich, in: HANUŠ Malý slovník osobností českého katolicismu, 96.

³⁸⁸ KRÍKOVÁ: op. cit., 1996, 95.

³⁸⁹ MED Oldřich: *První učení o Bohu*. Katolický katechismus, Praha: ÚCN, 1984.

³⁹⁰ MED Oldřich: *Dějiny spásy*. Katolický katechismus, Praha: ÚCN, 1985.

³⁹¹ MED Oldřich: *Život z víry*. Katolický katechismus, Praha: ÚCN, 1986. První vydání vyšlo v roce 1950 pod stejným názvem jako učební text pro 6. ročník základní školy. V roce 1990 vyšel k tomuto katechismu podrobný komentář pro učitele náboženství a pro katechety.

³⁹² Ke katechismu *První učení o Bohu* se vyjadřuje sr. Consilie Nováková následovně: V roce 1985 vydal o nakladatelství ČKCH základní nauku *První učení o Bohu*, které nezapadalo do trendu nábožensko-pedagogických snah interdiecézního pracovního kolektivu. Consilie Nováková vydala k tomuto katechismu 31 krátce stylizovaných katechezí, aby tuto knihu trochu redigovala a učinila ji použitelnou podle potřeb

vyprávět dětem, jak Bůh připravoval jeho Ježíšův příchod na svět (vyprávění ze Starého zákona), a jak Ježíš přišel a co pro naši spásu vykonal a jež ještě koná (vyprávění z Nového zákona). Třetí díl *Život z víry* má taktéž rytmický charakter. Sr. Consilie připisuje jeho autorství kardinálu Tomáškovi a hodnotí jej jako katechismus, který se radikálně přibližuje katechismům západních sousedních států. Pro katechety a dospělé znamená tato práce solidní přehled nejzákladnějších pravd víry.³⁹³

Z několika rukopisů z pozůstalosti O. Meda, do kterých jsem měla možnost nahlédnout, mne zaujaly články *Osobnost dítěte a osobnost katechety*, *Katechese a práce s dětmi* a *Uvedení do světa víry*.³⁹⁴ Všechny tři se zaměřují na katechezi dětí, avšak neomezují se jen na výuku náboženství. V prvním článku autor vychází z důstojnosti člověka, kterou je třeba mít na mysli, pokud uvažujeme jak o dítěti, které je katechizováno, tak o katechetovi. Důstojnost člověka je dána způsobem jeho stvoření a skutečností, že člověk byl stvořen k Božím obrazu, dostal rozum a svobodu a vládu nad jinými bytostmi. P. Med uvádí:

„minulost nekladla dostatečný důraz na lidskou důstojnost. Příliš se zdůrazňovala propast ležící mezi Bohem a člověkem, příliš se vyzvedal rozdíl mezi jeho majestátem a naší slabostí, tak že krása a velikost člověka byla v jeho očích a k jeho křádě zastíněna. Přeneslo se to i do života. Snad žádné století před

nové katechetiky. Katecheze vyšly v samizdatu v řadě K a jež jednou u Josefa Vlčka, pozdějšího vedoucí CyriloMetodějské matice v Olomouci. Ke katechezím patřily na maticích nakreslené přílohy. Citováno podle NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 249. Podrobnější kritiku katechizmu obsahují i skripta NOVÁKOVÁ Consilie: *Katechetika*, třetí přepracované vydání, Olomouc: MCM, 1997, 49. Srovnání obsahu katechezí sr. Consilie a obsahu katechismu *První učení o Bohu* ukazuje, že katechismus důsledně sleduje kerygmatickou linii a je zaměřen na poznání Božího plánu spásy v jednoduchém podání. Autor ukazuje dětem, jak Bůh postupně projevoval svoji lásku k lidem. Zpráva je důsledně kristocentrická a zároveň má trojiční charakter. Katechismus nenabízí hotový scénář katecheze, proto z něj nelze vyčíst didaktický postup v katechezi. Každá lekce obsahuje zvěstování, modlitbu díky nebo chval a větu k zapamatování. Oproti tomu katecheze sr. Consilie jsou řazeny jinak. Vycházejí z toho, co prožívá dítě. Obsah katecheze je popsán metodickým postupem v bodech, jsou uvedeny předběžné úvahy, cíle a pokyny pro rodiče, jak mohou na učivo navázat. Katecheze prezentuje svůj obsah spíše jako učivo (tomu odpovídá i označení textu v titulu) jako „dogmaticko-liturgická studie“ Biblické texty se používají jen občas a to spíše k potvrzení pravdy nebo k navození situace, která má být s dětmi probírána. Obsah katecheze ztratil charakter zvěstování i své kristocentrické a trojiční zaměření. Porovnání bylo provedeno podle výtisku: NOVÁKOVÁ Consilie: *Jak pracovat s katechismem První učení o Bohu*. Dogmaticko-liturgická studie, Olomouc: MCM, nedatováno.

³⁹³ Podle titulu publikace zpracoval tento katechismus Oldřich Med za spolupráce Františka kardinála Tomáška a členů katechetické komise. Obsah není omezen na základní pravdy víry o víře, svátostech a přikázáních, jak uvádí sr. Consilie (srov. NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 230. Katechismus je členěn do tří oddílů: Já jsem Pravda, Já jsem Život, Já jsem cesta. První část zvěstuje Boží dějiny spásy od stvoření po osvětlení podstaty církve jako Kristova Tajemného těla. Ve druhé části Je Kristus představen jako zdroj života: pravý vinný kmen a Cesta-pravda-život. V kontextu církve jako uspořádané společnosti, v níž pokračují dějiny spásy, jsou postupně zařazeny kapitoly o vnitřním životě církve a svátostech jako znamení života. Poté jsou probírány jednotlivé svátosti vzhledem z pohledu života, který z nich člověk čerpá. Zařazeno je i pojednání o katechumenátu. Jeho význam je chápán jako nutné období pro přípravu ke každému (prvnímu) přijetí svátosti. Látka třetí části je podána z pohledu, že Bůh svět nejen stvořil, ale také jej řídí. Obsah se neomezuje jen na přikázání, ale zabývá se různými oblastmi lidského života (např. majetek, práce, rodina, čest člověka, sociální spravedlnost apod.), a to i věčného (téma: smrt ve světle víry, naděje umírajících, Boží soud, život v čelní ap.).

³⁹⁴ Články jsou kopiemi strojopisu a zapůjčila mi je paní Marie Koutná z Rosic u Brna, bývalá hospodyně a spolupracovnice P. Meda. První dva texty nejsou datované, ale byly napsány zřejmě začátkem roku 1990, třetí je datován rokem 1990. Texty zřejmě nebyly publikované.

námi se nedopustilo vzhledem k úrovni civilizace tak barbarského znevažování a poľapávání lidské osobnosti jako právě to nař. (Z textu *Osobnost dítěte a osobnost katechety*)

Podle O. Meda je dítě „celým“ člověkem, ale je třeba v něm postupně probouzet, otevírat a rozvíjet vše, co do něj bylo Bohem vloženo, a trpělivě čekat, až uzraje a přinese ovoce. Přitom je třeba mít na mysli jedinečnost každého dítěte. V části o osobnosti katechety se P. Med odvolává na koncilní dokumenty *Ad gentes*, čl. 19b, *Presbyterorum Ordinis*, čl. 6, *Gravissimum educationis*, čl. 1b, a upozorňuje na společný jmenovatel citovaných textů: katecheze má napomáhat člověku dosáhnout zralosti ve všech úsecích křesťanského života.

Článek *Katecheze a práce s dětmi* je nastíněním koncepce katechetické práce ve farnosti:

„Schválně jsem se držel jen velkých linií. Zdálo se mi zbytečné mluvit o katechesi a o práci s dětmi jen tak do vzduchu. Musíme mít především koncepci, pak můžeme pracovat. Vývoj událo stí nás k této koncepci vede. Je na nás, abychom se příležitosti chopili a dobře jí využili.“ (Ze závěru textu)

P. Med v článku ukazuje na vývoj, který směřuje k vytváření farních středisek ve farních budovách, kam se bude postupně přemisťovat katecheze dětí ze škol a kde budou probíhat i jiné formy pastorační práce s dětmi. Uvádí, že pro kněze jistě bylo pohodlnější odůvodnit si příslušné hodiny ve škole a mít na farnosti klid, o který teď přijde. K tomuto tématu uvádí:

„Zde se opravdu nedá nic dělat. Je možno jen přemýšlet, jak na to, aby práce neležela jen na nás kněží, nýbrž abychom měli hodně pomocníků. Zde asi jediné řešení je vrhnout se na výchovu katechetů a katechetek, asi tak, jak to dělají misionáři v Africe. Ale i zde se budeme muset zříknout navykklých představ.“ (Z textu *Katechese a práce s dětmi*, část *Katecheti*)

Text *Úvedení do světa víry* obsahuje itinerář pro setkání s dětmi v kostele. Týká se dětí, které v kostele ještě nebyly, nebo je o něm a o křesťanství nikdo nepoučil. Text svědčí o zájmu tohoto kněze směřovaného k první evangelizaci.

P. Med také přispěl do skript P. Jana Barty *Katechetický kurz* statí o preventivní metodě sv. Jana Bosca.³⁹⁵

3. 2. 3 Překlady katechetické literatury nebo odborných článků ze zahraničí

Překlady katechetické literatury nebo odborných článků ze zahraničí byly vydávány především v samizdatu nebo pro vnitřní potřebu tzv. Apoľolské administratury³⁹⁶. Sr. Consilie Nováková měla patrně v úmyslu uvést ve své disertační práci jejich přehled, avšak tuto kapi-

³⁹⁵ BARTA: op. cit., 1621.

³⁹⁶ Tímto termínem bylo dle přání komunistů označováno Arcibiskupství pražské, aby se omezilo užívání názvu *biskupství*.

tolu ji nedopracovala.³⁹⁷ Hlavním zdroj těchto samizdatů jsem objevila v katechetické příruční knihovně Arcidiecézního katechetického střediska v Praze, do které se dostaly zejména zásluhou sr. Consilie Novákové OSU, zakladatelky střediska v roce 1989. Dalším místem uložení těchto památek je knihovna *Libri prohibiti* v Praze, kde se nachází asi padesát titulů zařazených pod hesly *katecheze* a *katechetika*. Dále uvádím výčet přínosných a inspirativních zahraničních prací. Země jejich původu je uvedena v závorce:

- 1965 Verdier Jan, Chanon Marcel, Aguard Anna Marie: *Náboženská výchova dítěte*³⁹⁸ (Francie, český překlad vychází z italského vydání)
- 1968 Schreibmayer Franz: *Rozvíjení radostné zvěsti při katechezi*³⁹⁹ (Německo)
- 1970 Kolektiv autorů: *Eucharistická katecheze dětí*⁴⁰⁰ (Německo)
- 1970 Tilmann Klemens: *Náboženská výchova dříve a nyní. Katechetická obnova a katechetická praxe*⁴⁰¹ (Německo, předneseno v Praze)
- nedatováno Tilmann Klemens: *Dobrý začátek*⁴⁰² (Německo)
- 1971 Hollander H. SJ: *Katechetika*⁴⁰³ (Holandsko)
- 1974 Nieuwenhuis Jan: *Výchova k víře*⁴⁰⁴ (Holandsko)

Uvedené tituly jsou dále nejprve stručně charakterizovány z hlediska jejich původu, autorů a účelu včetně úmyslu vydavatele české verze, pokud bylo možné tento úmysl zjistit.

Charakteristika jednotlivých publikací:

VERDIER Jan, CHANON Marcel, AGUARD Anna Marie: *Náboženská výchova dítěte*⁴⁰⁵
(volné listy, formát A5, 119 stran)

³⁹⁷ Srov. NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, kap. 16. 3. 2 na s. 225, kde je příslib, ale není uvedeno ani jedno dílo.

³⁹⁸ VERDIER Jan, CHANON Marcel, AGUARD Anna Marie: *Náboženská výchova dítěte*. Francouzský originál *ÉVEILLEURS DE VIE*. Český překlad byl pořízen z italského překladu: *FORMAZIONE RELIGIOSA DEL FANCIULLO*, L. D. C., Turín, 1965. Rukopis. Nedatováno.

³⁹⁹ SCHREIBMAYER Franz: *Rozvíjení radostné zvěsti při katechezi*, Praha: Apokryfická administratura v Praze, 1968. Vydáno pro vnitřní potřebu.

⁴⁰⁰ KOLEKTIV AUTORŮ: *Eucharistická katecheze dětí*, titul originálu: *EUCCHARISTIE UND KATECHESE*, Beiträge zur eucharistischen Erziehung der Kinder, Verlag Herder, nedatováno, 4. rozšířené vydání. Z němčiny přeložili: br. Štěpán a P. Nepomucen z kongregace Bratří Nejsvětější Svátosti. V češtině vyšlo jako Příloha k oběžníku č. 8 o 80 stranách. Práce je uložena v knihovně Libri Prohibiti, Praha.

⁴⁰¹ TILMANN Klemens: *Náboženská výchova dříve a nyní. Katechetická obnova a katechetická praxe*, Praha: Česká katolická Charita, 1970.

⁴⁰² TILMANN Klemens: *Dobrý začátek*, rukopis, nedatováno.

⁴⁰³ HOLLANDER H., SJ: *Katechetika. Metodologie náboženské výuky*, Řím: Křesťanská akademie, 1971. V originále *Katechetiek*, vydalo Katechetické centrum Canisianum v L. C. G. Malmbert s Heertogenbosch, 1962 (podle [http://www.boekenverkoper.nl/boek/2149739285/KatechetiekMetho diekvoor het geloofsonderricht in de gere sc hool en behoeve van priesters en onderwijzers](http://www.boekenverkoper.nl/boek/2149739285/Katechetiek%20Metho%20diek%20voor%20het%20geloofsonderricht%20in%20de%20gere%20sc%20hool%20en%20behoeve%20van%20priesters%20en%20onderwijzers)) (26. 4. 2010).

⁴⁰⁴ NIEUWENHUIS Jan: *Výchova k víře*, rukopis, 4. díl. V originále: *Gläubige Erziehung*, Düsseldorf: Patmos Verlag, 1974.

⁴⁰⁵ Z této práce vycházeli autoři publikace SCHRÖTTEROVÁ Pavla, CÚTH Marian se spolupracovníky: *Rodinná katecheze. 1. díl: Náboženská výchova předškolních dětí (4-7 let)*, Praha: Sdružení salesiánských spolupracovníků, 1991. V návodu na používání lekcí (III. kap., s. XI) autoři uvádějí, že předmluva i lekce byly vypracovány

Práce je zaměřena na náboženskou výuku dětí ve věku 4–5 let, 5–6 let a 6–7 let. Je určena pro učitelky mateřských a základních škol, které pracují s dětmi denně. První část je teoretická a druhá praktická. Přihlíží k poznatkům psychologie; nejde jen o naučení něčeho, co si děti mají pamatovat, ale jde o probuzení a rozvoj života, které dítě získalo při křtu: život, který se má rozvinout v takové dokonalosti, že se bude moci jednoho dne proměnit v život ve věčné slávě – píseň v předmluvě k italskému vydání vydavatel díla. V úvodu samé publikace je naznačeno, že učení katechismu nelze zmodernizovat novými procedurami podle milého starého obyčeje – Není možné dávat malým dětem pečeni, byť po malých kousíčkách, když potřebují mléko. Autoři publikace se proto snaží nabídnout ducha nového přístupu, aby mohlo být správně užíváno receptů.

SCHREIBMAYER Franz⁴⁰⁶: *Rozvíjení radostné zvěsti při katechezi* (strojopis, formát A5, 31 stran)

Z úvodu autora vyplývá, že příručka uvádí katechety do pojetí nových osnov katecheze sestavených na základě kerygmatického přístupu k obsahu katecheze. Má tři části: první je věnována tématu „Co je jádrem poselství“, druhá „Jak je lze rozvíjet“ a třetí „Ve kterých původních a platných formách a zdrojích se s ním v církvi setkáváme“. Zodpovězení těchto otázek má být základnou pro organické a věku přiměřené rozvíjení radostné zvěsti a pro věcné uspořádání zdrojů zjevení.

Kolektiv autorů: Eucharistická katecheze dětí (rukopis, volné listy, formát A4, 80 stran)

Jedná se o soubor deseti článků od pěti katechetiků z Německa, Holandska a Belgie. Jeden z článků zpracovali společně. Seznam článků podle autorů:

Dr. Klemens Tilmann: Situace a úkol; Výuka o Eucharistii u nejmenších; Pokyny stran včasného přijímání; Katecheze pro 10 a 14 let; Jak mohou děti spoluslavit s svatou;

Dr. Franze Schreibmayer: Tajemství víry;

P. Dr. Marcel van Caster, SJ⁴⁰⁷: Jak při mši obětujeme sebe;

P. W. Bless, SJ⁴⁰⁸: Příprava na první sv. přijímání a eucharistické katecheze u malých v Holandsku;

vány podle předlohy francouzských autorů (J. Verdier, M. Chanon, A. M. Aguardová) na základě praktických zkušeností s náboženskou výchovou dětí ve věku od 4 do 7 let

⁴⁰⁶ Dr. Franz Schreibmayer působil v Německu. Spolu s Klemensem Tilmannem a J. A. Jungmannem je spoluautorem německého kerygmatického katechismu (tzv. Zeleného katechismu), který byl vydán v roce 1955.

⁴⁰⁷ Belgický jezuita a katechetik, který se věnoval propojení každodenní zkušenosti člověka s Biblií, liturgií a křesťanským učením. Srov. http://www.talbot.edu/ce20/educators/view.cfm?n=carl_janaan_pfeifer, (30. 4. 2010). Spolupodílel se na práci belgického katechetického institutu Lumen Vitae.

Dr. H. Fischer: Německá praxe se sv. přijímáním dětí ve světle dekretu *Quam singulari*;
Společný článek: Zásady eucharistické katecheze.

Editorem díla byl zřejmě Klemens Tilmann, jak vyplývá z jeho úvodní statě 'Situace a úkol'. Tilmann uvádí, že dílo vzniklo na základě interních přednášek pro katechety v Německu a řeší komplexně problémy, které působí katechetům potíže v eucharistické výchově dětí:

Toto dílo nechce být vyčerpávajícím zdrojem, chce jen klást základy, objasnit a ukazovat, kterým směrem je třeba jít. Kéby přineslo hojně ovoce ve výuce a katechetických předlohách, ve mši pro děti a v přípravě na první přijímání, v dětských modlitebních knížkách a v eucharistických časopisech, ba i pro myšlení a modlitbu samých katechetů. (s. 4)

Dílo je ucelené. jednotlivé příspěvky jsou logicky uspořádány, vzájemně na sebe navazují a rozvíjejí jednotlivá témata. To svědčí o skutečně kolektivní práci autorů. K. Tilmann v úvodu uvádí, že dílo je plodem dvacetileté práce. Pro českou katechetickou literaturu by bylo jistě užitečné, kdyby se mu dostalo většího rozšíření.⁴⁰⁹ Autoři jednoznačně podporují důsledné uplatňování zásad dekretu *Quam singulari* a referují o zkušenosti s ním. Upozorňují na to, že eucharistie je svátostí, která předpokládá víru. Tu se nelze naučit jen ve školních lavicích, proto počítají s výchovou víry v rodině (Někdo ale musí ukázat rodičům cestu (s. 42), ve farním kostele (i když tuto výchovu omězují jen na technickou stránku), společné slavení s rodiči ve farnosti a věnují se i další péči o prvokomunikanty nejen bezprostředně po prvním slavení svátostí. Řeší naukovou stránku přípravy, kterou nepřeceňují, speciálně se věnují vytvoření podmínek k aktivní účasti dětí na slavení mše svaté (s. 76-80). Respektují psychologický vývoj dětí. Textů, které se nabízejí k citování pro svoji nadčasovost a stálou aktuálnost, je celá řada. Za všechny vybírám citát K. Tilmanna, ve kterém uzavírá své hodnocení přístupů různých potridentských katechismů k pojetí a přiblížení obsahu eucharistie:

Chceme-li hodnotit tuto strukturu, pak musíme říci, že při všem theologické jasnosti v jednotlivostech příliš málo vysvětluje vzájemnou souvislost. Je to jako bychom dítěti podali rozcupovanou květinu, které byl odňat tvar, krása i vůně, a chtěli bychom, aby si dítě samo podle své obzornosti opět složilo květinu dohromady. Také dnešní čtenář postrádá celostní pohled, vzájemnou souvislost částí a jednotu organismu jak po jeho obsahové a liturgicky viditelné stránce, tak i souvislost s ostatními věroučnými pravdami. (s. 2)

Z výše uvedených poznámek je patrné, že toto dílo mimo výrazně přispělo k rozvoji české katechetiky a potažmo katechetické praxe, kdyby k tomu byly svobodnější podmínky. Inspira-

⁴⁰⁸ W. Bless, SJ byl holandský jezuita.

⁴⁰⁹ Při rozhovorech s pamětníky o katechetických publikacích jsem se nesetkala s nikým, kdo by tuto práci zmínil.

tivní je dodnes, neboť obsahuje více přístupů, které jsou pro praxi u nás stále „novinkou“ úspěšně nerealizovanou.

TILMANN Klemens: *Náboženská výchova dříve a nyní. Katechetická obnova a katechetická praxe* (brožovaná, formát A5, 37 stran)

Jedná se o dvě přednášky Prof. ThDr. Klemense Tilmanna z Katechetického institutu v Mnichově. První z nich přednesl v rámci cyklu *Živá teologie* v květnu roku 1969 a druhý na Teologicko-pastoračním kursu pro kněze (s. 35-36).

V přednášce o náboženské výchově dítěte vychází z příkladu maminky, která zprostředkovala svému dítěti získání křesťanské zkušenosti. Na základě tohoto příkladu vysvětluje zásady pro náboženskou výchovu: dítě se smí svobodně poddat určitému vitálnímu impulsu; cítí, že je přijímáno kladně, a to takové, jako přirozeně je; uplatní se u něj vnitřní zákonitosti růstu; matka má ke svému dítěti partnerský vztah; mluvila výborně o Bohu; dala dítěti zakusit plnou shodu mezi životem a vírou; jako první a nejdůležitější věc o Bohu se dítě dozvědělo, že Bůh miluje. Ve druhé části přednášky K. Tilmann odpovídá na otázku: co se dnes změnilo ve světě a v církvi a jak na to musí odpovídat naše výchova? Jde o tyto zásady: využívat znalostí o psychickém, fyzickém a duševním vývoji malého dítěte; pro náboženskou výchovu je nejdůležitější správný lidský vývoj v časném dětství; poskytnout dítěti to, co nejvíce potřebuje (být objektem hlubokého zájmu a hrdosti, aby získalo pocit, že jako osobnost něco znamená; podle rodičovských nároků poznat, že je pro rodiče důležité; demokratické chování rodičů k dítěti – jeho názor je nutné otevřeně prozkoumat a diskutovat); o Bohu je nutné mluvit správně a odpovědně; od tří let dítěte se systematicky věnovat jeho pohlavní výchově; opatrně zacházet s výrazem „smrtelný hřích“ skoncovat s jednostranným zdůrazňováním náboženských povinností; brát úvahu změnu vztahu církve a křesťanů ke světu a zprostředkovat je dětem (otevírat oči dětí pro lidi, budít v nich odpovědnost, vychovávat je k angažovanosti a lásce); vychovávat děti pro společenství v církvi, které je založeno na bratrství a sesterství; nepředávat formulky, nýbrž angažovaný život, což předpokládá vedení k niternosti, k Duchu Svatému.

Text druhé přednášky se zabývá otázkou, jak přiměřeně hlásat víru v naší době. Poskytla kněží informace a zároveň zamyšlení nad katechetickou obnovou, která se uskutečňovala ve svobodných evropských zemích od počátků 20. století. K. Tilmann podal stručný přehled jednotlivých obnovných proudů, které vznikly a rozvíjely se téměř současně, aby se pak vzájemně poznávaly a obohacovaly. Išlo o kerygmatické hnutí v Německu, antropologické snahy ve

francouzské oblasti a obnovu biblické katecheze. Dalším jevem bylo překročení hranic školní katecheze, který nemůže být izolována od katecheze v rodině a ve farnosti.

Doslov k této publikaci napsal Dr. Oto Mádr, který se zasloužil o její vydání.

TILMANN Klemens: *Dobrý začátek* (samizdatová publikace, svázaná, formát A6, 194 stran. Byla rozmnožena pro vnitřní potřebu jako pracovní texty posluchačů CM bohoslovecké fakulty v Praze-Litoměřicích a Olomouci, což datuje tuto publikaci do let 1968-74)

V jednotlivých kapitolách publikace se autor věnuje aktuálním problémům života z víry dětí. V první kapitole se zabývá schopností dítěte meditovat a možnostmi rozvinutí a pěstování náboženského uvažování dítěte, a to skrze rodiče, ve vyučování náboženství a při dalších příležitostech. Druhá část začíná pojednáním o modlitbě starších dětí a o její proměně ve vyjádření vztahu k Bohu. Jako nástroj této proměny K. Tilmann přibližuje metodu „*Hodina sv. Jana*“ Obsahem třetí části práce je svátostná výchova dítěte. Jde o nápravu praxe, v níž děti sice přijímají svátosti často, ale mechanicky a bez účinku. Tilmann pojednává o roli farnosti, rodiny a školy a zdůrazňuje sociální aspekt svátosti. Čtvrtá část je pojednáním o potřebě a úkolu pohlavní výchovy dětí, kterou chápe jako uvádění do řádu daného člověku a lidstvu Bohem. Pojednává o tom, jak se dnes utváří zdravá pohlavní výchova a vývoj. V páté části věnuje autor čtyři stránky řešení otázky: Jak vzbudit zájem rodičů o výchovu? Jako velkou příležitost uvádí větší přístupnost rodičů před prvním svatým přijímáním dětí. Poslední část práce je věnována pastoračním podnětům, které autor nazval: *Nové pokusy k probuzení náboženského zájmu dětí*. Jsou zde uvedeny náměty na stolní hry, na prohloubení života víry ve farnosti včetně péče o ministranty, bohoslužby a kázání pro děti či dětských pobožností.

HOLLANDER H., SJ⁴¹⁰: *Katechetika. Metodologie náboženské výuky* (brožovaná, formát A5, 276 stran)

Z titule knihy není zřejmé, kdo se zasloužil o její vydání, ani kdo napsal úvod. V něm se neznámý autor odvolává na deklaraci *Gravissimum educationis*, zejména na čl. 24. Tyto vztahy pouze na „nejmladší údy církevního společenství“ (s. 5). Knihu nabízí jako pomůcku, která má inspirovat katechetu k lepšímu, upozorňovat ho na různé nové cesty, poukazovat na skrytá nebezpečí a napomínat tam, kde došlo k omylům (s. 6). V předmluvě je dále s určitou lítostí upozorněno na to, že kniha je zaměřena především na prvních pět tříd základní školy.

⁴¹⁰ Blíže informace o tomto autorovi se mi nepodařilo zjistit. Bohužel iniciátoři tohoto překladu do knihy nezařadili žádné u bibliografii z důvodu, že není českým čtenářům dostupná. Pouze z deseti poznámek pod čarou vložených do textu můžeme usuzovat, že H. Hollander se při tvorbě této práce inspiroval pracemi J. A. Jungmanna a K. Tilmanna a dále katechetiky sdružujícím i se kolem belgického institutu *Lumen Vitae*, k nimž ohlédl.

Naopak je vyzdvíháno, že autor vstupuje na nová pole s rozvahou, aniž by za sebou bořil mosty dobré křesťanské tradice.

Autor ve svém úvodu odkazuje na úlohu církve, která se stává po křtu dítěte jeho matkou a přebírá péči o jeho duchovní růst a úkole vstupuje do života v něm. Tento úkol je svěřen celému církevnímu společenství a spočívá v předávání dítěti radostné zvěsti o Bohu, který se nám zjevuje (s. 10). Kněží, učitelé a vychovatelé mají být dítěti učitelé Božími a prostředkovateli rozvíjejícího se rozhovoru mezi dítětem a Bohem. Tak je třeba chápat náboženskou výuku, jako něco jedinečného a svého druhu výlučného. (s. 10). Z teoretického hlediska považuji za zvlášť cenný začátek kapitoly II. Obsah náboženského vyučování, ve kterém autor osvětluje problematiku stanovení vhodného obsahu tak, abychom zpět dospěli syntéze pramenů katecheze, tj. liturgie, Písma a nauky obsažené v katechismu. Uzavírá návrhem, aby se na syntéze co nejvíce pracovalo a zkoušely se různé formy. Zpochybňuje ideu jednotného katechismu pro všechny (s. 48).

NIEUWENHUIS Jan⁴¹¹ : *Výchova k víře, 4. díl* (brožovaná, formát A4, 77 stran, z holandštiny přeložil Hugo Zulauf)

Čtvrtý díl publikace se zabývá velmi praktickými otázkami, a to na základě autorovy znalosti moderních přístupů katechetiky. V jednotlivých kapitolách pojednává tato témata: výchova dítěte ve víře v každodenním životě s ohledem na jeho vývoj (1. kap.); Bible v životě dítěte a správný přístup dospělých k vyprávění biblických příběhů (kap. 2); vyučování pravé víře (kap. 3); jak se modlit s dětmi (kap. 4); mravní výchova o tom, jak činit dobré a vyhýbat se zlému (kap. 5); dítě a jeho přítomnost na slavení mše svaté (kap. 6) a v závěru připojuje epilog na téma *Stávat se dětmi*.

Z mnoha inspirativních přístupů této publikace, které ilustrují autorovu znalost moderní katechetiky, vybírám z kapitoly *Dítě a bible* její úvodní část, ve které autor charakterizuje výchovnou situaci následovně:

„Mnoha dospělých zanechalo vyučování bibli za jejich mládí nelibý pocit. Známé úryvky slyšeli a do omrzení, celkový přehled jim skoro úplně scházel, zbylo jim povědomí o několika nezpracovaných epizodách. Bible pro ně zůstala uzavřenou knihou. Málokdo k ní našel později cestu. Dřívejší biblické vyučování většinou poctívali jako překážku, neohlíželi znovu začít. Velká část bývalých učitelů, když nabrali s lety rozum, byla tak alergická na všechno, co souvisí s bibli, že ji odhodili spolu s pohádkami

⁴¹¹ V závěru publikace se o autorovi uvádí: Jan Nieuwenhuis, nar. 1929, vstoupil 1941 do dominikánského řádu a po vysvěcení na kněze byl šestnáct let redaktorem katolického týdeníku. Několik let je členem pastorálního týmu kostela sv. Dominika v Amsterdamu a spolupracovníkem Katolického ústavu služby pro utváření života v Arnhemu.

svého dětství. Podíl na této krizi víry má i výchova, která představovala jako řmo nolitický soubor nesporných pravd. Lidé byli vychováni na biblické fundamentalisty, kteří pohlíželi i na bibli jako na doslova pravdivou od A do Z. Kdy nastala doba, kdy bylo třeba tyto pravdy evidovat jako nepravidivé lépe řečeno nepravidivé v jistém smyslu, někdejší jednoznačnost jim tak překáží a, pro ně byl nový krok příliš velký. Zabloudili v bibli jako v labyrintu: Kde je Ariadne, aby jim červenou nití ukázala cestu, kudy vyjít?

Většina rodičů ponechává biblické vyučování dětí specialistům obyčejně z vědomí své bezmocnosti a bezradnosti. To neznáme. Rádi by vyprávěli, četli s malými dětmi, ale jak? Co číst a co ne? Jak vypravovat, aby to odpovídalo psychologické hygieně? A především jak zabránit, aby děti nebyly infikovány tou alergii, nechutí a odcizením, jako kdysi oni sami? Aby teď ani později nebyla znalost bible útržková? Může se bible stát knihou, kterou lze prožívat? To vše jsou otázky vyžadující hlubší rozbor. (s. 23)

Je třeba uvést, že autor se tomuto rozboru věnuje opravdu důkladně a fundovaně a výrazně předbíhá svoji dobu. Srovnáme-li názhledy tohoto autora s přístupem našich současníků ke katechezi, dovoluji si konstatovat, že jeho důležité přístupy nejen v naší praxi téměř nenajdeme a zdá se, jakoby o nich i málokdo přemýšlel.

3. 2. 4 Analýza a srovnání odborných katechetických publikací tohoto období

K analýze jsem podobně jako v kap. 3. 1. 4 vybrala publikace, které teoreticky reflektují katechezi a jsou porovnatelné jak s publikacemi z první poloviny 20. století, tak mezi sebou. Jde o tato díla:

NOVÁK Stanislav: Katechetika (1970)

KRYTOVSKÝ Vladimír: Teorie duchovní správy nedospělých. Studijní text z katechetiky. (1972)

BÁRTA Jan Baptista, OFM: Katechetický kurz (1968)

HOLLANDER H., SJ: Katechetika (1971)

Pojetí katechetiky u jednotlivých autorů je následovné:

Novák Stanislav: Katechetika je nauka, která podává systematicky uspořádaný souhrn pravidel, jimiž se řídí náboženské vyučování a náboženská výchova (s. 1), a také úmění, jak vést člověka ke svatosti (s. 3).

Kryťovský Vladimír: Katechetika patří do praktické teologie k naukám, které pojednávají o tom, jak ve smyslu Kristova rozkazu lidi vést, aby měli nadpřirozený život a měli jej v hojnosti. K tomu patří hlásání (tj. seznámení s radostnou zvěstí Kristovou). Pokud jde o dospělé, připravuje na tento úkol homiletika, pro děti didaktika a katechetika. Didaktika

podává základní pravidla, jak učit. Katechetika jde dál: nestačí jen učit, hlásat, seznámit se zdroji života, ale je třeba do náboženského života uvádět a jej řídit, aby se Kristus stal opravdu životní cestou. Katechetice jde hlavně o materiální stránku: o hlubší zdůvodnění obsahu a způsobu katecheze, ale zvláště o zařazení a rozvoj života z víry. Jde o duchovní správu nedospělých křesťanů. Katechetika také učí, jak metodicky postupovat podle vývojových stupňů dětí (s. 1 a 2).

Bárta Jan Baptista, OFM: Autor se otázkou identity katechetiky přímo nezabývá. Je to patrné i z toho, že v těchto skriptech jsou vedle sebe řazeny texty ze zdrojů různého původu a stáří a mnohdy odlišné svým pojetím.⁴¹² Nelze jednoznačně říci, jakou katechetiku publikace *Katechetický kurz* prezentuje.

Hollander H., SJ: Publikace *Katechetika* je příručkou pro vyučování náboženství dětí v 1. – 5. třídě základní školy. Je zaměřena teoreticky s vyústěním do praxe. Týká se však pouze svého předmětu, proto se nezabývá identitou katechetiky jako takové. Do této analýzy ji zahrnují proto, že je často citována např. v díle Dr. Kryřovského a má obdobný obsah jako české publikace o katechetice, i když zahrnuje jen její část.

3. 2. 4. 1 Identita katecheze

S. Novák	Katecheze je náboženské vyučování. Autor se zmiňuje o těch, kteří se ve starověku chystali ke křtu. Na dalších stránkách skript se však zabývá pouze vyučováním dětí (s. 1).
V. Kryřovský	Slovo katecheze odvozuje od řeckého slova kat-echein. Ve SZ v 18 znamená žnít vstříc, v NZ znamená hlásání křesťanského učení (Gal 6,6, Lk 1,4). Z toho V. Kryřovský odvozuje, že se takto slovo katecheze stalo odborným výrazem pro vyučování křesťanské nauky (s. 1). V kap. Úřední péče Církve však informuje o existenci <i>Veobecného katechetického direktoria</i> a cituje z něj: Katecheze je službou slova dnešním lidem, její obsah je darem Boží lásky přetlumočené pro dnešního člověka: není jenom opakováním tradičně vyjadřovaných pravd. (s. 14)
J. B. Bárta	Katecheze pochází od katechisis = declamare = křesťanské ústní náboženské poučování katechumenů (= starokřesťanská katecheze); novodobá katecheze = poučování dětí (nejen vyučování, ale zvláštní působení a péče o duši ve škole i mimo), za které nese odpovědnost místní farář. Skripta nabízejí celou řadu forem práce s dětmi a mladými lidmi, které také považuje za katechezi: např. biblická práce s mládeží, katechetické úvody a výklady při mše svaté, bohoslužba slova, volnější mimoškolní katechizování, exercicie mládeží, katechetické hry apod.

⁴¹² Např. v úvodním textu J. Bárta vychází z požadavků současné doby a intuitivně dospívá k tomu, že je třeba hlásat zjevené pravdy tak, aby byly srozumitelné v podmínkách průmyslové společnosti a jejich hlasatel musí být důvěrně čilý a vytrvale studovat, posvětit si světlým evangelia na okolní svět, aby ho mohl posvětit. Přitom předpokládá, že musí vycházet z objektivní analýzy doby a znát psychologii moderního člověka (s. 1). O několik stránek dále chápe jako úkol hlásání, aby člověk vstoupil pod vládu Boží, věřil v Boží lásku, byl Bohu poslušný, následoval Krista učení se od něho a chápal a uskutečňoval jednotlivé požadavky Nového zákona (s. 6–7). Dále pak pod heslem Katechetika nabízí stručný výťah z Kubíčkovy *Katechetiky* z roku 1946 (s. 22).

H. Hollander	Předávání radostné zvěsti o Bohu, který se nám zjevuje. Zprostředkování rozvíjejícího se rozhovoru mezi dítětem a Bohem. V tom je náboženská výuka zcela jedinečná a výlučná a liší se ode všech ostatních forem vyučování.
---------------------	---

Tab. 3 11 Pojetí identity katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1950 1990

3. 2. 4. 2 Adresáti katecheze

S. N.	Za hlavní adresáty katecheze jsou považovány děti, protože ony jsou základem lidského společenství (s. 25). O dospělých autor míní: Velké lidi těžko přetvořujeme, jejich růst je více méně ukončen, k nim si (musíme) vytvořit vztah shovívavosti... (s. 25). Dále se domnívá, že skrze dítě můžeme působit i na jeho rodiče. S. Novák počítá s katechezí předškolních dětí v rodině. Zmiňuje též přípravu snoubenců (s. 53).
V. Kr.	Autor zmiňuje VKD, který se netýká jenom katechizování dětí, ale na prvním místě i katechizování dospělých. Katechizovat se mají i starší lidé (s. 15).
J.B.B.	Autor neuvádí výslovně; v textu se věnuje katechezi dětí a mladých lidí včetně snoubenců.
H. H.	Publikace je omezena na děti 1. 5. třídy. Nezabývá se celým oborem katechetiky.

Tab. 3 12 Adresáti katecheze podle vybraných odborných publikací v období 1950 1990

3. 2. 4. 3 Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve

S. Novák	V. Novák se tímto tématem výslovně nezabývá. Spíše jej lze implicitně odvodit z kap. o prameňech rušivých vlivů (s. 31 35). Východiskem je základní důležitost poslání kněze-učitele, protože je zprostředkovatelem Pravdy. Jeho okolí toto jeho poslání různým způsobem narušuje: např. rodina (nevytváří ideální prostředí, zaměstnanost, sociální podmínky, praktikování náboženských povinností, atmosféra v rodině apod.); kolektiv (charakter učitelů a jejich možné zaujetí proti náboženství); spolky a kamarádi (ideálem je vytvářet křesťanské spolky); knihy (doporučeno zakládání farních knihoven); hromadné sdělovací prostředky (doporučeno vlastní loutkové divadlo, hudební skupina apod.); povaha dítěte (taktičtí osobní rozhovory). O tom, že by tyto subjekty mohly katechezi dětí pozitivně podpořit, se autor nezmiňuje.
V. Kryštofský	Tímto tématem se autor výslovně nezabývá. Souvisí s tím však úloha nedělního farního společenství, kterou mu přisuzuje v souvislosti s tvrzením, že výchova dětí ke mší svaté je vrcholným bodem jejich křesťanské výchovy (s. 24). Nedělní farní společenství je důležitým prostředkem této výchovy: děti zde odkrývají projev živé církve. Jsou vychovávány dospělými a celým společenstvím, podléhají hlubokému a trvalému vlivu. Z toho důvodu také Dr. Kryštofský spíše nedoporučuje oddělené mše svaté pro děti (s. 24). Z této úvahy lze odvodit, že katecheze se nemůže konat mimo farní společenství.

J. B. Bárta	<p>P. Bárta neodděluje katechezi od pastorace. Hned na první stránce svých skript klade pořádky na současnou pastoraci a zároveň i na katechezi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - má být živá, vyhledávající a opravdová a požadovat: vyhledávat, hlásat, vést k Bohu; - znát psychologii dnešního člověka a jeho problémy, abychom věděli, jak ho oslovit a jak se dotknout jeho duše. K tomu je třeba vést dialog, otevřít se, dát se druhému do ruky; je to cesta k vlastnímu zdokonalení - mít odvahu k novému: hlásat zjevené pravdy tak, aby byly srozumitelné v podmínkách průmyslové společnosti, nelze vystačit s jednoduchou aplikací základních mravních pouček - moderní apoštol musí být duševně čilý a vytrvale studovat, aby prosvítil okolní svět světlem evangelia - vyřešit problémy s laickým apoštolátem, aby se víra nepsiologizovala a za ideál se nepovažoval izolacionismus, je třeba mylně za ideál čistoty a askezi řeholního či kněžského povolání; tím se ztratí schopnost být kvasem a solí země. <p>Z uvedeného vyplývá, že katechezi samu nelze obnovit bez obnovy pastorace.</p>
H. H.	<p>Katecheze je úkolem církve, která se při křtu dítěte stává jeho matkou a přebírá péči o jeho duchovní růst a ke vstupu do života věčného. Církev mu dává všechny své poklady: křesťanské společenství, svátosti, kněze a celé své duchovní bohatství, ke kterému náleží i služba Slova, hlásání víry.</p>

Tab. 3-13 Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve podle vybraných odborných publikací v období 1950-1990

3. 2. 4. 4 Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety

S. Novák	<p>Osobnost katechety</p> <p>S. Novák pojednává téma osobnosti katechety hned po úvodním vymezení katechetiky a věnuje mu 32 stran (tj. téměř čtvrtinu obsahu). Nároky na katechetu odvozuje od úkolu katecheze vést člověka ke svatosti. Takového úkolu je schopen pouze člověk, který má o Boha upřímný a toužebný zájem (s. 4). Nejvíce záleží na tom, kdo učí (s. 5). Má být člověkem v pravdivém a plném smyslu slova, plný pravého vědění, zejména teologického, a mít pokorné srdce před Bohem (s. 5-6). Z dalšího textu vyplývá, že autor uvažuje jako katechety pouze kněze.</p> <p>K dítěti má katecheta výchovnou lásku, vidí v něm ojedinelé Boží dílo. Snaží se o vzájemné porozumění s dítětem. Lásky mu dává sílu k trpělivosti, sluch nařem u srdci, vliv na děti a svobodu. Křesťanská láska není měkká, je pevná i ba do konce můřem e řici tvrdá. Má na zřeteli nejvyšší cíl a Zákon a jestliže by l poruřen, musí být napraven. Vztah je obnoven a poté, když dítě chybu uzná, projeví nad ní lítost a napraví se (s. 11). Avšak do nitra dítěte je třeba vstupovat jako velmi opatrný zahradník, který opatrně vytrhává jen koukol. Nemá-li jistotu, počká (s. 12).</p> <p>Další důležitou vlastností vychovatele je radost. Víra má být pramenem radosti. Katecheta má být zamilován do Krista. Má být dobrým pastýřem: ten slouží stále a zná dobře své ovečky, proto je stále soucitně pozoruje. Vžívá se do postavení svých svěřenců.</p> <p>Kněz je monstancí, jeho úkolem je ukazovat na Krista. Sám mizí v pozadí a nechá vyniknout Ježíše.</p> <p>Poslání katechety</p> <ul style="list-style-type: none"> - sdělovat Boží pravdu jejím zaséváním do rozumu dětí, obracet se modlitbou a obětí k Bohu; zasévat je třeba přiměřená seménka (látka, způsob, množství); - pohnout vůlí dítěte, aby sdělenou pravdu živě a ráda objala a podle toho žil a; - aby víra dětí byla prožívána v rodině, mezi kamarády, aby děti poznaly, že celý život je náboženství. <p>Důležitost a zodpovědnost katechety</p> <p>Kněz-katecheta je dětem zároveň i matkou a považuje ho za toho, kdo v dítěti vytváří základy jeho budoucího charakteru (s. 24-26). Je zodpovědný za hledání každé ztracené ovce a zvláště za zanedbání této povinnosti či dokonce za pohorění maličkých (s. 30).</p>
V. Kryškovský	<p>Osobnost katechety</p> <p>Autor připouští i jiný názor na zásadní důležitost osobnosti katechety na účinnost katecheze (podle Halbfasse), ale v zásadě se k ní přiklání (s. 16).</p> <p>Katecheta je poslaný od církve a je poslán vlastně Kristem zvěstovat radostnou zvěst. Je také zástupcem rodičů a plní povinnost církve pěstovat v dítěti Boží život a k dokonalosti (s. 16).</p> <p>Katechetou může být i laik, popř. z laiků žena, která se na nižším stupni může osvědčit daleko více než muž (s. 16).</p> <p>Po vnitřní stránce se od katechety očekává láska k poslání (zanícení pro šíření Božího království) a láska k dětem (uctívá). Katecheta má být malým matkou, větším otcem a dospívajícím přítelem (podle Pflieglera). Z hlediska vyučování má být katecheta znalý věci (přesná klasifikace dogmatických pravd, kterým učí, jejich vnitřní souvislost a postavení v okruhu ostatních pravd, jejich důležitost pro vědění i život); dále znalost rodinného života dítěte a okolního prostředí; musí být vzorem dokonalosti pro děti. Nesmí k nim nikdy ztratit lásku a musí být schopen výchovného taktu. Dojmy dětí, zvláště první, musí navodit radostné, měl by navazovat kontakt s rodiči dětí (s. 16-17).</p> <p>Poslání katechety</p> <ul style="list-style-type: none"> - nauka a výchova: katechizování je chápáno jako pastorece dětí; nauce je třeba naučit v nejnutnějším rozsahu, na prvním místě je třeba pečovat o to, aby Boží život, který byl dán dítěti na svatém křtu, se rozvinul v uvědomělý život v Kristu a z Krista (s. 20); - nechat vyrůst v katechizovaném lásce, která se odevzdává Bohu, má správný vztah ke stvořeným věcem a osvojila si mravní ctnosti.

J. B. Bárta	<p>Požadavky P. Bárty na osobnost katechety lze odvodit z výsledků jeho analýzy doby (s. 213). Přitom potřebujeme:</p> <ul style="list-style-type: none"> - velkorysost a universalismus; - budovat mosty a bojovat proti prostřednosti; - velkorysost a rozlišení podstatného a nepodstatného; - opravdovost projevů zbožnost; - modlitbu, zvláště rozjímavou; - katolickou elitu založenou na úsilí o svatost, aby byla z příkazu Božího světlem a kvasem světa, obnovovaným mládím lidstva. <p>V části, která je výpisky z Kubíčkovy <i>Katechetiky</i>, uvádí jako předpoklady katechety: náležitě vlastnosti duševní, duchovní a církevní; ovládnutí učiva; náležitě schopnosti vyjadřování.</p>
H. Hollander	<p>Téma osobnosti katechety v publikaci není zpracováno do samostatné kapitoly. V první části kapitoly o všeobecné metodologii je pojednáno o vztahu mezi knězem a učitelem. Z textu vyplývá, že autor předpokládá jako učitele náboženství laika a nabádá kněze, aby se tomuto poslání nevyhýbali a spolupracovali s učiteli (s. 117).</p> <p>Na katechetu jsou kladeny následující požadavky:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dobře se připravit na lekci, ale nehrbat se této přípravě, kdy situace vyžaduje změnu; - mít hluboké osobní přesvědčení, intenzivně prožívat pravdy, které chceme sdělovat druhým; - dobrá technická příprava, věnovat péči svým metodám práce; - obohacovat a prohlubovat své znalosti. <p>V kap. o obsahu katecheze je připomenuto, že katecheta je malými dětmi vnímán jako ústřední představitel Boha, kterého hlásá. Z toho vyplývá nutnost vytvářet při katecheze bezpečné prostředí (něstranit Bohem).</p>

Tab. 3-14 Pojetí identity katechety v vybraných odborných publikacích v období 1950-1990

3. 2. 4. 5 Obsah katecheze

S. Novák	<p>Obsah poučení maminky dítěte před jeho narozením a její výchovy v rodině autor uvádí na s. 36-49. Jako cíl klade vychovat svaté děti. K tomu je třeba, aby maminka sama byla plně z víry, naděje a lásky. Poté jsou specifikovány její úkoly v jed notlivých údobích života dítěte: ranní a večerní modlitba; vyprávění o Bohu jako dobrém Otci, aby vzbudila v dítěti úžas a pomáhala mu objevovat svět, učí ho děkovat, vnímat tajemství, chová se k Bohu jako k Někomu, hovořit s dítětem pouze pravdivě, klade mu otázky, aby zjistila, čemu se z vyprávění naučilo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. třída: oficiálně se náboženství nevyučuje, pořádají se dětské besídky a jako základní materiál se doporučuje překlad francouzského materiálu <i>Náboženská výchova dítěte</i>. 2. třída: podle prvouky <i>Cesta k Bohu</i> od Dr. Kryštofského 3. třída: podle překladu učebnice <i>Děti Boží</i> s podrobnější metodikou 4. a 5. třída: učebnice P. Šalibické dějiny-Starý Zákon a Biblické dějiny-Nový zákon - výuka spočívá z vyvozování katechismových pouček z těchto dějů (v době psaní skript se učebnice připravovala) 6. třída: učebnice P. Meda <i>Věř v pravdy Boží</i>, kde má být katechismové učivo doloženo příběhy z Písma svatého (v době psaní skript se připravovala, poté vyšla pod jiným názvem) 7. třída: věrouka <i>Zachovávej zákon Boží</i> nebo <i>Hleď si milosti Boží</i> 8. třída: církevní dějiny zaměřené zejména na české světce 9. třída: debata spíše v kroužku nebo v klubovně, obsahem je syntéza věrouky, mravouky, svátostí a pozitivní apologetiky nebo spíše z základního bohosloví. Způsobem podání je životní filosofie. Učebnicí má být Bible, alespoň Nový zákon. Ten jim má být předán při farní mši svaté jako dar farnosti (s. 50-53).
-----------------	---

V. Kryštofský	<p>Učivo člení na biblické, katechismové, obojí se stálým podbarvením liturgickým a se zaměřením na život. Autor uvádí, že křesťanská nauka se může podávat ve trojí různé formě (s. 21):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. v nábožensko-praktické formě: v náboženském životě, jak se v pevné formě používá a podává zvláště v církevní liturgii; 2. v historické formě: jako dějiny spásy, jak je tomu v biblických dějinách; 3. v systematické formě jako pevná stavba nauková, uspořádaná systematicky, jak je tomu v katechismu. <p>Liturgii chápe jako "odlené dogma", které podává celou křesťanskou nauku (s. 22), její přínos spočívá z tohoto pohledu v tom, že se věřícím vtiskují do duše během církevního roku hlavní momenty zvěstování spásy. Bůh se v ní uctívá a láska se provádí činem. Liturgie spojuje s Bohem. Podaří-li se dítě přivést k liturgii, otevírá se mu pramen, který mu může poskytnout potravu pro celý život (s. 22).</p> <p>Smyslem biblické katecheze je poskytnout historický základ učení spásy a tak ukázat, že křesťanství je historickou skutečností, která během doby postupně odhalovala lidem Boží rozhodnutí o jejich spáse (s. 25). Z biblických dějin se také odvozují mravní poučky, děti se učí rozlišovat dobro a zlo (s. 26).</p> <p>Ve výuce podle katechismu vidí Dr. Kryštofský přednost v pevné formě podání obsahu, která se užívala již v prvotní církvi (s. 28), avšak zamýšlí se nad rozdělením a vlastním obsahem katechismu. Připomíná, že katechismus vycházející z otázky o cíli lidského života, který je členěn podle pravd, ve které máme věřit, prostředků milosti, které máme užívat, a zákonu Božího, který máme plnit, má to úskalí, že představuje křesťanství jako souhrn povinností a ztrácí se charakter radostné zvěsti. Proto je žádoucí hned na začátku vyučování podle katechismu poukázat na celek. Autor pak představuje kerygmatický přístup, kdy je učivo soustředěno kolem jeho jádra. Toto jádro formuluje následovně: "Základem plánu spásy je příchod Kristův; v Kristu chtěl Bůh spojit všechno, co je na nebi i na zemi (Ef 1, 10). Jím začíná nové stvoření. Život a působení Církve, svátosti, odpuštění hříchů, život milostí, posléze věčné oslavení, to je jenom výslednice vykupitelského díla Kristova." (s. 29). Podrobněji s. 27-36; na s. 34 je formulován tzv. minimální obsah učiva.</p>
J. B. Bárta	<p>V části zpracované z Kubičkovy katechetiky P. Bárta zmiňuje následující formy, ze kterých lze částečně odvodit obsahy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biblická katecheze s dětmi; - biblická katecheze na středním a vyšším stupni; - katechismová katecheze; - katecheze církevních dějin; - o pěstování modlitby; - katecheze o církevním roce. <p>Dále zmiňuje: výchovu k apoštolátu (podle <i>Dekretu o apoštolátu laiků</i>); pohlavní výchovu dětí; formování svědomí a výchova k pokání; učení o křesťanském životě.</p> <p>Několik kapitol je věnováno přípravě ke svátosti pokání a k přijetí eucharistie: zpytování svědomí ve světle Nového zákona; příprava na sv. zpověď; řád pro přípravu na první svatou zpověď a svaté přijímání; napravení minulých chyb pravdou a svobodou; náprava probuzením a požadavky.</p>

H. Hollander	<p>Autor o tomto tématu pojednává v samostatné kapitole II. Obsah náboženského vyučování (s. 43–98), která se nejprve věnuje vztahu mezi liturgií, Písmem a katechezí a poté rozebírá obsah liturgické, biblické a katechismové lekce. Požaduje, aby se pracovalo co nejvíce na syntéze Písma, liturgie a katechismu (s. 48). Uvádí též formu a obsah se jen těžko dají od sebe oddělit.</p> <p>Za účel liturgické lekce považuje přípravu dítěte na liturgickou oslavu, která mu má být kolo u, je ho naučí myslet a žít křesťansky (s. 49).</p> <p>O mševě: jen hlavní obrysy; vyjít z proměňování a přijímání. Středem pozornosti má být myšlenka společenství a mše sv. jako oběť Kristova i na ně věnovaná Otcí. Biblické zasazení: velikonoční hostina židů, předobrazy vzpomínané v římském kánonu: Oběť Ábelova, Abraháмова, Melchisedechova. Mana jako přebraz eucharistie. Z NZ rozmnožení chleba a eucharistická rozmluva z J 6. Proměňování jako Ježíšova oběť Otcí, k níž se přidružíme v e formě svátostné hostiny. Kánon jako modlitba díky. Všechny další obřady se vztahují k této ústřední události. Bohoslužba slava je přípravou na bohoslužbu oběti (autor ji více nerozvádí, dílo napsal ještě před vydání <i>Dei Verbum</i>).</p> <p>Biblické lekce poskytují historický základ pro katechezi, proto se v nich má klást důraz na historičnost. Biblické lekce mají doprovázet lekce naukové. Zároveň jsou přípravou na lekce liturgické. Hlavními tématy jsou Bůh Kristus církev. Biblické události je nutné vybírat s ohledem na dějiny spásy a ne na jejich dramatičnost nebo proto, že mají být použity jako základ k mravní nauce. Dějiny uskutečňované Bohem v izraelském národě jsou znamením vyř reality spásy. H. H. pak formuluje tato kritéria:</p> <ul style="list-style-type: none"> - neučovat biblické události jen k podpoře mravouky; - nevykládat ze široka na úkor podstatných událostí; - neukazovat pouze, že Bůh dává svou spásu a d'ábel se tomu protiví, nýbrž d'ávat poznat zcela zvláštní způsob, jímž Bůh poskytuje spásu člověku; - ukázat, jak jsou dějiny spásy důležité pro nás (poukázat na harmonii mezi oběma zákony) <p>Autor pak uvádí do dějin spásy, problematiky literárních druhů (doporučuje texty, které je možné číst s dětmi přímo apod.).</p> <p>Pro katechismové katecheze autor zdůrazňuje nutnost představit všechna velká křesťanská tajemství jako tajemství spásy. Pravdy spásy mají vztah k člověku, mají pro něj spásonosný význam. Děti v předkolním věku je třeba osvětlit dva aspekty: Bůh je nejvyšší a Bůh je hodně blízký. Zdrojem jsou starozákonní příběhy. Dítě se nemá cítit Bohem ohroženo. Od sedmi let je Bůh dítěti představován jako milující Otec na základě evangelíí.</p> <p>Autor pak na s. 81–98 podrobně komentuje jednotlivá katechismová témata a ukazuje, jakým způsobem mají být probírána a rozvířována s ohledem na psychické vyžívání dítěte a proměnu jeho zkušeností.</p>
---------------------	--

Tab. 3–15 Pojetí obsahu katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1950–1990

3. 2. 4. 6 Cíle a úkoly katecheze

S. N.	Cílem katecheze je přivést dítě ke svatosti skrze harmonii s Bohem Nejvyšším principem (s. 2).
V. Kryřovský	<p>Cílem katecheze není pamětná věda, vědění, ale mravní jednání, pohnout vůli ke svatému rozhodnutí. Vyústí-li hodina v posvátnou náladu, v radost nad Boží velikostí či dobrotou, která vytvoří náboženské smýšlení, splnila svoji úlohu.</p> <p>Katecheze osvětluje, posilňuje víru, udržuje život podle ducha Kristova, přivádí k uvědomělé a činné účasti na liturgickém tajemství a pobízí k apořtolské činnosti (podle GE).</p> <p>Katecheze má před očima člověka rozvinout Boží spásonosný plán, aby jej nejen poznal, ale vpravil do něj svůj osobní životní plán.</p> <p>Uváděti děti do světa víry, aby se velké myšlenky víry staly jejich životním ideálem, za kterým by šly po celý život; aby se staly motivem, který jimi bude hýbat směrem k Bohu (s. 21).</p>

J. B. Bárta	<p>Vychovávat k misijnímu apořtolátu založeném na řív é víře: církvev jako celek má v říd y misijní úkol stále Kristu rodit děti. Tento úkol nelze oddělit od víry. Schopnost misijního apořtolátu je měřítkem řívosti v říry (s. 89).</p> <p>Stále probouzet víru a pečovat o malá společenství, kde jedině je účinná katecheze mořná (s. 8).</p> <p>Vést ke slavení bohosluřby s ch arismatickým charakterem, kde se kařdý cítí ú dem se zodpověd- ností (s. 8).</p> <p>Vést k uskutečňování víry v činné lásce, která se vztahuje ke v řem .</p> <p>Správně chápat eschatologii, aby neutvářela odcizené lidi, kteří před světem utíkají. Je třeba utvá- řet radostná a otevřená společenství, která mají odvahu k budoucnosti a svým dílem přispívají ke zlid řění a christianizaci světa (s. 9).</p>
H.H.	<p>Nábo řens ká výchova má za účel napomáhat dítěti, aby dosáhlo nábo řenské zral osti (s. 120).</p> <p>Účelem výuky je dát dítěti co nejhlub ř znalost tajemství víry, a tak ho přivést k souhlasu a k uvě- domělému řívotu z víry (s. 12 0).</p>

Tab. 3 ř16 Po jetí cílů a úkolů katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1920 ř1950

3. 2. 4. 7 Metodologie katecheze

S. Novák	<p>S. Novák věnuje vět řinu obsahu skript di daktice katecheze (od s. 53 ř123). Post upně se věnuje těmto tématům:</p> <ul style="list-style-type: none"> - způsob mluvy ve řkole: mateřským jazykem a spisovně, u řlechtile , srozumitelně, konkrétně, dětsky, v krátkých větách, bez cizích slov, opatrně při u řívání obrazných řčení, v přímé řeči, názorně; hlasově klidně, ale ne monotónně, řív ř e a ve vhodném tempu. Slova se mají poslu- chačů dotknout; - základní vyučovací formy: sdělovací, formou otázek. <p>Hlavní pravidla vyučování: autor uvádí jednotlivé body Mnichovské metody, ani řby ji v řa k po- jmenoval (s. 58 ř10):</p> <ul style="list-style-type: none"> - dej nazírat; - vysvětlí, uč rozumět; - mluv k srdci; - vlo řdo pam řti; - veř, pohni k řivo tu. <p>Komentář je výběrem z obsáhlého popisu <i>Katechetiky</i> Dr. Kubíčka.</p> <p>Dal řkapitolou věnovanou metodologii je řČinná řkola (s. 111 ř18). Jedná se o prezentaci meto- dy Dr. Montessori. Text je výtahem z knihy Dr. Tomá řka <i>Činná řkola</i>.</p> <p>Kapitola řSpeciální didaktika řje v řenována postupu při sestavení učební jednotky. Text je výtahem z <i>Katechetiky</i> Dr. Kubíčka (s. 119 ř26).</p>
-----------------	--

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">V. Kryřovský</p>	<p>Autor zahrnuje do katechetické metodologie otázku, zda vyučovat metodou induktivní či deduktivní, analytickou či syntetickou, zda se může uplatnit princip činné školy, ale především je třeba hledat cesty, jak zapůsobit na dětskou duši, aby se víra dotkla samých jejích hlubin. Cestu hledá ve správném uplatňování principu zážitku, kterému se pak dále věnuje vzhledem ke katechezi (s. 36-38). Podstata tohoto principu je v tom, aby mysl dětí byla uchválena velkými a svatými věcmi a děti je tak cítily. Přiznává, že takový zážitek může dát dítěti jen Bůh. Vyžaduje to i vhodné prostředí, nejlépe sakrální. Na druhou stranu ale uvádí, že takové cíty může vyvolat jen sám předmět náho učení a jeho správné podání, což je v čí celé osobnosti katechety, který je sám uchvácen velikostí Božího zjevení, rozjímá a vede život modlitby. Výsledkem procesu je, že v dětech vzniká určité napětí, které vyvolává otázky a touhu po poučení a disponuje děti pro učiv otnění.</p> <p>Dr. Kryřovský počítá s metodou založenou na pěti krocích a prezentovanou V. Kubíčkem. Zamýšlí se však hlouběji nad jejími jednotlivými kroky a doporučuje k jejich realizaci nové metody.</p> <p>Co se týče vyučování biblickým dějinám, autor rozlišuje, že hlavním předmětem v takové výuce je biblický příběh, který se vypravuje buď pro událost samu (aby se s ní děti seznámily), nebo pro její učební obsah. Podání a vysvětlení příběhu má tvořit jednotu a děti si mají událost uchovat v paměti. K tomu jim má pomoci to, že katecheta líčí osobní příběhy jednotlivých protagonistů příběhu, aby se do něj děti mohly vcítit (s. 39 a následující).</p> <p>Součástí metodologie je utváření svědomí a smýšlení, což se děje v metodickém kroku prohloubení a učiv otnění. Každá hodina má začínat konkrétním životem a zase se k němu má nakonec vrátit. Tak se může stát zákon Božím zákonem vlastního života dítěti (s. 50-52).</p> <p>K zachování řádu mají být děti motivovány tím, že katecheta ukazuje, jaké poňhnání přináší, když Boží řád zachováváme. Katecheta má vést děti nejen k poznání hříchů, ale také dobra, které máme jako křesťané konat. Teoretický úsudek má vyústit v praktické předsevzetí (s. 51).</p> <p>Předností výuky katechismu je shrnutí učiva. Tato forma je však určena až do období dospívání.</p> <p>Při přiblížování Božímu omdrostení a lásky by katecheta neměl opomíjet přírodu a přiležitostně jí využívat k otevírání srdaru stvoření dětem (s. 52).</p> <p>Při výchově k modlitbě autor počítá s tím, že je samozřejmostí na začátku a konci každé hodiny. Autor doporučuje, aby se katechizovalo tak, aby posluchač z poslouchání docházel k víře, z víry k naději a z naděje k lásce. Modlitbou se tyto ctnosti cvičí (s. 53).</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">J. B. Bárta</p>	<p>Výchova k meditaci podle K. Tilmanna</p> <p>Mají-li děti dnes obstát v boji o víru a spásu, je třeba je vést k meditaci. P. Bárta poté podává přehled o tom, co je přirozená meditace dítěte, jaký je její význam, jak jí mohou dospělí pomoci a v čem spočívá. K tomu připojuje jakýsi návod a formy, jak dítě k meditaci vést. Jedná se o podstatně zkrácený a upravený text Klemense Tilmanna z knihy <i>Dobrý začátek</i>. Cílem je, aby dítě zvnitřnilo podávanou látku a bylo tak schopno žít z víry a slavit liturgii (s. 10-15)</p> <p>Preventivní metoda svatého Jana Boska (text od P. Oldřicha Meda)</p> <p>Jedná se o preventivní metodu postavenou na rozumu, náboženství a laskavosti. Vychovatel musí pracovat sám na sobě, aby byl schopen mezi dětmi žít ve jménu a v duchu evangelia. Výchova může být účinná jen v rodinném duchu. Hřích je třeba se bránit tím, že se mu nevytváří přiležitost. Naopak je třeba chválit a být přítomen, aby děti nebyly samy. K vyučování ve víře je třeba využívat všechny přiležitosti. Je třeba působit na vůli. Zpřístupnit dětem co nejčastěji eucharistii a posilovat přátelství mezi nimi a Ježíšem Kristem. Podporovat je v radosti ze života vyjádřených různými formami a zároveň je vychovávat k zodpovědnosti (s. 16-21).</p>

H. Hollander	<p>Autor o ní pojednává v kap. III. Všeobecná metodologie a IV. Speciální metodologie. Specifikuje různé podmínky (příprava lekce, osobní dispozice katechety), uvádí základní strukturu a pak se zabývá dítětem: jeho osobní činností, přizpůsobení podle obsahu látky, konkretizací, zvnitřněním, zájmem víry u dítěte tak, aby se vycházelo ze zkušenosti dítěte, ta byla vyvolána a prohloubena. V poslední části všeobecné metodologie jsou rozebrány prvky, které vytvářejí atmosféru (sympatie k dětem, způsob řeči, vybavení učebny, živé svědectví, učení obdivu, kázeň a ticho).</p> <p>Základní struktura vyučování je odvozena z Mnichovské metody, která je přizpůsobena současným poměrům (s. 120–123). Je rozpracována jednak využitím poznatků činné školy a jednak větším přizpůsobením psychologii dítěte. Přizpůsobení naznačují výše uvedené názvy kapitol.</p>
---------------------	---

Tab. 3-17 Presentace metodologie katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1950–1990

3. 2. 4. 8 Organizace a proces katecheze

S. Novák	<p>S. Novák se této otázce nevěnuje. Ze skript vyplývá, že uvažuje pouze o výuce náboženství u dětí, a to zřejmě jen na základní škole, jak to v době vzniku skript umožňoval komunistický režim.</p> <p>Poslední kapitolu věnuje tématu První setkání s Pánem. Obsah se týká přípravy k prvnímu přijetí svátosti dětí. Autor vychází z praxe, kdy rodiče připravují své děti samy a první přijetí svátosti dětmi se slaví individuálně. Proto navrhuje uspořádání společné farní slavnosti. V závěru uvádí, že mezi svátostnou výchovou a všeobecnou náboženskou výchovou nemá být rozdíl a nemá být považována za něco zvláštního mimo pravidelné vyučování náboženství. Spíše má být jejím výsledkem (s. 128). Ke svátosti pokání se S. Novák vyjadřuje ve smyslu, že dítě není schopné dokonalé přípravy tak, aby prožilo silnou touhu náležitě Pánu a opravdově se obrátit, avšak katecheta o to má usilovat. Autor nesouhlasí s tím, aby se kvůli této skutečnosti obrátilo pořadí slavení svátosti pokání a prvního přijetí eucharistie (s. 131).</p>
V.K.	<p>V úvodní části, kde autor cituje z VKD, je uvedeno, že katecheze má být systematická přiležitostná nebo individuální (s. 14). Více se k této otázce nevyjadřuje. Poznámky z VKD nejsou provázány s texty jednotlivých kapitol.</p>
J. B. Bárta	<p>Je třeba hledat nové formy náboženské výchovy a výuky: skupinky, kluby, besídky, kroužky, zvláště dny obnovy pro mládež, liturgií slova, živé rukopisnice. To vyžaduje formaci hlavy pro tyto party. Vychází to ze změněné situace církve, která už nepůsobí mocí, bohatstvím, nádherou, vyhrůžkami, ale chce konat službu člověku (s. 9).</p> <p>Základem služebního vědomí poslání Církve je vědění z víry o vyvolení Bohem za světlo, sůl, kvas světa. Vyvolení nechápeme jako zřetel odsouzené k zkažení, ale jako vyvolení pro druhé.</p>
H. Hollander	<p>Autor se tímto tématem nezabývá vzhledem k tomu, že publikace je omezena jen na určitý výsek katechetiky. Uvádí však stát o spolupráci s rodiči, pro které doporučuje pozvání alespoň na jeden večer ročně a nabízí témata, kterým je vhodné se věnovat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rodinná náboženská výchova jako základ spolupráce se školou; - úkol rodičů v náboženské výuce; - výchova svědomí; - rodina jako kolébka kněžského a řeholního povolání; - příprava na sv. zpověď a sv. přijímání; - život m odlitby u dítěte; - uvedení dítěte do tajemství života; - rodina se připravuje na první sv. zpověď a první sv. přijímání dítěte (s. 244). <p>Dále se autor zabývá účastí farnosti na katechezi dětí prostřednictvím nedělních farních bohoslužeb. Oddělené dětské místo svatě nepovažuje za ideální. Řeší též otázku školních mší svatých (s. 258–262).</p>

Tab. 3-18 Návrhy organizace katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1950–1990

3. 2. 5 Vyhodnocení pracovních hypotéz a poznámky k vývoji katechetiky v období 1950–1990

Vyhodnocení pracovních hypotéz:

4. Při analýze katechetických publikací tohoto období jsem neobjevila v pracích učitelů katechetiky na teologické fakultě žádný mimořádný přínos. Výjimkou jsou některé počiny ThDr. Vladimíra Kryřovského. Většina učitelů uvedených v Tab. 3–10 se na katechetiku nespécializovala, učili ji spolu s jinými předměty.

Doc. Stanislav Novák, který působil v Litoměřicích, byl jediným z vyučujících pražské fakulty, který sepsal pro své studenty skripta. Jejich obsah je však stručným výtahem z publikací *Katechetika* od Dr. Kubíčka a *Činná škola* od Dr. Tomáška. Toto pojetí katechetiky nereflektuje změny, ke kterým došlo v církvi a v české společnosti v období, kdy byla skripta vydána. Mezi dalšími díly S. Nováka se si ce objevuje soubor katechezí nazvaných *Zásady života. Pokus o kerygmaticku*. Při nahlédnutí do obsahu příručky je však patrné, že se nejedná ani o náznakem o kerygmatický přístup ke katechezi, ale o systematický výklad nauky, který začíná klasifikací svědomí a pokračuje základními informacemi o Bibli.

Skripta Dr. Kryřovského *Teorie duchovní správy nedospělých* pro výuku katechetiky analyzovaná v předchozí kapitole ukazují, že autor sledoval soudobé trendy, ze kterých si vybírá nové pohledy. Ty však klade vedle starých, a proto tato skripta působí poněkud nesourodým dojmem. Nedochozí k propojení starých a nových poznatků. Není ani příliš reflektována změněná situace v českých zemích. Patrně to bylo způsobeno velmi obtížnými podmínkami, v nichž museli všichni vyučující na olomoucké pobožce ŘK CMBF pracovat, a které neumožňovaly standardní vědeckou práci.

Oproti tomu se v neoficiálním proudu katecheze objevila celá řada velmi zajímavých a inspirativních přístupů, které jsou srovnatelné se závěry mezinárodního katechetického hnutí. Platí to například o některých částech skript *Katechetický kurz* P. Jana B. Bárty, OFM. Tato skripta obsahují podobně jako dílo Dr. Kryřovského velmi nesourodé texty v jednotlivých kapitolách, jak jsem již naznačila v kap. 3. 2. 2. 1. V této souvislosti se nabízí otázka, co si který účastník kurzu z takto pojatých skript vybral a aplikoval do své praxe.

Ostatní zmínění teologové i „praktici“ přinesli české katechezi a katechetice mnoho nového:

- „pražští“ teologové spolupracující na Díle koncilové obnovy a píleci pro časopis *Via*, později *Teologické texty*, položili svou činností základy v Čechách novému přístupu

ke katechezi s dospělými dialogickou formou⁴¹³ (J. Zvěřina, O. Mádr, A. Mandl, Z. Bouř, J. E. Urban);

- otevřeli nová témata: první hlásání víry; upřednostnění farní katecheze dětí před pouhou výukou náboženství; první svaté přijímání dětí bez předchozí „svaté zpovědi“ nový přístup ke katechismu (v souvislosti s Holandským katechismem; katechismy O. Meda), slavení mše svaté s dětmi;
 - zprostředkovali rozšíření textů přednášek a překladů dalších prací prof. Klemense Tilmanna, předního představitele katechetického hnutí, v českých zemích;
 - bylo zprostředkováno vydání několika velmi podnětných překladů zahraniční katechetické literatury (viz kap. 3. 2. 3) pro katechezi v rodinách; pro uvádění dětí do svátostného života; pro nový způsob výuky náboženství dětí v duchu osnov založených na kerygmatickém přístupu; pro chápání katecheze jako výchovy k víře;
 - byl rozvíjen nový způsob pastorače s důrazem na výchovu víry a k apoštolátu laiků (F. M. Davídek; jiný typ apoštolátu rozvíjel J. E. Urban);
 - byla zahájena týmová spolupráce katechetů-laiků, řeholníků a kněží a jejich odborná formace na letních katechetických týdnech v Erfurtu (2. polovina 80. let); skrze tato katechetická setkání se mezi české kněze a katechety dostaly některé texty vycházející z nejnovějších katechetických přístupů (tyto texty byly později součástí skript sr. Consilie Novákové s názvem *Katechetika*).
5. Porovnáním uvedeného přehledu s předběžnou pracovní hypotézou, ve které jsem uvedla, že v neoficiální sféře je možné očekávat překlady zahraničních katechetických prací zvláště z období Pražského jara. Katechetická díla českých autorů nepředpokládám. musím konstatovat, že skutečnost byla lepší, než jsem předpokládala. Překlady hodnotných katechetických prací skutečně existovaly a je škoda, že byly zapomenuty a počátkem 90. let jich nebylo více využito. České katechetické práce alespoň ve formě článků přislíboval časopis *Via. Periodikum Teologické texty* z období samizdatu jsem z tohoto hlediska neanalyzovala. Předpoklad hypotézy, že některé nové trendy se pravděpodobně projeví v oblasti veřejné realizace katecheze a jsou zachyceny v samizdatovém tisku se potvrdil. Jde zejména o zmínky v díle Dr. Vladimíra Kryštofského a dále o překlad prací, které tyto nové trendy prezentují.

Shrnutí: I přes velmi nepříznivé společenské prostředí a paralyzovanou činnost církve se v praxi objevily přístupy a publikace, které odpovídaly vývoji moderní katechetiky v zahrani-

⁴¹³ Do té doby byl aplikován přístup k formaci dospělých během slavení liturgie formou homilie.

čí. Jejich iniciátory byli převážně čeští teologové, kteří přestáli komunistická vězení a po svém návratu se pustili opět do pastorační práce. V období Pražského jara mohli svoji činnost rozvinout. V 70. a 80. letech v ní zpravidla pokračovali skrytým způsobem. V dílech učitelů katechetiky na teologické fakultě se nejnovější trendy objevují pouze v některých dílech Dr. Vladimíra Kryřovského, v překladech zahraniční katechetické literatury zmíněných v kap. 3. 2. 3 a ve sbornících *Setkání s katechetikou*, které však podle mého průzkumu příliš velkého rozšíření nedosáhly.

Pravdivost těchto závěrů je omezena nalezenými texty. Není vyloučeno, že existovaly jiné, které nejsou v této práci zohledněny.

3. 3 Katechetika v českých zemích v období 1990 – 1994

V kapitole 2. 4. 3 byly obšírněji popsány kroky, které byly v české církvi učiněny na počátku 90. let, pro obnovení katechetické činnosti. Účelem této kapitoly je zjistit, jakou odbornou podporu mohlo toto úsilí očekávat od teologických fakult obnovených nebo nově zřízených v České republice na počátku 90. let, či od jiných autorů. V první části kapitoly se budeme opět věnovat učitelům katechetiky z teologických fakult (kap. 3. 3. 1) a ve druhé části si povíme dvě příspěvky od sr. Consilie Novákové a Dr. T. J. Bahounka, OP (kap. 3. 3. 2). Kapitola 3. 3. 3 obsahuje srovnání výsledků analýzy prací vybraných osobností a také *Katechetických směrnic ČBK*. V závěru jsou vyhodnoceny pracovní hypotézy č. 6/8 (kap. 3. 3. 4).

3. 3. 1 Učitelé katechetiky na českých teologických fakultách

Katechetika byla do učebních plánů obnovených teologických fakult v Praze a v Olomouci zařazena jako samostatný předmět. Pro pražskou fakultu nebyl z období totality připraven pro výuku tohoto oboru žádný specialista. V Olomouci na výuku navázal Dr. Huvar, který zde neoficiálně učil již v 70. letech. Na nově vzniklé Teologické fakultě v Českých Budějovicích vyučoval katechetiku P. Mgr. Adolf Pintíř, člen Interdiecézního katechetického týmu, který se také častěji účastnil katechetických týdnů v Erfurtu ve 2. polovině 80. let.

Zařazení katechetiky na jednotlivé katedry teologických fakult, jak je blíže specifikováno v kap. 1. 3, svědčí o jejím pojetí. V Praze a v Olomouci byla katechetika chápána jako obor náležející k tzv. praktickým teologickým oborům. V Olomouci byla v roce 1993 přeřazena na katedru zaměřenou především pedagogicky. V Českých Budějovicích se od počátku jeví spíše jako pedagogický obor.⁴¹⁴

⁴¹⁴ O výuce katechetiky na olomoucké a českobudějovické fakultě jsou podrobnější informace v kap. 1. 3.

<i>KTF Praha</i>	<i>CMBF/CMTF Olomouc</i>	<i>TF České Budějovice</i>
od 1990 Bohumil Kolář	1990–1993 Antonín Huvar	od 1991 Adolf Pintíř
	od 1992 Rudolf Smahel	

Tab. 3–19 Učitelé katechetiky na teologických (bohosloveckých) fakultách v ČR v letech 1920–1950.

3. 3. 1. 1 ThLic. Bohumil KOLÁŘ (nar. 1924)

B. Kolář se katechezi věnoval v pastorační praxi po celý svůj kněžský život, pokud tomu komunistická moc radikálně nezabránila jeho vězněním. K vyučování katechetiky na pražské teologické fakultě byl vybrán díky svým bohatým zkušenostem a také proto, že působil v Roudnici nad Labem, poblíž Litoměřic.⁴¹⁵ B. Kolář vyučoval katechetiku až do roku 1998, kdy se výuky ujal Dr. Ludvík Dřímál, SDB, Th.D. odborně připravený studiem na salesiánské univerzitě UPS v Římě.

B. Kolář oficiálně nepublikoval žádné dílo z katechetiky, avšak pro své posluchače připravil výtah učiva z přednášek⁴¹⁶, který jsem použila pro analýzu a srovnání v kap. 3. 3. 3. Podílel se formou odborné spolupráce na překladu Katechismu katolické církve (2. vyd., 2002).

3. 3. 1. 2 ThDr. Antonín HUVAR (1922–2009)⁴¹⁷

A. Huvar vyučoval katechetiku a pedagogiku na teologické fakultě v Olomouci nejprve krátce v letech 1969–1971⁴¹⁸ a poté v letech 1990–1993. V době, kdy nebyl vězněn komunistickou mocí, pracoval intenzivně s mládeží, zvláště v katolickém Skautu. Jeho odborné práce se týkají oboru pedagogika. V roce 1971 napsal a obhájil disertační práci *Vliv prostředí na utváření povahy dítěte*. Odborná díla z katechetiky nepublikoval. Poznámky z přednášek ani jiné učební texty jsem neměla k dispozici.

⁴¹⁵ Dle osobních vzpomínek B. Koláře v osobním rozhovoru s autorkou. B. Kolář studoval teologii hned po Druhé světové válce v Římě a studium zakončil licenciátem. Poté vyučoval náboženství. Za totality byl vězněn v letech 1952–1960. Po návratu pracoval v civilním zaměstnání a věnoval se katechezi v rodinách. Působil v Praze.

⁴¹⁶ Jedná se o 40 stránkový strojepis a třístránkový dodatek, který zpracoval B. Kolář a rozdal studentům dálkového studia KTF v roce 1994. Vlastní archiv.

⁴¹⁷ Osobní internetové stránky A. Huvara: <http://www.huvar.webzdarma.cz/zivotopis.htm>, (14. 4. 2010); Huvar Antonín, in: HANUŠ Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století, 59.

⁴¹⁸ Informaci o působení A. Huvara na fakultě v letech 1969–1971 je uvedena na jeho osobních internetových stránkách. V. Novotný jej zmiňuje v díle NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990, 323, jako učitele katechetiky a pedagogiky v roce 1968 s poznámkou, že oficiálně k tomu nebyl pověřen.

3. 3. 1. 3 Doc. Dr. Rudolf SMAHEL, SDB, Th.D. (nar. 1950)

Rudolf Smahel ukončil v roce 1974 studium teologie na CMBF v Olomouci. V letech 1983–1990 konal postgraduální studium v oboru náboženská pedagogika na Philosophisch-theologisches Studium v Erfurtu. Titul licenciáta teologie (ThLic.) mu byl udělen na Univerzita Pontificia Salesiana v Římě. Od roku 1993 a do současnosti je vedoucím katedry Křesťanské výchovy CMTF UP v Olomouci. V roce 1994 obhájil práci s názvem *Duševní život a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině* a s účinností od 1. 12. 1994 byl jmenován docentem pro obor pedagogika.⁴¹⁹ Vyučováním katechetiky byl pověřen poprvé v roce 1992/93 v dálkovém studiu. Od školního roku 1994/95 vyučoval katechetiku na denním studiu.⁴²⁰

R. Smahel vedl v letech 1989–1990 katechetický kurz v Olomouci, pro který vypracoval osnovy a studijní program. Byl členem pracovního týmu, který vytvářel učebnice pro výuku náboženství na základních školách a tyto učebnice lektoroval. Lektoroval také publikace vydané Interdiecézním katechetickým týmem, a to *Katechetické metody* (1990); *Kniha kvízů a hříček pro ministranty* (1991); a také sérii *Rodinná katecheze*, kterou připravilo a vydalo Sdružení salesiánských spolupracovníků.⁴²¹

3. 3. 1. 4 Mgr. Adolf PINTÍŘ (nar. 1952)⁴²²

A. Pintíř se od roku 1985 podílel ve spolupráci s Interdiecézním katechetickým týmem na semináři pro formaci českých katechetů v tehdejší NDR (Erfurtu) pod patronací biskupa J. Wankeho. Tyto zkušenosti využil po r. 1989 při budování a vedení Diecézního katechetického střediska v Českých Budějovicích a vydávání katolického časopisu pro děti DUHA (ve spolupráci s doc. Ludmilou Muchovou). Kromě toho také vyučoval katechetiku na TF JU v Českých Budějovicích. Odborné práce z katechetiky nepublikoval, na internetových stránkách lze najít některé jeho přednášky z tohoto oboru.

⁴¹⁹ Srov. http://www.upol.cz/fakulty/cmtf/veda_a_vyzkum/zivotopisy/doc/dr_rudolf_smahel_thd/, (1. 5. 2010).

⁴²⁰ Srov. Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta 1992–1993, Olomouc: Vydavatelství UP, 3 a 13.

⁴²¹ SCHRÖTTEROVÁ Pavla, CÚTH Marian: *Rodinná katecheze*, 5 dílů, Praha: Sdružení salesiánských spolupracovníků, 1991.

⁴²² A. Pintíř přijal kněžské svěcení roku 1977, poté působil v duchovní správě v jihozápadních Čechách. Od roku 1997 do roku 2009 působil na děkanství v Českých Budějovicích. Roku 2009 byl jmenován do funkce generálního vikáře českobudějovické diecéze. A. Pintíř byl jedním z redaktorů samizdatového časopisu *Vzkříšení* (v letech 1979–89 spolu se Zdeňkem Ciklerem a Vladimírem Feldmannem) šéfredaktorem diecézního časopisu českobudějovické diecéze *Aktuality Setkání*. Podle http://www.bcb.cz/Udalosti/Dosavadni_dekan_farnosti_sv_mikulase_p_adolfa_pintira_byl_ustanoven_novym_generalnim_vikarem_ceskobudejovice_dieceze.htm 1, (26. 3. 2010).

3. 3. 2 Příspěvky teologů a katechetů z praxe k vývoji katechetiky

Výčet osob v této kapitole je výrazně kratší, než tomu bylo v předchozích obdobích. Přiřítám tuto skutečnost tomu, že teologové systematických oborů měli jiné úkoly a nezbýval jim čas a prostor na rozvíjení nějakých forem katecheze či vzdělávání ve farnostech. Někteří poskytovali svoji spolupráci nově založené Křesťanské akademii, jejím prezidentem se stal nejprve ThDr. Josef Zvěřina a po jeho smrti prof. Tomáš Halík.⁴²³ ČKA se zaměřuje především na přednáškovou a publikační činnost pro dospělé, proto ji nezahrnuji do katechetické činnosti. Počátkem 90. let byla vydána řada pomůcek určených pro katechezi nebo náboženskou výchovu dětí a mladých lidí. Práce, které jsem dohledala, zmiňuji v přehledné tabulce v Příloze 5. V této kapitole se věnuji pouze činnosti a dílu osobností, které se zabývaly katechetikou jako takovou.

3. 3. 2. 1 Sr. Mgr. Consilie NOVÁKOVÁ, OSU (1927 – 1996)

Sr. Consilie Nováková byla představena v kap. 3. 2. 2. 7. Dále uvedená díla byla zpracována nebo vydána až po roce 1989. Jedná se o studijní materiál *Katechetika* a ji několikrát zmíněnou a citovanou nedokončenou disertační práci *Dějiny katecheze a katechetiky v Českých zemích*.⁴²⁴

Katechetika (1990, 1991 a 1993; brožovaná, formát A4, 105 stran)

Práce byla vydána jako učební materiál pro frekventanty katechetického kurzu, který byl v pražské arcidiecézi uspořádán ve školním roce 1989/90.⁴²⁵ Práce je sestavena z textů sborníků *Setkání s katechetikou*, které pocházejí od různých autorů a patří k různým oborům. Skripta obsahují kapitoly z katechetiky (kap. I, II, III, VII, VIII); psychologie (IV); náboženské pedagogiky (V); didaktiky náboženství (VI). Autorka sama tato skripta charakterizuje následovně:

Byl to první pokus oficiálně představit znalosti a zkušenosti získané z německé katechetické literatury a osobního kontaktu v prostředí, které bylo čtyřicet let silně izolované od západu.⁴²⁶

V předmluvě autorka poznamenává:

Jsme povinni přemýšlet a zkoumat, proč vlastně katechizujeme, co vůbec chceme a máme předávat, kdo je adresátem naší katecheze, jaké cíle sledujeme, jakými metodami je chceme dosáhnout, jakou

⁴²³ Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_k%C5%99es%C5%A5ansk%C3%A1_akademie, (1. 5. 2010). V roce 1993 bylo toto občanské sdružení přejmenováno na Českou křesťanskou akademii.

⁴²⁴ Základní informace o této publikaci jsou uvedeny v kap. 1. 4.

⁴²⁵ NOVÁKOVÁ: *Dějiny katecheze a katechetiky*, 252.

⁴²⁶ Tamtéž.

charakteristiku nese na ě doba a místo, kde katechizujeme, a konečně, jaké předpoklady máme my sami. (s. 2)

Dále uvádí, ě jmenovaná témata naznačují rozsah oboru katechetiky. Skripta se však ěmezují zjednoduěným způsobem na katechezi ěkolních d ětí.

Oproti katechetickým publikacím z předchozího období skripta přiná ějí některé nové pohledy, dříve nepublikované. Z oboru katechetika jde o stručný přehled vývoje metodologie katecheze během 20. století (část kap. II); dále o kap. III, která tvoří podle autorky duchovní centrum celé práce. Podává zde v ýtah z kerygmatické teologie, který opírá o německou literaturu.⁴²⁷ Z něj by měl vycházet způsob podání obsahu katecheze. K velmi podnětným článkům lze také přiřadit text převzatý od německých autorů Dietera Emeise a Karla Heinze Schmitta na téma ěPodmínky a faktory katecheze v církvi (kap. VIII).

Zjevným nedostatkem skript je potí ěs terminologií, kterou autorka u ěívá. V textu volně zam ěňuje katechetiku s nábo ěnskou pedagogikou, která má v současnosti jiné sm ěřování a jiný obsah, ne ě katechetika.⁴²⁸ Podobně autorka na různých místech ztoto ěňuje výuku nábo ěnství s katechezí jako výchovou víry a jinde je zase rozli ěuje.⁴²⁹ Důvodem pojmové roztr ěženosti díla je patrn ě daná tím, ě se často jedná o převzaté texty různých autorů a jejich terminologie spolu nekoresponduje. Tento problém se vyskytuje v ná ě praxi dodnes a je příčinou mnohých nedorozum ění.

Druhým omezením pro pou ětí těchto skript pro současnou formaci katechetů je skutečnost, ě se v něm téměř neobjevuje odkaz na *V ěobecn ě katechetické direktorium*⁴³⁰ a ani se

⁴²⁷ Srov. NOVÁKOVÁ: *Katechetika*, 23.

⁴²⁸ Například ve schématu na s. 5 a 6 jsou katechetika a nábo ěnská pedagogika znázorn ěny jako dva odli ěné obory. V dal ěích kapitolách se tyto pojmy volně zam ěňují. Např. v kap. V hned v prvních odstavcích. Tak ě v práci *D ějiny katecheze a katechetiky v ěechách a na Morav ě* je v souvislosti se skripty *Katechetika* uvedeno: Jádrem těchto skript by cht ělo seznámit účastníky kurzu s dne ění nábo ěnskou pedagogikou, která vychází ze světa zku ěnos tí katechizantů... (s. 252). Po vysv ětlení pojmu a předm ětu následují dva oddíly věnované historickému vývoji didaktiky. Jako pramen slou ěila P řírůčka základních pojmů nábo ěnské pedagogiky. (s. 254)

⁴²⁹ Srov. např. NOVÁKOVÁ: *Katechetika*, 15. V evropské katechetické literatuře do ělo k jednoznačnému rozli ěování mezi ú ěelem a charakterem výuky nábo ěnství a katecheze. Tuto informaci sice obsahuje kap. VII od německého pastorálního teologa prof. Friemla (s. 89), na ostatních stránkách skript k tomu však není přihlí ěeno. Jednoznačné odli ění výuky nábo ěnství od katecheze a zároveň vyjádření jejich komplementarity se u nás objevilo a ě nej nov ěj ě literatuře ALBERICH, DR ĚMAL: op. cit., 147 ě 162. Ve skriptech sr. Consilie *Katechetika* jsou ob ě formy rozli ěny na s. 5 a 6. Naopak ztoto ě ěny jsou např. na s. 48: ěNa katechetovi zále ěí, aby soust ědil svou katechezi na určitý cíl, neboť v rámci osnov tvoří ka ěd ě katecheze p řesně vymezenou součást pro stavbu celku, která se má dosáhnout během sedmi nebo osmi let ěkolní docházky. Tím nechceme vylou ěit výjimky, ale pro globální teoretické plánování nábo ěnské výchovy a vzd ělání je to nutné. ě

⁴³⁰ S výjimkou strany 17, kde je VKD uvedeno mezi dal ě pou ěitou literaturou.

k němu nepřihlíží. Vyplývá to z analýzy přístupu k základním tématům katechetiky, která je zpracována v kap. 3. 3. 3.⁴³¹

Dějiny katecheze a katechetiky v Českých zemích (napsáno začátkem 90. let, publikováno 2008, formát B5, 264 stran)

Jak již bylo poznamenáno, jedná se o nedokončenou disertační práci přeloženou z německého jazyka. Její obsah je členěn do tří dílů. První díl podává krátký přehled vývoje katecheze v Čechách a na Moravě od 9. do 19. století. Autorka se opírá zejména o dílo Františka Kořáka *Dějiny české katechetiky* a V. Medka *Cesta české a moravské církve staletími*. Dále cituje *Katechetiku* Dr. Josefa Hronka a řadu německých pramenů. V tomto díle podává přehled o: dějinném pozadí katecheze z pohledu vztahů mezi církví a státem; místech a nositelích katecheze; obsahu, médiích a metodách katecheze (vyučování náboženství).⁴³² Druhý díl je věnován katechezi a katechetice první poloviny 20. století a má stejnou strukturu jako díl první. Obdobné je to i u třetího dílu, jež se týká období podkounistickou mocí. Publikace byla pro tuto práci využita jako jeden z pramenů informací zvláště v kap. 2. 4.

3. 3. 2. 2 P. PhDr. Tomáš Jiří BAHOUNEK, OP⁴³³

T. J. Bahounek, OP je autorem skript *Pastorální teologie*, která vyšla roku 1991 a obsahují pasáže Duchovní pastýřství církve ve výchově, ve které se autor zabývá úkoly křesťanské výchovy a v jejím rámci i základními tématy katechetiky.⁴³⁴ Autor se opírá o starší i nejnovější dokumenty církve (včetně těch, které nebyly v jeho době přeloženy do českého jazyka). Používá terminologii, která není v ostatních publikacích na toto téma obvyklá. Proto se jedná o vysokoškolská skripta, je na místě se jimi v této práci zabývat.⁴³⁵ Analýza obsahu této publikace je zpracována v kap. 3. 3. 3.

⁴³¹ VKD bylo vydáno v roce 1971, tato skripta byla sestavena v roce 1989. Tématika VKD byla přitom součástí sborníku *Páté setkání s katechetikou* z roku 1989. Ještě předtím byla obsažena ve skriptech Dr. Kryštofského z roku 1972. K VKD nepřihlíží ani třetí přepracované vydání *Katechetiky* sr. Novákové, které vyšlo v MCM v roce 1997.

⁴³² Tyto termíny jsou podobné jako v *Katechetice* volně zaměřovány. Srov. obsah: názvy kap. 3, 4 a 5 prvního dílu.

⁴³³ Dr. Bahounek přednášel na teologické fakultě v Olomouci sociální nauku církve od roku 1990. Původním povoláním byl kunsthistorik a sociolog. V roce 1994 se účastnil habilitačního řízení. Vydal několik publikací ze svého oboru. Dle osobního vyjádření v e-mailu z 5. 5. 2010.

⁴³⁴ BAHOUNEK Jiří: *Pastorální teologie*, Olomouc: MCM, 1991. Skripta jsou např. k dispozici ve fondu Státní vědecké knihovny Hradec Králové pod číslem I679549. O katechezi a náboženském vyučování pojednává kap. VII. Duchovní pastýřství církve ve výchově na s. 138-147.

⁴³⁵ Autor text skript upravil a zpřístupnil na internetové stránce <http://www.cormier.cz/duchpas.htm>, (1. 5. 2010).

3. 3. 3 Analýza a srovnání odborných katechetických prací tohoto období

Výběr prací k podrobnější analýze a jejich srovnání je oproti kapitolám 3. 1. 5 a 3. 2. 5 pestřejší. Standardní dílo, které by teoreticky reflektovalo katechezi v českých zemích a aplikovalo na ni nejnovější poznatky oboru, nevzniklo žádné. Nejméně se tomuto kritériu blíží *Katechetika* sr. Consilie Novákové. Svým způsobem také *Katechetické směrnice ČBK*, které vznikly zřejmě jako původní dílo. Jeho autoři⁴³⁶ reflektovali současnou situaci v České republice a aplikovali na ni doporučení *Všeobecného katechetického direktoria*.⁴³⁷ Směrnice se zpravidla omezují jen na závěry bez toho, aby je nějak zdůvodňovaly, což není jejich účelem. Dílo Tomáše Bahounka jsem ke srovnání zvolila z důvodů komentovaných výřezů v kap. 3. 3. 2. Bohumil Kolář, který téměř celé první desetiletí vyučoval na pražské teologické fakultě a přednášel katechetiku stovkám studentů – bohoslovcům i laikům, nezanechal svědectví o své výuce ve formě skript nebo odborného díla. Analýza jeho přednášek je provedena na základě studijních materiálů, které studentům v letech 1990–1994 poskytl a na základě osobních zápisků z přednášek.

Analyzované a porovnávané prameny:

KOLÁŘ Bohumil: přednášky z katechetiky z let 1990–1994

NOVÁKOVÁ Consilie: *Katechetika* (1993, 3. vyd.)

BAHOUNEK Tomáš: *Pastorální teologie*, kap. V *Duchovní pastýřství církve ve výchově* (1991)

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE: *Katechetické směrnice* (1994)

Pojetí katechetiky v dílech jednotlivých autorů:

Kolář Bohumil: *Katechetika* řeší, jak zvěštovat evangelium z pověření církve. Jde jí o více než jen předávání vědomostí, ale o šíření víry, která je činná skrze lásku. K tomu je třeba Boží milosti. *Katechetika* je tedy věda, umění a především dílo milosti (s. 1 a 2). Dějiny katechetiky jsou dějinami církve, Těla Kristova, vedené Duchem svatým (s. 4).

Nováková Consilie: *Katechetika* je vědecký obor teologie, který se zabývá teorií, jak přiblížit druhým Krista a církev (s. 5). Jejím úkolem je, aby hledala v pozmeněných situacích nejlepší výrazové prostředky a způsoby, jak přiblížit druhým Krista (s. 54).

⁴³⁶ Nepodařilo se mi přesně zjistit, kdo text směrnice připravoval. Podle zprostředkované informace od Mons. Jana Graubnera, arcibiskupa olomouckého, který byl počátkem 90. let v ČBK zodpovědný za katechezi, se na jejich zpracování podíleli Dr. Rudolf Smahel, sr. Mgr. Consilie Nováková a RNDr. Helena Částná.

⁴³⁷ Srov. *Katechetické směrnice ČBK – Základní teze*, 12.

Bahounek Tomáš Jiří: Autor používá termínu „duchovní pastýřství církve ve výchově“ a pojednává zejména o výchovném působení církve s cílem, aby člověk „přilnul k Bohočlověku jako dokonalému vzoru náboženského a mravního života“. Katechezi zasazuje do „širšího celku jako způsob slovního výchovného působení a v tomto smyslu ji reflektuje.

Katechetické směrnice: Identita katechetiky není předmětem tohoto dokumentu. O katechetice se text zmiňuje v těchto souvislostech: Katechetické komisi ČBK mohou pomáhat v řešení jednotlivých úkolů přízvaní odborníci (s. 21); v čele Národního katechetického střediska ČBK stojí kněz „národní ředitel pro katechetiku (s. 21); mezi činnosti Národního katechetického střediska patří „účastnit se mezinárodních symposií o katechetice a obdobné tematice a aktivně přispívat svými zkušenostmi“ (s. 22); „katechetická činnost na národní a diecézních úrovních je těsně vzájemně propojena s přednáškovými těmito oborů na teologických fakultách v Praze, Olomouci a Českých Budějovicích“ (s. 23); „pastorační plán služby slova bude sestavován komisí jmenovanou na návrh NKS a DKS biskupem pověřeným ČBK péčí o katechetiku (s. 23). Poznámka: domnívám se, že v některých výše uvedených citacích měli autoři na mysli ne „katechetiku“, ale spíše „katechezi“ nebo přesněji „katechetickou činnost“.

3.3.3.1 Identita katecheze

B. Kolář	Autor ji přímo nedefinuje, je vyjádřena explicitně v těchto výrociích: <ul style="list-style-type: none"> - Zvěstování evangelia, důraz na kerygmatickou katechezi (s. 4); - Náboženství vytváří harmonii v člověku disharmonickém (s. 1); - Vyučování náboženství dětí a různé přípravy ke svátostem (s. 6, 25[39]).
C. Nováková	Katecheze je činnost, která přibližuje druhým Krista a církev. V přípravné fázi se nazývá evangelizace nebo misie. Do pojmu katecheze v širším smyslu slova zahrnujeme i náboženskou výchovu a náboženské vzdělání (s. 5). V kap. VII. o katechezi z hlediska pastorální teologie, která je přepisem přednášky německého profesora F. G. Friemela, je katecheze identifikována jako proces změn v postoji vůči Kristu (s. 87[89]). Přednáška pochází z počátku 60. let, kdy byla na vrcholu poznání v katechetice.
T. J. Bahounek	Katecheze je důležitou složkou duchovní pastorace církve, ve které jde o vytváření náboženského přesvědčení. Katecheze navazuje na víru člověka, kterou autor pojmenovává jako „výsledky hlásání radostné novozákonní informace“ a odvolává se na <i>Catechesi tradendae</i> (č. 18). V celém textu autor volně zaměňuje termín „katecheze“ a „náboženské vyučování“. Druhého termínu používá v souvislosti s vyučováním ve škole.

Katechetické směrnice	<p>Katecheze je církevní činností, která systematickým zprostředkováním vhodné nauky se stará, aby víra lidí se stala živou, rozvíjenou a činnou (Základní teze, s. 1).</p> <p>Katecheze je formou služby slova v církvi. Je základním poučováním církve o skutečnosti na spasení (s. 4).</p> <p>Pro děti je rozlišována náboženská výchova ve škole a katecheze dětí ve farnosti. Obě jsou považovány za rovnocenné (s. 15).</p> <p>Katecheze je někde odlišována od prvního hlásání (s. 4) a v některých místech je s ním ztotožňována (s. 17).</p>
------------------------------	---

Tab. 320 Pojetí identity katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1990-1994

3.3.3.2 Adresáti katecheze

B. K.	Autor je přímo nespecifikuje, ale část speciální metodologie věnuje katechezi předškolních dětí; školních dětí; mladým lidem; birmovancům; snoubencům; katechumenům; rodičům, kteří se připravují na křest dítěte; manělym lidem o konvalidaci nebo sanaci manželství; postiženým dětem a nemocným (s. 10-9).
C. N.	Katecheze je určena lidem jakékoliv věkové skupiny (s. 2). Vlivem Druhého vatikánského koncilu byl pojem katecheze rozšířen na všechny věkové skupiny a způsoby, které ovlivňují postoj člověka ke Kristu.
T.J.B.	Autor v úvodu zmiňuje výchovu a vzdělávání laiků bez rozlišení jejich věku. V textu se z části věnuje dětem a školní výuce náboženství, z části dospělým a jejich vzdělávání a apoštolátu skrze veřejné sdělovací prostředky a formou public relation. V úvodu cituje papež Pia XI.: "Výchovné poslání církve Kristovy je zaměřeno ke všem lidem světa, tedy i k nevěřícím" (s. 138).
KS	Křesťanskou zvěst je třeba hlásat všem lidem. Formy se mají přizpůsobit sociálnímu složení lidí, prostředí, náboženské úrovni, dosaženému vzdělání a věku. KS dále uvádějí podrobnější komentáře k formám katecheze jednotlivých skupin: nejranější stadia vývoje; předškolní věk; školní věk; děti z nábožensky lhostejných rodin; děti ze zvláštních škol a děti, které nikdy nenavštěvují; pubescenti, adolescenti a mládež mládež drogové a jinak závislá; mládež nezaměstnaná; dospělý věk; staří (s. 13-20).

Tab. 321 Adresáti katecheze podle vybraných odborných publikací v období 1950-1990

3.3.3.3 Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve

B. Kolář	Katecheze je jednou z nejdůležitějších úloh církve, protože vychází ze samotného příkazu Krista: "Jděte do celého světa..."
C. Nováková	Příručka je zaměřena na výuku náboženství dětí a mládeže, proto tuto otázku zvlášť neřeší. V kap. VIII o podmínkách a faktorech katecheze v církvi (něm. autoři) je objasněn vztah mezi katechezí a farností. Katecheze, která má uvést a posilovat život z víry v církvi, je podmíněna také tím, jak se ve farnosti uskutečňuje její základní poslání (při hlásání evangelia, jak farnost koná své bohoslužby a má zájem o bližního). Také jak sama sebe chápe, jak je vedena, na co jsou kladeny akcenty v pastorační práci (s. 97-98).
T.J.B.	Autor chápe katechezi jako nedílnou součást výchovného působení církve, které je konkrétním projevem duchovně pastýřského působení církve. Církev je k tomuto výchovnému působení zavázána Kristovou výzvou "Učte všechny národy" (s. 138).
KS	Katecheze je jednou z forem služby slova v církvi. První je evangelizace s cílem vzbudit první úkon víry, dále katecheze směřující s pomocí vhodné předložené nauky k živé, rozvinuté a činné víře, dále liturgická forma (homilie) a teologická forma (systematická rozprava o pravdách víry a vědecký výzkum těchto pravd). (s. 4)

Tab. 322 Úloha a význam katecheze v pastorační činnosti církve v období 1990-1994

3. 3. 3. 4 Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety

B. Kolář	Autor se nevyjadřuje k identitě katechety, ale uvádí jeho osobnostní předpoklady: zodpovědnost (dítě spojuje nauku s učitelem); nutnost stálého vzdělávání i v jiných oborech; duchovní život směřující ke svatosti; teologie srdce; výchovná láska; získat a zachovat si důvěru; trpělivost; pozorný zrak a sluch; nepřipoutávat k sobě, ale vést ke Kristu; nevychovávat dle svých představ, ale pro plán Boží jako zahradník, radostně a v duchu služby (s. 9).
C. Nováková	<p>Identitu katechety lze vyčíst z jednotlivých článků, samostatně pojednána není. Za katechetu je spíše považován laik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Víra je i Božím darem. Náboženský pedagog ji může a má připravovat cestu, ale spolupráce člověka s milostí zůstává velkým tajemstvím (s. 76); - Katecheta uvědoměle řídí katechetický proces. <p>Katecheta si musí s velkou zodpovědností připravovat a plánovat systematickou katechezi (s. 82, následuje podrobný návod). Katecheti sami jsou objektem katecheze. Každý, kdo má podíl na katechetické službě, je sám na cestě (s. 96, něm. přednáška). Katecheze je procesem, který se odehrává mezi osobami, kteří se společně vydávají na cestu. V této skupině má dojít k novým zkušenostem ve víře. Tento proces je ovlivňován osobní situací ve víře, očekáváním a motivacemi jak ze strany katechizovaných, tak ze strany katechety. Dále je tento proces ovlivňován vztahem mezi katechetou a farností. Tyto faktory je nutné vzít v úvahu při plánování katecheze (s. 100).</p>
Tomáš Bahounek	Autor toto téma samostatně nepojednává. V textu však zdůrazňuje zásadní význam formačního prostředí, které vytváří pro malé dítě rodina, pro větší dospělého společenství věřících. Toto formační prostředí působí silněji než výuka. Proto musí vydávat autentické svědectví víry, aby mohl katechizovaný dospět k vlastní náboženské zkušenosti (s. 140-143).
Katechetické směrnice	<p>Identita katechety přímo specifikovaná není. Z jednotlivých částí KS vyplývá, že katechetou je míněn laik, který je ke katechetické činnosti pověřen kanonickou misí, absolvoval základní odbornou formaci a účastní se další průběžné formace. Kněží a jáhni jsou označeni za provádějící katechezi (s. 24).</p> <p>Velká pozornost je věnována formaci katechetů: Formace katechetů během jejich působení a to jak přípravná, tak průběžná má přednost před jakoukoliv jinou činností. KS uvádějí seznam nepominutelných předmětů, jimž má být vyučováno v rámci základní formace katechetů laiků. Na prvním místě je jmenována fundamentální teologie a dogmatika, po ní základy liturgiky a pastorální teologie, teprve poté katechetika a až na ní biblistika. Směrnice také upřesňují, jak často se mají katecheti setkávat na vikariátních setkáních a co má být jejich náplní. Pro katechetickou formaci kněží a jáhnů uvažují nabídku odborných přednášek a seminářů (s. 24-26).</p> <p>Osobnostním předpokladem katechety je mít rád katechizované a evangelizované. Dále jde o snahu být autentičtý evangelium a být důvěrně spojen s Bohem v modlitbě. Měl by pomáhat dětem, kterým se někdo posmívá za chůzi do kostela a náboženské vzdělávání.</p>

Tab. 3.23 Identita a formace katechety ve vybraných odborných publikacích v období 1990-1994

3. 3. 3. 5 Obsah katecheze

B. Kolář	<p>Základní okruhy témat: Bůh, Kristus, církev; svátosti; mravní řád (s. 5).</p> <p>Katecheze převážně: biblická, katechismová, liturgická, historická (hagiografická) (s. 5).</p> <p>Prameny látky ke katechezím: Evangelia; ostatní knihy Písma svatého; životopisy svatých; dějiny církve; nedávné události; zkušenosti; dějiny; zajímavosti z přírodních věd, techniky a umění; katechetická literatura; ostatní literatura; diapozitivy, magnetofon, video, písně, kresby, kartotéka vlastních zápisků (s. 8).</p>
----------	---

C. Nováková	<p>Obsah katechezí pro děti není dán katechismem představujícím redukcí teologických pravd ve zjednodušeném jazyku, nýbrž je to výběr z věrouky a z morálky podle akcentů současné teologie s přihlédnutím k situaci a věku katechizandů. Pojetí dotyčné věroučné pravdy a kritéria výběru jsou ovlivněná nábožensko výchovnými cíli. Cílem je praktické křesťanství žít v dnešní společnosti. Ty jsou stejně důležité jako náboženské vědomosti. Obsah katechezí mění časem své pojetí (s. 54).</p> <p>V kap. VII v přednášce prof. Friemela z pastorální teologie, je uvedeno celkem osm tematických okruhů, do kterých má katecheze pomoci katechizandovi proniknout aby se dostal k Bohu a ke Kristu: Písmo svaté, Vyznání víry, církevní dějiny, liturgická katecheze, existenciální katecheze, politická katecheze, katecheze o světcích a o jiných náboženstvích (s. 90).</p>
T. J. Bahounek	<p>Obsahem náboženského vyučování je Božská zjevená pravda. Nelze ji redukovat na soubor pravd uložených vedle sebe. Nemá vztah jen k rozumu, ale k celé lidské osobnosti. Předmětem i podmínkou náboženského vyučování je Bůh sám. Je ve svém zjevení poznáván a zároveň také sám vyučuje.</p> <p>Obsah náleží do mnohem vyššího řádu, než je obsah ostatních předmětů, proto i poznání je vyššího řádu, jde o poznání víry.</p> <p>Autor upozorňuje na problematičnost dělení katechezí podle obsahu na biblické, liturgické a katechismové a žádá o jejich syntézu (podle H. Hollandera, s. 144).</p>
Katechetické směrnice	<p>Obsah katecheze se má řídit Katechismem katolického náboženství. Směrnice uvádějí podrobný přehled témat (aby nebyla vynechána žádná katechetická oblast). Členění katechismu odpovídá scholastickému modelu: I. Vyznání víry; II. Slavení křesťanského tajemství; III. Život v Kristu (morálka); IV. Křesťanská modlitba. Z textu vyplývá, že by tento obsah měl být obsažen v každé formě katecheze (Část III Křesťanské poselství, s. 69).</p>

Tab. 3 24 Pojetí obsah u katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1990 1994

3. 3. 3. 6 Cíle a úkoly katecheze

B. Kolář	<p>Vychovat mravní a křesťanskou osobnost s vírou, která je činná skrze lásku (s. 1).</p> <p>Pro 11 14leté: prohlubování znalostí, růst hloubky a opravdovosti ve svátostném životě, v pochopení náboženských skutečností, výchova k apoštolátu, službě a ochotě k obětem; příprava na budoucnost povolání, manželství, zasvěcení; výchova k mravní čistotě; předkládání ideálů ze života svatců (s. 16 18).</p>
Consilie Nováková	<p>Katecheze má dva cíle: poznávací a druhý, který rozvíjí v katechizandech život z víry (s. 48). Definice výchovných cílů zůstává u nás prozatím ještě oficiálně nevytvořená. Pro současnou situaci bychom měli své svěřence povzbuzovat ke svědomitému splnění jakéhokoliv pracovního úkolu, dále aby hmotné statky a blahobyt nestály v popředí ve kterého snažení a abychom svým postojem a svými skutky svědčili o křesťanských hodnotách (s. 54).</p> <p>Globálním cílem všech katechezí je korelativní poměr mezi vírou a zkušeností (s. 60). Dalším globálním cílem katecheze je rozvíjet v dětech křesťanskou víru, aby ji dovedly uvědoměle žít v pluralistické společnosti, ve které tvoří křesťané kvas a jsou solí země. Úkolem je tedy rozvíjet v katechizandech především víru, což vyžaduje i určitě kvantum náboženských vědomostí.</p> <p>V kap. VII. Co je katecheze z hlediska pastorální teologie (přednáška prof. Friemela z poč. 60. let), je vymezeno 6 hlavních úkolů katecheze: výchova k modlitbě; návod, jak žít s církví; vypořádat se s nevěrou svého okolí; formovat svědomí; sexuální výchova; spolupráce všech katechetických činitelů (s. 91).</p> <p>V kap. VIII o podmínkách a faktorech katecheze v církvi (jde o text německých autorů D. Emeise a K. H. Schmitta) jsou úkoly a cíle katecheze rozděleny do tří oblastí: uvádět do poselství víry; umožnit aktivní prožívání liturgie a připravovat na službu bližním (s. 94 95).</p>

T. J. Bahounek	<p>Cílem katecheze je uvádět příslušníky vykoupeného Božího lidu do plnosti života v Kristu, zrání víry, žít jako nové stvoření, následovat Krista a vydávat o něm svědectví (CT 20, 25).</p> <p>Úkolem náboženské výchovy je prolínat celou výchovnou soustavou a integrovat jednotlivé oblasti tak, aby byla rozvíjena harmonická osobnost člověka. Obsah náboženské výuky má přesahovat obsah ostatních předmětů, naplňovat je novým významem, kultivovat, aktualizovat pro přítomnost, dovršovat a integrovat (s. 143).</p> <p>Náboženské vyučování směřuje k tomu, aby uschopnilo žák a k vyznání víry v životě (podle Holländera, s. 143).</p>
Katechetické směrnice	<p>Cíle a úkoly katecheze nejsou specifikovány souhrnně, ale lze je vyčíst z jednotlivých textů:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odstranit značnou neznalost učení církve hlášením radostné zvěsti od základů ve všech vrstvách obyvatel včetně lidí nemocných a starých (s. 5); - hlášení, že každému člověku Kristus poskytuje možnost spásy jako dar Božím ilosti a dobrotivosti (s. 6); - probudit a uplatnit víru v rozvoji celého člověka (s. 12); - úkolem katecheze dětí je mimo jiné vychovávat k životu ve společenství celé církve (s. 12). <p>V kap. V Katecheze podle věku lze vyčíst úkoly katecheze pro jednotlivé věkové skupiny.</p>

Tab. 3.25 Pojetí cílů a úkolů katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1990-1994

3.3.3.7 Metodologie katecheze

B. Kolář	<p>Akcenty: kerygmatická katecheze; psychologický postup; aktivita žáků; hodně čerpat z Písma svatého; od života k věroučné pravdě; vést k vnitřnímu vztahu k Bohu; používat, ale nepřeceňovat moderní technické prostředky (s. 4).</p> <p>Všeobecná metodologie: spolupráce s knězem; život katechety vstředím církve; roční rozvrh; příprava jednotlivé hodiny; zásoba způsobů práce;</p> <p>Speciální metodologie – podrobná doporučení pro všechny cílové skupiny uvedené v Tab. 3.21.</p> <p>K přípravě na první svaté přijímání a svátost smíření autor připomíná pořadí vky dekretu Quam singulari a obšírně vykládá omyly spojené s touto přípravou (s. 13-15).</p>
C. Nováková	<p>Autorka se v těchto skriptech zabývá pouze metodologií náboženské pedagogiky zaměřenou na vyučování náboženství. Zdůrazňuje jako východisko výuky zkušenosti dětí, na kterou navazuje a v dialogu s katechetou konfrontuje s postojem víry. Cílem je uchvátit katechizanda pro Ježíšovo radostné poselství (s. 2).</p> <p>V kapitole o didaktice (s. 57-86) jsou jako metody chápány vědomě zvolené a vykonané kroky při postupu v katechezi, které předpokládají, že katechetovi je jasný cíl a obsah. Dále řeší, zda má katecheze své specifické metody. Měly by se posuzovat z hlediska, zda podporují vznik vzájemného vztahu mezi vírou a zkušeností (s. 60). Metody rozděluje na dva typy: výkladové, které zahrnují i písemné práce a výkladové učení, a metodu aktivity žáků, kteří se sami dopracují vlastní činností k výsledku. Kapitola pak obsahuje podrobný přehled o celé řadě pedagogických metodických postupů a prostředků.</p> <p>Katecheta zesiluje víru katechizandů také tím, že jim sděluje cíle katecheze, i to, čeho u nich cestě k cíli dosáhli a čeho ještě dosáhnout musejí. Vedeme děti k pochopení významu víry pro naši osobní život, pro bližního a pro celou společnost (s. 77).</p> <p>V kap. VIII (něm. autoři) je metoda chápána jako cesta k cíli, kde vlastní metodické postupy při katechezi tvoří jen část metody. Dále je třeba vzít v úvahu: rámcové podmínky prostor a čas; sociokulturní a farně církevní podmínky; ochota a schopnost katechizandů přijímat; obsahy, které pomáhají dosahovat určitých cílů a pomůcky. Nejlepší katechetické umění musí být přítomno působením Ducha svatého (s. 101-102).</p>

Při předkládání pravdy víry je třeba brát ohled na druhé v oblasti víry a v mravním ohledu. Předkládat pravdy víry, nikoli nejistá mínění nebo vlastní pochybné názory, které vzbuzují mezi věřícími pohorlení (CT čl. 52, s. 139).

Autor je zaměřen na předkládání dokonalých vzorů k životu z víry k jejich následování v konkrétních projevech lásky k Bohu a touhy po svatosti, nebo alespoň k následování jejich lásky a touhy po oběti, které musí každý dát svůj osobitý výraz. Proto preferuje jako funkční způsob výchovy prožívání liturgického roku s tím, že má být předveden Ježíšův pozemský život ve společnosti jako vrcholný vzor (Příběh nejen proto, aby nás vykoupil, ale i proto, aby nás informoval [s. 139 s odvolávkou na Mt 11, 29]). Další vzor dokonalého života poskytují mariánské svátky a životy světců, které jsou sice méně univerzální, ale v jednotlivostech poskytují výzavné naučení praktického rázu [s. 139).

T. Bahounek zdůrazňuje, že kolektivní či hromadná výchova ve školách nebo pomocí sdělovacích prostředků je daleko méně účinná než výchova individuální, neboť je stále obtížnější docielit syntezu různých vědních oborů a umění a kultura lidí je stále diferencovanější. Uvádí, že ta to hromadná výchova může v jistém stupni pouze vytvořit případné podmínky usnadňující náboženský, mravní a estetický rozvoj člověka, ale v podstatě jej nezajišťují (s. 139).

Metodologie vyučování náboženství ve škole

Autor široce rozvádí a zdůvodňuje potřebu vychovávat a nábožensky vyučovat uměním, které nepočítá s nábožensky hotovým a vyzrálým člověkem, ale rozvíjí křesťanskou víru dětí, mládeže a dospělých. Nelze jen tak jednoduše přebírat metody profánního vyučování, ale je třeba je očistit a posvětit. Používané umění musí především důstojně vyjadřovat náboženské obsahy, a to v rámci křesťanské mravnosti (odkaz na H. Hollandera, s. 143).

Originálním rysem náboženské výuky je znamení společenství. Děti prožívají tytéž hodnoty jako dospělí. Vyučování má biblický charakter, protože spásá se uskutečňuje v dějinách a dějiny spásy jsou pramenem poznání. Měly postupný charakter, aby připravily na novozákonní skutečnost. Náboženské vyučování církve v dějinách ukazuje stejné charakteristické znaky jako kázání proroků, Krista a apoštolů. Vykládá věřícím zjevení na základě Písma a dává smysl a cíl událostem Starého zákona. [s. 143-144).

Biblický ráz náboženského vyučování je těsně spjat s liturgickým charakterem, který je jednak kerygmatický a jednak svátostný. Autor pak cituje H. Hollandera o významu symbolu v katechezi a v liturgii a zásady pro jeho vysvětlování (s. 144).

Co se týče konkrétního metodického postupu v náboženském vyučování, autor upozorňuje na nedostatek Mnichovské metody, kdy dítě převážně naslouchá. Proto navrhuje možnost osobní činnosti dítěte. Za zvláštní formu považuje katechetickou slavnost, ve které mají děti příležitost projevit otevřeně své vnitřní poznání pravdy víry, kterou přijaly, a to pomocí slova a úkonu v posvátné atmosféře (podle H. Hollandera, s. 145).

Metodologie nábožensko-výchovného působení ve sdělovacích prostředcích

Autor vychází z doporučení papeže Jana Pavla II. v *Catechesi tradendae* o využití s polečenských sdělovacích prostředků. Uvádí řadu zásad a aktuálních otázek, které mají zabezpečit, aby si věřící, kteří se to týká, udělali ve svědomí jasno o řádném použití spol. sdělovacích prostředků, aby se nezpůsobilo více škody než užitku po mravní stránce. Odvolává se na dekret *Inter Mirifica*, aby se všechny snahy důsledně podřizovaly mravnímu řádu. Dále objasňuje a rozvádí možnosti využití *public relations* k rozvíjení péče o veřejné mínění a dobré vztahy s veřejností. Ty specifikuje pro veřejné sdělovací prostředky, zvláště televizi, i pro úroveň farnosti. Doporučuje, aby kněží, řeholníci i laici si osvojili přiměřené odborné znalosti a dovednosti, aby dovedli využívat těchto prostředků pro apoštolické účely. V celém textu se autor inspirovává dekretem IM a specifikuje jeho doporučení na ně podmínky (s. 146-147).

Katechetické směrnice	<p>Metodologie katecheze je zaměřena především na hledání účinného způsobu katechetického výkladu, a to s přihlédnutím k prostředí, v němž probíhá katecheze, k mentalitě a věkovému rozptylu lidí ve třídě nebo na faře a s ohledem na schopnosti katechety. U lidí bez křesťanského zázemí se počítá nejprve s jejich výchovou tak, aby byl probuzen zájem o katechetickou výuku.</p> <p>Katecheze se nemůže vyčerpávat pouze předáváním poznání, ale především probouzením a rozvojem víry, která se uplatňuje láskou. Proto je třeba konat katechezi v takovém společenství, jehož členové pochopili, že se shromažďují v Kristově jménu, což znamená žít ve vzájemné lásce.</p> <p>U starších dětí a mladých lidí katecheze získává charakter společného výzkumu určitého tématu (srov. Část IV Prvky metodologie, s. 10-12).</p>
------------------------------	--

Tab. 3.26 Metodologie katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1990-1994

3.3.3.8 Organizace a proces katecheze

B.K.	Téma není pojednáno.
C.N.	Téma není pojednáno.
T. Bahounek	<p>Výchovné působení církve musí být diferencováno podle věku člověka. Autor uvádí specifika každého věkového období s ohledem na skutečnosti, které je třeba respektovat, aby náboženská výchova jedince nebyla deformována. V této souvislosti se zmiňuje o znalostech ve smyslu logicky uspořádaného a zapamatovatelného poučení: jsou sice pro člověka nezbytné, ale takové znalosti si lze rychle a úspěšně osvojit v postpubertálním období vývoje člověka, pokud již v předpubertální fázi byly položeny základy přirozené moudrosti, tvořící předstupeň moudrosti nadpřirozené (s. 140-141).</p>
Katechetické směrnice	<p>Organizace katecheze ve farnosti</p> <p>V oblastech, kde má církev význačné zastoupení, lze provádět katecheze obvyklým způsobem pomocí náboženské výchovy ve školách nebo ve farnostech. V méně usilných oblastech je třeba hledat nové formy pro střednictvím ostatních vyučovacích předmětů nebo dohodnutými vstupy katechetů do etické, občanské a rodinné výchovy. Forma katechetického vyučování ve školství i ve farnosti má své nezastupitelné přednosti. Nedoporučuje se zavádět odlišné způsoby katecheze ve školách a ve farnostech (s. 5).</p> <p>Doporučuje se, aby se blízká příprava na první přijetí svátosti smíření a Eucharistie konala ve farnosti s knězem, došlo k poradě s rodiči dětí a získal se od nich souhlas (s. 5).</p> <p>Zvlášť jsou doporučeny katecheze pro mládež a pro dospělé (s. 5).</p> <p>Protože je nejméně 80% obyvatelstva na území objektem provádění prvotní evangelizace a většina by měla přijímat evangelizační službu kněží, je právě v ní nepostradatelná účast laiků (s. 6).</p> <p>Pro děti by měla kromě systematické katecheze probíhat i náboženská formace při liturgii a dalších náboženských shromážděních. K tomu je možné děti sdružovat ve skupinách ministrantů, ve školách apod. V mimoškolních a nábožensky orientovaných oddílech lze přispívat k rozvíjení náboženské dimenze dětí specifickým způsobem (s. 15).</p> <p>Organizace katechetické činnosti</p> <p>Podle dekretu <i>Provido sane</i> (1935) má být ustanoveno Diecézní katechetické středisko, které vede celou organizaci katechetické činnosti v diecézi. To má podporovat a řídit práci vikariátních (děkanátních) katechetických středisek. DKS je nástrojem diecézního biskupa k řízení katechetické činnosti. Náplň práce DKS: rozpracování programů činnosti podle podmínek diecéze; péče o registraci, vzdělávání a stálou formaci katechetů v diecézi; zabezpečuje pořádání exercicií pro katechety; občasně navštěvuje vikariátní setkání katechetů a po dohodě s biskupem alespoň jednou ročně vikariátní konference kněží. Dalším úkolem stanovuje diecézní biskup.</p> <p>Je uveden přehled činnosti Národního katechetického střediska ČBK včetně úkolu provádět každoroční rozbor současného stavu religiozity a účinků pastorační služby slova, zadávání výzkumných úkolů a podíl na nich a spolupráce s katechetickými středisky jiných států.</p>

Tab. 3.27 Návrhy organizace katecheze ve vybraných odborných publikacích v období 1990-1994

3. 3. 4 Vyhodnocení pracovních hypotéz a poznámky k vývoji katechetiky v období 1990–1994

Vyhodnocení pracovních hypotéz:

6. Na základě zjištěných informací o učitelích katechetiky na teologických fakultách lze potvrdit předpoklad hypotézy, že katechetika skutečně nestála v popředí zájmu a nikdo ve sledovaném období nebyl vyslán na zahraniční studia, aby získal potřebnou kvalifikaci k výuce a rozvíjení tohoto oboru v českých podmínkách. Důvody lze vyloučit z formulace textu *Katechetických směrnic*, které takový požadavek nezmiňují.⁴³⁸ Jak lze usoudit z analýzy a porovnání odborné práce učitelů katechetiky, fakulty neměly k dispozici připravené odborníky. Díla vykazují snahu využít to nejlepší, co měli učitelé k dispozici ze zahraničí, avšak bez potřebné reflexe vzhledem k domácím podmínkám. Tuto reflexi zahrnuli do svého textu autoři *Katechetických směrnic*, ale v textu se nepodařilo skloubit její poznatky s teoretickými přístupy katechetiky. Důsledkem je, že směrnice upřednostňují jednotný postup pro všechny katechizované včetně požadavku vyučovat všechny úplné křesťanské učení podle tzv. římského katechismu.⁴³⁹ Není brán ohled na řadu zásad, které vyžaduje VKD (teocentrismus, kristocentrismus, rozlišování hierarchie pravd, rozlišování pramenů katecheze a upřednostnění Písma svatého, chápání tajemství spásy jako dějin) nebo *Evangelii nuntiandi* (rozlišování odlišných cílů hlásání podle jednotlivých etap evangelizace).⁴⁴⁰
7. Předpoklad hypotézy se naplnil. Práce sr. Consilie Novákové *Katechetika* se skutečně týkala pouze katecheze dětí, což si vyžádala naléhavá potřeba obnovy katecheze ve farnostech. Sr. Consilie však v úvodu těchto skriptů upozorňuje, že katecheze není určena jen dětem. Dokládá to sama rozsáhlejší prací *Dějiny katecheze a katechetiky v Čechách a na Moravě*, kterou jsem v předběžené pracovní hypotéze neuvažovala. *Katechetické směrnice ČBK* svědčí o tom, že potřeba rozšířit katechezi jako službu Slova na všechny věkové a sociální skupiny u nás byla vnímána. Bohumil Kolář se v přednáškách katechetiky na pražské KTF v roce 1994 přednostně katechezi dětí, avšak vyučo-

⁴³⁸ Zmínka o umožnění některým pracovníkům studovat na mezinárodních institutech, jít na krátkodobé či dlouhodobé stáže, navštěvovat některá symposia o katechetické činnosti... je uvedena na s. 28–29. Z textu není zřejmé, zda si to přeje Apoštolský stolec a je to jen konstatováno, nebo jde o úkol daný ČBK.

⁴³⁹ Například se to projevuje v doporučení vzhledem ke katechetickému vyučování ve školství a ve farnostech: „S ohledem na situaci v některých oblastech ČR zatím obecně nedoporučujeme zavádět odlišné způsoby katecheze na školách od katechezí farních“ (s. 5). Stejně tak je v něm doporučován stejný obsah katecheze (s ohledem na úplnost sděleného obsahu víry) a bez ohledu na zralost víry.

⁴⁴⁰ Srov.: kristocentrický a teocentrický přístup k obsahu (VKD, čl. 24–26), požadavek rozlišování hierarchie pravd (VKD, čl. 43); rozlišování pramenů katecheze a upřednostnění Písma svatého (VKD, čl. 45 a 48); tajemství spásy jako dějiny (VKD, čl. 44); rozlišování etap evangelizace (EN, čl. 21–24).

val i metodologii katecheze určené k přípravě dospělých na slavení svátostí a ke katechezi nemocných.

8. Práce Dr. Bahounka svědčí o jeho zájmu i o tuto oblast. Jak ji bylo uvedeno v kap. 3. 3. 2. 2, tento autor cituje díla, jejichž český překlad u nás ani v Křesťanské akademii v Římě vydán nebyl.

Shrnutí: autoři konzultovaných katechetických publikací měli snahu nabídnout studentům katechetiky a katechetům to nejlepší, k čemu se ve svém oboru dostali. Nabízejí vedle sebe pohledy nové i staré. Není ujasněna používaná odborná terminologie katechetiky. Vzhledem k podmínkám, ve kterých se pracovalo, zvláště nárokům na rychlost, s jakou musely být jednotlivé věci připraveny k použití, a vzhledem k nedostatečnému vzdělání v tomto oboru, nedošlo k syntéze teorie a zkušeností z katechetické praxe. Vydané katechetické práce jsou nesourodé, a proto evokují otázku: Co si kdo z nich vybral a aplikoval ve své praxi?

4 Závěr

Účelem této práce bylo zmapovat vývoj katechetiky v českých zemích mezi roky 1920–1994, abychom lépe porozuměli současné katechetické praxi a mohli ji reflektovat s větším užitkem. Domnívám se, že dílčí závěry práce zpracované na základě analýzy a následné syntézy zkoumaných publikací a informací tento účel naplňují. Byly využity všechny nalezené dostupné výsledky dosavadního bádání a byla provedena analýza desítek dalších z katechetického hlediska dosud nezpracovaných publikací. Byl zvolen systém, jakým způsobem informace rozřídít (věcně a časově), zpracovat a prezentovat, aby byly výsledky výzkumu a z nich odvozené závěry co nejzřejmější. Dále jsem se pokusila alespoň stručně diskutovat závěry z porovnání předběžných hypotéz a z analýzy vybraných katechetických prací.

V úvodu práce jsou stanoveny tři konkrétní cíle. Míru naplnění prvního z nich – popsat vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920–1994 jako v řádného oboru – odhaduji na poměrně vysokou. Podařilo se zjistit, kdo vyučoval katechetiku na katolických teologických fakultách po celé sledované období. Publikáční činnost těchto učitelů byla prozkoumána na základě fondů českých knihoven. Zde byly téměř všechny významnější publikace dostupné, proto mohly být osobně konzultovány. Při jejich analýze jsem stále narážela na problém nejasné terminologie, proto byla zpracována referenční tabulka užívaných pojmů v dokumentech magisteria univerzální církve a v mezinárodním katechetickém hnutí (Příloha 2). S tím souvisí naplnění druhého cíle, a to porozumění vývoji katechetiky v českých zemích v kontextu mezinárodního vývoje. Dosažitelnost třetího cíle práce – přispět k porozumění účelu a možnostem pokoncilní katechetiky – ukazuje budoucnost. Závisí na příležitostech těchto výsledků využít. Pro mě osobně byly dílčí výsledky výzkumu velkou motivací k realizaci práce v celém rozsahu, který jsem na počátku spíše podcenila.

Závěry provedeného výzkumu jsou obecněji specifikované na konci hlavních částí třetí kapitoly. Pokusím se o jejich shrnutí v několika bodech:

- Vývoj katechetiky na teologických fakultách odpovídá předpokladům pracovních hypotéz. Do roku 1950 měla katechetika v českých zemích solidní odborné zázemí, byla rozvíjena jako věda, v časopisech probíhala odborná diskuse, která sledovala i mezinárodní vývoj v tomto oboru. Z období totality se jako takový odborník jeví pouze Dr. Vladimír Kryštofský. Podmínky k jeho práci byly však velmi nevyhovující a oficiálně mohl působit jen velmi krátce. Tento závěr vychází pouze z výsledků analýzy publikovaných prací ostatních učitelů, proto nemusí být zcela odpovídající skutečnosti. Na počátku 90. let katechetika utrpěla tím, že neměla kvalifikované učitele a nikdo nebyl

vyslán na zahraniční studia. Proto její učitelé nemohli zajistit dostatečnou odbornou přípravu kněží a katechetů pro praxi.

- Během výzkumu se ukázalo, že není možné pominout činnost a práce teologů, kteří se sice nevěnovali katechetice na teologických fakultách, ale jejich činnost se katechetiky úzce týká. Při konzultacích několika desítek publikací a článků jsem objevila celou řadu velmi inspirativních přístupů, na které se zapomnělo a zasloužily by si využití pro jejich nadčasovost či stálou aktuálnost i dnes. Tentýž závěr se týká i některých zahraničních publikací přeložených do českého jazyka a vydaných v období totality.
- K vývoji katechetiky přispělo několik osobností z praxe, zejména sr. Consilie Nováková, OSU, její článek a vysoké pracovní nasazení výrazně ovlivnily podobu katecheze u nás od počátku 90. let. Porovnáním jejího přístupu a výsledků její práce s výzkumem katechetické činnosti výše zmíněných teologů jsem došla k závěru, že současná katechetika by měla nabídnout katechetické praxi obojí inspiraci. Sr. Consilie Nováková poskytla mnoho podnětů, co se týče didaktiky náboženské výchovy. Byla v tomto ohledu na výši své doby v porovnání s evropským vývojem. U českých teologů věnujících se katechetické činnosti s dospělými byla zjevná snaha pomoci člověku poznávat Boží zjevení způsobem, který ho osloví a zaujme. To mu pomůže k přijetí a prožívání společenství s Bohem a s církví. Využití obojí inspirace pro současnou katechetickou praxi by odpovídalo doporučením pokoncilní katechetiky, že metoda a obsah katecheze od sebe nelze oddělovat. Obojí má spolupůsobit a obě tyto složky by měly být vyvážené.
- Zvláštní závěr si zaslouží *Katechetické směrnice ČBK* z roku 1994, které jsou dosud platné. Jejich text odráží úroveň porozumění katechetice a katechetické praxi u nás v době svého vzniku. V úvodu směrnic je sice deklarováno, že východiskem bylo *Všeobecné katechetické direktorium*, které je rozpracováno na české konkrétní podmínky. Prakticky jsou z něj však pominuty pasáže, které byly výsledkem vývoje katechetiky v její teologické dimenzi. Doporučení v této části směrnic byla překonána již v době vzniku směrnic. Na druhou stranu jsou v tomto dokumentu podrobně rozpracovány pasáže, které vycházejí z pedagogické dimenze tohoto oboru a jež jsou z velké části stále aktuální.

Při výzkumu jsem narazila na celou řadu dílčích témat, jimž jsem se mohla věnovat jen okrajově a jejich rozpracování, např. formou diplomových prací, by jistě obohatilo poznání katechetiky v českém prostředí.

Přehled použitých symbolů a zkratk

Církevní dokumenty:

CT	Catechesi tradendae
EN	Evangelii nuntiandi
GE	Gravissimum educationis
GS	Gaudium et spes
LG	Lumen Gentium
RM	Redemptoris Missio
VKD	Všeobecné katechetické direktorium
VDK	Všeobecné direktorium pro katechizaci

Ostatní zkratky:

CMBF	Cyrlometodějská bohoslovecká fakulta
CMTF	Cyrlometodějská teologická fakulta
ČBK	Česká biskupská konference
ČR	Česká republika
IKT	Interdiecézní katechetický tým
KSČ	Komunistická strana Československa
KTF	Katolická teologická fakulta
MCM	Matice cyrlometodějská
ŘK CMBF	Římskokatolická Cyrlometodějská bohoslovecká fakulta
TF	Teologická fakulta
UK	Universita Karlova
UP	Universita Palackého
UPS	Universita Pontifica Salesiana

Seznam literatury

Dokumenty:

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE: Katechetické směrnice, Praha, 1994.

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II.: Catechesi tradendae. Apoštolská exhorta Jana Pavla II. *Katecheze v církvi* z 16. října 1979. Řím : Křesťanská akademie (edice Skála-11), 1982.

JAN PAVEL II.: Christifidelis laici. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. *O povolání a poslání laiků ve světě* z 30. prosince 1988, Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II.: Redemptoris missio. Encyklika Jana Pavla II. *O stálé platnosti misijního poslání* ze 7. prosince 1990, Praha: Zvon, 1994.

KATECHETICKÁ SEKCE PASTORAČNÍ KOMISE ČBK: Plán pastorace služby slova, rukopis, Praha, 11. 11. 1996. Nепublikováno.

Corpus Iuris Canonici, 1917. Překlad KOP František, 1948.

KONGREGACE PRO KLÉRUS: Všeobecné katechetické direktorium, Praha: Sekretariát ČBK, 1994.

KONGREGACE PRO KLÉRUS: Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998.

PIUS X.: Acerbo nimis, 1905,

http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hf_p_x_enc_15041905_acerbo_nimis_en.html, (29. 12. 2009).

PIUS X.: Quam singulari

PIUS XI.: Divini illius magistri. Encyklika *O křesťanské výchově mládeže* z roku 1929, druhé vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1947.

PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. *Hlásání evangelia* z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1990.

Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2000.

POSVÁTNÁ KONGREGACE KONCILU: Provido sane consilio. Dekret o vztápné péči o katechetské vyučování nejen školní mládeže, ale i o drostlýchze dne 12. ledna 1935. Český překlad je součástí publikace HRONEK: Národní škola a katecheta.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU: Uvedení do křesťanského života. Praha: Sekretariát české liturgické komise, 1987.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

Prameny

BAHOUNEK Jiří: Pastorální teologie, Olomouc: MCM, 1991.

BÁRTA Jan Baptista: Katechetický kurz, Sekretariát řeholních společností ČSSR jako rukopis Služba bratřím a sestrám, 1968.

BENEŠ Josef: Desatero božích přikázání v našem životě, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957.

BENEŠ Josef: Naše víra. Sborník úvah o katolické víře, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974.

BURGEOIS H., GONDAL M. L.: Praktický průvodce pro doprovázející v katechumenátu, Praha: Pastorační středisko, 1993.

ČERNÝ Jan: Knížka o J. A. Komenském: K uvažování v něm, kteří přemýšleli chtějí, Praha, 1920.

GROM Bernard, FRIEMEL Franz Georg: Katechetické metody, Praha-Brno-Olomouc-Bratislava: Interdiecézní katechetický tým, 1990.

HOLLANDER H., SJ: Katechetika. Metodologie náboženské výuky, Řím: Křesťanská akademie, 1971.

HRONEK Josef: Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě, Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francel, 1932.

HRONEK Josef: Dějiny pedagogiky v obryse, Praha: UCN, 1953.

HRONEK Josef: Didaktika náboženství na školách národních a státních, Praha: ÚSČsS, 1950.

HRONEK Josef: Katechetika. Duch a forma katolického vyučování náboženského, Praha: Bohuslav Rupp, 1946.

HRONEK Josef: Kresebné návrhy při vyučování náboženství. Pracovní kniha pro učivo národních škol na nižším stupni, Praha: Grafická unie a. s., 1937.

HRONEK Josef: Magisterium. Praktická cvičení v katechisování. Návod k pozorování didaktické techniky. Praha: ČKCH, 1952.

HRONEK Josef: Methodika náboženské výchovy, Praha: UCN, 1953.

HRONEK Josef: Metodika vyučování náboženství pro učitele ke zkouškám způsobilosti a pro školskou praxi, Praha: Česká grafická unie a. s., 1941.

HRONEK Josef: Metodika vyučování náboženství ve třídě elementární, Praha: Československá grafická unie a. s., 1937.

- HRONEK Josef: Na klíně mateřském. Kapitoly o výchově dítěte v raném dětství, Praha: Bohuslav Rupp, 1946.
- HRONEK Josef: Náboženská didaktika, Praha: UCN, 1954.
- HRONEK Josef: Národní škola a katecheta: Nástin vývoje obecného školství a pohled obecněškolního práva československého, Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francl, 1931.
- HRONEK Josef: O současných směrech pedagogických, Praha: CMK Gustava Francla, 1938.
- HRONEK Josef: Pedagogika, Praha: ČKCH, 1951.
- HRONEK Josef: Pedagogická a didaktická práce učitele náboženství na škole národní, Praha: ÚSČsS, 1950.
- HRONEK Josef: Reforma národní školy československé: Vznik, zásady a cíle reformy národního školství v Československé republice 1918-1934, Praha: G. Francl, 1935.
- HRONEK Josef: Vyučování náboženství na středních školách. Nejdůležitější platné právní předpisy, Praha: Kropáč&Kucharský, 1941.
- HRONEK Josef: Vyučování náboženství v jednorozhodných učebných kursech při měřanských školách. Několik pedagogicko-didaktických poznámek, Praha: Kropáč a Kucharský, 1939.
- HRONEK Josef: Vyučování náboženství na národních školách. Uvedení do učitelské praxe, Praha: Vyšehrad, 1935.
- HRONEK Josef: Základní požadavky ve školském zdravotnictví, výchově a vyučování, Praha: Kropáč&Kucharský, 1932.
- INTERDIECÉZNÍ KATECHETICKÝ TÝM: S dětmi o Bibli, rukopis, Praha, 1988. Uloženo v knihovně Arcidiecézního katechetického střediska Arcibiskupství pražského v Praze, K 207b. Nепublikováno.
- KOLEKTIV AUTORŮ: Eucharistická katecheze dětí, samizdat, 1970, překlad z německého originálu EUCHARISTIE UND KATECHESE, Beiträge zur eucharistischen Erziehung der Kinder, Verlag Herder, 4. rozšířené vydání. Uloženo v knihovně Libri prohibiti v Praze.
- KRYTOVSKÝ Vladimír: Teorie duchovní správy nedospělých. Studijní text z katechetiky, rukopis, Olomouc, 1972. Uloženo v knihovně Centra Aletti, sign. 230:03:03, přírůstkové číslo 3214051387. Publikováno jen pro vlastní potřebu Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci.
- KRYTOVSKÝ Vladimír: Pedagogika, rukopis, Olomouc, 1972. Uloženo v knihovně Centra Aletti, sign. 360:09, přírůstkové číslo 3214085619. Publikováno jen pro vlastní potřebu Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci.

- KRYTOVSKÝ Vladimír: Stručné poznámky z hodegetiky a pedagogiky, rukopis, Olomouc, 1971. Uloženo v Arcibiskupské knihovně v Olomouci, sign. 14615. Publikováno jen pro vlastní potřebu Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci.
- KRYTOVSKÝ Vladimír: Teorie náboženského vyučování. Studijní text pro didaktiku, rukopis, Olomouc, 1972. Uloženo v knihovně Centra Aletti, sign. 230:03:03, přírůstkové číslo 3214028265. Publikováno jen pro vlastní potřebu Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci.
- KRYTOVSKÝ Vladimír: Vyučování náboženství, rukopis, Olomouc, nedatováno. Uloženo v Arcibiskupské knihovně v Olomouci, sign. 11333. Publikováno jen pro vlastní potřebu Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci.
- KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1937.
- KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, druhé zdokonalené vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1939.
- KUBÍČEK Václav: Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické, třetí zdokonalené vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1946.
- KUBÍČEK Václav: Ordinariátní osnova pro vyučování katol. náboženství na obecných a měšťanských školách, třetí přepracované vydání, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské s.r.o., 1941.
- MED Oldřich: První učení o Bohu. Katolický katechismus, Praha: ÚCN, 1984.
- MED Oldřich: Dějiny spásy. Katolický katechismus, Praha: ÚCN, 1985.
- MED Oldřich: Život z víry. Katolický katechismus, Praha: ÚCN, 1986.
- NIEUWENHUIS Jan: Výchova k víře, samizdat, 4. díl. V originále: Gläubige Erziehung, Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1974. Uloženo v knihovně Arcidiecézního katechetického střediska Arcibiskupství pražského v Praze, N 009/1302. Nepublikováno.
- NOVÁK Stanislav: Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli, 1. díl, Litoměřice: CMBF, 1977.
- NOVÁK Stanislav: Disharmonický člověk a jeho výchova. Pojednání o křesťanské výchově od prae-natálního období až po manželství, Praha: Řád, 1992.
- NOVÁK Stanislav: Katechetika, rukopis, vydavatel neuveden, Praha 1972. Uloženo v Centrální katolické knihovně KTF UK Praha, A 992. Publikováno pro vnitřní potřebu KTF v Praze.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Dějiny katecheze a katechetiky v Čechách a na Moravě, České Budějovice: Sdružení S. K. Neumann, 2008.

- NOVÁKOVÁ Consilie: Dějinný vývoj katecheze v církvi a aktuální důvody pro katechezi u nás, in: NOVÁKOVÁ: První setkání s katechetikou, 17-21.
- NOVÁKOVÁ Consilie (ed.): Druhé setkání s katechetikou, Praha, 1986. Uloženo knihovně Arcidiecézního katechetického střediska Arcibiskupství pražského v Praze, N 006/618. Nepublikováno.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Jak pracovat s katechismem První učení o Bohu. Dogmaticko-liturgická studie, Olomouc: MCM, nedatováno.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Katechetika, Praha: Katechetické centrum pražské arcidiecéze, 1990.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Katechetika, třetí přepracované vydání, Olomouc: MCM, 1997.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Katechetické úvahy podle Tomášova katechismu, Praha: Katechetické centrum pražské arcidiecéze, 1991.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Několik poznámek z komentáře ThDr. Stanislava Prokopa, in: NOVÁKOVÁ: Páté setkání s katechetikou - jubilejní, 31-36.
- NOVÁKOVÁ Consilie (ed.): Páté-jubilejní setkání s katechetikou, Praha, 1989, Uloženo knihovně Arcidiecézního katechetického střediska Arcibiskupství pražského v Praze, N 007/1328. Nepublikováno.
- NOVÁKOVÁ Consilie (ed.): První setkání s katechetikou, Praha, 1985. Uloženo knihovně Arcidiecézního katechetického střediska Arcibiskupství pražského v Praze, N 005/617. Nepublikováno.
- NOVÁKOVÁ Consilie: Vývoj náboženské pedagogiky v mezinárodním měřítku za posledních 50 let, in: NOVÁKOVÁ: Páté setkání s katechetikou - jubilejní, 37-51.
- PINTÍŘ Adolf: Boží slovo - pramen veškeré katecheze, in: NOVÁKOVÁ: První setkání s katechetikou, 62-64.
- POUL Josef: O křesťanské rodině, Olomouc: Velehrad, 1945 (na obálce je uveden rok 1947).
- SCHMITT Karl Heinz, EMEIS Dieter: Podmínky a faktory katecheze v církvi, in: NOVÁKOVÁ: První setkání s katechetikou, 66-72.
- SCHREIBMAYER Franz: Rozvíjení radostné zvěsti při katechezi, Praha: Apoštolská administratura v Praze, 1968. Vydáno pro vnitřní potřebu.
- SCHRÖTTEROVÁ Pavla, CÚTH Marian: Rodinná katecheze, 5 dílů, Praha: Sdružení salesiánských spolupracovníků, 1991.
- STANĚK Jan: Cesta, pravda a život, Brno, 1948.
- STANĚK Jan: Děti řádaly sobě chleba... Vzdálenější a bližší příprava k prvnímu přijetí sv. svátostí. Vypracované katechese, Brno: Brněnská tiskárna, 1946.
- STANĚK Jan: První náboženské hodiny v prvním školním roce. Vypracované katechese, Brno: Brněnské tiskárny, 1946.

- TILMANN Klemens: Dobrý začátek, rukopis, nedatováno. V osobním vlastnictví. Rozmnoženo pro vnitřní potřebu jako pracovní texty posluchačů CM bohoslovecké fakulty v Praze-Litoměřicích a Olomouci.
- TILMANN Klemens: Jak dnes mluvit v rodině o Bohu, Praha: Pastorační středisko, nedatováno.
- TILMANN Klemens: Náboženská výchova dříve a nyní. Katechetická obnova a katechetická praxe, Praha: Česká katolická Charita, 1970.
- TOMÁŠEK František: Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu M. Montessoriové, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1940 (v Přerově: Společenské podniky).
- TOMÁŠEK František: Dějiny pedagogiky, Olomouc: Stojanova literární jednota bohoslovců, 1939.
- TOMÁŠEK František: Pedagogika. Úvod do pedagogické praxe. Olomouc, 1946.
- TOMÁŠEK František: První základy výchovy, Olomouc: Velehrad, 1947.
- TOMÁŠEK František: Učitel náboženství a zájem dětí, Olomouc: Velehrad, 1941.
- TOMÁŠEK František: Výchova dítěte: první orientace, Olomouc: Velehrad, 1942.
- URBAN Jan Evangelista: Cesty k víře. Přednášky v československém rozhlasu, Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustava Francla, 1946.
- URBAN Jan Evangelista: Dnešní přístup k teologii. Křesťan v současném světě, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1969.
- URBAN Jan Evangelista: Slova víry v étheru. Přednášky v Českém rozhlasu v roce 1939, Pelhřimov, 1940.
- URBAN Jan Evangelista: Učení víry pro vstup dospělých do církve Kristovy, Praha: Bohuslav Rupp, 1947.
- VERDIER Jan, CHANON Marcel, AGUARD Anna Marie: Náboženská výchova dítěte, rukopis, nedatováno. Francouzský originál ÉVEILLEURS DE VIE. Český překlad byl pořízen z italského překladu: FORMAZIONE RELIGIOSA DEL FANCIULLO, L. D. C., Turín, 1965. V osobním vlastnictví.
- ZVĚŘINA Josef: Teologie agapé I a II, Praha: Scriptum, 1992 a 1994.
- ZVĚŘINA Josef: Pět cest k radosti, Praha: Zvon, 1995.
- ZVĚŘINA Josef: Dialog o víře, Praha: Scriptum, 1993.

Prameny články:

- BÁRTA Jan Baptista: Pastorační rozhledy, in: Via 1 (1969) 14-15.
- BÁRTA Jan Baptista: Pokus o nejkratší kerygma, in: Via 5 (1969) 75-76.
- BÁRTA Jan Baptista: První svaté přijímání beze sv. zpovědi, in: Via 7 (1969) 111-112.

- BOHÁČ Zdeněk: K otázce vyučování katolického náboženství, in: *Via* 3 (1968) 54-55.
- BRAITO Maria Silvestr: Na hlubinu, in: *Na hlubinu* 1 (1926) 1-2.
- BRAITO Silvestr Maria: Pracovna, in: *Na hlubinu* (1942) 59.
- BRAITO Silvestr Maria: Pracovna, in: *Na hlubinu* (1934) 580-581.
- BRAITO Silvestr Maria: Pracovna, in: *Na hlubinu* (1938) 348-349.
- BRAITO Silvestr Maria: Pracovna, in: *Na hlubinu* (1943) 125-126.
- BRAITO Silvestr Maria: Život, in: *Na hlubinu* (1943) 432-433.
- BRAITO Silvestr Maria: Život, in: *Na hlubinu* (1944-45) 118.
- BRAITO Silvestr Maria: Život, in: *Na hlubinu* (1947) 341-342.
- BRAITO Silvestr Maria: Život, in: *Na hlubinu* (1947) 28.
- FISCHEROVÁ Marie: Nechte maličkých očima matky, in: *Via* 9 (1969) 143-144.
- HEIDLER Alexandr: Snoubenecká katechese v dnešní pastoraci, in: *Logos* 4-5 (1946) 38-49.
- HOLUBOVÁ Marie: Křesťanství ustavičně nové, in: *Via* 7 (1970) 104.
- MANDL Antonín: Kdo by se holandského katechismu bál?, in: *Via* 2 (1968) 34-35.
- MAZALOVÁ Josefa Anna: Problematika vyučování náboženství, in: *Via* 7 (1970) 106-107.
- REINSBERG Jiří: Jiný nevěřící soused, in: *Via* 3 (1968) 52-53.
- THALHAMMER Dominik: Můj nevěřící soused, in: *Via* 3 (1968) 50-52.
- TILMANN Klemens: Jak mluvit s mládeží o Bohu a náboženství, in: *Via* 7 (1969) 102-105.
- ZIMA Václav: Katechismus pro dospělé, in: *Logos. Časopis pro homiletiku a katechetiku* 8-9-10 (1946) 76-77.

Ostatní literatura

- ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: *Katechetika*, Praha: Portál, 2008.
- BARTOŇ Josef: *Moderní český novozákonní překlad. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem*, Praha: Česká biblická společnost, 2009.
- Cyriometodějská bohoslovecká fakulta 1990-1991, Olomouc: ediční středisko UP.
- Cyriometodějská bohoslovecká fakulta 1991-1992, Olomouc: ediční středisko UP.
- DŘÍMAL Ludvík: *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*, Olomouc: MCM, 2002.
- DŘÍMAL Ludvík: *Katecheze a katechetika po 2. vatikánském sněmu*, in: *O katechezi. Studie DTI HK*, Ústí nad Orlicí, 2009, 81-92.
- DŘÍMAL Ludvík: *Koncil a katecheze: Přelom v chápání katecheze církve vlivem 2. vatikánského sněmu*, in: *OPATRŇÁLE Aleš (ed.): Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáše a ke 40. výročí zahájení 2. vat. koncilu*, Praha: Pastorační středisko Praha, 2002, 53-62.

- ELIAS John: A History of Christian Education protestant, catholic, and orthodox perspectives, Malabar, Florida: Krieger publishing company, 2002.
- FASORA L., HANUŠ J., MALÍŘ J. (eds.): Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914, Brno: CDK, 2007.
- FISCHER Heinz-Joachim: Dějiny papežství, Fontána, 2005.
- GALLAGHER Jim: Soil for the Seed. Historical, pastoral and theological reflections on educating to and in the faith, Essex: Mc Crimmons, 2001.
- HANUŠ Jiří: Dominik Pecka, tvář člověka, in: KARFÍKOVÁ Lenka, KŘIŠŤAN Alois, KUŘE Josef (eds.): Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce, Brno: CDK, 1998, 36–44.
- HANUŠ Jiří: Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
- HEIDLER Alexandr: Pastýřské bohosloví, in: CHUDOBA Bohdan: Úvod do studia bohosloví: Praha: Vyšehrad, 1946, 77–88.
- HOŠŤÁLKOVÁ Marta: P. Václav Kubíček jako katecheta a katechetik, Olomouc: MCM, 2007.
- HRONEK Josef: Přehled katolické teologie české, Praha: Kropáč&Kucharský, 1934–35.
- CHUDOBA Bohdan: O novou českou školu, Praha: Č.A.T. – Universum, 1945.
- CHUDOBA Bohdan (ed.): Úvod do studia bohosloví, Praha: Vyšehrad, 1946.
- JÁCHYM Radim: Jan Baptista Bárta, in: KARFÍKOVÁ Lenka, KŘIŠŤAN Alois, KUŘE Josef (eds.): Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce, Brno: CDK, 1998, 63–66.
- JANDOUREK Jan: P. Adolf Kajpr S.J. (1902–1959), in: KARFÍKOVÁ Lenka, KŘIŠŤAN Alois, KUŘE Josef (eds.): Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce, Brno: CDK, 1998, 45–46.
- KADLEC Jaroslav: Českobudějovická diecéze, Knihovna Setkání, České Budějovice, 1995.
- KARFÍKOVÁ Lenka, KŘIŠŤAN Alois, KUŘE Josef (eds.): Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce, Brno: CDK, 1998.
- KALČKA Zdeněk: Otec Braitto. Životopis olomouckého dominikána 1898–1962, Praha: Krystal, 1993.
- KOŘÁK František: Dějiny české katechetiky, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1922.
- KŘIŠŤAN Alois: Počátky pastorální teologie v českých zemích, Praha: Triton, 2004.
- KŘÍKOVÁ Růt: Kniha víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách, Praha: Portál, 1996.

- LUŽNÝ D.: Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace, Brno: Masarykova univerzita, 1990.
- MAREK Pavel: Arcibiskup pražský prof. dr. František Korda č. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika, Olomouc: FF UP, MonetaFM, 2005.
- MAREK Pavel: Církevní krize na počátku První československé republiky, L. Marek, 2005.
- MAREK Pavel: České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924, Olomouc, Rosice: Gloria, 2000.
- MARTHALER Berard: The Genesis and Genius of the General Catechetical Directory, in: WARREN Michael (ed.): Sourcebook for Modern Catechetics, vol. 1, Winona, Minnesota: Saint Mary's Press, 1983, 244–260.
- MIČAN Vojtěch: Eklesiologie Felixe Maria Davidka, in: NOVOTNÝ: Eklesiologie druhé poloviny 20. století, Praha: Karolinum, 2007, 183–201.
- MIKE František: Biskup Felix Maria Davídek, in: KARFÍKOVÁ, KŘIŠŤAN, KUŘE: op. cit., 81–102.
- MONGOVEN Anne Marie O.P.: The prophetic Spirit of Catechesis. How We Share the Fire in Our Hearts, New York: Paulist press, 2000.
- NEKVINDA Libor: Na hlubinu 1926–1948. Bibliografie revue pro duchovní život, Hradec Králové: Edice Prométheus, 2000.
- NOSEK Lukáš: Život a dílo Antonína Salašky (1901–1975). Prolegomena k teologické analýze. Příspěvek k dějinám české katolické dogmatické teologie 20. století (rigorózní práce obhájená na KTF UK) Praha 2009.
- NOVOTNÝ Vojtěch (ed.): Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století, Praha: Karolinum, 2007.
- NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století, Praha: Karolinum, 2007.
- NOVOTNÝ Vojtěch: Eklesiologie Antonína Mandla, in: NOVOTNÝ: Česká katolická eklesiologie, 107–130.
- NOVOTNÝ Tomáš: Život a dílo Silevestra Maria Braita (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2008.
- OPATRNÝ Aleš: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- OPATRNÝ Aleš: Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

- OTČENÁĚEK Karel a kol.: Kamínky. Drobná sv ědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti, Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, I. a II. díl 2000, III. díl 2001.
- PAPICA Josef: Ěkola nemá vyu čovati nábo ěnství? , in: Sborník kontroverzí. Sbírka předná ěk odpovídajících na časová hesla protinábo ěnská, díl IV., Církevní problémy, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1934, 114 ě117.
- PAPICA Josef: Ěkola nesmí býti pod vlivem Cír kve?, in: Sborník kontroverzí. Sbírka předná ěk odpovídajících na časová hesla protinábo ěnská, díl IV., Církevní problémy, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1934, 110 ě113.
- PECKA Dominik: Ělověk. Filosofická antropologie I ěIII, Řím: Křesťanská akademie, 1970 (I. díl), 1971 (II. a III. díl).
- RAHNER Karl: Úvod k Pastorální konstituci o církvi v dne ěním světě Gaudium et spes, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 175 ě177.
- REINSBERG, SVOBODA: Legio angelica a P. Method Klement OSB, Svitavy: Trinitas, 2000.
- ROZTOČIL Vojtěch: Pronásledování církvi v Ěchoslovensku v letech 1948 a ě1968 (balařská práce obhájená na Husitské teologické fakultě UK) Praha 1994.
- RYBÁŘ Jan: Poznámky k teologii Antonína Mandla, in: KARFÍKOVÁ, KŘI ěŤAN, KUŘE: op. cit., 59 ě62.
- RÜCKL Jan: Eklesiologie Bonaventury Bou ě OFM, in: NOVOTNÝ: Ěeská katolická eklesiologie, 131 ě167.
- SALAJKA Antonín: Ve světle víry. Katolická věrouka. 1. vydání. Olomouc: Velehrad, 1945.
- SCHOOOF Ted: Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí? Vývoj moderní katolické teologie, Praha: Vy ěhrad, 2004.
- SKALICKÝ Karel: Katolická filosofie a teologie zvlá ětě tomistická v ěeské společnosti XIX. a XX. století, Řím: Studie, 1978.
- SLAVÍČKOVÁ Marta: Josef Zvěřina jako katecheta dospělých (diplomová práce obhájená na CMTF UP) Olomouc 2004.
- SOUZA de Cyril (ed.): Storia della pastorale giovanile e della catechesi contemporanea, vol. I, Řím: UPS, 2000.
- SVATÝ AUGUSTIN: Katechetické spisy, Praha: Krystal, 2005.
- ĚTAMPACH Odilo Ivan: Silvestr Maria Braitto, in: KARFÍKOVÁ, KŘI ěŤAN, KUŘE: op. cit., 30 ě35.
- Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta 1992 ě1993, Olomouc: Vydavatelství UP.

- Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta 1993–1994, Olomouc: Vydavatelství UP.
- VANĚČ Martin: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1881–1939. Příspěvek k dějinám vztahu mezi státem, církví a univerzitou na přelomu 19. a 20. století (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 1999.
- VANĚČ Martin: Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1891–1939, in: Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha: Katolická teologická fakulta, 2001, 122–157.
- VÁKOVÁ Klára: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po Druhé světové válce, II. díl, Praha: Zvon, 1990.
- VENTURA Václav: Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana, in: NOVOTNÝ: Česká katolická teologie druhé poloviny 20. století, 91–93.
- VENTURA Václav: Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, in: KARFÍKOVÁ, KRŠŤAN, KUŘE: op. cit., 7–29.
- VENTURA Václav: Jan Evangelista Urban – život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality, Brno: CDK, 2001.
- VRACOVSKÝ Jaroslav: Chaloupky – salesiánské prázdninové tábory, Praha: Portál, 2002.
- VYMĚTAL František a kolektiv: Život a dílo Cyrila Stojana. Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve, Praha: Česká katolická Charita, 1988.
- WARREN Michael (ed.): Sourcebook for Modern Catechetics, vol. 1, Winona, Minnesota: Saint Mary's Press, 1983.
- ZLÁMAL Bohumil: Příručka českých církevních dějin, svazek X – Doba českého katolicismu 1, Olomouc, 1948–49.

Články

- BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉ: Mons. Dr. Jan Černý – 32. týden, in: Služba v církvi. Stolní kalendář královéhradecké diecéze s miniportréty osobností duchovních a řeholních představených 2005, Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2005.
- BOHÁČ Zdeněk: K otázce vyučování katolického náboženství, in: Via 3 (1968) 54–55.
- DŘÍMAL Ludvík: Vliv koncilu na obnovu katecheze, in: Teologické texty 1 (2003) 9–13.
- DŘÍMAL Ludvík: Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky, in: Studia theologica 3 (2003) 61–68.
- DVOŘÁK Dominik: Nezávislé náboženské vzdělávání za normalizace – několik osobních příkladů, in: Soudobé dějiny 23 (2007) 449–470.

- FOSSION André: How to evangelize in a evangelic way, in: Lumen Vitae, 2008,
<http://www.lumenonline.net>, (15. 12. 2008).
- FOSSION André: Perspektivy katecheze v pluralitní společnosti. Zamyšlení nad pětmi oblastmi otevřenými pro katechezi □2. část, in: Cesty katecheze 3 (2009) 7□8.
- JANČAŘOVÁ Markéta: Právní úprava výuky náboženství v Českých zemích v 19. a 20. století, in: Revue církevního práva 1 (2008) 21□57.
- MÁDR Oto: Oto Mádr, in: Slovník českých filozofů, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (16. 4. 2010).
- MÁDR Oto: Klemens Tilmann, in: Náboženská výchova dříve a nyní, 35□36.
 Oto Mádr devadesátiletý, in: Perspektivy 7 (2007).
- PAVLINCOVÁ Helena: Dominik Pecka, <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).
- PAVLINCOVÁ Helena: Josef Zvěřina, in: Slovník českých filozofů,
<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).
- PAVLINCOVÁ Helena: Reginald Dacík, in: Slovník českých filosofů,
<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).
- PAVLINCOVÁ Helena: Silvestr Maria Braitto, in: Slovník českých filosofů,
<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Česká trinitární teologie a její kontext v letech 1800□2005, in: Teologická revue 2 (2005) 123□167.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Prorocký rys novodobé české teologie, Teologické texty 3 (2006) 129□131.
- SKALICKÝ Karel: Tradice teologického studia v Českých Budějovicích, in:
www.tf.jcu.cz/getfile/494f66602ba3a8df, (10. 5. 2010).
- SLAVÍČKOVÁ Marta: Katechetická metoda Josefa Zvěřiny, in: Teologické texty 1 (2010) 44.
 [Autor neuveden] □apanické rem iniscence aneb jak se nám ůilo ve 20. století, in:
<http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=196>, (10. 5. 2010).
- TEŤHAL Vladimír: Vzpomínka na P. Kryřovského, in: Oldin 5 (2009),
http://www.ado.cz/system/files/oldin/2009/Oldin_05_2009.rtf, (10. 3. 2010).
- VAŇÁČ Martin: KTF a Univerzita Karlova v minulosti a dnes, in:
<http://www.getsemany.cz/node/365>, (1. 5. 2010).

Internetové stránky

- http://en.wikipedia.org/wiki/Aggiornamento#cite_note0, (16. 4. 2010).
- <http://jirilouzensky.txt.cz/rubriky/15096/jihocesti-rimsko-kat-duchovni-m-z/>, (10. 5. 2010).
- http://www.bautz.de/bbkl/t/tilmann_k.shtml, (24. 4. 2010).
- http://www.bcb.cz/Udalosti/Dosavadni_dekan_f_arnosti_sv_Mikulas_e_P_Adolf_Pintir_byl_ustanoven_novym_generalnim_vikarem_ceskobu_dejovicke_dieceze.html, (26. 3. 2010).
- <http://www.biskupstvi.cz/kc/vestnik.html>, (1. 5. 2010).
- http://www.cyrilky.cz/index.php?page=reginald_m_dacik_op, (10. 4. 2010)
- <http://www.depositum.cz>, (1. 5. 2010).
- http://www.diecezchk.cz/biskupstvi/kapituly_a_poradni_organy_biskupa/z_historie_katedralni_kapituly, (15. 4. 2010).
- <http://www.huvar.webzdarma.cz/zivotopis.htm>, (14. 4. 2010).
- <http://www.maticcem.cz>, (16. 4. 2010).
- http://www.kic.rosice.cz/cs/kultura_a_volny_cas/osobnosti/rosicka/oldrich_med, (20. 4. 2010).
- <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>, (10. 4. 2010).
- <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2008040901>, (1. 5. 2010).
- http://www.talbot.edu/ce20/educators/view.cfm?n=carl_Janaan_pfeifer, (30. 4. 2010).
- http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika/pintir/katechetika, (1. 5. 2010).
- <http://www.upol.cz/fakulty/cmtf/>, (10. 1. 2010).
- http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_k%C5%99es%C5%A5ansk%C3%A1_akademie, (1. 5. 2010).

Seznam příloh

- Příloha 1: Dokumenty magisteria univerzální církve o křesťanské výchově a katechezi
- Příloha 2: Vývoj katechetiky podle dokumentů a výsledků mezinárodního katechetického hnutí
- Příloha 3: Přehled dostupných pramenů o katechetice a katechezi z let 1920–1950
- Příloha 4: Obsah sborníků z katechetických týdnů (1985–1989)

Příloha 1: DOKUMENTY MAGISTERIA UNIVERZÁLNÍ CÍRKVE O KŘEŠŤANSKÉ VÝCHOVĚ A KATECHEZI

V období mezi roky 1920 a 1994 byly k problematice křesťanské výchovy a náboženského vzdělávání platné nebo vydané níže uvedené dokumenty magisteria univerzální církve:

- encyklika papeže Pia X. *Acerbo nimis* (směrnice pro náboženskou výuku a výchovu, 1905);
- dekret Posvátné kongregace koncilu *Quam singulari* (o časném a častém sv. přijímání dětí, 1910);
- *Kodex kanonického práva* z roku 1917, který věnoval velkou pozornost katolické výchově zvláště ve třetí knize s titulem *De magisterio ecclesiastico*, kán. 1329–1336 a 1373;
- *Motu proprio Orbem catholicum* o zřízení zvláštního katechetického úřadu (*Officium catechisticum*) ze dne 29. června 1923;
- encyklika Pia XI. *Divini illius Magistri* (o křesťanské výchově mládeže, 1929);
- dekret posvátné Kongregace koncilu ze dne 12. ledna 1935 *Provido sane consilio* (o větší péči o katechetské vyučování nejen školní mládeže, ale i odrostlých);
- Dokumenty Druhého vatikánského sněmu, zejména všechny čtyři konstituce *Lumen Gentium*, *Gaudium et spes*, *Dei Verbum* a *Sacrosanctum Concilium* a deklarace *Gravissimum educationis*;
- *Všeobecné katechetické direktorium* (1971);
- apoštolská adhortace papeže Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* (1975);
- apoštolská exhortace Jana Pavla II. *Catechesi tradendae* (1979).

Katecheze a křesťanská výchova jsou také předmětem dokumentů o misijní činnosti církve (*Rerum ecclesiae* papeže Pia XI. z roku 1926 a *Redemptoris missio* papeže Jana Pavla II. z roku 1990), které obsahují pasáže o katechezi. Rozsáhlou pasáž o výchově a vzdělávání laiků nabízí pátá kapitola apoštolského listu *Christifideles laici* (1988).

Další dokumenty, zvláště apoštolské listy nebo promluvy papežů, zmiňuje předmluva ke koncilnímu dokumentu *Deklarace o křesťanské výchově* (GE). V jiných dokumentech magisteria, které se týkají lidské společnosti a sociální nauky církve, se vyskytují pasáže obsahující výzvy křesťanským vychovatelům a učitelům.

Příloha 2: VÝVOJ KATECHETIKY PODLE DOKUMENTŮ A VÝSLEDKŮ MEZINÁRODNÍHO KATECHETICKÉHO HNUTÍ

V následujících tabulkách jsou zapsány výsledky analýzy těchto pramenů:

- dokumenty univerzální církve uvedené v Příloze č. 1;
- klíčové katechetické práce J. A. Jungmanna a J. B. Colomba, předních evropských katechetiků 30. a 50. let 20. století⁴⁴¹;
- pedagogického směru katechetického hnutí 20. a 30. let (jeho plodem je hojné zavedení a využívání Mnichovské metody a metody tzv. činné školy Marie Montessori);
- závěry Mezinárodních katechetických týdnů z let 1960–1969, které jsou zmíněny v kap. 2.2.2. V tabulce je použit buď rok a místo konání týdne, nebo „Mezinárodní týdny“ v případě témat, jež byla na těchto setkáních diskutována opakovaně.

Formulace v levém sloupci jednotlivých tabulek uvádějí specifické vyjádření uvedeného pramene k tématu katechetiky. Jednotlivá vyjádření zpravidla doplňují předchozí nebo je upřesňují. Většinou nelze říci, že by popírala předchozí. Svědčí o životnosti i významu, jaký byl v církvi katechezi přikládán.

Členěno podle základních témat katechetiky:

1. Identita katecheze

náboženské poučení jako rutinní vyučování katechismu	vliv reformace a osvícenství
náboženské vyučování	Acerbo nimis (1905), Provido sane consilio (1935)
vyučování a křesťanská výchova (formace)	pedagogický směr KH Divini illius magistri (1929)
základní služba kerygmátu: porozumění křesťanskému poselství a jeho sepětí se životem člověka; proces formace, která vede ke svatosti	J. A. Jungmann
katecheze plní příkaz Krista hlásat Boží poselství spásy všem lidem	1960 Eichstätt
výchova víry (aby se osvětlena naukou stala živou, uvědomělou a činnou)	Christus Dominus, čl. 14 (1965)
výchova ve víře mladé křesťanské generace a dospělých jako základní aspekt misie církve	1968 Medellín
multidimensionální služba slova, která integruje čtyři úkoly: budování společenství, sdílení dějin církve a věřících, práci pro spravedlnost a společnou modlitbu	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
výchova víry ve službě evangelizaci, jedna z etap rozsáhlého procesu evangelizace	Catechesi Tradendae (1979)
výchova víry s církví a v církvi	Christifideles laici (1988)

⁴⁴¹ Východiskem je jejich shrnutí v publikaci MONGOVEN: op. cit., 45/51.

2. Adresáti katecheze

děti i dospělí (formou kázání)	Acerbo nimis (1905)
děti a málo poučení dospělí	Provide sano consilio (1935)
věichni lidé	1960 Eichstätt
dospělí lidé jako přednostní adresáti katecheze	1962 Bangkok
dospělí katechumeni	Christus Dominus čl. 14 (1965)
katecheze volá ke konverzi a je zaměřena primárně na dospělé, protože ti jsou schopni přilnutí ke Kristu s plnou zodpovědností	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
katecheze dospělých je ústředním problémem a hlavní formou, neboť se obrací na ty, kteří mají největší odpovědnost a schopnost žít podle křesťanského poselství v jeho plně rozvinuté formě	Catechesi Tradendae (1979)

3. Úloha a význam katecheze v pastoraci

křesťanské vyučování je základem celého křesťanského života tím by se měly řídit všechny plány, studium a úsilí farářů	Provido sane consilio (1935)
katecheze je součástí evangelizační služby církve	J. Colomb
katecheze je součástí církevního kontextu misijního úsilí církve; je projevem svědectví hlášenému poselství, její místo je ve středu pastorační činnosti církve	Mezinárodní týdny
Katechetická činnost je součástí celkové pastorace, v ní jsou všechny složky církevního života a mezi sebou organicky uspořádány a propojeny. Vzhledem k rozsahu a důležitosti jejích úkolů (VKD, čl. 17/35) je její úloha zásadní pro život věřících z víry i pro průběh celé lidské existence a k úplnému pochopení zjevené pravdy a jejího včlenění do lidského života (čl. 30).	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
katecheze zaujímá v evangelizaci tak důležité místo, že se často stává přímo jejím synonymem; hlásání evangelia je skutečně milostí a vlastním povoláním církve, která v něm nachází svoji nejnvtírnější totožnost	Evangelii nuntiandi čl. 14 a 22 (1975)
systematická katecheze konaná laiky pro mladší generace je cennou po mocí při nové evangelizaci, zvláštní úloha přitom patří rodičům	Christifideles laici (1988)

4. Identita, osobnostní předpoklady a formace katechety

kněz; požadavek na kvalitní přípravu	Acerbo nimis (1905)
kněz, řeholník, řeholnice, členové Zbožného bratrstva křesťanské nauky a Katolické akce, kteří jsou upřednostňováni	Provido sane consilio (1935)
katecheta se má obracet k celé osobě katechizovaného (k jeho inteligenci, svobodě a vůli)	J. Colomb
nezbytnost formace seminaristů, kněží a laických katechetů pro katechetický apoštolát	1962 Bangkok
důraz na formaci budoucích kněží na vyučování křesťanské nauky tak, aby byla srozumitelná a zároveň byla dobrou zprávou; aby vycházela z Písma a z univerzální tradice církve; seznámit budoucí kněze s poznatky pedagogiky a psychologie k řešení problémů současného člověka a položit větší důraz na jejich katechetickou praxi	1964 Katigondo
úkol katechety spočívá ve výběru a vytvoření nejvhodnějších podmínek k tomu, aby křesťanská zvěst byla vyhledávána, přijímána a prohlubována; ostatní je dílem Boží milosti	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
ochota vychovatelů nechat se sami formovat	Christifideles laici (1988)

5. Obsah katecheze

Pravdy víry, křesťanská morálka, příklady z Písma svatého a z církevní historie	Acerbo nimis (1905)
Úprava obsahu katecheze pro děti □ prvokomunikanty: není třeba úplného a dokonalého poznání, to bude doplněno postupně po přijetí svátostí	Quam singulari (1910)
Souhrn pravd o Bohu, Ježíš Kristu a jeho učení; výchova k zachování tradic	Provido sane consilio (1935)
hlavními zdroji katecheze jsou primární zdroje víry: Písmo svaté, liturgie, církevní nauka a život (svědectví, zkušenost)	J. A. Jungmann, J. Colomb
kristocentrismus a trojiční teocentrismus: kerygma a kerygmatické uspořádání obsahu kolem tzv. jádra víry	J. A. Jungmann
výchova víry jako svobodná odpověď Bohu; uvedení do vztahu s Bohem; posilování přílnutí člověka celou svou bytostí ke Kristu; výchozími pro obsah je Bible a liturgie, kterým je podřízena systematická teologie; články víry jsou členěny hierarchicky v kristocentrické perspektivě, nauka je soustředěna okolo jádra víry. Do katecheze dětí je zahrnut Starý zákon, a to nejen jako dějprava.	J. Colomb
Katecheze dosvědčuje milostiplnou lásku Otce k nám a radostné poselství o Božím království; reflektuje naplnění Otcovy lásky v Kristu a skrze Krista (kristocentrismus); hlásá, že Kristus pokračuje v životě a práci ve své církvi skrze Ducha Svatého a službu je ho pastýřů; zdůrazňuje, že bohoslužba je srdcem života křesťanské komunity.	1960 Eichstätt
spolupráce s křesťanskými církvemi, přístup k osobám jiné víry a k nevěřícím (potřeba teologie plurality náboženství a misie církve);	1964 Katigondo 1967 Manila
prohloubení svátostného života křesťanů a příprava k obnově jejich křestních závazků v Postní době	1964 Katigondo
poznání Božího plánu spásy v průběhu celých dějin; interpretace lidského života ve světle a v kontextu životní zkušenosti lidu Izraele, člověka Ježíše a svátostného a církevního společenství; v tomto kontextu i smyslu života každého o jedince a vedení k převzetí zodpovědnosti za svět a dějiny lidstva	1967 Manila 1968 Medellín
katecheze prezentuje Biblii, církev (její život a učení) a liturgii církve jako zdroj pro interpretaci smyslu života a znamení času	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
základním a prvořadým předmětem katecheze je □ Kristovo tajemství □ Boží slovo v tradici a v Písmu; místo Kréda v katechezi; tajemství církve, sociální učení církve; ekumenické vyučování;	Catechesi Tradendae (1979)
požadavek celistvosti a systematickosti obsahu katecheze z důvodu věrnosti vůči Bohu a současně vůči člověku	

6. Cíle a úkoly katecheze

pomoci poznat pravdu rozumem a osvojit si ctnosti podle příkladu Ježíše Krista; probudit semínko víry zaseté při křtu	Acerbo nimis (1905)
Poskytnout pravou a jistou normu pravé víry a pravého života věřících	Provido sane consilio (1935)
křesťanská formace dětí	pedagogický směr KH
formace a výchova víry včetně výchovy ke slavení liturgie (ukázat nezbytnost a zdůvodnitelnost víry; vést k živé víře, která je setkáním, zavazuje a odevzdává se Kristu jako Pánu)	J. A. Jungmann, J. Colomb
porozumění symbolům a symbolické formě řeči, skrze které je Bůh vnímán a působí	J. Colomb
učit odpovídat na Boží povolání k vnitřní proměně srdce vyjádřené v životě víry a naději a v poslušnosti lásky k jeho přikázáním; vychovávat křesťany k vědomí odpovědnosti za svět a zlepšení jeho podmínek; vedení křesťanů ke sdílení víry s ostatními	1960 Eichstätt
výchova k odpovědnosti za svět	1968 Medellín
budování společenství: uvedení do farního společenství a sdílení víry s ostatními	1960 Eichstätt
V etapě pre-evangelizace: probudit zájem, připravit půdu pro dialog, postavit most pro kerygma a probudit naději a smysl pro Boha; v etapě evangelizace: postupné uvádění k jádru křesťanského poselství, aby katechizovaní mohli přijmout Krista jako Pána a rostli ve vnitřní duchovní proměně;	1962 Bangkok
předání bohatství křesťanské tradice v kontextu současné situace jednotlivců i společensko-kulturním; podporovat tradiční formy víry a rozvíjet nové	1968 Medellín
pomoci orientovat se v prudkých změnách ve vývoji společnosti po všech stránkách v duchu evangelia	
evangelizovat a katechizovat velké množství lidí bez vzdělání a zároveň studenty a intelektuály; hledat formy, jak oslovit současnou společnost, a opustit ty, které odporují evangeliu	
pomoci katechizovaným interpretovat jejich život ve světle Kristovy smrti a zmrtvýchvstání, aby v nich vzbudila vlastní odpověď víry	
silná, živá a uvědomělá víra katechizovaných	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
charakteristika obsahu katecheze v katechumenátu jako procesu odvratu od hříchu k obrácení se k Bohu; katecheze má velikonoční charakter	Řád křesťanské iniciace dospělých (1972)
pomoc člověku dozrávat ve víře směrem k dospělosti, proměňovat ho zevnitř; a uschopnit ho hovořit o své víře slovy a svědčit svým životem; katechumenovi pomoci přijmout nové zaměření života a vstoupit do církevního společenství	Evangelii nuntiandi (1975)
příspěvek k setkání evangelia a kulturou a mít účast na vytváření či přetváření kultury společnosti zevnitř	
upevnění vnitřního života církve jako obce věřících a posílení vnější misijní činnosti církve; propojení nauky církve a života člověka	Catechesi Tradendae (1979)
objevit a žít vlastní povolání a poslání	Christifideles laici (1988)
celostná a celoživotní formace za účelem dozrávání víry k jednotě života a člověka	
oboustranná misijní spolupráce (vzájemné obohacení)	Redemptoris missio (1990)
integrování křesťanského poselství do nové kultury, kterou vytvořila moderní komunikace	
hlásání nauky, která nabídne evangelijní poselství k úsilí o mír, rozvoj a svobodu národů, lidská práva a práva národů a menšin, podpora žen a dětí, ochraně všeho stvoření, kultury, vědeckému bádání a mezinárodním vztahům	

7. Metodologie katecheze

vyučování věřících o nedělích, svátcích, během Adventu a Postní doby nejméně třikrát týdně; výuka dětí přinejmenším o nedělích a svátcích; příprava dětí ke svátostem: jednoduše, srozumitelně, v souvislosti se životem	Acerbonimis (1905)
učení má být předkládáno a vysvětlováno podle věku, schopností a životních podmínek adresátů	Provido sane consilio (1935)
zavedení nových pedagogických metod do vyučování náboženství s důrazem na zapojení dětí do činnosti	Pedagogický směr KH
středem katecheze, z něhož celá víra roste, je Kristus, který realizuje Boží plán spásy svou obětí; toto poselství však sjednocuje a ukazuje jako jeden soudržný celek.	J. A. Jungmann
Věrnost Slovu Božímu a věrnost lidem a jejich situaci: tzn. přizpůsobení výuky zkušenosti dětí a vybudování náboženské výuky na ní; ke zkušenosti patří i zkušenost se společnou modlitbou v rodině, při slavení liturgie nebo při jiné společné činnosti ve farnosti	J. Colomb
nové pojetí katechismu, které vychází ze situace člověka a ne z dogmatických traktátů; ujasnění vztahu mezi teologií a katechezí	J. Colomb, J. A. Jungmann
uplatnění Božím etody v hlásání o bdivuhodného díla Božího, které ukazují sílu pravdy a lásky, jež pohne srdcem a inspiruje celý život; východiskem jsou čtyři zdroje víry: liturgie, Bible, systematické vyučování a odkaz Kristova života; přizpůsobování se životu a myšlení lidí a integrace jejich chvalyhodných názorů a zvyků do křesťanského způsobu života; uvádění katechumenů do života společenství a pomoc, aby v něm zapustili kořeny.	1960 Eichstätt
antropologický přístup ke katechezi: přesun důrazu od obsahu katecheze k těm, kteří jsou katechizováni; rozlišování katecheze podle etap konverze	1962 Bangkok
inkulturace křesťanského poselství do místních kultur	1967 Manila
docenění apoštolských metod, zvláště evangelizace v malých skupinách a bratrský vztah mezi kněžími a laiky	
propojení obsahu katecheze s Božím dílem spásy v minulosti, přítomnosti i v budoucnosti	1968 Medellín
pořádek pluralismu u katechetických forem: nový typ jednoty vyjádřené novým způsobem	
pořádek respektování vztahu člověka k víře; nelze automaticky předpokládat víru; podpora katecheze církví svědectvím života, služby, lásky a jednoty	
kerygmatický a antropologický přístup ke katechezi se musejí vzájemně doplňovat. Metodu a obsah katecheze nelze oddělovat.	Mezinárodní týdny
uplatnění antropologického modelu: docenění lidské zkušenosti v katechezi (pomáhá srozumitelnosti křesťanského poselství)	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
katechumenát: proměna soukromého poučování konvertitů knězem ve farnosti na katechezi s dospělými lidmi uvnitř farního společenství věřících	Řád křesťanské iniciace dospělých (1972)
církev nejprve evangelizuje sebe samu, aby si Boží lid uchoval své dědictví, nadání a sílu potřebnou k hlásání evangelia: z toho vyplývá pořádek permanentní katecheze především dospělých	Evangelii nuntiandi (1975)
katecheze má v jednotlivých etapách evangelizace specifické úkoly: misijní, iniciační, mystagogický, trvalou výchovu ve víře	

pořadavek celistvosti a systematickosti obsahu katecheze: věrnost Bohu a věrnost člověku	Catechesi Tradendae (1979)
využití různých příležitostí ke katechezi (pouti, biblické kroužky ...)	
pořadavek inkulturace evangelia	
pedagogika víry; používání vhodného jazyka a způsobu vyjadřování	
hlavní hybnou silou katecheze a jejím výsadním místem musí být farnost; důraz na spolupráci rodičů při katechezi dětí ... rodina má nenahraditelné podmínky pro prohlubování této výchovy	Redemptoris missio (1990)
využití a působení v prostředcích moderní komunikace	

8. Organizace a proces katecheze

Aktivitu v katechetické činnosti mají vyvíjet především faráři, biskupovi náležejí do hled	Acerbo nimis (1905)
Prvním zodpovědným za katechezi je biskup, který má vytvořit plán katechizace a zřídit diecézní katechetický úřad na dohlížení; na katechetické činnosti se mají podílet všichni znalí nauky: faráři, klerici, řeholníci a členové Zboženého bratrstva křesťanské nauky (v každé farnosti je povinné zřídit pobočku tohoto bratrstva). Ve farnostech: třídy pro výuku náboženství, 1x za rok farní katechetické dny. V diecézi: kurzy pro laické katechety.	Provido sane consilio (1935)
katecheze dětí má mít charakter jakéhosi katechumenátu, na něj by navazovala systematická celistvá formace	J. Colomb
rozlišení etap konverze a odpovídajících katechetických přístupů v nich: pre-evangelizace, evangelizace a trvalá katecheze	1962 Bangkok
pořadavek na prozkoumání a pojmenování nových oblastí mezinárodní spolupráce v rozvoji katechetiky	1962 Bangkok
pořadavek překladů Písma svatého do domorodých jazyků a možnost šíření evangelia pomocí rozhlasu ve spolupráci s protestantskými církvemi	1964 Katigondo
doporučení vydat dokument všeobecného charakteru s hlavními body vývoje katecheze	1968 Medellín
účinnost katecheze souvisí s obrazem církve ve společnosti jako celku, z toho vyplývají požadavky na revizi určitých stránek života církve, které jejímu obrazu škodí	
pravidla a doporučení pro mezinárodní, národní, regionální a diecézní struktury; koordinace s dalšími i pastoračními činnostmi; podpora vědeckého výzkumu	Všeobecné katechetické direktorium (1971)
popis procesu křesťanské iniciace dospělých	Řád křesťanské iniciace dospělých (1972)
pojetí celého procesu jako evangelizace (od první evangelizace po trvalou výchovu ve víře) a upřesnění úkolů katecheze v každé etapě	Evangelii nuntiandi (1975)
katecheze je jednou z etap evangelizace	Catechesi Tradendae (1979)
důraz na celoživotní formaci za účelem dozrávání víry	Christifideles laici (1988)

**Příloha 3: PŘEHLED DOSTUPNÝCH PRAMENŮ O KATECHETICE
A KATECHEZI V ČESKÝCH ZEMÍCH Z LET 1920-1950**

Přehled byl zpracován jako souhrn údajů prezentovaných v kapitole 3, kde jsou také doloženy. Nelze jej považovat za vyčerpávající, ale spíše ilustrativní (s výjimkou tabulky A).

A) Vyučující katechetiky na teologických fakultách

KTF Praha		CMBF Olomouc (1920-1950)				
do roku 1928	Antonín Hora	do roku 1921	František Novák			
1928-1954	Josef Hronek	1921-1934	Václav Kubíček			
		1934-1950	František Tomálek			
KTF Praha (CMBF Praha se sídlem v Litoměřicích)		pobočka CMBF Olomouc (pouze 1968-1974)				
1950-1954	Josef Hronek krátce zastupovaný Ladislavem Pokorným (1950-51)					
1954-1968	Josef Beneš					
1968-1969	Josef Poul	1968-1974	Vladimír Kryštofský			
1969-1979	Stanislav Novák					
1979-1981	Lubomír Rosenreiter					
1981-1982	není známo					
1982-1983	Miroslav Zedníček, Hynek Wiesner, Josef Koukl (morální teolog)					
1983-1990	Hynek Wiesner					
KTF Praha		CMBF/CMTF Olomouc		TF České Budějovice		
od 1990	Bohumil Kolář	1990-1993	Antonín Huvar		od 1991	Adolf Pintíř
		od 1992	Rudolf Smahel			

B) Seznam odborných katechetických prací

Viz LITERATURA – seznam pramenů. Zde je uveden abecední seznam všech prací, které byly konzultovány nebo alespoň zmíněny v kapitole 3. Jde jednak o původní díla českých katechetů, dále o překlady ze zahraniční literatury a o díla a články českých teologů, která se týkají některého z témat katechetiky. V seznamu jsou uvedeny i některé pomůcky.

C) Formy katecheze a lidé, kteří se jim věnovali

V tabulce jsou zaznamenány katechetické aktivity, které jsou zmíněny v této práci, případně je uvádějí autoři použité literatury, zejména sr. Consilie Nováková v díle *Dějiny katechetiky a katecheze v českých zemích*. Údaje nejsou vyčerpávající.

Období	Forma katecheze	Lidé
1920 □1950	řkolní katecheze	
	Kroužky dle zájmu dětí (misijní, liturgický, charitativní, hagiografický, biblický, církevně-dějepisný, čtenářský, pro sledování současných náboženských událostí aj.	František Tomášek: Učitel náboženství a zájem dětí 1941, s. 87
	Katolická akce	Tomášek: Eucharistická metoda a život dítěte v milosti posvěčující
	Duchovní kurzy (exercicie)	
	Družiny: Legio angelica, Mariánské družiny, katolický Skaut	P. Metod Klement, OSB; jezuité
	Uvádění dospělých do života a z víry; prohlubování života z víry dospělých	P. J. E. Urban, OFM; P. S. M. Braitto, OP; P. Reginald Dacik OP;
1950 □1990	salesiánské chaloupky	P. Karel Herbst, P. Pavel Tkadlečik
	teologické kurzy	Bárta (formace řádového dorostu); 1978 příloha I: formace salesiánských spolupracovníků; Zvěřina, Mádr: Živá teologie Halík Tomášek: V mládí vzdělávání laiků a tajně vysvěcených kněží
	katecheze v rodinách a ve společnostech	kněží bez souhlasu, tajní kněží, řádové sestry přijímající mimo komunitu hnutí Focolare, hnutí Charizmatické obnovy, Sdružení salesiánských spolupracovníků
	hnutí Focolare fara v Pířichovicích	1979 Miroslav Šimáček: Slovo ke dni, biblické texty
	letní tábory, puřáky apod.	řeholní společenství, bohoslovci
1990 □1994	obnova výuky náboženství ve školách a různých forem farní katecheze	

D) Příručky ke katechezi

Období	Autor	Dílo
1920 □ 1950	Tomášek František	1937 Eucharistická metoda náboženského vyučování 1938 Život dítěte v milosti posvěcující 1940 Výchovné směrnice I. a II. díl
	Kubiček Václav	1917 Doprovod Katolické prvouky 1930 Poznámky z pedagogiky podle přednášek, je autorem konal na C. M. bohoslovecké fakultě v Olomouci 1940 Pobožnost svátostná, Modlitby k zpovědi a sv. přijímání pro školní mládež 1947 Ukázka nové úpravy katolického katechismu
	Hronek Josef	1937 Kresebné návrhy pro vyučování náboženství
	Miklík Josef (k biblickým katechezím pro starší)	1924 925 Příručka k biblické dějeprově 1936 Biblická archeologie 1935 Umučení Pána našeho Ježíše Krista, 2. vyd. 1934 Život blahoslavené Panny Marie, 4. vyd.
	Col Rudolf (k biblickým katechezím pro starší)	1938 Biblická hermeneutika
Příručky ke katechismovým nebo svátostným katechezím:		
	Životek Josef prof. (Zábřeh na Moravě)	I. III. část zpracovaných katechezí ke katechismu Kubíčkově (recenze ve 37. a 38. ročníku Vychovatelských listů)
	Resl Josef	1941 Katechese (podrobně vypracované katechese pro 1. a 2. třídu obecných škol a spojený 1. a 2. školní rok s první přípravou na sv. zpověď a sv. přijímání. Slouží jako výklad a doprovod Hronkovy Cesty k Bohu a Kubíčkovy Prvouky). Cen soroval Josef Hronek.
	Staněk Jan	1944 Děti řádaly sobě chleba – příprava k 1. sv. př. 1947 První hodiny náboženství v prvním školním roce 1947 Cesta, pravda a život (souhrnné dílo vyučitelné ke katechezím na středním stupni a na vyšším stupni, vhodné i pro katechetická kázání pro vzdělanější a pro lidi s větším rozhledem. Díl. I: Věř v pravdy Boží)
	Pořícký Jan	nedat. Katechese pro starší žáky, I. díl: Věrouka
Sbírky příkladů pro katechezi, promluvy k dětem:		
	Soukup Emilian O. P.	1932 Mluvil v podoběnství, Olomouc
	Tomáško Čeněk	1933 Dětským duším (promluvy s příklady)
	Krejčí Alois	1934 Mravouka v příkladech, Olomouc
	Sestry Neposkvrněného Početí P. Marie, Přerov	1928 Květy nejsvětější svátosti, povídky, sborník od různých autorů 1948 Bílé květy, povídky pro mládež, 4. vyd.
	Pokorný Ladislav	1944 Celý rok s dětmi
	Filip Jan	1944 Za vznešeným cílem, náboženský román pro děti

	<i>Josef Fattinger (překlad)</i>	<i>1935: Katecheta vypravuje. Katolické přesvědčení v příkladech; vydáno jako pomůcka k Novému katechismu katolického náboženství</i>
1950 □ 1990	Pokorný Ladislav	1969 Dějiny liturgie pro Katechetické stud. při CMBF 1969 Úvod do teorie bohoslužby, pro katech. studium
	Průša Vojtěch	Didakticko-pedagogické poznámky ke katechezím 1. a 2. třídy národní školy, ru kopis (uvádí Nováková, s. 238)
	Studený Jaroslav	1971 Katecheta kreslí (2. vyd. 1991)
	Apoštolská administratura Praha	1968 Katecheze II., 2. díl
	<i>M. Leistová, překlad</i>	<i>První zkušenosti s Bohem, náboženská výchova batolete a dítěte předkolního věku</i>
	Nováková Consilie	1985 Jak pracovat s katechismem První učení o Bohu
	Novák Stanislav	1992 Milníky života (Dekalog pro studenty gymnázií) 1992 Zásady života (Pojednání o víře, naději a lásce. Hodí se pro starší mládež: snoubence, konvertity) 1992 44 katechezí pro mladší děti, příručka pro kněze, katechety i rodiče Publikace byly zpracovány před rokem 1990.
Třetí rok Desetiletí duchovní obnovy	1990 Posvěcování života, pomůcka pro farnosti	
1990 □ 1994	Šimajchl Ladislav	1991 Jak hovořit o víře
	Katechetická komise při arcibiskupství pražském (překlad něm. orig.)	nedat. Svátost smíření a eucharistie, katecheze pro děti ve věku 7/9 let

E) Osnovy pro školní katechezi

Období	Autor	Dílo	Rozšíření a návaznost
1920 □ 1950	Václav Kubiček	Ordinariátní osnova pro vyučování katolického náboženství na obecných a měšťanských školách v arcidiecési olomoucké (1. vyd. 1931 Olomouc; 3. přepracované vydání 1941)	1931 Olomoucká arcidiecéze 1933 Pražská provincie (Pha, HK, CB a Lit)
	Josef Hronek	Osnovy pro 1. – 9. ročník Učební osnovy pražské arcidiecéze pro střední školy	
1950 □ 1990	Stanislav Novák	Osnovy pro 1. – 9. ročník	
	Consilie Nováková	Osnovy pro 1. – 9. ročník	1989 vyšly v Acta curiae v Praze
1990 □ 1994		nové osnovy byly vydány až v roce 1995	

F) POMŮCKY ke katechezi

UČEBNICE PRO MLADŠÍ DĚTI: schválené učebnice: Cesta k Bohu a Katolická prvouka; na středním stupni: Biblické dějiny a Katechismus katolického náboženství

Období	Autor	Dílo
1920 □ 1950 nižší stupeň: 1. □3. třída; střední stupeň: 4. □5. třída	Kubíček Václav	1918 Katolická prvouka pro nižší třídy obecných škol, 1. vyd. (byl y nejméně 3; 400 000 exemplářů) 1924 Biblická dějprava (prověřit, Hořálková nemá uvedenu) 1926 Biblické dějiny, 1. vyd. (vyšlo jich nejméně 7) (věk?) 1929 Katechismus katolického náboženství, (osm vydání, 350 000 exemplářů) Název: Náboženský cíl
	Hronek Josef	1932 Cesta k Bohu. Učebnice počátečního vyučování katolickému náboženství pro nižší třídy škol obecných. 1933 Katechismus maličkých □ příprava k prvnímu svatému přijímání 1941 Jádru katolického náboženství 2. po zm. vydání 1941; Výklad katolického náboženství pro obecné školy. (Katechismus otázek a odpovědí s rozsáhlejším výkladem některých otázek).
	Tomášek František	1936 Kresby ke katechismu (další vydání 1939, 1948) 1949 Katechismus (i pro starší), další vydání: 56, 58, 59, 60, 67, 68, (od roku 1965 přepracovaný)
	Škorpík Emanuel (profesor)	Katolická liturgika pro obecné a měšťanské školy (1. vyd. 1904; v roce 1931 vyšlo 13. nezměněné vydání)
	Podlaha Antonín	Katechismus pro tři věkové stupně (používaný do r. 1933)
1950 □ 1990	Studený Jaroslav	nedat. Otvírám ti srdce své (k 1. sv. přijímání dětí) nedat. Jdu poprvé ke svatě zpovědi
	Med Jaroslav	1989 První učení o Bohu
	Pokorný Ladislav	1989 První čtení o Pánu Bohu
	Mazalová Josefa Anna	Náboženská četba z Písma svatého pro děti od devíti let, 4 díly
	Vyd. kapitulní konzistoř Hradec Králové	nedat. Proč přišla láska na svět (vyprávění z Bible pro děti)
1990 □ 1994	Hoffsümmer Willi, překlad	1991 Krátké příběhy 1, vydala Signum unitatis, doplňkové vyprávění ke katechezím
	Kuneš Pavel	1993 Základní křesťanská poradna
	Pulec Kryštof, Kostelecký Jan	1990 Biblické dějiny pro nejmenší, bibl. dějprava s omalovánkami

UČEBNICE PRO STARŠÍ DĚTI: vedoucí učebnicí je Katechismus katolického náboženství a Biblické dějiny; v 8. roč. přibývají církevní dějiny.

Období	Autor	Dílo
1920 □ 1950 vyšší stupeň: 6. □9. tř.	Kubíček Václav	1922 Svaté učení čili katechismus katolického náboženství v člancích pro vyšší třídy obecných škol, 1. vyd. 1928 Vybrané učivo středního katechismu, 1. vyd. 1949 Rukověť katolického náboženství
	Hronek Josef	1937 Obrazy z dějin katolické církve. Učebnice pro školy měšťanské 1940 Do života. Učebnice katolického náboženství pro jednorocní učební kurs při školách měšťanských

1950 □ 1990	Pracovní text katechetické komise	1968 Život z víry (Hleď si milosti Boží, návrh nových učebných textů (předchůdce katechismu O. Meda)
	Med Oldřich	1985 Dějiny spásy (katechismus) 1988 Život z víry (katechismus)
	<i>Ivon Daniel, překlad z francouzštiny</i>	1968 <i>Jožův deník (katechismus Vivre en chrétien – Křesťanský život</i>
	Sokol Jan	1970 Poselství Ježíšovo, převyprávěné příběhy z Nového zákona
1990 □ 1994	A. K., Vrchoslavice	1991 Co věříme? Zajímavé příklady (založeno na katechismu Plň zákon Boží)

UČEBNICE PRO STŘEDNÍ KOLY

Období	Autor	Dílo
1920 □ 1950	Josef Hronek	1947 Katolická liturgika: 13. vydání Podlahovy liturgiky, kterou přepracoval Dr. Hronek
	Salajka Antonín	1945 Ve světle víry. Katolická věrouka, 2. rozšířené vydání 1948 1948 Katolická věrouka. Učebnice katolického náboženství pro vyšší třídy středních škol. 1958 Katolická věrouka v přehledu
	Dvořák Xaver	1922 Stručná apologetika katolická pro učebné kursy občanských škol 3. vyd.
	Augustin Bedřich	1926 Základní náboženská nauka, apologetika (1946, 4. vyd.)
1950 □ 1990	Madinger H.	1968 Základy víry, tři díly, katechismus pro mladé lidi; používán o jako pracovní texty katechetické komise ALK Olomouc
	Pecka Dominik	1969 Cesta k pravdě, základní otázky náboženské
1990 □ 1994	Pokorný Ladislav	1990 Prostřený stůl (o mši svaté pro mladé a dospělé lidi, popularizační)
		1990 Světlo svátostí a času (taktéž)

POMŮCKY PRO KATECHEZI V RODINÁCH A VE SPOLEČENSTVÍCH PRO DĚTI

Období	Autor	Dílo
1920 □ 1950	František Tomáček	1945 Mladá dívka se dívá do života nedat. Správná dívka se dívá do života 1946 Mladý muž se dívá do života Správný mladý muž se dívá do života 1946 Ze školy do života. Pro hochy 1946 Ze školy do života. Pro dívky 1946 Myšlenky ke katechismu k VI. přikázání Božímu 1948 K šťastnému životu 1948 K tvému štěstí 1949 Ukázka nové úpravy katolického katechismu
	Plaquévent Jean, překlad	1947 Následování Ježíška (ukázka, jak byly děti vedeny pomocí náboženské výchovy k poslušnosti)
	Schikora R., CSsR	1947: Naše světla; nedat. Šťastné děti
1950 □ 1990	sr. Nováková Concilie	1983 Rozvíjíme Boží život v rodině (katecheze)
	Hünemann Wilhelm	1957 Zářivý den, povídky pro děti připravující se ke svátostem
1990 □ 1994	Smahel Rudolf a IKT	1991 Kniha kvízů a hříček pro ministranty
	Kaňa Jiří	1990 Sedmikrásek, S nejmenším i k Pánu
	Schrötterovi a sal. spolupracovníci	1991 Rodinná katecheze, 5 dílů
	Pícha Václav	nedat. Služte Pánu s radostí, příručka pro ministranty

POMŮCKY PRO KATECHEZI DOSPĚLÝCH

Období	Autor	Dílo
1920 □ 1950	Jan Evangelista Urban	1946 Učení víry pro vstup dospělých do církve
1950 □ 1990	Josef Beneš	1974 Naše víra □ sborník úvah o katolické víře
	Překlad: Klemens Stehle	Katechismus svatosti v dnešního dne (vydal seminář Olomouc pro vnitřní potřebu), nedatováno
	Překlad: anglického katechismu pro dospělé: J. Kligallon a G. Weber	1964 Život v Kristu
1990 □ 1994	Mezinárodní katolický program pro evangelizaci, překlad K. Lachmanová	1992 Roznítit plamen, seminář k prohloubení života v Duchu sv.
	Skupina katechumenátu v Lyonu, překlad Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském	1993 Praktický průvodce pro doprovázející v katechumenátu

Některé další pomůcky bez bližšího určení uvádí NOVÁKOVÁ: Dějiny katecheze a katechetiky, 246-248.

Příloha 4: OBSAH SBORNÍKŮ Z KATECHETICKÝCH TÝDNŮ (1985-1989)

1985 První setkání s katechetikou – přehled příspěvků⁴⁴²

NOVÁKOVÁ Consilie	Místo katechetiky mezi vědeckými obory	Podle Wolfganga Nastancyka (prof. ped. a katech. v Řezně); N 204
NOVÁKOVÁ Consilie	Proč katechizovat	dtto
FRIEMEL Franz Georg	Co je katecheze?	N 204
NOVÁKOVÁ Consilie	Dějinný vývoj katecheze. Aktuální důvody pro katechezi u nás	N 209
EMEIS Dieter, SCHMITT Karl Hainz	Cíl katecheze	Překlad a zpracování C. Nováková podle 'Základního kurzu katecheze obce' v orig. Grundkurs Gemeindekatecheze; N 210
ZAJÍC Jiří	Co by měla katecheze zprostředkovat	zaměření katecheze na Krista; N 207
KOPECKÁ Ludmila MUDr.	Psychický vývoj dítěte od 5 – 11 let a důsledky, které z toho vyplývají	N 211
NOVÁKOVÁ Consilie	Dějinný přehled o katechetických metodách	N 209
NOVÁKOVÁ Consilie	Pojem didaktiky. Základní články katecheze. Různé typy katecheze	
NOVÁKOVÁ Consilie	Katecheticko-didaktické zásady	
NOVÁKOVÁ Consilie	Skupinová katecheze	
NOVÁKOVÁ Consilie	Vycházky a exkurze	C. Nováková se o těchto článcích vysloveně nezmiňuje, ale z kontextu vyplývá, že navazují na předchozí Katecheticko-didaktické zásady
NOVÁKOVÁ Consilie	Praxe plánování	
NOVÁKOVÁ Consilie	Rozvíjíme Boží život v rodině – I. a II. díl	Komentář ke katechezím vydaným salesiánskými spolupracovníky; v N článek není zmíněn
PINTÍŘ Adolf	Boží slovo – pro amen ve které katecheze	N 207
SCHMITT – EMEIS	Podmínky a faktory katecheze v církvi	Překlad a zpracování C. Nováková podle 'Základního kurzu katecheze obce' v orig. Grundkurs Gemeindekatecheze; N 210
SCHMITT – EMEIS	Farnost jako oblast, ve které se odehrává katecheze	
SCHMITT – EMEIS	Vzájemná závislost mezi katechetou, katechizandy, obsahem, cílem, metodami a pomůckami	
SCHMITT – EMEIS	Analýza předpokladů katecheze	
ZAJÍC Jiří	Teologie společenství a katecheze	N 207
ZAJÍC Jiří	Pohled do zrcadla (osobnost katechety)	N 207

⁴⁴² Příspěvky jsou většinou komentované v NOVÁKOVÁ: Dějiny katechetiky a katecheze, 203-211. Údaj N ccc označuje stránku této publikace, kde je příspěvek zmíněn případně komentován. Setkání se konala v Erfurtu.

1986 Druhé setkání s katechetikou – pohled příspěvků ve sborníku

ZAJÍC Jiří	Dogmatické základy katecheze	N neuvádí
ALBERICH Emilio	Pohled na katechezi v Evropě	podle franc. časopisu <i>La Catechese</i> <i>Auca rrefour</i> , čl. 100 <i>101</i> ; N 210
KOPECKÁ Ludmila, MUDr.	Puberta z hlediska tělesného vývoje	N 211
KOPECKÁ Ludmila, MUDr.	Psychologie pubescentu	N 211
FRIEMEL Franz Georg	Aktuální důvody pro katechezi u dospívajících	N 205
VALOVIČ Evžen	Metodické prvky při výchově dospívajících	přirozená a křesťanská výchova, poučita encyklika <i>Ecclesiam Suam</i> ; N 208
BIEMER Günter	Vývoj svědomí z psychologického hlediska k rozvoji morální soudnosti dětí a mladistvých	překlad z díla <i>Katechetik der Sakramente</i> o pětifázích svědomí; N 210
NOVÁKOVÁ Consilie	Několik náboženskopedagogických poznámek ke katechezi u pubescentů; Globální cíl katecheze	N 210
KOPECKÝ Josef, SDB	Současný vědecký pohled na svět	O stanovisku vědy ke vzniku země; N 207
BAREIS Reiner	Jak kněz zastává svou úlohu katechety	Překlad z <i>Katechetische Blätter</i> 1981; N 211
FABER Štěpán	Výchova k liturgii	aktivní a niterná účast při slavení liturgie; N 208
KOPECKÝ Josef, SDB	O svátosti smíření	N 206
PINTÍŘ Adolf	O bibli: Stručný nástin vzniku Starého zákona; Stručný nástin vzniku Nového zákona; Literární druhy	N 207
PILVOUSEK Josef ThDr.	První tisíciletí v dějinách církve	N 206
BÄSSLER Eberhard MUDr.	Právo na život	Překlad z <i>TAG des Herrn, Katholisches Kirchenblatt, Leipzig</i> , duben 1986; N neuvádí
MONDSCHHEINOVA Helga	Jak kreslit při katechezi	N 206

Sborníky ze třetího a čtvrtého setkání se nepodařilo dohledat. Podle poznámek v *Dějínách katecheze a katechetiky* sr. Consilie lze rekonstruovat některé přednášky:

1987 třetí setkání:

FRIEMEL Franz Georg: Jaká témata mají přednost u dětí nižšího stupně? N 204

PILVOUSEK Josef ThDr.: O inkvizici v dějinách církve; N 206

PINTÍŘ Adolf: Biblická katecheze; Výchova problémových dětí; N 207

ZAJÍC Jiří: Zpěv, slovo a gesta při katechezi; Samostatné křesťanské myšlení v křesťanské víře; Výchova svědomí a křesťanská zkušenost; N 208

1988 čtvrté setkání:

FRIEMEL Franz Georg: Jít ze st. ředu; N 205

MONDSCHHEINOVÁ Helga: Osnovy při vzdělávání dobrovolných katechetů; N 206

OPATRNÝ Aleš: Přehled různých duchovních proudů v církvi; Plán desetileté evangelizace světa (1991-2000); Sexualita mládeže a církevní výchova; Dialog jako základní postoj při katechezi; N 207

Nedatováno (1987 nebo 1988):

IPPOLT Wolfgang: Jak děti dovést blíže k Bibli; N 206

WENSELOWSKI Katharina, OSU: Náboženská výchova dítěte v překolním věku; N 206

1989 Páté setkání s katechetikou-jubilejní (sborník není svázaný)

NACHTWEI Gerhard ThDr.	Dialogická nesmrtnost	Studie k eschatologii podle kard. Ratzingera; N 206
MONDSCHHEIDOVÁ Helga	Ke katechezi dvanáct a čtrnáctiletých	N 206
PROKOP Stanislav	Několik poznámek z komentáře ThDr. Stanislava Prokopa ke 2. kapitole III. části Všeobecného katechetického direktáře "Nejdůležitější prvky křesťanského poselství"	N 207
NOVÁKOVÁ Consilie	Vývoj náboženské pedagogiky v mezinárodním měřítku za posledních 50 let	N 209
CELECOVÁ Melánie	Skupinová práce	N 211

Ve výčtu přednášek uvádí sr. Consilie Nováková ještě příspěvek ThDr. Gabriely Müllerové na téma "Přístup k Bibli a dějiny spásy" a "Zorné body analýzy struktury biblického textu". Texty jsou datovány do roku 1990 (podle N 206), avšak v tomto roce se patrně erfurtský katechetický týden již nekonal.

Anglická anotace

The Development of The Catechetics in Czech countries from 1920 to 1994

The Catechetics is the scientific discipline that is concerned with the process of catechesis in the context of the pastoral practice of the Church. The beginnings of this discipline can be traced back to 1774 when the teaching of Catechetics had begun at The Faculty of Theology of Charles University in Prague. The subject of this work is concerned with changes of identity of Catechetics and with development of scientific reflection of catechesis in these areas: identity of catechesis, receivers of catechesis, tasks of catechesis in the pastoral practice, identity and personality of catechist, contents and aims of catechesis, methodology and organization of catechesis.

The Period under consideration is divided into three periods according to significant historical events which are: the beginning the communistic persecution of the churches in 1950 and renovation of democracy in 1990. I found out and described some very interesting catechetical works in every of these periods. They had shifted forward the development of this discipline in our countries. This work contents basic items and short characteristics of one hundred catechetical publications.

The grade of catechetics of the end of traced period is illustrated by the Catechetical Order published by the Czech Bishops Conference in 1994. This Order was derived from the General Catechetical Directory from 1971. In comparing with this document the Catechetical Order contains the modern pedagogical part but there is missing the insight into theological bases of the after-council catechetics.

Key words: catechetics, catechesis, religion education, religious pedagogy, theology